

M57-011

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO
LIETUVOS KARO AKADEMIJA

EUGENIJUS KISINAS

**APSAUGOS NUO NAIKINIMO
PRIEMONIŲ ENCIKLOPEDINIS
ŽODYNAS**

Vilnius, 2002

7610005570011

UDK 355.58 (075.8)
Ki 206

Atsakingasis redaktorius doc. dr. mjr. Vaclovas Palubinskas

Recenzavo plk. A. Paulikas, ats. plk. V. Balašaitis, ats. plk. lt. R. Šeduikis,
kpt. G. Laugalienė, I. Valiulienė,

© E. Kisinas, 2002

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos
karo akademija, 2002

© Civilinės saugos departamentas, 2002

Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo
neprieštaruja.

ISBN 9955-423-04-8

PRATARMĖ

Žodyne atrinkti ir paaiškinti NATO ir Lietuvos kariuomenėse dažniausiai vartotini apsaugos nuo naikinimo priemonių (ANP) terminai. ANP apima dalinių (padalinių) ir karių apsaugą nuo masinių bei įprastinių ginklų naudojimo ir ekstremaliųjų situacijų padarinių poveikio. Kadangi vadai ir štabai bendradarbiauja su civilinės saugos institucijomis, organizuoja karių apsaugą taikos metu ekstremaliosioms situacijomis, žodyne aprašytos ne tik naikinimo priemonės ir apsaugos nuo jų būdai, priemonės ir užduotys, bet ir labiausiai įmanomos Lietuvoje ekstremaliosios situacijos, kai kurie civilinės saugos veiklos aspektai.

Rengiant žodyną, pirmiausia buvo paimti beveik visi NATO standartizuoti terminai, svarbiausi krašto apsaugos dalinių (padalinių) veikloje NATO standartai ir JAV kariuomenės oficialūs leidiniai. Iš viso žodyne pateikta daugiau kaip 1200 straipsnių.

Leidiny s skiriamas krašto apsaugos karininkams, puskarininkiams ir seržantams, Lietuvos karo akademijos kariūnams ir klausytojams, aukštųjų mokyklų studentams, studijuojantiems karybos ir civilinės saugos mokslus. Taip pat žodynas gali praversti ir civilinės saugos institucijų darbuotojams.

Nuoširdžiai dėkoju:

Lietuvos karo akademijos viršininko pavaduotojui kariniam rengimui doc. dr. P. Jankauskui už paramą rengiant ir leidžiant žodyną;

Civilinės saugos departamento direktoriui plk. A.Paulikui, ats. plk. G. Tamulaičiui, pritarusiems žodyno leidimui ir suteikusiems vertingos informacijos civilinės saugos klausimais;

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkei D. Mikulėnienei, dr. J. Klimavičiui, A. Smetonai, Vilniaus ir Kauno apskričių viršinkų administracijos civilinės saugos departamentų parengimo skyrių vedėjams ats. plk. V.Balašaičiui ir ats. plk. ltn. R.Šeduikiui, Lietuvos karo akademijos ANP sekcijos viršinkui doc. dr. mjr. V.Palubinskui, Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto Fizikos ir technologijos mokslų redakcijos vedėjai I. Valiulienei, vyr. mokslinėms redaktorėms A. Krutinienei, J. Kuliešienei, R. Mudėnienei, Civilinės saugos departamento vyr. specialistams A. Uičai, A. Šablinskienei, V.Skaržinskienei, R. Šileikienei už vertingas pastabas, pasiūlymus ir mintis, kurios labai pagerino žodyno turinį ir padėjo išvengti apmaudžių klaidų;

Lietuvos karo akademijos užsienio kalbų katedros vedėjai G. Laugalienei už angliškojo teksto recenzavimą ir redagavimą;

poniai J. Budreikienei už aktyvų bendradarbiavimą redaguojant žodyną;

Lietuvos karo akademijos Redakcinio skyriaus vedėjui V. Tininiui už pagalbą rengiant žodyną.

Eugenijus Kisinis

ŽODYNO SANDARA

Straipsniai žodyne pateikiami abėcėlės tvarka. Straipsnio pavadinimas spausdinamas didžiosiomis raidėmis pusjuodžiu šriftu, pvz., **NUODINGOSIOS MĒDŽIAGOS**. Daliniai terminai straipsniuose pateikiami dvejaip: vieni – kursyvu mažosiomis raidėmis, rodykle nukreipiami į savo abėcėlinę vietą ir ten aiškinami, pvz., *↑ kovinės nuodingosios medžiagos*; kiti straipsniai yra sudėtiniai – juose aiškinamas ir pagrindinis (antraštinis) terminas, ir rūšiniai (daliniai) terminai, pvz., **KOVINĖ NUODINGOJI MĒDŽIAGA: bendroji Δ, dirginamoji Δ, ...** Kad palengvėtų dalinių straipsnių paieška, tam tikrose žodyno vietose pateikti nurodomieji straipsniai, pvz., **BRANDUOLINIAI NŪOSTOLIAI**, dar žr. *radiaciniai nuostoliai, branduoliniai šalutiniai nuostoliai*.

Po straipsnio pavadinimo mažosiomis raidėmis pusjuodžiu šriftu pateikiamas mažiau vartotinas sinonimas, pvz., **DOŽIMETRAS, dōzės matuoklis**. Sinonimas taip pat pateikiamas nurodomuoju straipsniu. Nevartotinas terminas žymimas santrumpa *ntk.*, pvz., **ATŌMINIS KĀRAS** – *ntk.= branduolinis karas*.

Žodyno straipsnio pradžioje (greta lietuviško termino) pateikiami termino atitikmenys anglų ir rusų kalbomis, pvz., **DOŽIMĒTRAS**, dosimeter, измеритель дозы.

Straipsnyje, kur leidžia kontekstas, vietoj antraštinių žodžių vartojamas ženklas Δ. Straipsnyje pateikiamos nuorodos į kitus, su kalbamuoju dalyku susijusius terminus, pvz., straipsnyje **DŪJŲ ANALIZĀTORIUS**, – *↑ karinis cheminės žvalgybos prietaisas*. Straipsnio pabaigoje taip pat pateikiamos nuorodos į kitus terminus, pvz., žr. *automatinis dujų analizatorius*.

Žodyne pateikti krašto apsaugos sistemoje vartojami sutrumpinimai ir specialios santrumpos (žr. Santrumpos).

Jeigu terminas turi keletą reikšmių, pvz., **RADIOMĒTRAS**, visos reikšmės yra numeruojamos lotyniškais skaitmenimis (1, 2, 3 ir t. t.).

Žodyno pabaigoje pateikti anglų–lietuvių ir rusų–lietuvių kalbų žodynėliai.

LITERATŪRA

I

1. English-Russian military dictionary, vol. 1–2, Moscow, 1987.
2. FM 3–3-1. Nuclear Contamination Avoidance, Washington, 1994.
3. FM-3–4. NBC Protection, Washington, 1985.
4. FM-3–5. NBC Decontamination, Washington, 1985.
5. FM 3–7. NBC Handbook, Washington, 1994.
6. FM 3–19. NBC Reconnaissance, Washington, 1985.
7. FM 3–100. NBC Defence, Chemical Warfare, Smoke, and Flame Operations, Washington, 1991.
8. FM 21–75. Combat Skills of the Soldier, Washington, 1984.
9. FM 100–5. Operations, Washington, 1986.
10. Glossary of Abbreviations. NATO SCOOL (SHAPE). Oberammergau, Germany, 1994.
11. Yall E. J. Radiation and life. Second edition, New York, 1984.
12. NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French), Brussels, 1995.
13. NATO STANAG 2002 NBC. Warning Signs for the Marking of Contaminated or Dangerous Land Areas, Complete Equipments, Supplies and Stores, Brussels, 1980.
14. NATO STANAG 2150 NBC. NATO Standards of Proficiency for NBC Defence, Brussels, 1993.
15. NATO STANAG 2352. NBC Defence equipment – operational guidelines, Brussels, 1993.
16. Russian-English military & technical dictionary, Moscow, 1975.
17. The New Encyclopedia Britannica. Volume 1–29, Chicago, 1998.

II

1. Chemijos terminų aiškinamasis žodynas, –V., 1997.
2. Civilinės saugos pagrindai, –V., 1996.
3. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, III patais. ir papild. leidimas, –V., 1993.
4. Didysis anglų-lietuvių kalbų žodynas, –V., 1998.
5. Fizikos terminų žodynas, –V., 1979.
6. Europos standartas EN 132:1990 dėl kvėpavimo organų apsaugos priemonių terminų apibrėžimo.
7. Kisinis E. Apsauga nuo naikinimo priemonių, –V., 1996.
8. Kisinis E. Apsaugos nuo naikinimo priemonių organizavimo pagrindai, –V., 1997.

9. Kisinas E. Radiacija ir apsauga nuo jos, –V., 1994.
10. Kisinas E., Stepaniukas A. Nuodingosios medžiagos ir apsauga nuo jų, –V., 1993.
11. Kovos statutas (batalionas, kuopa), Krašto apsaugos ministerija, –V., 1995.
12. Kovos statutas (būrys, skyrius), Krašto apsaugos ministerija, –V., 1995.
13. Lietuvos higienos norma. Pagrindinės radiacinės saugos normos. HN 73–1997, –V., 1997.
14. Lietuvos higienos norma. Visuomenės sveikatos priežiūros organizavimas cheminio užteršimo atvejais. HN 57-1995, –V., 1995.
15. Lietuviškoji tarybinė enciklopedija, I–XIII, –V., 1976-1985.
16. LR Civilinės saugos įstatymas 1998 12 15 Nr. VIII-971.
17. LR Branduolinės energijos įstatymas 1996 11 14 Nr. I-1613.
18. LR Radiacinės saugos įstatymas 1999 01 12 Nr. VIII-1019.
19. LR Vyriausybės 1995 08 04 nutarimas Nr. 1090 „Dėl pramoninių avarių prevencijos, likvidavimo ir tyrimo nuostatų patvirtinimo”.
20. LR aplinkos ministro įsakymas 1999 07 19 Nr. 221 „Dėl Lietuvos ūkių objektuose naudojamų pavojingų medžiagų ribinių kiekių patvirtinimo”.
21. LR statybos ir urbanistikos ministerijos įsakymas 1996 10 14 Nr. 140. Statybos techninių reikalavimų reglamentas. Civilinė sauga. Slėptuvės.
22. LR gyventojų apsaugos radiacinės avarijos Ignalinos AE atveju planas, –V., 1999.
23. Medicinos enciklopedija, I–II, –V., 1991-1993.
24. Mikalajūnas M. Rusų-lietuvių kalbų meteorologijos terminų žodynas, –V., 1975.
25. Nedveckaitė T. Radiacinė apsauga Lietuvoje, –V., 1995.
26. Piesarskas B. Svecevičius B. Lietuvių–anglų kalbų žodynas, –V., 1997.
27. Smetona A. Karybos žodynas, –V., 1995.
28. Stipriai veikiančių nuodingų medžiagų žinynas, Civilinės saugos departamento cheminės ir radiacinės apsaugos skyrius, –V., 1994.

III

1. Александров В. Н., Емельянов В. И. Отравляющие вещества, Москва, 1990.
2. Большая советская энциклопедия, I–XXX, Москва, 1964–1978.
3. Военный энциклопедический словарь, Москва, 1984.
4. Защита от оружия массового поражения, Москва, 1989.
5. Химическая энциклопедия, I–V, Москва, 1988-1997.

Simboliai ir santrumpos

AE	atominė elektrinė		medžiaga
ANP	apsauga nuo naikinimo priemonių	plg.	palyginė
biol.	biologija, biologinis	ppr.	paprastai
Bq	bekerelis	prk.	perkeltinė reikšmė
brand.	branduolinis	psn.	pasenęs žodis/posakis
BS	biologinė sauga	pvz.	pavyzdžiui
cGy	centigrėjus	R	rentgenas
chem.	chemija, cheminis, chemiškas	RChB	radiacinė, cheminė ir biologinė
ChS	cheminė sauga	RChBS	radiacinė, cheminė ir biologinė sauga
ChŽ	cheminė žvalgyba	RChŽ	radiacinė ir cheminė žvalgyba
Ci	kiuris		
CS	civilinė sauga	rd	radas
fizik.	fizikinis	RS	radiacinė sauga
Gy	grėjus	radioakt.	radioaktyvusis, radioaktyvumas
IAE	Ignalinos atominė elektrinė	rus.	rusų kalba
IAP	individualiosios apsaugos priemonės	RŽ	radiacinė žvalgyba
kt	kilotona	Sv	sivertas
kt.	kitas	t.p.	taip pat
Mt	megatona	žr.	žiūrėk
NP	naikinimo priemonės	↑	nuoroda į kitą terminą
ntk.	netaikomas	Δ	antraštinis žodis
pan.	panašiai		
PChM	pavojingoji cheminė		

A

ABSOLIUTÌ MIRTINÓJI APSINUÓDIJIMO DÒZĖ, absolute lethal dose, абсолютная смертельная токсическая доза – žr. *apsinuodijimo dozė*.

ABSOLIUTŪSIS FĪLTRAS, absolute filter, абсолютный фильтр – filtras, kuris gali sulaikyti visas kietąsias daleles, didesnes už mikroną.

ABSOLIUTŪSIS GIŅKLAS, absolute weapon, абсолютное оружие – ginklas, nuo kurio nėra apsaugos. Šis terminas pirmą kartą buvo pavartotas II pasauliniame kare Vokietijai bandant sukurti brand. ginklą.

ADAMSĪTAS, adamsite, DM, адамсит – dirginamoji nuodingoji medžiaga, masinių neramumų malšinimo cheminė medžiaga; žali arba geltoni bekvapiai kristalai; lydymosi temperatūra 195°C, virimo temperatūra 410°C. Dirgina viršutinius kvėpavimo takus. Sąlyginė mirtinoji dozė 15–30 mg·min/l, žalojamoji – 0,02 mg·min/l. Dirginimas prasideda esant koncentracijai 0,0001 mg/l. Apsinuodijimo požymiai pasireiškia po 5–10 min. Nepakeliamoji koncentracija 0,0004 mg/l (per 1 min). Apsauga – dujokaukė.

AEROZŪLINIS SPROGĪMAS, fuel-air explosive explosion, аэрозольный взрыв – žr. *erdvinis sprogimas*.

AEROZŪLINIO SPROGĪMO ŠAUDMUŪ, fuel-air explosive munition, боеприпас аэрозольного взрыва – žr. *erdvinio sprogimo šaudmuo*.

AEROZŪLINIS UŽTERŠIMO BŪDAS, aerosol contamination method, аэрогенный способ заражения – biol. medžiagų purškimas žemutiniam oro sluoksniui užteršti aerolio dalelėmis; pagrindinis biol. medžiagų kovinio naudojimo būdas. Biol. medžiagos paverčiamos aeroliu dviem būdais: sprogdinant biol. šaudmenį ir purškiant medžiagas.

AEROZŪLIS, aerosol, аэрозоль – kietosios, skystosios ar kietosios ir skystosios dalelės, pakibusios dujinėje terpėje, turinčios mažą kritimo greitį (paprastai pripažįstama jį esant mažesnę kaip 0,25 m/s). Δ priklauso natūralūs arba dirbtiniai dūmai, rūkas, dulkės. Karyboje Δ naudojamas sudarant maskuojamuosius dūmus, degių medžiagų debesį, sukeldami erdvinį sprogimą, smarkiai užteršiant orą, vietovę ir objektus nuodingosiomis ir biol. medžiagomis.

AKIŲ INDIVIDUALIŪSIOS APSAUGŪS PRIĖMONĖS, individual eyes protective equipment, средства индивидуальной защиты глаз – žr. *individualiosios apsaugos priemonės*.

AKTĪVINTOSIOS AŅGLYS, activated charcoal, активированный уголь – medžio anglys, naudojamos kaip gėriklis dujokaukių filtruojamosiose ir

sugeriamosiose sistemose (FSS); sugeria kenksmingas dujas ir garus. Gerai sugeria daugelį medžiagų (ypač gerai – angliavandenilius ir jų darinius, silpniau – spiritą, amoniaką, vandenį ir kt.). Labai higroskopiška medžiaga, todėl dujųkautiųjų FSS reikia ypač saugoti nuo drėgmės.

AKTYVUMO INDIKĀTORIUS, activation detector, индикатор активности – prietaisas neutronų srautui ir jo tankiui nustatyti pagal neutronų sukeltąjį radioaktyvumą.

ALFA DALĒLĒ, alpha particle, альфа-частица – radioakt. izotopų alfa skilimo produktas; teigiamoji elektringoji dalelė, helio (He) atomo branduolys. Δ sudaryta iš dviejų neutronų ir dviejų protonų. Dėl didelės masės Δ turi didelę jonizacijos gebą (1 cm oro kelyje sukuria apie 50000 jonų porų), todėl jos skvarbumas (atstumas, kuriuo ji išiskverbia į medžiagą) labai mažas – ne daugiau kaip 10 cm ore ir iki kelių dešimčių μm kūno audiniuose. Apsisaugoti nuo Δ nesudėtinga. Jas sugeria drabužiai, popieriaus lapas, netgi didesnis oro tarpas. Išorinės apšvitos atveju Δ tiesiogiai veikia tik odą ir akių gleivines, atviras žaizdas, nudegusias ar nušalusias kūno vietas. Pavojingiausia vidinė apšvita, kai patekusių į organizmą su maistu, vandeniu ar kvėpuojant Δ gali smarkiai sužaloti skrandžio gleivinę bei kitus organus. Dėl savo labai didelės jonizacinės gebos Δ buvo pavadintos karštosiomis dalelėmis.

ALFA SKILĪMAS, alpha (-particle) decay, альфа-распад – savaiminis branduolio virsmas, kurio metu branduolys spinduliuoja \uparrow *alfa dalelę*. Δ metu susidaro radioakt. branduolys, kurio eilės numeris, pradinio elemento atžvilgiu, sumažėja dviem vienetais, o masė – keturiais. Virsmo metu gali atsirasti sužadintų branduolių, kurie, pereidami į stabiliąją būseną, spinduliuoja gama kvantus. Būdingas natūraliesiems radioakt. elementams, turintiems didelį masės skaičių (t.y. turintiems mažą ryšio energiją), pvz., ^{226}Ra .

ALFA SPINDULIUOTĒ, alpha-radiation, альфа-облучение – jonizuojančioji spinduliuotė, kuria spinduliuojamos \uparrow *alfa dalelės*. Būdinga sunkiesiems radioakt. elementams: ^{238}U , ^{235}U , ^{233}U , ^{232}Th , ^{226}Ra , ^{222}Rn , ^{239}Pu . Δ dėl mažo skvarbumo sunkiai aptinkama radiacinės žvalgybos prietaisais. Pavojinga tik vidinės apšvitos atveju.

ALFA SPINDUŪLIS, alpha-emitter, альфа-активное вещество – radioakt. medžiaga, kuri spinduliuoja \uparrow *alfa daleles*. Prie jų priskiriami uranas, toris, plutonis ir kt. Δ atsiranda dirbant brand. reaktoriams, brand. sprogoimo metu arba yra brand. užtaiso sudedamoji dalis.

AMONIĀKAS, ammonia, аммиак – dusinamojo ir neurotropinio poveikio pavojingoji cheminė medžiaga. Aštraus kvapo bespalvės, du kartus lengvesnės už orą dujos. Δ , padidinus slėgį, virsta skysčiu, žemesnėje negu -77°C temperatūroje – bespalve kristaline mase. Lydymosi temperatūra $-77,8^{\circ}\text{C}$, virimo temperatūra

-33,4°C. Gerai tirpsta vandenyje (viename vandens tūrio vienetu 700 tūrių Δ). Pavojingas įkvėpus. Apsinuodijimo požymiai: kosulys, dusulys, smarkus širdies plakimas, širdies ritmo sutrikimas, šlapimo susilaikymas. Stipriai dirgina gleivinę ir odą, sukelia ašarojimą, patekęs ant odos nušaldo. Didelės koncentracijos dirgina centrinę nervų sistemą, atsiranda traukulių. Mirtinoji dozė įkvėpus 210 mg·min/l, žalojami – 72 mg·min/l. Apsauga – izoliuojamoji dujokaukė, pramoninė dujokaukė, filtruojamoji dujokaukė su papildoma dėžute, odos IAP. Trumpai apsaugo kvėpavimo organus sudrėkintas vandeniu arba 5% citrinų rūgšties tirpalu vatos ir marlės raištis.

ANGLIĖS MONOKSIDAS, carbon monoxide, окись углерода – bespalvės, bekvapės nuodingosios dujos, kurios susidaro trūkstant deguonies degimo metu. Virimo temperatūra -192°C. Apsinuodijimo požymiai: lengvai apsinuodijus – spaudimas smilkiniuose, spengimas ausyse, šleikštulys, galvos skausmas, mieguistumas, silpnumas, sutrikusi eisena, sunkus orientavimasis aplinkoje; sunkiau apsinuodijus – silpnumas ir nerimas, trumpas sąmonės netekimas, dusulys, odos paraudimas, silpnas kvėpavimas ir sutrikusi širdies veikla. Žalojami dozė įkvėpus 33 mg·min/l. Apsauga – izoliuojamoji dujokaukė, pramoninė dujokaukė, filtruojamoji dujokaukė su papildoma dėžute. Dar žr. *pavojingoji cheminė medžiaga*.

ANKSTYVŪJI BRANDUOLINĖS ELEKTRINĖS AVĀRIJOS FĀZĖ, early accident phase, ранняя фаза аварии ядерной электростанции – žr. *branduolinės elektrinės avarijos fazė*.

ANTIBAKTĒRINIS PREPARĀTAS, antibacterium preparation, противобактериальный препарат – vaistai, didinantys organizmo atsparumą užkrečiamosioms ligoms; plataus veikimo spektro antibiotikai. Kario individualiojoje vaistinėje yra Δ, kuris vartojamas susirgus užkrečiamosiomis ligomis, susižeidus ar nudegus; sutrikus skrandžio ir žarnyno veiklai, kai gauta apšvitos dozė.

ANTIPIIDĒMINĖS PRĪEMONĖS, antiepidemic means, противозидемические мероприятия – specialiosios medicinos priemonės, stabdančios užkrečiamųjų ligų plitimą, kai priešas naudoja biol. ginklą. Δ sudaro: padalinių veiksmų ir išsidėstymo rajonų sanitarinės epideminės būklės stebėjimas; karių skiepijimas ir skubi profilaktika; karių bendravimo su vietiniais gyventojais ir kitų padalinių kariais ribojimas; dezinfekcija.

ANTIRADIOLOKĀCINĖ RAKETA, counterradar missile, противорадиолокационная ракета – žr. *raketa*.

ANTIRADIĀCINIS PREPARĀTAS, antiradiation preparation, противорадиационный препарат – vaistai, didinantys organizmo atsparumą jonizuojančiosios spinduliuotės poveikiui arba gerinantys spindulinės ligos

klinikinę eigą. Δ išduodamas kiekvienam kariui ir vartojamas pagal bataliono vado potvarkį prieš įveikiant radioakt. taršos zoną arba veikiant taršos zonoje. Profilaktiškai nuo spindulinės ligos vartojamos cistamino tabletės, kurios yra individualiojoje vaistinėlėje. Preparatas vartojamas 30–40 min. prieš įeinant į užterštą zoną arba išeinant iš priedangų į užterštą vietovę. Preparatas veikia 6–7 val. ir 1,3–1,5 karto silpnina radioakt. apšvitos efektą. Jeigu preparatas vartojamas po apšvitos, jis netenka apsauginio poveikio.

ANTRINIAI NAIKINAMIEJI VEIKSNIAI, destruction side effects, вторичные поражающие факторы – naikinamieji veiksniai, kuriuos sukelia NP naudojimo ir ekstremalių situacijų padariniai. Δ pavyzdžiai: brand. sprogimo šviesos spinduliuotės sukelti gaisrai; sprogimo (smūgio) bangos sugriautų pastatų, išrautų medžių lekiančios nuolaužos; radiacinių ir cheminių avarijų metu išsiveržusios radioakt. ir išsiliejusios nuodingosios medžiagos ir pan.

ANTRINIS DŪJŲ DEBESIS, secondary gas cloud, вторичное газовое облако – žr. *dujų debesis*.

APRANGŌS IMPREGNĀVIMAS, clothing impregnation, импрегнирование обмундирования – aprangos įmirkymas specialiomis chem. medžiagomis, kurios gerina jos apsaugines savybes.

APRŪPINIMAS RChB EKIPUOTĖ, NBC warfare supply, обеспечение РХВ имуществом – vienas iš RChBS uždavinių. Karinius vienetus RChB ekipuote aprūpina RChB tarnyba. Kiekvienas karys turi turėti dujokaukę, odos apsaugos priemonės, individualųjį cheminį paketą, individualųjį degazavimo paketą, pirmosios pagalbos reikmenis, individualųjį dozimetą, popierinių indikatorių rinkinį. Dar žr. *RChB ekipuotė*.

APSAUGÀ NUŌ MĀSINIO NAIKINIMO GIŅKLO, protection against mass destruction weapon, NBC defense, защита от оружия массового поражения – taktinių ir specialiųjų priemonių kompleksas, kurio tikslas maksimaliai sumažinti kariuomenės pažeidimą priešo brand., chem. ir biol. ginklais, išsaugoti jos kovinę gebą ir užtikrinti sėkmingą kovos užduočių vykdymą; sudedamoji ANP dalis. Kitų šalių kariuomenėse – viena iš pagrindinių kovinio aprūpinimo rūšių.

APSAUGÀ NUŌ NAIKINIMO PRIEMONIŲ, protection against destruction means, защита от средств поражения – taktinių ir specialiųjų priemonių kompleksas, kurio tikslas maksimaliai sumažinti priešo NP naudojimo ir ekstremalių situacijų padarinius, išlaikyti padalinių kovinę gebą ir užtikrinti sėkmingą kovos užduočių vykdymą, viena iš pagrindinių kovinio aprūpinimo rūšių. Δ sudaro: priešo NP žvalgyba ir naikinimas; RChŽ; karių įspėjimas apie gresiantį pavojų; padalinių išsklaidymas ir periodiškas išdėstymo rajonų

keitimas; fortifikacinis rajonų ir pozicijų įrengimas; individualiosios ir kolektyvinės apsaugos priemonių, kovos technikos ir vietovės apsauginių savybių naudojimas; dozimetrinė ir cheminė kontrolė; specialiosios medicinos profilaktinės priemonės; ↑ *specialusis švarinimas*; prieš NP naudojimo padarinių likvidavimas.

APSAUGÀ NUŌ PÀDEGAMOJO GIŅKLO, incendiary defense, защита от зажигательного оружия – priemonių kompleksas, kurio tikslas išvengti arba maksimaliai sumažinti kariuomenės pažeidimą padegamuoju ginklu, neleisti kilti ir išplisti gaisrams. Δ sudaro: prieš padegamojo ginklo naudojimo žvalgyba ir stebėjimas; galimų gaisrų rajonų ir jų masto prognozavimas; pajėgų ir priemonių skyrimas gaisrams gesinti; padalinių aprūpinimas gaisrų gesinimo priemonėmis; ginkluotės, kovos technikos, degalų ir kitų materialinių vertybių priedanga; aprangos, maskuojamųjų dangų ir kitų lengvai užsiliepsnojančių dangų apdorojimas ugniai atspariais mišiniais; prieš padegamojo ginklo naudojimo padarinių likvidavimas.

APSAUGINĖ APRANGÀ, protective clothing, защитная одежда – 1*. specialios paskirties pagaminta ar apdorota (impregnuota) apranga, kuri turi apsaugoti personalą nuo pavojų, kuriuos sukelia ekstremalūs pokyčiai aplinkoje, pavojingos darbo sąlygos ar prieš veiksmi; 2. apranga, skirta odai ir drabužiams apsaugoti nuo įvairių nuodingųjų, radioakt. ir padegamųjų bei biol. medžiagų. Δ būna filtruojamoji ir izoliuojamoji. Kario Δ sudaro: ↑ *apsauginis apsiaustas* (striukė ir kelnės), šalmo apdangalas, ↑ *apsauginės pirštinės* ir ↑ *apsauginės kojinės*. Dar žr. *individualiosios odos apsaugos priemonės, karinis apsauginis komplektas, apsauginės aprangos komplektas, apsauginės aprangos parinkimas ir apsirengimas*.

filtruojamoji Δ, filtrating protective clothing, фильтрующая защитная одежда – apranga, sulaukanti nuodingąsias, radioakt. medžiagas ir biol. aerozoli; apsaugos laikas priklauso nuo aprangos savybių ir kenksmingų medžiagų koncentracijos.

izoliuojamoji Δ, impermeable unit, изолирующая защитная одежда – specialios paskirties (pvz., skirtas specialiojo švarinimo padalinių kariams) sandarus kostiumas, kuris apsaugo visą kūną nuo skystųjų nuodingųjų ir biol. medžiagų bei radioakt. dulkių. Apsaugos laikas priklauso nuo aplinkos temperatūros ir karių veiklos pobūdžio.

APSAUGINĖ UŽDANGA, dugout blanket, защитный занавес – slėptuvės durų uždanga sauganti nuo kenksmingų medžiagų patekimo į pagrindines patalpas. Standartinių filtravimo ir ventilacijos agregatų komplekte yra du gumoto audinio gabalai (po vieną kiekvienoms apsauginėms durims).

APSAUGINĖS APRANGŲS KOMPLĖKTAS, protective ensemble, комплект защитной одежды – apranga, sauganti kūną nuo patekimo pro odą nuodingųjų ir biol. medžiagų bei radioakt. dulkių alfa ir beta dalelių. Δ gali būti vientisas arba sudarytas iš atskirų dalių, tokių kaip kombinezonas, pirštinės, batai ir pan. Specialios karių kategorijos gali turėti specialiuosius apsauginius kompleksus. Δ gali būti vilkimas ant aprangos arba po apranga. Δ 24 val. turi užtikrinti karių apsaugą chemiškai užterštoje aplinkoje.

APSAUGINĖS APRANGŲS PARINKĪMAS IR APSIRENGĪMAS, adjustment of protective clothing, подгонка и надевание защитной одежды – individualus apsauginės aprangos parinkimas pagal kario ūgį, jo batų dydį ir plaštakos apimtį. Apsauginė apranga apsirengiama pagal tam tikrus signalus bei komandas ir dėvima įvairiais variantais. Pvz., JAV karių apsauginė apranga turi tokias padėtis: nulinė – apranga parengta apsirengti; Nr. 1 – apsivilkta striukė ir apsimautos kelnės; Nr. 2 – apsivilkta striukė ir apsimautos kelnės, ant batų apsimautos kojinės; Nr. 3 – apsirengta pagal padėtį Nr. 2 ir papildomai užmauta dujokaukė; Nr. 4 – apsirengta pagal padėtį Nr. 3 ir papildomai užsimautos pirštinės.

APSAUGINĖS DŪRYS, sealed door, защитная дверь – sandarios slėptuvės durys, nepraleidžiančios dujų, garų, aerozolio ir atlaikančios projektinį (konkrečiai slėptuvės rūšiai numatytą) perteklinį slėgį. Standartinių filtravimo ir ventiliacijos agregatų komplekte yra dvi stumdomosios Δ.

APSAUGINĖS KŪJINĖS, protective leggings, overboots, защитные чулки – kojinės, maunamos ant batų; apsauginės aprangos dalis. Jeigu apsauginę aprangą sudaro striukė ir kelnės, Δ apsaugo tik kario apavą; jeigu apsauginis apsiaustas – ir kojas iki kelių. Δ gaminamos kelių dydžių ir individualiai parenkamos kiekvienam kariui pagal jo apavo dydį. Karinio apsauginio komplekto kojinės yra trijų dydžių: I – apavas iki 40 dydžio; II – 41–42 dydžio; III – 43 dydžio ir didesnis.

APSAUGINĖS KONSTRŪKCIJOS, protective constructions, защитные конструкции – konstrukcijos, naudojamos apsauginiams statiniams (slėptuvėms ir blindazams) įrengti.

APSAUGINĖS PIRŠTINĖS, protective gloves, защитные перчатки – apsauginės aprangos dalis. JAV kariai mūvi dvi Δ: vidines – juodas gumines; išorines – plonas baltas medvilnines. Karinio apsauginio komplekto Δ yra dviejų rūšių: vasarinės (penkiapirštės, guminės) ir žieminės (dvipirštės, guminės su šiltu įdėklu). Pirštinės parenkamos pagal delno matmenis: vasarinės iki 21 cm – I dydžio; 21–23 cm – II; daugiau kaip 23 cm – III.

APSAUGINĖS VIETŲVĖS SAVYBĖS, protective terrain features, защитные свойства местности – reljefo ir vietinių daiktų savybės, silpninančios NP

poveikį. Geriausias apsaugines savybes turi kalvota, slėniais, daubomis, grioviais išraižyta vietovė, pvz., priešinguose (nuo brand. sprogimo centro) aukštumos šlaituose smūgio bangos slėgis gali būti 2–2,5 kartų mažesnis negu lygumoje. Reljefo nelygumai ekranuoja brand. sprogimo šviesos spinduliuotę ir pirminę radioaktyviąją spinduliuotę. Miškai slopina smūgio bangą ne mažiau kaip 2 kartus, šviesos spinduliuotę – 6–8 kartus.

APSAUGĪNAI AKINIAI, safety goggles, защитные очки – akiniai, saugantys akis nuo radioakt. dulkių, biol. aerozolio ir nuodingųjų medžiagų lašų bei garų. Gali būti naudojami specialūs Δ akims apsaugoti nuo brand. sprogimo šviesos spinduliuotės.

APSAUGĪNAI IMPREGNÁNTAI, protective impregnators, защитные пропитки – medžiagos audiniams įmirkyti (impregnuoti). Impregnuoti audiniai įgauna naujų savybių. Karo tikslams naudojami skysčių sulaikomieji, apsauginiai ir ugniai atsparūs impregnantai. Δ sugeria nuodingųjų medžiagų garus ir sulaiko jų aerozolį.

APSAUGĪNAI ĮRENGINIAI IR STATINIAI, protective installations and constructions, защитные сооружения – fortifikaciniai įrenginiai ir statiniai kariams, kovos technikai ir kt. materialinėms vertybėms, civiliniams gyventojams nuo priešų ugnies ir NP saugoti. Δ būna nedengtieji (karių ir kovos technikos priedangos) ir dengtieji (blindazai, slėptuvės, specialiosios kovos technikos ir materialinių vertybių priedangos). Civiliniams gyventojams saugoti gali būti naudojamos CS slėptuvės (radiacinės, cheminės, apkrovinės – atsparios tam tikram pertekliniam slėgiui), įvairių pastatų rūšiai, tuneliai, šachtos ir kt. Dar žr. *slėptuvė, priedanga, apsauginės konstrukcijos, civilinės saugos statinys, požeminiai įrenginiai ir statiniai*.

APSAUGĪNIS APSIAŪSTAS, protective cape, защитная накидка – gumotas apsiaustas, karinio apsauginio komplekto dalis. Gaminamas 5 dydžių: I – kariams iki 166 cm ūgio; II – 166–172 cm; III – 172–178 cm; IV – 178–184 cm; V – aukštesniems nei 184 cm. Δ gali būti dėvimas trejopai: užsisiaučiamas, apsivelkamas, kartu su apsauginėmis kojineis ir pirštineis vilkimas kaip kombinezonas. Vietoj Δ gali būti naudojamas bet kuris vandens nepraleidžiantis apsiautas.

APSAUGĪNIS DĄŽYMAS, protective paint, защитная окраска – dažymas lakais ir dažais, saugančiais ginklus ir kovos techniką nuo neigiamo gamtinės ir kovinės aplinkos poveikio (saulės, jonizuojančiosios spinduliuotės, deguonies, drėgmės, rūgščių, šarminių, druskų, kuro, degalų ir kt.). Išorinių paviršių Δ turi būti maskuojamas.

APSAUGĪNIS EKRĀNAS, shielding, защитный экран – medžiaga, kurios tam tikras sluoksnis tinka žmonėms apsaugoti nuo jonizuojančiosios spinduliuotės gaminant, naudojant ir transportuojant skylančiąsias ir radioakt. medžiagas.

APSAUGĪNIS ŠĀLMAS, protective helmet, защитный шлем – plieninis ar plastikinis šalmas galvai apsaugoti nuo mechaninių smūgių (tiesioginio smūgio bangos perteklinio slėgio poveikio, lekiančių daiktų, nuolaužų), smūgio (sprogimo) bangos svaidomojo poveikio, skeveldrų, kulų. Žiemą Δ dėvimas su pašalmiu.

APSAUGĪNIS TĒPALAS, protective ointment, защитная мазь – tepalas odai apsaugoti nuo nuodingųjų ir biol. medžiagų bei kt. Δ kartu gali būti ir maskuojamasis.

APSAUGŌS LŪGIS, protective level, степень защиты – karių apsaugos nuo NP rodiklis. Jis priklauso nuo naudojamų NP ir karių apsaugos priemonių. Karių Δ gali būti trejopas: visiškai apsaugoti, iš dalies apsaugoti ir neapsaugoti. Dar žr. *įspėti ir apsaugoti, įspėti ir neapsaugoti, neišpėti ir neapsaugoti*.

APSAUGŌS PRĪEMONĖS, protective means, средства защиты – priemonės kariams, ginkluotei ir kovos technikai apsaugoti nuo NP ir ekstremalių situacijų padarinių poveikio. Kariams apsaugoti naudojamos ↑*individualiosios apsaugos priemonės* ir ↑*kolektyvinės apsaugos priemonės*.

APSAUGŌS PRĪEMONIŲ ZONÀ, protective measures zone, зона защитных мероприятий – žr. *kontroliuojamoji zona*.

APSAUGŌS VEIKMEŅS LŪGIS, intervention level, уровень защитной деятельности – kritiniai žmonių apšvitos dozių dydžiai, kai būtina taikyti konkrečias radiacinės saugos priemones; išvengtosios apšvitos dozės dydis, nuo kurio reikia taikyti apsaugos veikmens priemones arba atkuriamąsias priemones, avarinės arba lėtinės apšvitos atveju. Dar žr. *apsaugos veikmens priemonės, atkuriamosios priemonės*.

APSAUGŌS VEIKMEŅS PRĪEMONĖS, intervention measures, мероприятия защитной деятельности – veiksmai, kurių turi būti imamasi žmonių apšvitai išvengti arba apšvitos dozėms mažinti avarinės arba lėtinės apšvitos atveju.

APSAUGŌS VEIKMUŌ, intervention, защитная деятельность – kiekviena veikla, skirta žmonėms apsaugoti nuo avarinės apšvitos arba jos išvengti.

APSÁUGOTOJI RAKĖTŲ BĀZĖ, hard missile base, защищенная ракетная база – raketų leidimo bazė, apsaugota nuo brand. sprogo.

APSINUŌDIJIMO DŌZĖ, chemical dose, токсическая доза – nuodingųjų medžiagų, kurias sugėrė (absorbavo) kūnas, kiekis, išreikštas miligramais. Skirtingų nuodingųjų medžiagų Δ dydis priklauso nuo medžiagos nuodingumo ir nuo jos patekimo į organizmą kelio. Jei nuodingosios medžiagos patenka į

organizmą pro kvėpavimo takus, tai tokia Δ vadinama įkvėpiamąja (inhaliacine), jos dydis reiškiamas mg-min/l, žymima Ct (C – nuodingųjų medžiagų koncentracija, t – laikas); jei pro odą – įsiurbiamąja (rezorbcine), pro virškinimo traktą – peroraline, matuojama mg/kg organizmo masės ir žymima D. Pagal nuodingųjų medžiagų poveikį Δ būna mirtinoji (žymima L – *lethal*), žalojamoji (žymima I – *incapacitating*) ir ribinė (žymima P – *primary*).

absoliuti mirtinoji Δ , absolute lethal dose, абсолютная смертельная токсическая доза – nuodingųjų medžiagų dozė, kuri gali mirtinai apnuodyti 100% neapsaugotų, pažeistų ir negydomų žmonių (LCt₁₀₀ arba LD₁₀₀).

mirtinoji Δ , lethal toxic dose, смертельная токсическая доза – patekusių į organizmą nuodingųjų medžiagų kiekis, sukeliantis tam tikros tikimybės mirtinus apsinuodijimus. Būna absoliuti ir vidutinė mirtinoji apsinuodijimo dozė.

ribinė Δ , primary [threshold] toxic dose, пороговая токсическая доза – nuodingųjų medžiagų kiekis, sukeliantis tik pradinius apsinuodijimo požymius (PCt₁₀₀, PD₁₀₀ arba PCt₅₀, PD₅₀).

vidutinė mirtinoji Δ , mean lethal dose, средняя смертельная токсическая доза – nuodingųjų medžiagų dozė, kuri gali mirtinai apnuodyti 50% neapsaugotų, pažeistų ir negydomų žmonių (LCt₅₀ arba LD₅₀).

vidutinė žalojamoji Δ , median incapacitating dose, средняя поражающая токсическая доза – patekusių į organizmą nuodingųjų medžiagų kiekis, kuris gali apnuodyti 50% neapsaugotų, pažeistų žmonių (ICt₅₀, ID₅₀).

žalojamoji Δ , incapacitating dose, поражающая токсическая доза – nuodingųjų medžiagų kiekis, sukeliantis mirtinus ir laikinus apsinuodijimus (ICt₁₀₀, ID₁₀₀, ICt₅₀, ID₅₀).

APŠVITĀ, exposure, облученность – procesas, kurio metu jonizuojančiosios spinduliuotės srautas apšvitina žmogų ar aplinką. Δ gali būti: išorinė, vidinė, kontaktinė, mišrioji, gamtinė, normalioji, potencialioji, avarinė, medicininė, gyventojų, profesinė, lėtinė, ūminė trumpalaikė, vienkartinė, daugkartinė.

avarinė Δ , emergency exposure, аварийная облученность – jonizuojančiosios spinduliuotės srauto poveikis žmogui, įvykus radiacinei arba branduolinei avarijai.

daugkartinė Δ , multiple exposure, многократная облученность – daug kartų gaunama arba ilgalaikė (ilgesnė kaip 4 paros) apšvita.

gamtinė Δ , natural exposure, естественная облученность – jonizuojančiosios spinduliuotės srauto iš gamtinių jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių poveikis žmogui.

gyvėtojų Δ , exposure population, облученность населения – jonizuojančiosios spinduliuotės srauto nuo praktinėje veikloje naudojamų

spinduliuotės šaltinių (išskyrus profesinę, medicininę ir vietinę gamtinę apšvitą) ir avarinės apšvitos poveikis gyventojams.

išorinė Δ , external exposure, внешняя облученность – išorinės jonizuojančiosios spinduliuotės srauto poveikis žmogui.

kontaktinė Δ , contact exposure, контактная радиоактивная облученность – radioakt. medžiagų, patekusių ant atviros odos arba gleivinių, jonizuojančiosios spinduliuotės poveikis žmogui. Δ gali pažeisti neapsaugotas kūno dalis, sukelti radiacinį nudegimą.

lėtinė Δ , chronic exposure, хроническая облученность – ilgalaikė apšvita nedidelėmis dozėmis. Δ gali sukelti lėtinę spindulinę ligą.

medicininė Δ , medical exposure, медицинская облученность – jonizuojančiosios spinduliuotės srauto poveikis žmogui medicininės radiologinės diagnostikos ir gydymo metu, savanoriškai dalyvaujant medicininioose biologiniuose tyrimuose ir sąmoningai padedant diagnozuojamiems arba gydomiems pacientams.

mišrioji Δ , combined exposure, комбинированная облученность – apšvita, kai žmogų kartu veikia dvi arba trys apšvitos rūšys: išorinė, vidinė ir kontaktinė.

normalioji Δ , normal exposure, нормальная облученность – jonizuojančiosios spinduliuotės srauto poveikis žmogui normaliomis radioakt. medžiagų ir kitų jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių naudojimo sąlygomis, įskaitant nedideles avarijas, kurias galima kontroliuoti.

potencialioji Δ , potential exposure, потенциальная облученность – jonizuojančiosios spinduliuotės srauto, kurio atsiradimo tikimybė normaliomis radioakt. medžiagų ir kitų jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių naudojimo sąlygomis yra maža, tačiau jis gali atsirasti dėl radiacinės avarijos, aparatūros gedimo, naudojimo klaidų ir kt., poveikis žmogui.

profesinė Δ , profession exposure, профессиональная облученность – jonizuojančiosios spinduliuotės srauto nuo naudojamų profesinėje veikloje spinduliuotės šaltinių poveikis žmogui.

ūminė trumpalaikė Δ , acute exposure, сильная кратковременная облученность – trumpalaikė apšvita didelėmis dozėmis.

vidinė Δ , internal exposure, внутренняя облученность – jonizuojančiosios spinduliuotės srauto poveikis žmogui, radioakt. medžiagoms patekus į organizmą kvėpuojant, su maistu arba pro odą.

vienkartinė Δ , single exposure, однократная облученность – vienkartinė arba trumpalaikė (ne ilgesnė kaip 4 paros) daug kartų gaunama apšvita.

APŠVĪTINIMAS, irradiation, облучение – veiksmas, kai vyksta apšvita. Δ gali būti išorinis ir vidinis.

išorinis Δ , external radiation, внешнее облучение – išorinės jonizuojančiosios spinduliuotės srautas, kurį sukelia brand. sprogimo pirminė ir liekamoji radioaktyvioji spinduliuotė, radioakt. medžiagos, iškritusios vietovėje po radiacinės avarijos, ir kt. šaltiniai.

vidinis Δ , internal radiation, внутреннее облучение – jonizuojančioji spinduliuotė (alfa bei beta dalelės ir gama spinduliai), atsirandanti dėl esančių žmogaus kūne radioakt. medžiagų.

APŠVITŌS DŌZĖ, radiation dose, доза облучения – visa medžiagos ar audinių sugerta jonizuojančioji spinduliuotė, išreikšta centigrėjais (cGy). Skiriamos ekspozicinė, sugertoji, lygiavertė ir efektinė Δ ; lėtinė ir ūminė Δ ; ribinė ir vidutinė mirtinoji Δ ; sukauptoji ir liekamoji Δ ; didžiausioji leidžiamoji, išvengtoji Δ .

didžiausioji leidžiamoji Δ , maximum permissible dose, максимальная допустимая доза – 1. apšvitos dozė, kurią vadas ar kitas atitinkamas vadovas gali nurodyti kaip ribinę bendrą apšvitos dozę, kurią gali gauti jo komandos nariai; ją nustatant atsižvelgiama į vykdomas kovos užduotis; 2. apšvitos dozė, kurią kasmet gali sugerti žmogaus organizmas ir kuri per 50 metų nesukelia patologinių pakitimų, nustatomų šiuolaikinės medicinos diagnostikos metodais.

efektinė Δ , effective dose, эффективная доза – lygiavertė apšvitos dozė, pakoreguota atsižvelgiant į žmogaus organų ar audinių jautrį jonizuojančiajai spinduliuotei, t.y. padauginta iš \uparrow svorinio audinių jautrio daugiklio (W_T).

ekspozicinė Δ , exposure dose, экспозиционная доза облучения – 1. Δ tam tikrame taške išmatuotos jonizuojančiosios spinduliuotės ir jos gebos jonizuoti aplinką santykis; 2. vieno ženklo jonų, susidariusių veikiant jonizuojančiajai spinduliuotei, krūvių suma oro masės vienetė; rentgeno ir gama jonizuojančiosios spinduliuotės dozė. Nusako oro jonizacijos lygį. Vienetas – kulonas kilogramui (C/kg), nesisteminis – \uparrow rentgenas (R).

išvengtóji Δ , avertable dose, доза, которой удалось избежать – žmonių apšvitai apriboti taikyto apsaugos veikmens efektyvumas, t.y. skirtumas tarp žmonių gautų apšvitos dozių netaikant apsaugos veikmens ir pritaikius apsaugos veikmenį.

lėtinė Δ , chronic radiation dose, хроническая доза облучения – jonizuojančiosios spinduliuotės dozė, gaunama nuolat (nepertraukiamai) arba protarpiais per ilgesnį laikotarpį. Δ gali būti gana didelė, kad sukeltų spindulinę ligą ir mirtį, tačiau jei gaunama maža apšvitos dozė, tai didesnė ūmiai pažeistų ląstelių dalis gali atsikurti.

liekamóji Δ , residual dose, остаточная доза облучения – apšvitos dozės dalis (procentais), likusi organizme tam tikram laikui po apšvitos. Δ priklauso nuo laiko po apšvitos. Žmogaus organizmas sugeba atsigauti po pažeidimo, kurį

sukėlė jonizuojančioji spinduliuotė, todėl kiekvieną parą (bet ne anksčiau kaip po 4 parų nuo apšvitos) organizmo pažeidimo lygis atitinka ne pirminę apšvitos dozę, o tikrai liekamąją dozę, pvz., po 4 savaitių nuo apšvitos Δ sudaro 50%, tai reiškia, kad iš pradinės apšvitos dozės (pvz., 100 rd) liko 50% (50 rd). Apskaičiuojant sukauptąją apšvitos dozę, reikia naudotis ne pirmine, o liekamąją doze.

lygiavertė Δ , equivalent dose, эквивалентная доза облучения – sugertoji apšvitos dozė, pakoreguota atsižvelgiant į jonizuojančiosios spinduliuotės biologinio poveikio ypatumus, t. y. padauginta iš \uparrow svorinio jonizuojančiosios spinduliuotės daugiklio (w_R); rodo biologinį poveikį ir jonizuojančiosios spinduliuotės pavojingumą organizmui. Naudojama lėtinio apšvitinimo mažomis dozėmis atvejais. Matuojama \uparrow sivertais (Sv) arba \uparrow biologiniais rado ekvivalentais (rem).

ribinė Δ , threshold ionic radiation dose, пороговая доза ионизирующего облучения – dozė, kurios negalima viršyti tam tikrai žmonių grupei per tam tikrą laiką. Δ nustato „Pagrindinės radiacinės saugos normos” (Lietuvos higienos norma HN 73 – 1997) atskirai profesionalams ir gyventojams. Dar žr. *radiacinės saugos normos*.

sugertoji Δ , absorbed dose, поглощенная доза облучения – energijos kiekis, kurį perteikė branduolinė (ar jonizuojančioji) spinduliuotė sugeriančios medžiagos masės vienetui. Matavimo vienetas yra \uparrow radas (rd) arba \uparrow grėjus (Gy).

sukauptoji Δ , total dose, суммарная доза облучения – apšvitos dozių suma per visą jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio laiką. Δ gali būti efektinė, lygiavertė arba sugertoji.

ūminė Δ , acute radiation dose, острая доза облучения – visa apšvitos dozė, gauta vienu metu per gana trumpą laiką, kai negali atsikurti biologinė organizmo būseną.

vidutinė mirtinoji Δ , mean lethal dose, средняя смертельная доза облучения – viso kūno jonizuojančioji apšvita, kuri per tam tikrą laikotarpį gali būti mirtina 50% apšvitintų žmonių.

APŠVITŌS DŪZĖS GALIA, radiation dose rate, мощность дозы облучения – apšvitos dozė per laiko vienetą. Skiriama sugertosios, ekspozicinės ir lygiavertės Δ . Δ matuojama: sugertosios dozės – radais per valandą arba sekundę (rd/h, rd/s), centigrėjais per valandą (cGy/h); ekspozicinės – rentgenais per valandą ar sekundę (R/h, R/s); lygiavertės – sivertais per valandą ar sekundę (Sv/h, Sv/s). Dar žr. *didžiausioji leidžiamoji dozės galia*.

APŠVITŌS DŪZĖS GĀLIOS MAŽĖJIMAS, dose rate level decrease, спад мощности дозы – jonizuojančiosios spinduliuotės intensyvumo mažėjimas per

tam tikrą laiką po brand. sproginimo (radiacinės avarijos). Δ apibūdina $\hat{\Gamma}$ dozės galios mažėjimo koeficientas.

APŠVITŌS DŌZĒS GĀLIOS RIBĀ, dose rate contour line, линия контура мощности дозы излучения – linija žemėlapyje, diagramoje ar plane, jungianti visus taškus, kuriuose apšvitos dozės galia tam tikrą laiką yra vienoda. Tai taip pat vadinamoji vienodos dozės galios riba.

APŠVITŌS DŌZĒS RIBĀ, radiation dose range, предел дозы облучения – apšvitos dozės dydis, kuris neturi būti viršijamas per metus. Gali būti efektinės, lygiavertės arba sugertosios Δ .

APŠVITŌS DŌZIŲ APSKAITŌS KORTĒLĒ, radiation dose status card, карточка учета доз облучения – individuali kortelė, kurioje įrašomos kario apšvitos dozės. Dozės įrašomos kiekvieną dieną didėjančia suma, atsižvelgiant į jų biologinio efektyvumo mažėjimą. Δ pildo būrio vadas.

ĀRDOMASIS PŌVEIKIS, high-explosive effect, фугасное действие – šaudmens (sprogstamojo užtaiso) naikinamasis poveikis, kuris pasireiškia taikinio pažeidimu (naikinimu) sprogstamojo užtaiso sproginimo produktais ir smūgio banga; kartais vadinamas fugasiniu poveikiu. Apibūdinamas sproginimo duobe (vidutiniškai 1 kg sprogstamųjų medžiagų išmeta 1 m³ grunto) ir pertekliniu slėgiu smūgio bangos fronte.

ĀRDOMOJI MĒDŽIAGA, antimateriel agent, разрушающий материал – mikroorganizmas ar chem. medžiaga kitų medžiagų gedimui sukelti ir (ar) joms pakenkti.

ARTILĒRIJOS GIŅKLAI, artillery weapon(s), артиллерийское оружие – vamzdiniai šaunamieji ginklai, kuriuos sudaro artilerijos kompleksai (artilерijos pabūklai su šaudmenimis ir šaudymo prietaisais), skirti priešui naikinti sausumoje, jūroje ir ore. Prie Δ priklauso: patrankos, haubicos, minosvaidžiai, beatošliaužiai pabūklai, prieštankinių valdomųjų raketų ir reaktyvinės artilerijos kovos mašinos (leidimo įtaisai).

ASMEŅS HIGIENĀ, personal sanitation, личная гигиена – higienos taisyklės, padedančios saugoti žmogaus sveikatą. Apima kūno, skalbinių, drabužių, būsto, maisto gaminimo švarą, darbo ir poilsio režimą, racionalią mitybą. Kario Δ reikalavimai: reguliarius prausimasis, maudymasis, dantų valymas, baltinių, kojinių, patalynės keitimas, rankų plovimas prieš valgį ir atlikus gamtinių poreikius, tinkamas maisto gaminimas, tinkamų gerti vandens ir valgyti maisto produktų vartojimas, gamtinių poreikių atlikimas nustatytose vietose ir kt.

ĀTKURIAMOSIOS PRIĒMONĒS, rehabilitation measures, восстановительные мероприятия – veiksmai, kurių turi būti imamasi apšvitos dozėms sumažinti lėtinės apšvitos atveju, kai viršijami nustatyti veikimo lygiai.

ATKURIAMŪJŲ PRIĖMONIŲ PLĀNĀS, rehabilitation measures plan, план восстановительных мероприятий – atkuriamųjų priemonių, kurių turi būti imamasi lėtinės apšvitos atveju, visuma.

ATMOSFERĀ, atmosphere, атмосфера – Žemės rutulį gaubiantis oro sluoksnis. Δ masė $5,15 \cdot 10^{15}$ t. Jos slėgis į Žemės paviršių jūros lygyje lygus vid. 101,3 kPa (*atmosferos slėgis*). Žemutinių Δ sluoksnių svarbiausios sudedamosios dalys yra azotas ir deguonis; be to, atmosferoje yra anglies dioksido, inertinių dujų. Vertikalia kryptimi Δ dalijama į keletą sluoksnių – sferų pagal temperatūros vertikalųjį pasiskirstymą: *troposferą*, stratosferą, mezosferą, termosferą ir egzosferą. Vieną sferą nuo kitos skiria pereinamasis sluoksnis – pauzė, kuriame temperatūra mažai keičiasi: *tropopauzė*, stratopauzė, mezopauzė. Stratosferos viršutinė riba yra ~55 km aukštyje. Stratosferoje nedaug vandens garų, retai susidaro debesys. Žemutiniuose stratosferos sluoksniuose temperatūra pastovi, o maždaug nuo 25 km pradeda kilti ir iki stratopauzės pasiekia 0°C. 20–25 km aukštyje yra didžiausia ozono koncentracija. Tas sluoksnis vadinamas ozonosfera. Ozonas sugeria gyvybei pavojingus ultravioletinius spindulius. Mezosferoje (55–80 km sluoksniu) temperatūra, kylant aukštyn, mažėja ir iki mezopauzės nukrinta iki -75, -90°C. Termosferos žemutinėje dalyje (80–90 km aukštyje) temperatūra lieka pastovi, o aukščiau didėja: 150 km aukštyje – 220–240°C, 500–600 km – > 1500°C, ties viršutine termosferos riba pakyla iki 2000°C. Aukštesnieji mezosferos sluoksniai ir termosfera dažnai vadinami jonosfera, nes jonų čia kur kas daugiau negu žemutiniuose Δ sluoksniuose. Egzosferoje Δ laipsniškai pereina į tarpplanetinę erdvę. Dujų tankis čia labai mažas. Δ dalelės įelektrintos, o jų temperatūra – keletas dešimčių tūkstančių laipsnių. Aukštutiniuose Δ sluoksniuose yra korpuskulinės radiacijos juostos. Vidinė juosta (500–1600 km aukštyje) sudaryta beveik vien iš protonų. Išorinę juostą sudaro elektronai. Už išorinės juostos yra dar viena; kurioje elektronų koncentracija ir srautai dar didesni. Radiacijos juostas laiko Žemės magnetinis laukas.

ATMOSFĒROS RADIOAKTYVŪMAS, atmospheric radioactivity, радиоактивность атмосферы – atmosferos tarša radioakt. dulkėmis arba aerozoliu. Δ atsiranda dėl radioakt. medžiagų, esančių atmosferoje. Δ yra natūralusis ir dirbtinis. Natūralusis Δ susidaro šitaip: radioakt. dulkės patenka iš dirvožemio; susidaro radioakt. izotopai, kai kosminiai spinduliai veikia ore esančius chem. elementus; garuojant vandeniui, į atmosferą grįžta tritis, o banguojant jūroms, su vandens purslais į atmosferą gali patekti kitų radioakt. medžiagų; išsiveržus ugnikalniams, su vėjo keliamomis dulkėmis į atmosferą patenka radioakt. medžiagos, esančios dulkėse; kosminės dulkės, meteoritai

užteršia atmosferą radioakt. izotopais. Dirbtinis Δ atsiranda naudojant brand. ginklą, veikiant brand. reaktoriams, atominiams laivams, per brand. įtaisų, maitinančių dirbtinius Žemės palydovus, avarijas.

ATMOSFĖROS SLĖGIS, atmospheric pressure, атмосферное давление – hidrostatinis slėgis, kurio kiekviename atmosferos taške oras suslėgtas aukščiau esančių atmosferos sluoksnių ir pats slegia aplinką. Δ bet kuriame atmosferos taške lygus aukščiau esančio oro stulpo svoriui. Jūros lygyje 0°C temperatūroje ir 45° geografinėje platumoje vidutinis Δ artimas 760 mm aukščio gyvsidabrio stulpelio slėgiui – 101,3 kPa = 1013 mb. Didėjant aukščiui, Δ mažėja. Toje pačioje Žemės vietoje Δ nuolat kinta dėl oro masių judėjimo. Δ matuojamas barometru. Aukščiausias Δ , užregistruotas Lietuvoje, – 784 mm g.st. (1045 mb), žemiausias – 716 mm g.st. (955 mb).

ATŌMAS, atom, атом – smulkiausia chem. elemento dalelė, turinti visas jo savybes. Δ susideda iš \uparrow *atomo branduolio* ir elektronų apvalkalo.

ATŌMINĖ ARTILĖRIJA, atomic [nuclear] artillery, атомная артиллерия – ntk. = *branduolinė artilerija*.

ATŌMINĖ BŌMBA, atomic bomb, атомная бомба – aviacinė bomba su atominiu užtaisu, brand. šaudmens rūšis. Į taikinį neša naikintuvai, taktiniai naikintuvai, bombonešiai. Pagrindinės Δ dalys: sprogdinimo įtaisas, sprogstamųjų medžiagų užtaisas su detonatoriais, atominis užtaisas, metalinis korpusas ir neutronų atšvaitas. Kai sprogdinimo įtaisas susprogdina užtaisą, atominio užtaiso dalys susijungia į vieną gabalą, kurio masė viršija kritinę. Atominį užtaisą gaubiantis neutronų atšvaitas atspindi dalį išlekiančių už reakcijos zonos ribų neutronų, grąžina juos į reakciją ir ją sustiprina. Δ masė – nuo kelių šimtų kilogramų iki kelių tonų. Δ galia įvairi: didžiausia neviršija 500 kt, mažiausia ~ 0,1 kt. Mažos galios bombose naudojamas ^{233}U , nes jo kritinė masė kur kas mažesnė už ^{235}U ir ^{239}Pu kritinę masę. Δ efektyviausiai naikina sprogdama ore 300–400 m aukštyje. 1945 07 16 JAV išbandė pirmąją Δ . 1945 08 06 ir 1945 08 09 amerikiečiai susprogdino Δ virš Hirosimos ir Nagasakio. Žuvo ~200 000 gyventojų. Pirmoji SSRS Δ išbandyta 1949 m., D. Britanijos – 1952 m., Prancūzijos – 1960 m., Kinijos – 1964 m. Kitaip *branduolinė bomba*.

ATŌMINĖ ELEKTRINĖ, nuclear power plant, NPP, атомная электростанция – ntk. = *branduolinė elektrinė*.

ATŌMINĖ ENĖRGIJA, atomic [nuclear] power, атомная энергия – ntk. = *branduolinė energija*.

ATŌMINĖS ELEKTRINĖS AVĀRIJA, nuclear power plant accident, авария атомной электростанций – ntk. = *branduolinės elektrinės avarija*.

ATÒMINIS GIŅKLAS, atomic weapon, атомное оружие – ntk. = *branduolinis ginklas*.

ATÒMINIS KĀRAS, atomic [nuclear] warfare, атомная война – ntk. = *branduolinis karas*.

ATÒMINIS REĀKTORIUS, atomic reactor, атомный реактор – ntk. = *branduolinis reaktorius*.

ATÒMINIS ÛŽTAISAS, atomic charge, атомный заряд – brand. užtaisas, kuriame ↑ *grandininę dalijimosi reakciją* sukelia kritinės masės perviršis. Švitinant urano arba plutonio branduolius lėtaisiais (šiluminiais) neutronais, branduoliai gali pasidalyti į dvi ar daugiau dalių, išskirdami ~200 MeV energijos. Šiluminiai neutronai gali suskaidyti tik ^{235}U ; sunkesnis ^{238}U pagauna neutronus ir neskyla. Todėl skylančiosios medžiagos yra tokios, kuriose dalijimosi reakciją sukelia šiluminiai neutronai. Atominį užtaisą sudaro radioakt. urano ^{235}U , ^{233}U arba plutonio ^{239}Pu izotopai. Sprogimas įvyksta, kai atominio užtaiso masė didesnė už kritinę izotopo masę (kritinė ^{235}U masė lygi ~40–60 kg, ^{239}Pu – ~10–20 kg). Iki sprogo atominio užtaiso masė turi būti mažesnė už kritinę. Pagal virškritinės masės darymo principą atominių užtaisų gali būti patrankinių ir implozinių.

implòzinis Δ, implosion weapon, атомный заряд имплозивного типа – įtaisas, kuriame skylančios medžiagos masė yra mažesnė nei kritinė masė; savo apimtimi staigiai sumažėja dėl suslėgimo taip, kad tampa virškritine ir gali įvykti sprogimas. Slėgį sudaro įprastinių brizantinių sprogstamųjų medžiagų sferinis užtaisas, sukeliantis sprogo bangą, nukreiptą į sferos centre esančią skylančiąją medžiagą.

patrąnkinis Δ, gun type weapon, атомный заряд пушечного типа – atominis užtaisas, kurio brand. skylančioji medžiaga yra padalyta į kelias dalis (kiekvienos iš jų masė mažesnė už kritinę). Branduolinis sprogimas įvyksta, kai šios brand. skylančiosios medžiagos dalys greitai susijungia tarpusavyje į virškritinę masę (iššaunama viena dalis į kitą, pritvirtintą priešingame tvirto metalinio cilindro, panašaus į patrankos vamzdį, gale), sprogdinant paprastą sprogstamąją medžiagą.

ATÒMO BRANDUOLÛS, atomic nucleus, атомное ядро – centrinė atomo dalis, kurioje sutelkta beveik visa atomo masė. Δ turi teigiamąjį krūvį, yra sudarytas iš teigiamąjį krūvį turinčių protonų ir neutraliųjų dalelių – neutronų. To paties chem. elemento Δ turi vienodą protonų skaičių (atominis skaičius), protonų ir neutronų masė apytiksliai atitinka Δ masę (masės skaičius).

ATSĀKOMOJO SMÛGIO GALIMÛBĖ, second strike capability, возможность ответного удара – gebėjimas išlikti po pirmojo smūgio ir smogti efektyvų kontrsmūgį (paprastai siejamas su brand. ginklu).

ATVIRÀSIS JONIZUOJANČIOSIOS SPINDULIUŪTÈS ŠALTÌNIS, open ionic radiation source, открытый источник ионизирующего облучения – žr. *jonizuojančiosios spnduliuotės šaltinis*.

AUDRÀ, storm, буря – labai smarkus vėjas, kurio stiprumas ne mažesnis kaip 9 balai (pagal Boforto skalę), o greitis siekia 80–100 km/h. Δ jūroje vadinama ↑ *štorumu*, sausumoje – vėtra, kuri gali būti trumpa (su ↑ *viesulu* arba umaru), kartais trunka tik keletą minučių. Dažnai vėtra būna su perkūnija ir krituliais (lietumi, ↑ *kruša*).

AUKŠTÏBÏNIS BRANDUOLÏNIS SPROGÏMAS, high altitude burst, высотный ядерный взрыв – žr. *branduolinis sprogimas*.

AUTOMÀTINIS DÛJÛ ANALIZÀTORIUS, automatic gas analyzer, автоматический газоопределитель – prietaisas dujų sudėčiai automatiškai kontroliuoti, nuodingosioms ir kitoms kenksmingosioms medžiagoms ore, jų koncentracijai, pavojingumui bei kitoms charakteristikoms nustatyti. Δ gali būti nešiojamasis, vežiojamasis ir stacionarusis.

AUTOMÀTINIS DÛJÛ SIGNALIZÀTORIUS, automatic gas alarm, автоматический газосигнализатор – automatinis prietaisas dujų sudėčiai nuolat kontroliuoti ir signalams apie nuodingųjų medžiagų garus skelbti. Naudojamas vietovės ChŽ. Vietinis Δ kontroliuoja oro sudėtį prietaiso įtaisymo vietoje, o nuotolinis Δ praneša apie nuodingojo debesies artėjimą.

AVÀRIJA, accident, авария – netikėtas įvykis, sukėles sprogimą, gaisrą, statinių visišką ar dalinį sugriovimą, technologinio proceso nuostolingą sutrikimą, sunkų grupinį nelaimingą atsitikimą, pavojingų medžiagų išsiveržimą į aplinką, kai padaroma žala žmonėms ar aplinkai įvykio vietoje ar už jo ribų. Δ gali būti: ↑ *branduolinės elektrinės*, ↑ *branduolinio ginklo*, ↑ *branduolinė*, ↑ *radiacinė*, ↑ *cheminė*, transporto priemonių, hidrotechninių įrenginių ir kt.

AVÀRIJOS LIKVIDÀVIMO PLÀNAS, emergency response plan, план ликвидации аварии – apsaugos veikmens priemonių, kurių turi būti imamasi avarijos atveju, visuma.

AVÀRINÈ APŠVITÀ, emergency exposure, аварийная облученность – žr. *apšvita*.

AVÀRINÈ DEZAKTYVÀCIJA, emergency decontamination, аварийная дезактивация – žr. *dezaktyvacija*.

AVÀRINÈ SITUÀCIJA, emergency situation, аварийная ситуация – padėtis, kuri atsiranda dėl techninio pobūdžio priežasčių (įrangos gedimo, technologinio proceso pažeidimo) ir lemia staigų pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui, gamtai. Δ gali susidaryti pavojinguose objektuose. Jeigu Δ

tapo nekontroliuojama ir sukėlė realų pavojų žmonėms, turtui, gamtai, ji gali virsti ekstremaliąja situacija.

AVIĄCIJOS CHĖMINIS SMŪGIS, air gas attack, авиационный химический удар – aviacijos smūgis, kai naudojami chem. šaudmenys. Δ gali būti: bombų, raketų, bombų ir raketų. Taip pat gali būti naudojami aviaciniai laistytuvai. Δ gali būti pavienis, grupinis ir masinis.

AVIĄCIJOS RAKĖTŲ KOMPLĖKSAS (ARK), air missile complex, авиационный ракетный комплекс – funkciškai susijusios aviacijos raketų kovinio naudojimo oro ir antžeminės priemonės. Susideda iš leidimo įtaisų, raketų, leidimo valdymo sistemos, energijos šaltinių, raketų rengimo, transportavimo ir patikros antžeminės įrangos. ARK sudėtyje taip pat gali būti radiolokacijos stotys, lėktuvų lazerinės, televizinės, radijo ir kt. taikinių aptikimo ir raketų valdymo sistemos. ARK naudojamos valdomosios ir nevaldomosios raketos „oras–oras“ ir „oras–žemė“.

AVIĄCIJOS ŠAUDMUŪ, aircraft ammunition, авиационный боеприпас – šaudmenys, kuriais ginkluoti orlaiviai: ↑ *aviacinė bomba*, bombų kasetė, bombų ryšulys, padegamoji talpykla, aviacijos raketos ir torpedos kovinė dalis, aviacijos kulkosvaidžio ir patrankos šaudmuo, aviacija mina, aviacijos signalinis ir fotografinis šovinyvis ir kt. Pagal naudojamas NP Δ gali būti: brand., biol., chem., įprastinis, padegamasis, dūminis ir kt.

biològinis Δ, biological aircraft ammunition, биологический авиационный боеприпас – aviacijos šaudmuo su biologiniu užtaisu. Δ yra: biol. aviacinė bomba ir kasetė, raketos „oras–žemė“ biol. kovinė dalis. Biologinėms medžiagoms skleisti taip pat gali būti naudojamas aviacinis laistytuvas.

branduolinis Δ, nuclear aircraft ammunition, ядерный авиационный боеприпас – aviacijos šaudmuo su brand. užtaisu. Δ yra: aviacinė brand. bomba, raketos „oras–žemė“ brand. kovinė dalis.

chėminis Δ, chemical aircraft ammunition, химический авиационный боеприпас – aviacijos šaudmuo su chem. užtaisu. Δ yra: aviacinė chem. bomba ir kasetė, raketos „oras–žemė“ chem. kovinė dalis. Nuodingosioms medžiagoms lieti (purškti) taip pat gali būti naudojamas aviacinis laistytuvas ir mechaninis nuodingųjų medžiagų aerosolio generatorius.

AVIĄCINĖ BŪMBA, air bomb, авиационная бомба – aviacijos šaudmenų, numetamų iš orlaivių, rūšis. Susideda iš korpuso, užtaiso ir stabilizatoriaus. Prieš naudojimą Δ užtaiso vienu ar keliais sprogdikliais. Pagrindinės paskirties Δ naudojamos antžeminiams ir jūrų taikiniams naikinti. Prie jų priklauso įprastinės (ardomosios, skeveldrinės, šratinės, kasetinės, prieštankinės, šarvamušės, betonmušės, priešlaivinės, padegamosios) ir masinio naikinimo (brand., chem., biol.) bombos. Pagalbinės paskirties Δ

naudojamos specialiems uždaviniams spręsti. Prie jų priklauso šviečiamosios, dūminės, imitacinės, agitacinės, signalinės, mokomosios ir kt. bombos. Δ gali būti valdomosios ir sklandančiosios. Δ galia (masė kg) svyruoja nuo 0,5 iki 20000 kg.

AVIĄCINIS CHEMINIS GIŅKLAS, aerochemical weapon, авиационное химическое оружие – cheminis ginklas, kurį į taikinį neša orlaiviai. Δ sudaro: aviacijos chem. šaudmenys ir chem. koviniai prietaisai – ↑ *aviaciniai laistytuvai* bei mechaniniai nuodingųjų medžiagų aerozolio generatoriai. Dar žr. *aviacijos šaudmuo*.

AVIĄCINIS LAISTYTUVAS, aircraft spray tank, выливной авиационный прибор – prietaisas skystoms nuodingosioms arba biol. medžiagoms iš orlaivio išlieti. Δ skirtas priešo kariams kauti, vietai ir kovos technikai užteršti; per kelias sekundes gali sudaryti aerozolio debesį.

AZŪTO DIOKSIDAS, nitrogen dioxide, двуокись азота – dusinamoji pavojingoji cheminė medžiaga. Rusvos spalvos dujos. Lydymosi temperatūra 11,2°C, virimo temperatūra 21,3°C. 1,5 karto sunkesnis už orą. Gerai tirpsta vandenyje. Sąlyginė žalojamoji dozė – 1,5 mg·min/l, mirtinoji – 7,8 mg·min/l. Nuodingas įkvėpus. Nudegina odą, gleivinę. Apsinuodijimo požymiai: kosulys, galvos skausmas, vėmimas, akių uždegimas, širpulis, karščiavimas, spartesnis širdies plakimas, plaučių paburkimas. Apsauga – izoliuojamoji dujokaukė, pramoninė tam tikro tipo dujokaukė, sudrėkintas vatos ir marlės raištis.

AZŪTO IPRITAS, nitrogen-mustard gas, HN, азотистый иприт – pūliuojamoji patvarioji kovinė nuodingoji medžiaga. Šviežios žuvies kvapo geltonai rudas riebalingas skystis. Pagrindinė kovinė būseną – lašai. Lydymosi temperatūra -60°C, virimo temperatūra 180°C. Labai blogai tirpsta vandenyje, gerai – organiniuose tirpikliuose. Sąlyginė mirtinoji dozė įkvėpus 3 mg·min/l, pro odą – 10–20 mg/kg. Su neorganinėmis rūgštimis sudaro vandenyje tirpias nuodingąsias druskas; gali būti naudojamas vandens šaltiniams užteršti. Apsauga – dujokaukė, odos IAP, individualusis cheminis paketas.

B

BAKTĒRIJOS, bacteria, бактерии – vienaląščiai mikrobai. Patogeninės (sukeliančios užkrečiamąsias ligas) Δ būna monopatogeninės (ligų sukėlėjai patogeniški tik žmogui) ir polipatogeninės (ligų sukėlėjai patogeniški ir žmogui, ir gyvūnams). Δ greitai žūva nuo saulės spindulių, dezinfekavimo medžiagų ir aukštos temperatūros (aukštesnės nei 60°C). Nejautrios žemai

temperatūrai ir atsparios šalčiui iki -25°C ir žemesnei temperatūrai. Dalis bakterijų nepalankiomis sąlygomis geba virsti sporomis. Patogeninės Δ , patekusios į organizmą, sintetina \uparrow toksinus, kurie nuodija organizmą, sutrikdo normalią medžiagų apykaitą, sukelia alergiją. Patogeninės Δ sukelia sunkias užkrečiamąsias žmonių (gyvulių) ligas: marą, juodligę, įnosės ir kt.

BALISTINĖ RAKETĀ, ballistic missile, баллистическая ракета – žr. *raketa*.

BALISTINĖ RAKĖTOS TRAJEKTORIJA, ballistic missile trajectory, баллистическая траектория ракеты – žr. *raketos trajektorija*.

BALISTINĖ TRAJEKTORIJA, ballistic trajectory, баллистическая траектория – laisvojo skrydžio trajektorija; tokia trajektorija, kuria po paleidimo, šūvio ar metimo skrieja raketa, lekia artilerijos sviedinys (mina, kulka, rankinė granata), veikiami tikslai sunkio ir oro pasipriešinimo jėgų. Dar žr. *raketos trajektorija*.

BALTĀSIS FOSFORAS, white phosphorus, белый фосфор – kietoji vaško pavidalo nuodingoji medžiaga. Gerai tirpsta skystuose organiniuose tirpikliuose. Laikomas vandenyje. Ore savaime užsidega ir dega išskirdamas baltus nuodingus dūmus. Degimo temperatūra siekia 1000°C . Plastifikuotas baltasis fosforas turi sintetinio kaučiuko. Jis patvarus, naudojant skyla į stambius, lėtai degančius gabalus, gerai limpa prie vertikalių paviršių ir gali juos pradeginti. Degantis fosforas, patekęs ant odos, sukelia sunkius, ilgai negyjančius nudegimus. Naudojamas padegamiesiems ir dūminiams artilerijos sviediniams, minoms, aviacinė bomboms, rankinėms granatoms užtaisyti, taip pat kaip napalmo ir pirogelio degtuvas.

BALTŪJI MĒDŽIAGA, white agent, белая рецептура – karo tikslais naudojamas fitotoksinas – miltelių pavidalo baltas mišinys, nedegantis ir netirpstantis tepaluose. Nelabai lakus. Naudojamas vandeninis tirpalas. Universalus poveikio herbicidas. Miškui sunaikinti pakanka vieno apdoravimo. Vartojimo norma – 8–15 kg/ha.

BĀZINĖ BANGĀ, base surge, базисная волна – debesis, kylantis iš povandeninio (požeminio) brand. sprogo kupolo apačios. Povandeninių sprogamų atveju Δ – smulkių skysčio lašelių debesis, turintis savybę pakilti net tuo atveju, jeigu jis būtų vienalytis. Požeminių sprogamų atveju Δ susidaro iš mažų kietų dalelių, bet veikia kaip skysčio banga. Iš slenkančio debesies išskrinta radioakt. krituliai – susidaro radioakt. tarša.

BEKERĖLIS, Bq, bequerel, беккерель – radioakt. medžiagų aktyvumo (kai per 1 s įvyksta 1 atomo branduolio dalijimasis) SI vienetas. Su anksčiau vartotu kiurio (Ci) vienetu sieja tokia priklausomybė: $1\text{Ci} = 3,7 \cdot 10^{10} \text{Bq}$. Lyginamasis aktyvumas matuojamas Bq/m^3 , Bq/kg , Bq/l , paviršinis aktyvumas – Bq/m^2 .

BENDRÓJI CHÈMINĖ AVĀRIJA, far field chemical accident, общая химическая авария – žr. *cheminė avarija*.

BENDRÓJI NUODINGOJI MĒDŽIAGA, blood agent, ОБ общедошвнтого действия – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

BENDRÓJI RADIĀCINĖ AVĀRIJA, far field radiological accident, общая радиационная авария – žr. *radiacinė avarija*.

BETA DALĖLĖ, beta particle, бета-частица – radioakt. izotopų beta skilimo produktas; elektronas ir pozitronas; spinduliuojama beta skilimo metu. Δ masė yra apie 7000 kartų mažesnė už alfa dalelės masę, todėl Δ šimtus kartų silpniau jonizuoja aplinką (tik 50 jonų porų 1 cm oro kelio). Tačiau jos skvarbumas kur kas didesnis: ore – 17,8 m, vandenyje – 2,6 cm, aliuminyje – 9,8 mm, gyvuosiuose audiniuose – iki 1 cm. Δ pusiau sulaiko drabužiai, beveik sulaiko langų ir automobilių stiklai, bet koks kelių milimetrų metalinis ekranas. Tačiau patekusios ant odos arba į organizmą Δ taip pat pavojingos kaip ir alfa dalelės.

BETA SKILĪMAS, beta-decay, бета-распад – savaiminis branduolio virsmas, kai branduolys spinduliuoja elektroną arba pozitroną. Δ metu atsiranda naujo elemento branduolys, nepakitęs masės skaičiui. Spinduliuodami \uparrow *beta daleles*, atomų branduoliai gali būti sužadintosios būsenos. Jų perėjimas į stabiliąją būseną lydymas gama kvantų spinduliuavimo. Δ būdingas natūraliesiems ir dirbtiniams radionuklidams.

BETA SPINDULIUOTĖ, beta-radiation, бета-облучение – jonizuojančioji spinduliuotė, kurios metu spinduliuojamos \uparrow *beta dalelės*. Δ vyksta \uparrow *beta skilimo* metu. Δ gali vykti po brand. sprogimų (antrinė beta spinduliuotė dėl sukkeltojo radioaktyvumo ir skylant ilgaamžiams radionuklidams, susidariusiems dalijimosi reakcijoje) ir po radiacinių avarių. Δ būdinga šiems elementams: ^{89}Sr , ^{90}Sr , ^{131}I , ^{134}Cs , ^{137}Cs , ^{32}P , ^{14}C , ^{40}K , ^{210}Pb ir kt.

BETA SPINDUOLIS, beta emitter, бета-активное вещество – radioakt. medžiaga, kurioje gali vykti \uparrow *beta skilimas*. Δ gali būti: natūralusis – švinas, kalis; dirbtinis – anglis, fosforas, stroncis, jodas, cezis ir kt. Δ atsiranda veikiant brand. reaktoriams, brand. sprogimo metu arba yra brand. užtaiso sudedamoji dalis.

BIOLŪGINĖ GYNÝBA, biological defence, биологическая защита – būdai, planai ir veiksmai, kuriais remiantis nustatomos bei naudojamos gynybinės priemonės nuo biol. puolimo.

BIOLŪGINĖ KOVINĖ GALVUTĖ, biological warhead, биологическая боеголовка – žr. *kovinė galvutė*.

BIOLŪGINĖ MĒDŽIAGA, biological agent, биологическое средство – 1. **bakterinė medžiaga**, mikroorganizmai, kuriais užkrečiami žmonės, gyvuliai,

augalai ir kurie neigiamai veikia kovos techniką; 2. gynybinės veiklos specialiai koviniams tikslams atrinkti ↑*užkrečiamųjų ligų sukėlėjai*, toksiniai jų gyvensenos produktai, genetinė medžiaga, pagaminta iš mikrobu ir virusų.

BIOLÒGINĖ OPERÁCIJA, biological operation, биологическая операция – biol. priemonių naudojimas siekiant žmonių ar gyvulių nuostolių ir žalos augalams ar karo technikai; arba gynyba nuo tokio naudojimo. Dar vadinama *biologiniu karu*.

BIOLÒGINĖ SITUÁCIJA, biological situation [environment], биологическая обстановка – padėtis vietovėje, kuri susidarė tiesiogiai panaudojus biol. ginklą ar patváriasias biol. priemones.

BIOLÒGINĖ TARŠÀ, biological contamination, биологическое заражение – žr. *tarša*.

BIOLÒGINĖ ŽVALGÝBA, biological reconnaissance, биологическая разведка – specialiujų pajėgų ir priemonių veiksmai, kurie privalo nustatyti prieš biol. ginklo panaudojimo faktą, jo naudojimo būdus ir priemones, ligų sukėlėjų rūšis, taršos arba sukėlėjų plitimo ribas, galimą taršos rajonų užteršimo trukmę. Kariuomenės vienetai vykdo paprastąją biologinę žvalgybą.

paprastóji Δ, nonspecific biology reconnaissance, неспецифическая биологическая разведка – biol. žvalgybos sudedamoji dalis. Prieš biol. ginklo naudojimą nustatomas pagal išorinius požymius arba imant ir analizuojant mėginius. Mėginiai imami užteršimu biol. medžiagomis įtariamose vietose. Mėginiams naudojama užteršta dirva, augalai, oras, užterštų objektų paviršiaus nuoplovos, šaudmenų skeveldrų pavyzdžiai, taip pat vabzdžiai, erkės, kritę paukščiai ir graužikai. Mėginiai siunčiami tirti į medicinos ir veterinarijos tarnybų laboratorijas. Δ vykdo visi RChB stebėjimo postai (RChB žvalgybos patruliai), medicinos tarnyba.

BIOLÒGINIO NAIKÍNIMO ŽIDINÝS, biological destruction area, очаг биологического поражения – teritorija, kurioje panaudojus biol. ginklą, žmonės ir gyvuliai gali susirgti (susirgo) užkrečiamosiomis ligomis, taip pat gali būti pažeisti augalai. Δ apibūdina biol. medžiagų rūšis, užkrėstų žmonių, gyvulių ir augalų skaičius, ligų sukėlėjų naikinamojo poveikio trukmę.

BIOLÒGINIS AŅTPUOLIS, biological attack, биологическое нападение – kovos veiksmų forma biol. kare; prieš karių naikinimas biol. šaudmenimis, leidžiant raketą, bombarduojant, šaudant artilerijai. Kartais Δ vadinamas biol. smūgiu arba puolimu

BIOLÒGINIS AVIÁCIJOS ŠAUDMUŌ, biological aircraft ammunition, биологический авиационный боеприпас – žr. *aviacijos šaudmuo*.

BIOLÒGINIS GIŅKLAS, biological weapon, биологическое оружие – 1. ginklas, kuris paleidžia, išsklaido ir išplatina biol. medžiagas, įskaitant ir

užkrečiamųjų ligų nešiotojus; 2. MNG, kurio naikinamasis poveikis pagrįstas užkrečiamosiomis biol. medžiagų savybėmis; sukelia žmonių, gyvulių ir augalų užkrečiamąsias ligas. Δ sudaro biol. šaudmenys, koviniai prietaisai ir jų nešimo į taikinių priemonės. Δ naikinamojo poveikio pagrindą sudaro biologinės medžiagos, kurios naudojamos biologiniuose šaudmenyse. Δ neša į taikinių aviacija, artilerija, raketos, diversinės priemonės. Nuo Δ saugomasi individualiai (dujokaukėmis, respiratoriais, vatos ir marlės raiščiais, odos IAP) ir kolektyviai (sandariose slėptuvėse). Δ 1907 m. uždraudė Hagos IV konvencija, 1925 m. Ženevos protokolas, 1972 m. Konvencija dėl bakteriologinių ir toksinių ginklų kūrimo, gamybos ir saugojimo uždraudimo bei jų sunaikinimo. Vis dėlto Δ ne kartą buvo panaudotas. I pasauliniame kare vokiečiai užkrėtė juodlige ir įnosėmis priešo arklius. 1939 m. japonai panaudojo Δ prieš Mongolijos ir Kinijos kariuomenę, o 1940 m. Ningbo rajone (Kinija) sukėlė marą. 1966–1968 m. JAV kariuomenė P. Vietname herbicidais ir defoliantais naikino ryžių ir kitus pasėlius. Įvairiose šalyse kuriamos pigios veiksmingos biol. kovos priemonės. 2001 metais teroristai JAV panaudojo juodligės užkratą. Dar žr. *biologinė medžiaga, biologinis šaudmuo*.

BIOLÒGINIS JONIZUOJANČIOSIOS SPINDULIUOTĖS PÓVEIKIS, biological radiation effect, биологическое воздействие радиации – jonizuojančiosios spinduliuotės poveikis organizmui. Δ priklauso nuo apšvitos dozės, pobūdžio (išorinė, vidinė ar kontaktinė apšvita) ir laiko, žmogaus fizinės būklės ir kt. Didelės dozės (didesnės kaip 1,5 Sv) sukelia ūminę ↑ *spindulinę ligą* arba mirtį. Mažesnės dozės gali sukelti lėtinę spindulinę ligą, padidina įvairių ligų (vėžio, leukemijos, nevaisingumo, paveldimų pakitimų ir kt.) riziką. Dar žr. *apšvita*.

BIOLÒGINIS KĀRAS, biological warfare, биологическая война – žr. *biologinė operacija*.

BIOLÒGINIS KOVĪNIS PRĪETAISAS, biological combat device, боевой биологический прибор – kovinis prietaisas biologinėms medžiagoms skleisti. Δ yra: purškimo prietaisas, nešiojamasis diversinis biol. medžiagų naudojimo prietaisas. Diversinėmis priemonėmis slaptai užkrečiami uždari vandens telkiniai ir oro ertmės, maisto produktai ir pašarai. Naudojant kompaktišką diversinę aparatūrą galima užkrėsti orą masinio žmonių telkimosi vietose: metropolitene, didelėse salėse, stotyse, oro uostuose, keleivinių traukinių vagonuose ir lėktuvų salonuose, karinės ir valstybinės reikšmės patalpose ir objektuose. Įmanomas miestų vandentiekio vandens užkrėtimas.

BIOLÒGINIS RĀDO EKVIVALEŅTAS, rem, rad equivalent man, rem, биологический эквивалент рада, бэр – nesisteminis lygiavertės apšvitos dozės vienetas. Δ – bet kurios jonizuojančiosios spinduliuotės energija, kurią

sugėrė 1 g biol. audinių ir sukėlė tokį pat biol. efektą kaip 1 rd etaloniškos rentgeno spinduliuotės sugertoji dozė. $1 \text{ rem} = 0,01 \text{ Sv}$. Jeigu matuojama tiktaigama arba rentgeno spinduliuotė, tai $1 \text{ R} \sim 1 \text{ rd} = 1 \text{ rem}$.

BIOLÒGINIS ŠAUDMUÕ, biological ammunition, биологический боеприпас – šaudmuo su biol. užtaisais. Δ yra: aviacinė bomba ir kasetė; artilerijos sviedinys ir mina; kovinė raketos dalis. Δ skiriasi nuo paprasto šaudmens savita sandara ir mažu kalibru, jam sproguos pasigirsta nepanašūs į paprasto šaudmens sprogamą silpnas duslus garsas, susidaro greitai nykstantis mažas aerozolio debesis. Iš šių požymių galima suprasti, kad panaudotas biol. ginklas. Dar žr. *entomologinis šaudmuo, biologinis kovinis prietaisas*.

BIOLÒGINIŲ LIGŲ SUKĖLĖJŲ PATEKIMO Į ORGANIZMĄ BŪDAS, mode of entry biological agents, путь проникновения биологических возбудителей болезни в организм – biol. medžiagos patenka į žmogaus organizmą su oru pro kvėpavimo organus, su maistu ir vandeniu pro virškinamąjį traktą, pro sveiką odą, įkandus užkrėstiems kraujasiurbiams ↑ *užkrečiamųjų ligų nešiotojams*, per burnos, nosies, akių gleivinę ir pro sužeistą odą.

BIOLÒGINIŲ PRÍEMONIŲ KOVÏNIO NAUDÓJIMO BŪDAI, methods of combat employment of biological agents, способы боевого применения биологических средств – būdai, kuriais skleidžiamos biol. medžiagos, yra šie: aerozolinis užteršimo būdas; transmisinis – platinimas dirbtinai užkrėstų kraujasiurbių vabzdžių; diversinis – oro ir vandens užkrėtimas diversinėmis biol. medžiagomis.

BOMBARDÁVIMAS, bombardment, bombing, бомбардировка – antžemių arba jūros taikinių naikinimas bombomis.

BOTULÍZMAS, botulism, ботулизм – viena iš pavojingiausių užkrečiamųjų ligų, nekontaktinė. Susergama valgius maisto, turinčio toksinų. Skleidimo būdai biol. karo sąlygomis: purškimas ore, vandens ir maisto produktų užkrėtimas. Inkubacinis periodas – 0,5–1,5 paros. Mirtingumas – 60–70%. Užkrėsti kariai 30–60 parų netenka gebėjimo kovoti. Δ sukelia botulizmo toksinas – stipriausias baltyminės kilmės mirtino poveikio nuodas. Išdžiovintas toksinas – pilki beskoniai ir bekvapiai milteliai. Ilgai išsilaiko. Verdant greitai suyra. Mirtinoji apsinuodijimo dozė: įkvepiamoji – $\text{LC}_{50} = 2 \cdot 10^{-5} \div 5 \cdot 10^{-5} \text{ mg} \cdot \text{min}/\text{l}$; pro virškinimo traktą – $\text{LD}_{50} = 5 \cdot 10^{-5} \div 6 \cdot 10^{-5} \text{ mg}/\text{kg}$; patenkanti į kraują pro žaizdas – $\text{LD}_{50} \approx 1 \cdot 10^{-6} \text{ mg}/\text{kg}$. Slaptasis periodas – 18–24 val. (kartais iki 10 parų). Apsinuodijimo požymiai: bendras silpnumas, galvos skausmas, šleikštulys ir vėmimas, burnos džiūvimas, vidurių pūtimas, nenumalšinamas troškulys. Vėliau sutrinka rijimas, nudrimba viršutiniai akių vokai, stinga oro, pradeda skaudėti skrandį; atsiranda būdingi neurologiniai

požymiai: svaigulys, dvejinimasis akyse, sutrikęs regėjimas, seilių skyrimasis, kvėpavimo ritmas, pulsas ir kt. Mirtis per 1–10 parų išinka dėl širdies raumens ir kvėpavimo centro paralyžiaus. Ligonis turi sąmonę. Pagalbą gali suteikti tiksliai gydytojas, tiksliai nustatęs ligos diagnozę. Specialus vaistas – antitoksiniai serumai nuo botulizmo.

BRANDUOLINĖ ARTILĖRIJA, nuclear artillery, ядерная артиллерия – artilerija, šaudanti brand. šaudmenimis. Prie Δ priskiriamos brand. patrankos, haubicos, minosvaidžiai.

BRANDUOLINĖ AVĀRIJA, nuclear accident, ядерная авария – grandininės branduolių dalijimosi reakcijos aktyviojoje reaktoriaus zonoje kontrolės ir valdymo sutrikimas; kritinės masės susidarymas kraunant, perkraunant, vežant ir saugojant brand. kurą; šilumos mainų sutrikimai, sukėlę kuro elementų pažeidimą, personalo ir (ar) gyventojų apšvita, viršijančią leidžiamąsias normas. Dar žr. *branduolinis įvykis, branduolinės elektrinės avarija, radiacinė avarija*.

BRANDUOLINĖ DIVĖRSINĖ MINĀ, nuclear sabotage mine, диверсионная ядерная мина – diversinė mina su brand. užtaisu.

BRANDUOLINĖ ELEKTRINĖ, atominė elektrinė, nuclear power plant, ядерная электростанция, атомная электростанция – visuma įrenginių ir pastatų, skirtų elektros arba elektros ir šilumos energijai gaminti naudojant brand. kurą.

BRANDUOLINĖ ENĖRGIJA, atominė enėrgija nuclear energy, ядерная энергия – vidinė atomo branduolio energija, susijusi su branduolio nukleonų (protonų ir neutronų) judėjimu ir sąveika. Išsiskiria vykstant brand. dalijimosi ir sintezės reakcijoms. Brand. ginklo Δ šaltinis – sprogstamosios brand. grandininės sunkiųjų branduolių (urano ir plutonio) dalijimosi reakcijos ir lengvųjų elementų (deuterio ir tričio) sintezės termobranduolinės reakcijos. Brand. jėgainėse naudojamos valdomosios brand. dalijimosi reakcijos, ateityje – valdomosios termobranduolinės sintezės reakcijos. Dar žr. *branduolinė reakcija*.

BRANDUOLINĖ GYNÝBA, nuclear defence, ядерная оборона – metodai, planai ir veiksmai, kuriais nustatomos ir vykdomos gynybinės priemonės nuo brand. ginklo smūgių ar kovinių radioakt. medžiagų naudojimo padarinių. Δ apima šių metodų, planų ir veiksmų rengimą ir įgyvendinimą. Dar žr. *radiacinė sauga, radiologinė sauga*.

BRANDUOLINĖ JĖGAĪNĖ, nuclear facility, ядерная силовая установка – energetinis kompleksas, kurį sudaro brand. energetinis įrenginys ir energetinės jėgos mašinos mechaninei energijai gauti. Skiriamos reaktorių ir radioizotopų Δ . Jos gali būti transportinės, stacionariosios ir mobiliosios (judamosios).

Transportinės Δ plačiai naudojamos povandeniniuose ir antvandeniniuose laivuose, stacionariosios – \uparrow *branduolinėse elektrinėse*. Δ buvo projektuojamos bei bandomos ir lėktuvams.

BRANDUOLINĖ KOVINĖ GALVUTĖ, nuclear warhead, ядерная боеголовка – žr. *kovinė galvutė*.

BRANDUOLINĖ KOVINĖ PRIEMONĖ, nuclear mean, ядерное боевое средство – kovinė priemonė, turinti brand. šaudmenų. Δ gali būti: orlaivis, raketų kompleksas, artilerijos vienetas, povandeninis ir antvandeninis laivas, diversinė priemonė. Dar žr. *branduolinis ginklas, branduolinio ginklo naudojimo priemonė*.

BRANDUOLINĖ MĖDŽIAGA, nuclear substance, ядерное вещество – naudojama brand. reakcijose radioakt. medžiaga. Δ yra: \uparrow *plutonis*, \uparrow *uranas* (natūralusis, sodrintasis ^{235}U arba ^{233}U izotopų ir nesodrintasis) ir toris, esantis metalo lydinio chem. junginio ar koncentrato pavidalo arba kitų medžiagų mišinyje. Termobranduolinėse reakcijose naudojamas \uparrow *deuteris*, \uparrow *trititis* ir kt. lengvesnės medžiagos ar jų junginiai.

BRANDUOLINĖ PATRANKA, nuclear gun, ядерная пушка – patranka, šaudanti brand. sviediniais. Tokia patranka gali būti didelio kalibro (152–155 mm ir didesnio).

BRANDUOLINĖ RADIOAKTYVIÓJI SPINDULIUÓTĖ, nuclear radiation, ядерная радиация – žr. *branduolinio sprogo radioaktyvioji spinduliuotė*.

BRANDUOLINĖ REĀKCIJA, nuclear reaction, ядерная реакция – reakcija, vykstanti atomo branduoliuose. Skiriamos šios Δ : sunkiųjų \uparrow *branduolių dalijimosi* reakcija ir lengvųjų branduolių sintezės reakcija (\uparrow *termobranduolinė reakcija*).

BRANDUOLINĖ SAUGĀ, nuclear protection, противоядерная защита – priemonių kompleksas, kurių tikslas maksimaliai sumažinti kariuomenės pažeidimą prieš brand. ir radiologiniu ginklais, išsaugoti jos kovinę gebą ir užtikrinti sėkmingą kovos užduočių įvykdymą; sudedamoji ANP dalis. Pagrindinės Δ priemonės yra šios: prieš brand. ginklo žvalgyba ir naikinimas; karinių vienetų ir karių išpėjimas apie brand. ginklo naudojimo pavojų ir pradžią; karinių vienetų išsisklaidymas; rajonų ir pozicijų fortifikacinis įrengimas; manevravimo kelių tiesimas; individualiosios ir kolektyvinės apsaugos priemonių, apsauginių ir maskuojamųjų vietovės savybių naudojimas; specialiosios medicinos priemonės; prieš brand. ginklo naudojimo padarinių nustatymas; sugriovimo, gaisrų ir radioakt. taršos zonose veikiančių karių saugumo užtikrinimas; prieš brand. ginklo naudojimo padarinių likvidavimas.

BRANDUOLINĖ SITUĀCIJA, nuclear situation [environment], ядерная обстановка – padėtis, kuri susiklosto panaudojus brand. ginklą arba įvykus radiacinei avarijai. Δ apibūdinama sugriovimų, gaisrų ir radioakt. taršos mastu, karinių vienetų ir karių nuostoliais.

BRANDUOLINĖ STRATĖGIJA, nuclear strategy, ядерная стратегия – valstybės arba valstybių koalicijos karinė strategija, kurioje pagrindinį vaidmenį vaidina brand. ginklas. Δ gali numatyti visuotinį brand. karą, ribotą brand. karą, pirmąjį išankstinį brand. smūgį ir kt. NATO šalių strategija numato smogti pirmąjį išpėjimą brand. smūgį, jeigu bus nustatytas priešo pasirengimas pradėti karo veiksmus prieš NATO valstybes.

BRANDUOLINĖ ŪŽTVARA, nuclear barrier, ядерный барьер – didelių dozės galių ir sugriovimų zona, kurią sudaro antžeminiai brand. sproginiai prieš uždugario judėjimo keliuose. Gali būti sudaroma daugiausia natūralių vietovės kliūčių (upių, aukštumų) rajonuose, izoliuojant kovos veiksmų rajoną nuo kariuomenės materialinių priemonių papildymo, apsunkinant ir žlugdant materialinių priemonių pristatymą, sunkinant kariuomenės manevravimą ir pan. Δ gali būti sudaryta ir naudojant ↑ *branduolinis fugasus*.

BRANDUOLINĖ VALSTYBĖ, nuclear nation, ядерное государство – valstybė, turinti karines brand. pajėgas ir civilinius brand. objektus. Dar žr. *pagrindinė branduolinė valstybė*.

BRANDUOLINĖS, BIOLŪGINĖS IR CHĖMINĖS INFORMĀCIJOS RINKIMO CĖNTRAS, nuclear, biological and chemical collection centre, центр сбора ядерной, биологической и химической информации – organizacija, atsakinga už pranešimų apie brand. sproginumus, biol. ir chem. smūgius ir juos lydinčią taršą priėmimą, analizę ir įvertinimą savo stebėjimo zonoje, taip pat už atitinkamų pranešimų rengimą, platinimą ir išpėjimą.

BRANDUOLINĖS, BIOLŪGINĖS IR CHĖMINĖS KONTROLĖS CĖNTRAS, nuclear, biological and chemical control centre, центр ядерного, биологического и химического контроля – organizacija, atsakinga už brand., biol. ir chem. informacijos rinkimo centrų veiklą savo stebėjimo teritorijoje. Δ taip pat gali prisiimti informacijos centro funkcijas toje teritorijoje, kurioje pats yra išsidėstęs.

BRANDUOLINĖS ELEKTRINĖS AVĀRIJA, nuclear power plant accident, авария ядерной электростанции – AE naudojimo sutrikimas, dėl kurio radionuklidų kiekis viršija nustatytas saugaus naudojimo normas, o jonizuojančioji spinduliuotė pasklinda už projekte numatytų normalaus naudojimo ribų. Dar žr. *radiacinė avarija, branduolinės elektrinės avarijos fazė*.

BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS CĪKLAS, cycle of nuclear energetics, цикл ядерной энергетики – operacijų, susijusių su brand. energijos gamyba ir naudojimu, visuma: urano rūdos kasimas ir perdirbimas, brand. kuro gamyba, brand. reaktorių naudojimas, radioakt. atliekų saugojimas.

BRANDUOLINĖS ELEKTRINĖS AVARIJOS FĀZĖ, accident phase, фаза аварии ядерной электростанции – periodai, į kuriuos sąlygiškai skirstoma brand. elektrinės avarijos (nuo jos pradžios iki radiacinės saugos priemonių taikymo pabaigos) trukmė. Yra trys Δ : iki radionuklidų išsiveržimo, ankstyvoji ir vėlyvoji.

Δ iki radionuklidų išsiveržimo, pre-eruption of radiation accident phase, фаза аварии ядерной электростанции до извержения радиоизотопов – laikas iki radionuklidų išsiveržimo į aplinką, kurio metu brand. elektrinės technologiniai procesai yra taip sutrikę, kad išsiveržimas yra nebeišvengiamas.

ankstyvoji Δ , early accident phase, ранняя фаза аварии ядерной электростанции – laikas nuo radionuklidų išsiveržimo į aplinką pradžios iki išsiveržimo pabaigos, jis gali tęstis nuo kelių valandų iki keliolikos parų; išorinė apšvita sukelia iš praslenkančio debesies iškritę radionuklidai, o vidinė – debesyje esantys įkvepiami radionuklidai.

vėlyvoji Δ , late accident phase, поздняя фаза аварии ядерной электростанции – laikas nuo radionuklidų išsiveržimo į aplinką pabaigos iki to momento, kai nebereikia taikyti radiacinės saugos priemonių, jis gali tęstis kelis ir daugiau metus; apšvita gaunama nuo ant žemės paviršiaus, ant pastatų esančių radioaktyviųjų iškritų, per užterštus maisto produktus, geriamą vandenį.

BRANDUOLINĖS ELEKTRINĖS AVARIJOS FĀZĖ IKI RADIONUKLIDŲ IŠSIVERŽIMO, pre-eruption of radiation accident phase, фаза аварии АЭ до извержения радиоизотопов – žr. *branduolinės elektrinės avarijos fazė*.

BRANDUOLINĖS PRATYBOS, nuclear weapon exercise, ядерные учения – operacija, nesusijusi su operatyvine parengtimi. Ji apima ginklo paėmimą iš sandėlio, paruošimą naudoti, pristatymą reikiamam vienetui, vežimą į pratybas, įskaitant įkrovimą į orlaivį ar raketą ir grąžinimą į sandėlį. Ši operacija gali apimti dalį minėtų veiksmų arba juos visus, išskyrus leidimą ar skrydį. Tipinės pratybos – lėktuvo įkrovimas, antžeminės taktikos pratybos, įvairūs tikrinimai nustatant vieneto pasirengimą vykdyti nurodytas užduotis. Dar žr. *branduolinio ginklo naudojimo pratybos*.

BRANDUOLINĖS RIZIKOS LĀIPSNIS, degree of nuclear risk, степень ядерной ризики – rizika, kurią gali sukelti draugiškoms pajėgoms brand. ginklo, naudojamo artėjant prie priešo taikinio, sprogimas. Priimtini Δ , esant

skirtingoms kovos sąlygoms, yra šie: kritinė, vidutinė ir nereikšminga branduolinė rizika. Δ nurodo vadas.

kritinė branduolinė rizika, emergency nuclear risk, критическая ядерная ризика – brand. pavojus, kuris gali sukelti laikiną sąmyšį, padaryti karo nuostolių, arba ir viena, ir kita; gali labai susilpninti karinių vienetų kovinę gebą.

nereikšminga branduolinė rizika, negligible nuclear risk, незначительная ядерная ризика – brand. pavojus, kai kariai yra gana saugūs nuo brand. sprogdimo, išskyrus tokius atvejus kaip apakinimas arba laikinas regėjimo praradimas naktį.

vidutinė branduolinė rizika, moderate nuclear risk, средняя ядерная ризика – brand. pavojus, kai laukiamas poveikis yra pakenčiamas arba blogiausiai atveju nelabai trukdo.

BRANDUOLINĖS SAUGŌS LĪNIJA, nuclear safety line, рубеж ядерной безопасности – pagal galimybes parinkta linija, kuri nustatyta pagal tiksliai apibrėžtus topografinius požymius ir naudojama apsaugos priemonėms, draugiškų pajėgų pavojaus ar rizikos laipsniams nustatyti, taip pat riboms, ties kuriomis leidžiama išplėsti draugiškų pajėgų veiksmus, nurodyti.

BRANDUOLINĖS SAUGŌS PRIĖMONĖS, nuclear protection means, средства противоядерной защиты – priemonės, skirtos kariniams vienetams ir kariams saugoti nuo brand. ginklo naudojimo padarinių poveikio. Δ yra šios: \uparrow individualiosios apsaugos priemonės, \uparrow kolektyvinės apsaugos priemonės, \uparrow medicinos apsaugos priemonės, \uparrow apsauginių vietovės savybių, kovos technikos apsauginių savybių naudojimas. Taip pat, likviduojant brand. ginklo naudojimo padarinius, atliekamas \uparrow specialusis švarinimas.

BRANDUOLINIAI NŪOSTOLIAI, nuclear damage, ядерные потери – žala, kurią padarė ginkluotei ar įrangai priešo brand. ginklas. Δ gali būti maži, vidutiniai ir dideli. Dar žr. *radiaciniai nuostoliai, branduoliniai šalutiniai nuostoliai*.

dideli Δ , severe nuclear damage, тяжелые ядерные потери – žala, kuri visam laikui neleidžia naudoti ginkluotę ar įrangą.

maži Δ , light nuclear damage, легкие ядерные потери – žala, kuri nekludosi naudoti ginkluotę ar įrangą pagal jos paskirtį; gali prireikti atlikti nedidelį remontą, kad būtų galima visiškai naudotis ginkluote ar įranga.

vidutiniai Δ , moderate nuclear damage, средние ядерные потери – žala, kuri kludosi naudoti ginkluotę ar įrangą, kol bus atliktas didelis remontas.

BRANDUOLINIAI ŠALUTINIAI NŪOSTOLIAI, nuclear collateral damage, побочные ядерные потери – nepageidaujama žala, kurią padarė draugiškos kariuomenės brand. ginklas.

BRANDUOLINIO BENDRADARBIĀVIMO PROGRAMĀ, program of nuclear cooperation, программа ядерного сотрудничества – JAV prezidento patvirtinti dvišaliai pasiūlymai, pagal kuriuos JAV tiekia brand. ginklą ir teikia konkrečią paramą valstybėms, kurios pasirengusios priskirti NATO savo pajėgas tiek brand., tiek ir visokeriopam kitokio pobūdžio naudojimui. Po prezidento principinio patvirtinimo prasidės derybos su pageidaujančiomis valstybėmis, kad būtų sudarytos paramos sutartys.

BRANDUOLINIO, BIOLÒGINIO IR CHÈMINIO STEBÈJIMO RAJÒNAS, nuclear, biological and chemical area of observation, район ядерного, биологического и химического наблюдения – geografinis rajonas, susidedantis iš kelių brand., biol. ir chem. stebėjimo zonų, prilygstančių armijos, armijų grupės ar jungtinės taktinės oro armijos atsakomybės zonoms.

BRANDUOLINIO, BIOLÒGINIO IR CHÈMINIO STEBÈJIMO ZONĀ, nuclear, biological and chemical zone of observation, зона ядерного, биологического и химического наблюдения – geografinis rajonas, kuriame renkama ir pranešama informacija apie priešo arba apie neatpažintus brand. sprogimus, biol. ar chem. smūgius ir juos lydintį užteršimą. Brand., biol., chem. stebėjimo zonų, kurios gali iš dalies sutapti, ribas nustato atitinkamos suinteresuotos karinės struktūros.

BRANDUOLINIO GIŅKLO AVĀRIJA, nuclear weapon accident, авария ядерного оружия – neplanuotas įvykis, sukėles nuostolių, sunaikinęs ar padaręs didelę žalą brand. ginklams ar jų komponentams. Jo padariniai – tikras ar potencialus pavojus gyvybei ar materialinėms priemonėms.

BRANDUOLINIO GIŅKLO BAŅDYMĀI, nuclear weapon tests, испытания ядерного оружия – brand. užtaiso sprogdinimas moksliniais tiriamaisiais ir kariniais tiriamaisiais tikslais. Gali būti vykdomi atmosferoje, kosminėje erdvėje, po žeme ir po vandeniu. Pirmąjį Δ atliko atmosferoje JAV 1945 07 16. Savo pirmuosius atominius ginklus išbandė: SSRS 1949 m., D.Britanija 1952 m., Prancūzija 1960 m., Kinija 1964 m., Indija ir Pakistanas 1998 m.; termobranduolinius: SSRS 1953 m., JAV 1954 m., D.Britanija 1957 m., Kinija 1967 m., Prancūzija 1968 m. Galingiausią 58 Mt termobranduolinį sprogimą įvykdė 1961 10 30 SSRS Naujosios Žemės poligone. Per 1961–1962 m. bendras sprogimų šiame poligone galingumas sudarė 300 Mt ir viršijo visų kitų brand. ginklą turinčių valstybių 1945–1980 m. atliktų sprogimų galingumą. Šių brand. bandymų padariniai bus juntami 5600 metų, nuo vėžio gali mirti ~1,5 mln. žmonių. 1963 m. pasirašyta sutartis dėl Δ uždraudimo atmosferoje, kosminėje erdvėje ir po vandeniu. Taip pat paskelbtas moratoriumas požeminiams brand. sprogimams.

BRANDUOLINIO GIŅKLO KOMPLĒKSAS, nuclear weapons system, комплекс ядерного оружия – ginkluotės sudedamųjų dalių visuma, užtikrinanti brand. ginklo kovinį naudojimą. Ppr. Δ sudaro brand. šaudmenys, jų parengimo ir saugojimo bazės, transportavimo priemonės, nešimo į taikinį ir valdymo bei apgūpinimo priemonės (pvz., brand. taktinių raketų sistemą sudaro taktinės raketos, leidimo įtaisai, transporto mašinos, valdymo priemonės).

BRANDUOLINIO GIŅKLO LIĖKANOS, nuclear weapon debris, остатки ядерного боеприпаса – sprogsio brand. ginklo liekanos; tai yra likučiai medžiagos, naudojamos korpusui ir kitiems ginklo komponentams, taip pat neišeikvotas plutonis ar uranas kartu su skilimo produktais.

BRANDUOLINIO GIŅKLO NAUDÓJIMAS, nuclear action, применение ядерного оружия – brand. šaudmenų kovinis naudojimas, sankcionuotas tam tikrais statutais, nuostatais, instrukcijomis, įgaliotų vadų įsakymais. Pagrindinis Δ būdas – ↑ *branduolinis smūgis*. Naudojant brand. ginklą veiksmingai ir patikimai naikinamos priešo grupuotės, sudaromos masinių sugriovimų ir radioakt. taršos zonos. Dar žr. *leidžiamasis vadas, vykdomasis vadas*.

BRANDUOLINIO GIŅKLO NAUDÓJIMO LAĪKAS, nuclear weapon employment time, время применения ядерного оружия – laikas, reikalingas brand. ginklui nešti į taikinį po to, kai buvo priimtas sprendimas jį panaudoti.

BRANDUOLINIO GIŅKLO NAUDÓJIMO PRATÝBOS, nuclear weapon manoeuvre, учение по применению ядерного оружия – operacija, tiesiogiai nesusijusi su skubia operatyvine parengtimi. Ją gali sudaryti visos operacijos, skirtos brand. pratyboms; taip pat gali būti išplėsta, įskaitant kovinį lėktuvo skrydį, bet neįskaitant ginklo kovinio naudojimo. Tipinėms pratyboms būdingos brand. operatyvinės parengties pratybos bei taktinės oro operacijos.

BRANDUOLINIO GIŅKLO NAUDÓJIMO PRIĖMONĖ, nuclear delivery vehicle, средство применения ядерного оружия – ginkluotės elementas, užtikrinantis brand. ginklo nešimą į taikinį.

BRANDUOLINIO GIŅKLO NAUDÓJIMO PRĪNCIPAI, nuclear strategy, принципы применения ядерного оружия – principai, kuriais remiantis planuojamas brand. ginklo naudojimas ir naudojamas brand. ginklas mūšyje (operacijoje, brand. kare). Pagrindiniai Δ yra šie: masiškumas, netikėtumas, pirmojo brand. smūgio prevencija, svarbiausių priešo grupuočių ir objektų naikinimas svarbiausiomis kovos veiksmų kryptimis, nedelsiamas brand. smūgio rezultatų panaudojimas, brand. smūgio derinimas su kito masinio naikinimo ginklo ir įprastinio ginklo smūgiais.

BRANDUOLINIO GIŅKLO NAUDÓJIMO VĪENETAS, nuclear delivery unit, единица применения ядерного оружия – bet kurio lygio organizacija,

galinti panaudoti brand. ginklo sistemą ar sistemas vadovaudamasi atitinkamos įgaliotos valdžios sprendimu.

BRANDUOLINIO GIŅKLO TRANSPORTÁVIMAS, nuclear logistic movement, транспортировка ядерного оружия – brand. ginklo ar jo komponentų gabenimas, susijęs su tiekimo ar eksploatacijos operacijomis.

BRANDUOLINIO NAIKINIMO ŽIDINYS, nuclear destruction area, очагядерного поражения – teritorija, kurioje veikiant brand. sprogoimo naikinamiesiems veiksniams masiškai žalojami žmonės, gyvuliai ir augalai, griaujami pastatai ir statiniai, kyla gaisrai, vietovė užteršiama radioakt. medžiagomis. Δ sąlygiškai skirstomas į keturias sugriovimų zonas: mažų, vidutinių, didelių ir visiškų. Antžeminio ir požeminio brand. sprogoimo židinyje susidaro ir radioakt. taršos zonos. Dar žr. *sugriovimų zona, gaisrų zona, radioaktyviosios taršos zona.*

BRANDUOLINIO PÓVEIKIO ĮVÉRTINIMAS, nuclear vulnerability assessment, оценка ядерного воздействия – galimo brand. smūgio prognozuojamo poveikio gyventojams, kariuomenei ir ištekliais įvertinimas. Jis pirmiausia atliekamas prieš smūgį; tačiau gali būti tęsiamas smūgio metu ir po jo.

BRANDUOLINIO SPROGIMO BLÝKSNIO IR GAŘSO INTERVÁLAS, flash-to-bang time, интервал засечки вспышки и звука ядерного взрыва – laikas, kuris praeina nuo brand. sprogoimo blyksnio iki jo garso.

BRANDUOLINIO SPROGIMO CEŅTRAS, center of nuclear burst, центр ядерного взрыва – žr. *sprogoimo centras.*

BRANDUOLINIO SPROGIMO DEBESIS, nuclear cloud, облако ядерного взрыва – karštos dujos, dūmai, dulkės ir kitos dalelės, sklindančios iš paties brand. šaudmens ir jo aplinkos ir kylančios aukštyn kartu su kylančiu ugnies kamuoliu, susidariusiu sprogu brand. užtaisui; grybo pavidalo debesis. Δ dydis priklauso nuo brand. užtaiso galios (aukštis iki 10–20 km, skersmuo – keli km). Δ slenka kartu su oro srovėmis, pakeliui iš jo krinta radioakt. krituliai, o radioakt. medžiagos teršia aplinką.

BRANDUOLINIO SPROGIMO NAIKINAMIEJI VEIKSŅIAI, nuclear target response, поражающие факторы ядерного взрыва – brand. sprogoimo smūgio, šilumos, šviesos ir ↑ *branduolinės radioaktyviosios spinduliuotės* poveikis žmogui, medžiagai ir ginkluotei. Δ yra šie: ↑ *smūgio banga*, ↑ *šviesos spinduliuotė*, pirminė (skvarbioji) radioaktyvioji spinduliuotė, liekamoji radioaktyvioji spinduliuotė (radioakt. tarša) ir ↑ *elektromagnetinis impulsas*. Δ pobūdis, veikimo lygis ir trukmė priklauso nuo brand. šaudmens galingumo, sprogoimo rūšies, nuotolio nuo jo centro, kariuomenės apsaugos laipsnio, meteorologinių sąlygų ir vietovės ypatumų. Dar žr. *radioaktyvioji spinduliuotė.*

BRANDUOLINIO SPROGIMO NAIKINIMO SPINDULYS, effect radius, радиус поражающего действия ядерного взрыва – atstumas nuo brand. sprogimo epicentro (antžeminio ar antvandeninio kontaktinio sprogimo centro), kuriuo pažeidžiami kariai, ginkluotė, kovos technika, fortifikaciniai ir kiti įrenginiai. Δ nustatomas atskirai kariams, kiekvienai kovos technikos rūšiai ir pan.; jis priklauso nuo brand. sprogimo galingumo ir rūšies, objekto apsaugos laipsnio.

BRANDUOLINIO SPROGIMO PADARINIAI, aftereffect, последствия ядерного взрыва – pažeidimai (gadinimai, sugriovimai), kuriuos patyrė kariai (ginkluotė ir kovos technika, inžineriniai įrenginiai). Kariai gali būti pažeisti vieno naikinamojo veiksnio, pvz., smūgio bangos, arba gauti mišrių pažeidimų (traumų, nudegimų ir radiacinių pakenkimų). Visi pažeidimai skirstomi į lengvus, vidutinius, sunkius ir ypač sunkius.

ypač suūkūs pažeidimai, extremely injury, чрезвычайно тяжелые поражения – nukentėjusieji dažniausiai miršta per 10 dienų nuo pažeidimo.

lengvi pažeidimai, light injury, легкие поражения – pažeisti kariai tuoj pat arba po 2–4 savaitių (radiaciniai pakenkimai) trumpam netenka gebėjimo kovoti ir paprastai išgyja.

suūkūs pažeidimai, heavy injury, тяжелые поражения – visi kariai netenka gebėjimo kovoti tuoj pat po sprogimo arba praėjus kelioms dienoms, mirtingumas gali siekti 20–80%.

vidutiniai pažeidimai, moderate injury, поражения средней тяжести – visi kariai netenka gebėjimo kovoti tuoj pat arba praėjus 2–3 savaitėms po pažeidimo (radiaciniai pakenkimai), mirti gali tik 5–15% nukentėjusiųjų.

BRANDUOLINIO SPROGIMO PADARINIŲ LIKVIDĀVIMAS, after burst operations, ликвидация последствий ядерного взрыва – organizacinės ir praktinės priemonės, kuriomis siekiama atkurti karinių vienetų kovinę gebą. Δ priklauso: brand. naikinimo židinio žvalgyba, gelbėjimo darbai, gaisrų ribojimas ir gesinimas (jeigu reikia), pirmoji medicinos pagalba nukentėjusiesiems, jų išvežimas (išnešimas) iš pažeidimo zonų ir evakavimas į medicinos punktus, dozimetrinė kontrolė, dezaktyvacija ir sanitarinis švarinimas.

BRANDUOLINIO SPROGIMO RADIOAKTYVIEJI PRODŪKTAI, radioactive deposits, радиоактивные продукты ядерного взрыва – radioakt. medžiagos, susidariusios sprogu brand. užtaisui. Tokios medžiagos yra: grandininės reakcijos skilimo produktai, neskilę brand. užtaiso elementai (^{235}U , ^{239}Pu , ^{238}U – mišriuose brand. užtaisuose); taip pat radioakt. medžiagos, susidariusios grunte ir įvairiuose objektuose. Pagrindinis radioakt. spinduliuotės šaltinis yra Δ, kurie iškrinta iš radioakt. debesies.

BRANDUOLINIO SPROGIMO RADIOAKTYVIÓJI SPINDULIUOTĖ, nuclear burst radiation, радиоактивное облучение ядерного взрыва – radioakt. spinduliuotė, kuri susidaro brand. sprogo metu (pirminė radioaktyvioji spinduliuotė), paveikus pirminės radioaktyviosios spinduliuotės neutronams grunto elementus brand. sprogo rajone (\uparrow *sukeltasis radioaktyvumas*), išskritus radioakt. krituliams brand. sprogo rajone ir vietovėje, virš kurios praslinko radioakt. debesys (liekamoji radioaktyvioji spinduliuotė). Dar žr. *radioaktyvioji spinduliuotė*.

BRANDUOLINIO SPROGIMO RADIOAKTYVOSIOS NÚOSĖDOS, nuclear fallout, радиоактивные осадки ядерного взрыва – žr. *radioaktyviosios nuosėdos*.

BRANDUOLINIO SPROGIMO SMŪGIO BANGÀ, nuclear explosion blast, ударная волна ядерного взрыва – žr. *smūgio banga*.

BRANDUOLINIO SPROGIMO STULPAS, nuclear column, столб ядерного взрыва – tuščiaaviduris vandens ir vandens purslų stulpas, susidaręs brand. povandeninio sprogo metu; per šį stulpą išsiveržia į atmosferą karštos aukšto slėgio dujos. Panašus purvo stulpas susidaro požeminio sprogo metu. Dar žr. *vandens kupolas*.

BRANDUOLINIO ŪŽTAISO GALIÀ, nuclear yield, мощность ядерного заряда – energija, išsiskirianti sprogu brand. užtaisui, prilygstanti tokiam trinitrotolueno kiekiui, kuriam sprogu, išsiskiria tokia pati energija. Matuojama kilotonomis ir megatonomis.

BRANDUOLINIS AVIACIJOS ŠAUDMUO, nuclear aircraft ammunition, ядерный авиационный боеприпас – žr. *aviacijos šaudmuo*.

BRANDUOLINIS, BIOLÒGINIS IR CHÈMINIS GIŅKLAS, BBCh GIŅKLAS, NBC weapons, ядерное, биологическое и химическое оружие – terminas, reiškiantis tą patį ką ir masinio naikinimo ginklas. Dar žr. *masinio naikinimo ginklas*.

BRANDUOLINIS, BIOLÒGINIS IR CHÈMINIS KĀRAS, BBCh KĀRAS, NBC warfare, ядерная, биологическая и химическая война – terminas, vartojamas apibūdinant tik tokį karą, kuriame naudojami visi masinio naikinimo ginklai: \uparrow *branduolinis ginklas*, \uparrow *biologinis ginklas* ir \uparrow *cheminis ginklas*.

BRANDUOLINIS FUGĀSAS, nuclear land mine, ядерный фугас – brand. šaudmuo branduolinėms užtvarams daryti. Δ sudaro: brand. užtaisas, sužadavimo sistema, saugikliai, leidimo sistema ir maitinimo šaltiniai. Įtaisomas grunte (gręžiniuose) ir po vandeniu; sprogdinama naudojant autonominius laiko įtaisus arba valdymo (radijo arba laidines) linijas. Dar žr. *branduolinė diversinė mina*.

BRANDUOLINIS GIŃKLAS, nuclear weapon, ядерное оружие – 1. sukomplektuotas (implozinio, patrankinio ar termobranduolinio tipo) įtaisas, kuris, užbaigus užtaisymą ir sužadinimą, gali sukelti brand. reakciją ir atpalaiduoti energiją; 2. sprogstamasis MNG, kurio veikimas pagrįstas vidinės brand. energijos naudojimu. Kartais pagal brand. užtaisų rūšis vartojamos siauresnės sąvokos, pvz., atominis ginklas, ↑ *termobranduolinis ginklas*, neutroninis ginklas ir kt. Δ sudaro: ↑ *branduoliniai šaudmenys*, jų valdymo ir nešimo į taikinių priemonės. Δ – galingiausias ginklas, jo poveikis keleriopai didesnis už bet kokio kito ginklo poveikį. Δ galima naikinti ne tik taktinės ir operatyvinės svarbos, bet ir didelius strateginius objektus. Pagal galią Δ skiriamas į subkilotoninį, kilotoninį, megatoninį ir nominalųjį. Pagal radioakt. vietovės taršos laipsnį Δ skiriamas į nešvarųjį, švarųjį ir mažiausiojo liekamojo radioakt. ginklus. Δ buvo sukurtas XX a. 5 dešimtmetyje. JAV 1945 08 06 ir 08 09 numetė atomines bombas ant Japonijos Hirosimos ir Nagasakio miestų. Δ turi: JAV, Rusija, Prancūzija, D. Britanija, Kinija, Indija, Pakistanas; sukūrė ar gali sukurti dar ~12 valstybių. Dar žr. *branduolinis šaudmuo*, *branduolinis užtaisas*, *branduolinio ginklo naudojimo priemonė*.

kilotoninis Δ, kiloton weapon, килотонное ядерное оружие – brand. ginklas, kurio galia matuojama tūkstančiais tonų trinitrotoluenu; jo galia yra nuo 1 iki 999 kilotonų.

mažiausiojo liekamojo radioaktyvumo Δ, minimum residual radioactivity weapon, ядерное оружие с наименьшей остаточной радиоактивностью – brand. ginklas, turintis tinkamiausią nepageidaujama radioakt. dulkių, radioakt. kritulių ir sprogimo rajono radioaktyvumo efektą.

megatūninis Δ, megaton weapon, мегатонное ядерное оружие – brand. ginklas, kurio galia matuojama milijonais tonų trinitrotoluenu.

nešvarūsis Δ, salted weapon, ядерное оружие повышенной радиоактивности – branduolinis ginklas, kuriame be įprastinių komponentų, dar yra atitinkami elementai ar izotopai, kurie sprogimo metu sulaiko neutronus ir skleidžia daugiau nei įprasta radioakt. produktų.

nominalūsis Δ, nominal weapon, номинальное ядерное оружие – brand. ginklas, kurio galia yra maždaug 20 kilotonų.

subkilotoninis Δ, subkiloton weapon, субкилотонное ядерное оружие – brand. ginklas, kurio galia yra mažesnė nei 1 kilotona.

švarūsis Δ, desalted nuclear weapon, чистое ядерное оружие – brand. ginklas, kuriame gerokai mažesnė radioakt. produktų išėiga.

BRANDUOLINIS INCIDENTAS, nuclear incident, ядерный инцидент – netikėtas įvykis su brand. ginklu, įtaisu ar komponentu, nesukeliantis ↑ *branduolinės avarijos*.

BRANDUOLINIS ĮSIPAREIGÓJIMAS, nuclear commitment, ядерное обязательство – oficialusis NATO nario pareiškimas, kad specialiosios pajėgos buvo perduotos ar bus perduotos NATO žinion tiktai brand. ar dvejojpos paskirties naudojimui.

BRANDUOLINIS ĮVYKIS, nuclear accident, ядерное происшествие – brand. energetikos bei radioakt. medžiagų transportavimo objektų veiklos sutrikimas, per kurį į aplinką patenka radioakt. medžiagų. Pagal Tarptautinės atominės energijos agentūros 1990 m. patvirtintą Tarptautinių brand. įvykių skalę skiriami 7 Δ lygmenys. Įvykiai, nedarantys poveikio saugai, vadinami nuokrypiais. **Pirmasis lygmuo** – sutrikusi brand. objekto veikla. **Antrasis lygmuo** – įvykis, kai pažeidžiamos kai kurios daugiazonės saugos sąlygos ir galima nedidelė personalo jonizuojančioji apšvita. Abu šie lygmenys siejami su techninio pobūdžio gedimais. Padariniai šalinami objekto teritorijoje, radioakt. medžiagos į aplinką už objekto nepatenka. **Trečiasis lygmuo** – pavojingas įvykis, kai objekto teritorijoje sunaikinami daugiazonės saugos barjerai. Radioakt. medžiagos patenka į aplinką, viršijama normatyvuose numatyta leidžiamoji apšvita; didžiausios personalo apšvitos dozės yra dešimčiųjų mSv dalių, gyventojų apšvita neviršija nustatytų normų. **Ketvirtasis lygmuo** – avarija, kai sugedus brand. objekto įrangai objekto teritorijoje pažeidžiami aktyviosios zonos radiologiniai barjerai. Radioakt. medžiagos patenka į aplinką. Personalo apšvitos dozės gali būti 1 Sv eilės (galima mirtina apšvita), gyventojų – keli mSv, bet nustatytų leidžiamųjų normų neviršija. **Penktasis lygmuo** – avarija, galinti turėti pavojingų padarinių, kai sunaikinama dauguma aktyviosios zonos radiologinių barjerų. Aplinkos tarša radioakt. jodu ^{131}I siekia nuo šimtų iki tūkstančio TBq. Padariniai šalinami tik iš dalies, kaip numatyta valstybiniame *↑ avarijos likvidavimo plane*. **Šeštasis lygmuo** – pavojingoji avarija, kai į aplinką patenka nuo tūkstančio iki dešimčių tūkstančių TBq radioakt. jodo izotopo ^{131}I . Padariniai šalinami įgyvendinant visą valstybinį *↑ avarijos likvidavimo planą*. **Septintasis lygmuo** – didžioji avarija, kai, pvz., suirus brand. reaktoriui, į aplinką patenka daug ilgaamžių ir trumpaamžių izotopų, tarp jų >100 tūkst. TBq radioakt. jodo izotopo ^{131}I . Avarijos padariniai gali turėti ypač žalingą poveikį žmonių sveikatai ir aplinkai labai didelėje teritorijoje. Šiam lygmeniui priskirta tik avarija, įvykusi 1986 m. Černobylio AE (Ukraina). Dar žr. *branduolinės elektrinės avarija, branduolinis incidentas*.

BRANDUOLINIS KĀRAS, nuclear warfare, ядерная война – karas, kuriame naudojamas brand. ginklas. Δ gali būti: visuotinis (pasaulinis, arba globalinis) ir ribotas. Dar žr. *branduolinis puolimas*.

pasaulinis Δ , nuclear world warfare, мировая ядерная война – pasaulinis karas, kuriame pagrindinė naikinimo priemonė – brand. ginklas. Δ ypatingas

dėmesys kreipiamas į pirmąjį prevencinį (nuginkluojamąjį) brand. smūgį, kuris turi sunaikinti prieš strategines pajėgas, kad išvengtų naikinamojo atsakomojo smūgio. Pagrindinį vaidmenį šiame kare vaidina strateginės pajėgos: tarpžemyninės ir vidutinio nuotolio raketos, povandeninių laivų raketos, strateginiai bombonešiai.

ribótasis Δ, local nuclear warfare, ограниченная ядерная война – karas, kuriame naudojami nedidelio galingumo brand. šaudmenys, siekiant ribotų tikslų atskiruose regionuose.

BRANDUOLINIS KŪRAS, nuclear fuel, ядерное топливо – brand. medžiaga, naudojama brand. energijai gaminti.

BRANDUOLINIS PABŪKLAS, nuclear piece, ядерное орудие – pabūklas (patranka, haubica, minosvaidis) šaudyti brand. šaudmenimis (sviediniais, minomis). Δ gali būti tikrai didelio kalibro (ne mažesnio kaip 152-155 mm). Dar žr. *branduolinė patranka*.

BRANDUOLINIS PAŽEIDĪMAS, nuclear destruction, ядерное поражение – karių, ginkluotės, kovos technikos, fortifikacinių ir kitų įrenginių pažeidimas brand. ginklu. Δ gali būti: mechaninis (smūgio banga), šiluminis ir šviesos (šviesos spinduliuote), radiacinis (pirmine ir liekamąja radioaktyviaja spinduliuote), elektromagnetinis (elektromagnetiniu impulsu) ir mišrusis (keliais ar visais naikinamaisiais veiksniais).

BRANDUOLINIS PUOLĪMAS, nuclear offensive, ядерное наступление – brand. ginklo naudojimas karo pradžioje. Δ gali būti keli masiniai brand. smūgiai, kurie gali trukti kelias paras, kol bus išnaudotos pagrindinės brand. šaudmenų atsargos. Δ sėkmę lemia pirmasis netikėtas masinis brand. smūgis visai prieš kариuomenės kovos rikiuotei ir derinamas su įprastinio ginklo ugnimi (smūgiais). Pagrindiniai pirmojo smūgio objektai yra šie: svarbiausios kovinės grupuotės, vadovavimo ir valdymo sistemų naikinimas; prieš brand. ginklo naikinimas; mūšio lauko izoliavimas; prieš gynybos svarbiausios linijos pralaužimas ir kontrsmūgių (kontratakų) žlugdymas. Dar žr. *branduolinis smūgis*.

BRANDUOLINIS REĀKTORIUS, nuclear reactor, ядерный реактор – įrenginys, kuriame vyksta sunkiųjų elementų branduolių dalijimosi valdomoji grandininė reakcija. Pagrindinė Δ konstrukcijos dalis – aktyvioji zona, kurioje yra skylančioji medžiaga, neutronų lėtiklis ir įtaisai, reguliuojantys dalijimosi procesą. Šiuolaikiniai Δ tipai: lengvojo vandens reaktorius (Light Water Reactor – LWR); lengvojo vandens reaktorius su grafitiniu lėtikliu (Light Water Cooled Graphite Moderated Reactor – LWGR). Šio reaktoriaus pavadinimo atitikmuo RBMK (rus. *реактор большой мощности канальный*

– didelio galingumo kanalinis reaktorius); greitųjų neutronų reaktorius (Fast Breeder Reactor – FBR). Ignalinos AE veikia du RBMK tipo reaktoriai.

BRANDUOLINIS SMŪGIS, nuclear blow, ядерный удар – smūgis į priešų objektus brand. šaudmenimis; brand. karo kovos veiksmų forma. Δ gali būti pavienis, grupinis ir masinis.

grūpinis Δ, group nuclear blow, групповой ядерный удар – brand. smūgis, kai vienu metu smogiama į vieną arba kelis objektus keliais brand. šaudmenimis.

māsinis Δ, mass nuclear blow, массированный ядерный удар – brand. smūgis, kai per trumpą laiką smogiama tokiu skaičiumi brand. šaudmenų, kad sunaikinama viena didelė ar kelios priešų grupuotės, kiti svarbūs objektai. Gali būti naudojami įvairių tipų šaudmenys ir nešimo į taikinį priemonės.

paviēnis Δ, individual nuclear blow, одиночный ядерный удар – brand. smūgis, kai smogiama į vieną arba kelis priešų objektus vienu brand. šaudmeniu.

BRANDUOLINIS SPROGĪMAS, nuclear burst, ядерный взрыв – staigi atomų branduolių dalijimosi ar sintezės reakcija, dėl kurios sprogsta brand. užtaisai. Δ gali būti: orinis (orinis, žemas orinis ir aukštuminis), paviršinis, požeminis, povandeninis ir aukštuminis. Δ naikinamąjį poveikį nusako ↑ *branduolinio sprogimo naikinamieji veiksniai*.

aukštýbinis Δ, high altitude burst, высотный ядерный взрыв – brand. sprogimas, kuris įvyksta didesniame nei 30 000 m aukštyje. Δ naikinamieji veiksniai priklauso nuo sprogimo aukščio: iki 30 km – oro smūgio banga; nuo 30 iki 60 km – pirminė radioaktyvioji spinduliuotė, šviesos spinduliuotė; aukščiau kaip 60 km – rentgeno spinduliuotė, dujų srautas, elektromagnetinis impulsas, atmosferos jonizavimas.

orinis Δ, nuclear air burst, воздушный ядерный взрыв – brand. sprogimas ore, didesniame aukštyje nei didžiausias ugnies kamuolio spindulys. Per Δ įvyksta akinamas tvykstelėjimas, keletą sekundžių matyti didelis ugnies rutulys, kuris nesiekia žemės. Jis greitai kyla, įsiurbdamas paskui save tūkstančius tonų žemės, dulkių, aušta ir virsta pilku kamuoliniu radioakt. debesiu, panašiu į grybą. Debesis didžiausią aukštį (nuo 5 iki 20 km priklausomai nuo brand. užtaiso galios) pasiekia per 10–15 minučių. Vėliau debesis pamažu netenka savo būdingos formos ir, slinkdamas pagal vėją, išsisklaido. Pagr. Δ naikinamieji veiksniai: smūgio banga, šviesos spinduliuotė, pirminė radioaktyvioji spinduliuotė ir elektromagnetinis impulsas. Vietovė užteršiama radioakt. medžiagomis tikrai 2–3 km spinduliu nuo ↑ *sprogimo epicentro*. Skiriamas žemas orinis ir aukštuminis brand. sprogimas.

paviršinis Δ , nuclear surface burst, поверхностный ядерный взрыв – brand. sprogimas žemės (vandens) paviršiuje arba tokiame aukštyje nuo paviršiaus, kuris yra mažesnis už didžiausią ugnies kamuolio spindulį (švytinti brand. sprogimo sritis liečia žemės paviršių). Švytinti sritis yra pusrutulio formos, sprogimo debesis kur kas tamsesnis nei orinio brand. sprogimo. Δ naikinamieji veiksniai: oro smūgio banga, šviesos spinduliuotė, pirminė radioaktyvioji spinduliuotė, elektromagnetinis impulsas ir liekamoji radioaktyvioji spinduliuotė (radioakt. vietovės tarša); vietovė stipriai užteršiama radioakt. medžiagomis. Per Δ žemės paviršiuje susidaro duobė ir seisminės sprogimo bangos; vandens paviršiuje papildomai atsiranda radioakt. vandens ir pakrančių tarša, smūgio banga vandenyje. Pagal skirtingą paviršių kai kas skiria du sprogimo tipus – antvandeninį ir antžeminį.

povandeninis Δ , nuclear underwater burst, подводный ядерный взрыв – brand. sprogimas, kurio sprogimo centras yra žemiau vandens paviršiaus. Per Δ išmetamas \uparrow vandens kupolas su panašiu į grybą debesimi viršuje; jį vadina sprogimo spurgu. Vandens kritimas šio spurgo papėdėje sukelia \uparrow bazinę bangą. Vėliau iš sprogimo spurgo ir bazinės bangos susidaro vandens debesis, iš kurių lyja radioakt. lietus. Naikinamieji veiksniai: povandeninė smūgio banga, sprogimo spurgas, pirminė radioaktyvioji spinduliuotė, radioakt. akvatorijos, pakrančių ir atmosferos tarša, seisminės sprogimo bangos dugno grunte, oro smūgio banga. Dar žr. *branduolinio sprogimo stulpas*.

požeminis Δ , nuclear underground burst, подземный ядерный взрыв – brand. sprogimas, kurio sprogimo centras yra žemiau žemės paviršiaus. Sprogimo debesis nepanašus į grybą ir neturi būdingos formos. Sprogimo vietoje susidaro didelė duobė. Oro smūgio banga kur kas silpnesnė, tačiau sprogimo banga grunte (seisminė banga) gali naikinti požeminius objektus. Vietovė smarkiai užteršiama radioakt. medžiagomis sprogimo rajone ir debesies slinkimo pėdsake.

žemas orinis Δ , low air burst, низкий воздушный ядерный взрыв – brand. sprogimas tokiame aukštyje, kuriame radioakt. tarša maksimaliai padidina antžeminių taikinių nuostolius.

BRANDUOLINIS SPROGMUŌ, atomic demolition munition, ядерный взрывной боеприпас – brand. įtaisas, sukonstruotas ar pritaikytas naudoti kaip sprogstamasis šaudmuo.

BRANDUOLINIS SVIEDINŲS, nuclear shell, ядерный снаряд – artilerijos sviedinys su brand. užtaisu. Δ gali šaudyti didelio kalibro (ne mažesnio kaip 152–155 mm) artilerijos pabūklai.

BRANDUOLINIS ŠAUDMUŌ, nuclear ammunition, ядерный боеприпас – šaudmuo su brand. užtaisu. Tai raketos ir torpedos brand. kovinė dalis, brand.

bomba (\uparrow *atominė bomba* ir *termobranduolinė bomba*), artilerijos \uparrow *branduolinis sviedinys* ir mina, giluminė bomba, fugasas. Priklausomai nuo brand. užtaiso Δ gali būti: \uparrow *termobranduolinis šaudmuo*, \uparrow *neutroninis šaudmuo* ir kt. Δ į taikinį gali būti nešamas raketa, torpeda, lėktuvu, šaunamas iš artilerijos pabūklo, iš anksto įtaisomas žemėje ar po vandeniu. Taip pat gali būti nedidelis nešiojamas Δ , naudojamas diversiniams ir kt. tikslams. Dėl savo galios ir leidimo priemonių įvairovės Δ gali turėti įvairios kariuomenės rūšys; naudojami sprendžiant taktinius, operatyvinius ir strateginius uždavinius. Pagrindinės Δ dalys: brand. užtaisas, sprogdinimo blokas su saugikliais ir energijos šaltiniu, korpusas. Δ galia reiškia \uparrow *trinitrotolueno ekvivalentu*. Pagal galią skiriami: subkilotoniniai Δ (iki 1 kt), kilotoniniai Δ (1–1000 kt), megatoniniai Δ (daugiau kaip 1 Mt), nominalieji Δ (~20 kt). Dar žr. *branduolinis užtaisas*.

BRANDUOLINIS UŽTAISAS, nuclear charge, ядерный заряд – įtaisas, kuriame įvyksta branduolinis sprogimas, t.y. labai greitas brand. energijos išlaisvinimas. Δ įtaisomas branduoliniame šaudmenyje ir būna: atominis (patrankinis ir implozinis), termobranduolinis, mišrusis ir neutroninis. Dar žr. *kritinė masė, ikikritinė masė*.

BRANDUOLINIŲ NŪOSTOLIŲ ĮVĒRTINIMAS, nuclear damage assessment, оценка ядерных потерь – brand. smūgio padarytos žalos gyventojams, kariuomenei ir ištekliams nustatymas. Δ atliekamas brand. smūgio metu ir po jo. Nuostolių dydis į šį įvertinimą neįeina.

BRANDUOLINIŲ SPROGIMŲ APTIKIMAS, nuclear detection, засечка ядерных взрывов – brand. sproгимų sekimas ir jų charakteristikų nustatymas. Aptinkami prieš ir draugiškų pajėgų brand. sprogimai. Batalione (kuopoje) brand. sprogimus gali stebėti RChB stebėjimo postas, aprūpintas paprasčiausiomis stebėjimo ir skaičiavimo priemonėmis. Dar žr. *branduolinių sproгимų aptikimo ir įspėjimo apie juos sistema*.

BRANDUOLINIŲ SPROGIMŲ APTIKIMO IR ĮSPĖJIMO APIĖ JUŌS SISTEMA, nuclear detonation detection and reporting system, система обнаружения ядерных взрывов и оповещения о них – sistema, kuri turi sekti draugiškų pajėgų išsidėstymo rajonus ir nustatyti brand. sproгимų vietą, sprogimo aukštį, galingumą ir epicentrą (antžeminio arba antvandeninio kontaktinio sprogimo centrą).

BRANDUOLINIŲ ŠAUDMENŲ NEŠIMO Į TAIKINĮ PRIEMONĖ, nuclear munition delivery mean, средство доставки ядерных боеприпасов к цели – kovinė priemonė brand. raketų kovinėms dalims, brand. bomboms, sviediniams ir kt. šaudmenims nešti į taikinį. Δ yra: įvairių klasių raketos, orlaiviai, artilerijos pabūklai, diversinės priemonės.

BRÁNDUOLIO DALIJIMASIS, fission, ядерное деление – procesas, kurio metu sunkiojo elemento branduolys ppr. skyla į du lengvesnių elementų branduolius išsiskiriant dideliame energijos kiekiui.

BRUCELIÒZĖ, brucellosis, бруцелиоз – sunki užkrečiamoji nekontaklinė liga. Δ sukelia bakterijos, vadinamos brucelėmis. Brucelės nebijo žemos temperatūros. Vandenyje jos išlieka gyvybingos iki 5 mėn., dirvoje iki 3 mėn. ir ilgiau. Skleidimo būdai – kontaktas su sergančiais gyvuliais, užkrėstų pieno produktų, mėsos vartojimas, užkrėstų dulkių įkvėpimas; biol. karo sąlygomis – purškimas ore, vandens ir produktų užkrėtimas. Inkubacinis periodas dažniausiai trunka 1–3 savaites, kartais iki 6 mėn. Mirtingumas – 2–5%. Užkrėsti kariai kelioms savaitėms netenka gebėjimo kovoti. Ligonis kelias dienas negaluoja, blogai miega, neturi apetito. Po to kyla karštis, ligonis labai prakaituoja, jam skauda galvą, sąnarius, raumenis. Dažnai padidėja kaklo ir pažastų limfmazgiai, kepenys ir blužnis. Karščiuojama 1–2 mėn. Laiku nepradėjus gydyti, liga gali tapti lėtine.

BUFERINIS NÚOTOLIS, buffer distance, буферное расстояние – žr. *garantuotas saugus nuotolis*.

BUVIMO UŽTERŠTAMĖ RAJONĖ LAĪKAS, stay time, время пребывания в зараженном районе – laikas, kurį kariai būna radioakt., chem. ar biol. taršos rajonuose. Jis skaičiuojamas nuo įėjimo į taršos rajoną (užteršimo pradžios, jeigu kariai jau išsidėstę šiame rajone) iki išėjimo iš jo (užteršimo pabaigos, kai apšvitos dozės galia sumažėjo iki leidžiamos arba savaime suiro nuodingosios medžiagos). Δ priklauso nuo vykdomos kovos užduoties, naudojamų apsaugos priemonių, ↑ *buvimo užterštame rajone leidžiamojo laiko* ir kt. aplinkybių.

BUVIMO UŽTERŠTAMĖ RAJONĖ LEIDŽIAMÀSIS LAĪKAS, allowable stay time, допустимое время пребывания в зараженном районе – toks buvimo radioakt. taršos zonoje laikas, per kurį kariai gali gauti apšvitos dozes, neviršijančias leidžiamųjų apšvitos dozių. Δ priklauso nuo radiacinės situacijos (dozės galios veiksmų zonoje tam tikram laikui po brand. sprogo ar radiacinės avarijos), nustatytų didžiausių leidžiamųjų apšvitos dozių, karių ankstesnės apšvitos, kovos užduočių pobūdžio, karių aprūpinimo individualiosios ir kolektyvinės apsaugos priemonėmis ir kt. aplinkybių. Įvertinęs radiacinę situaciją, kuopos (bataliono) vadas nustato Δ.

BZ, BZ, Би-Зет – psichotropinė kovinė nepatvarioji nuodingoji medžiaga. Kietoji kristalinė medžiaga, beveik netirpsta vandenyje, gerai tirpsta organiniuose tirpikliuose. Pagrindinė kovinė būseną – smulkus aerolis. Lydymosi temperatūra 190°C, virimo temperatūra 322°C. Žalojamoji dozė 0,11 mg·min/l, ribinė – 0,05 mg·min/l; slaptasis apsinuodijimo periodas 0,5–2 val. Neapsaugotus žmones žaloja pro kvėpavimo organus ir virškinimo traktą.

Apsinuodijimo požymiai: sausa ir paraudusi oda, išsiplėtę vyzdžiai, bendras silpnumas, prislėgta būseną, sutrikusi erdvės ir laiko orientacija, klausos ir regos haliucinacijos (dažnai siaubingos). Poveikio trukmė – nuo kelių val. iki paros. Apsauga – dujokaukė.

C

CENTIGRĖJUS, centigray, сантигрэй – sugertosios apšvitos dozės vienetas (vienas centigrėjus prilygsta vienam radui arba 0,01 grėjaus).

ČEZIS, cesium, цезий – ^{134}Cs , ^{137}Cs , radioakt. beta-gama aktyvusis chem. elementas. Pusėjimo trukmė ^{134}Cs – 2 metai, ^{137}Cs – 30 metų. Susidaro brand. sprogimų ir ypač radiacinių avarių metu. Δ chem. savybės panašios į kalio, patenka į organizmą pro kvėpavimo ir virškinimo traktą, greitai susigeria, patenka į kraują ir tolygiai kaupiasi minkštuosiuose audiniuose: raumenyse, smegenyse, kepenyse. Organizmas jį pasisavina su mėsa, daržovėmis, žuvimi, duona. ^{137}Cs šalinamas iš organizmo su šlapimu ir išmatomis. Biol. pašalinimo pusėjimas: iš žmogaus organizmo – 70 parų, iš raumenų, plaučių ir stuburo – 140 parų, iš vaikų organizmo priklausomai nuo amžiaus – 20–50 parų.

CHĖMINĖ AVĀRIJA, chemical accident, химическая авария – avarija chemiškai pavojingame objekte, transporto priemonėje, kai vietovė užteršiama nuodingosiomis medžiagomis. Δ gali būti: ribotoji, vietinė ir bendroji. Didžiausia Δ įvyko 1989 m. Jonavos „Azoto“ gamybiniame susivienijime (dabar AB „Achema“).

bendróji Δ , far field chemical accident, общая химическая авария – nuodingosios medžiagos išplito už objekto teritorijos ribų, sukėlė grėsmę žmonėms ir aplinkai, padariniai yra likviduojami pasitelkus gretimų savivaldybių specialiąsias ir kitas gelbėjimo pajėgas.

ribótoji Δ , local chemical accident, ограниченная химическая авария – nuodingosios medžiagos lokalizavosi objekto padalinyje (ceche, technologinėje linijoje ir kt.), padariniai yra likviduojami objekto gelbėjimo pajėgomis arba pasitelkus kai kurias specialiąsias tarnybas.

viėtinė Δ , near field chemical accident, местная химическая авария – nuodingosios medžiagos paplito objekto teritorijoje, taip pat gali kelti grėsmę žmonėms ir aplinkai už teritorijos ribų, padariniai yra likviduojami pasitelkus objekto gelbėjimo pajėgas ir savivaldybės (kitų savivaldybių) specialiąsias tarnybas.

CHÈMINĖ, BIOLÒGINĖ IR RADIOLÒGINĖ OPERĀCIJA, chemical, biological and radiological operation, химическая, биологическая и радиологическая операция – terminas tik bendrai chem., biol. ir radiologinei operacijai apibūdinti.

CHÈMINĖ DEGAZĀCIJA, chemical degassing, химическая дегазация – žr. *degazacija*.

CHÈMINĖ DĖŽĖ, candle, химическая свашка – įtaisas nuodingosioms medžiagoms leisti; metalinis cilindras, užtaisytas kietuoju nuodingu mišiniu. Δ paskirtis – karių apnuodijimas dirginamosiomis ir žalojamosiomis nuodingosiomis medžiagomis. Naudojant Δ sudaromos nuodingųjų dūmų uždangos, veikiančios netoli jų esančius priešo objektus. Gali būti naudojama kaip masinių neramumų malšinimo priemonė.

CHÈMINĖ GYNÝBA, chemical defence, противохимическая защита – metodai, planai ir veiksmai, apimantys nustatytas ir vykdomas apsaugos nuo chem. smūgių priemones. Dar žr. *cheminė sauga*.

CHÈMINĖ GRANATÀ, chemical grenade, химическая граната – granata su cheminiu užtaisu; jos paskirtis – priešo kariams pažeisti nuodingosiomis medžiagomis artimajame mūšyje. Δ užtaisyta dirginamosiomis ir žalojamosiomis nuodingosiomis medžiagomis. Gali būti rankinė ir šaunama iš granatsvaiddžio. Kartais naudojama kaip masinių neramumų malšinimo priemonė.

CHÈMINĖ GRĖSMĖ, gas danger, химическая опасность – pavojus, kuris kelia grėsmę kariams (gyventojams) būti pažeistiems nuodingosiomis medžiagomis, kai priešas gali panaudoti chem. ginklą, kai gali būti sugriautas chem. pavojingas objektas, kai artėja nuodingųjų medžiagų debesis iš jau susidariusių chem. taršos rajonų. Dar žr. *cheminis pavojus*.

CHÈMINĖ KONTROLĖ chemical monitoring, химический контроль – nuolatinis ar periodinis procesas, kurio metu nustatoma, yra ar nėra nuodingųjų medžiagų. Dar žr. *cheminė žvalgyba*.

CHÈMINĖ KOVINĖ GALVŪTĖ, chemical warhead, химическая боеголовка – žr. *kovinė galvutė*.

CHÈMINĖ OPERĀCIJA, chemical operation, химическая операция – nuodingųjų medžiagų naudojimas žmonėms ir gyvuliams žudyti, žaloti ar išvesti iš rikiuotės, riboti tam tikrų rajonų, kovos technikos ir įrenginių naudojimą; arba apsauga nuo tokio naudojimo. Tokią pat reikšmę turi terminas ↑ *cheminis karas*.

CHÈMINĖ SAUGÀ, chemical protection, химическая защита – visuma normų, taisyklių ir priemonių, kuriomis užtikrinama žmonių apsauga nuo žalingo nuodingųjų medžiagų poveikio. Δ pasiekama taikant ↑ *cheminės*

saugos būdas, naudojant ↑ *cheminės saugos priemonės* ir vykdamas ↑ *cheminės saugos užduotis*. Δ organizuojama ir vykdoma priešui panaudojus chem. ginklą ir chem. avarių atveju.

CHÈMINĖ SITUĀCIJA, chemical situation [environment], химическая обстановка – padėtis vietovėje, kuri susidarė dėl tiesioginio ar ilgalaikio netiesioginio chem. ginklo poveikio.

CHÈMINĖ SLÈPTUVĖ, chemical shelter, химическое убежище – žr. *slèptuvė*.

CHÈMINĖ TARŠÀ, chemical contamination, химическое заражение – žr. *tarša*.

CHÈMINĖ ŪŽTVARA, chemical barrage, химическое заграждение – dirbtinė kliūtis, sudaroma priešo judėjimo ir veiksmų kryptimi, jo kariams pažeisti nuodingosiomis medžiagomis, jų judėjimui ir manevrui apsunkinti. Δ sudaro įvairaus pločio (nuo vieno iki kelių km) cheminių fugasų laukas. Lauko plotis – iki 100 m, o fugasų su VX tipo nuodingosiomis medžiagomis tankis – iki 200 vienetų 1 km, su ipritu – iki 1000 vienetų 1 km. Stiprintas sprogstamųjų minų užtvaras, bendras lauko plotis didinamas iki 300 m. Δ gali būti sudaroma ir nuotolinio minavimo būdu. Dar žr. *cheminis fugasas*.

CHÈMINĖ ŽVALGÝBA, chemical survey, химическая разведка – veiksmas, kuriais nustatomas chem. pavojaus pobūdis bei laipsnis ir pažymimos išorinės pavojingo rajono ribos.

CHÈMINĖS SAUGŌS BŪDAI, chemical protection methods, способы противохимической защиты – būdai žmonėms apsaugoti nuo nuodingųjų medžiagų poveikio. Pagrindiniai Δ yra šie: individualiosios apsaugos priemonių naudojimas; kolektyvinės apsaugos priemonių, kovos technikos ir vietovės apsauginių savybių naudojimas; karių ir karinių vienetų išvedimas (gyventojų evakavimas) iš chem. taršos rajonų.

CHÈMINĖS SAUGŌS PRIEMONĖS, chemical protection means, средства противохимической защиты – priemonės žmonėms apsaugoti nuo apsinuodijimo ir įvairiems objektams nuo užteršimo nuodingosiomis medžiagomis. Pagrindinės Δ yra: ↑ *individualiosios apsaugos priemonės*, ↑ *kolektyvinės apsaugos priemonės*, ↑ *cheminės žvalgybos prietaisai*, ↑ *specialiojo švarinimo priemonės*, ↑ *priešnuodžiai*.

CHÈMINĖS SAUGŌS ŪŽDUOTYS, chemical protection missions, задания противохимической защиты – užduotys, kurių atlikimas turi užtikrinti žmonių apsaugą nuo nuodingųjų medžiagų poveikio. Δ yra šios: ↑ *cheminė žvalgyba*; ↑ *cheminės situacijos prognozavimas*; ↑ *cheminės situacijos įvertinimas*; karių ir gyventojų informavimas apie chem. pavojų; ↑ *aprupinimas RChB amunicija*; individualiosios ir kolektyvinės apsaugos

priemonių naudojimas; karių išvedimas iš chem. taršos rajonų; priešnuodžio vartojimas; ↑ *cheminė kontrolė*; karių ↑ *sanitarinis švarinimas*, ginkluotės, kovos technikos, fortifikacinių įrenginių ir vietovės degazavimas; neatidėliotina medicinos pagalba nukentėjusiesiems; chem. užteršimo padarinių šalinimas; karių saugumo užtikrinimas veikiant chem. užterštoje vietovėje; veiksmų chem. užterštoje vietovėje mokymas, Dar žr. *specialusis švarinimas, sanitarinis švarinimas, degazacija*.

CHĖMINĖS SITUACIJOS ĮVĒRTINIMAS, chemical situation estimate, оценка химической обстановки – priešo chem. smūgio arba chem. avarijos poveikio kariuomenei ir gyventojams nustatymas. Δ atliekamas chem. smūgio (avarijos) metu ir po jo. Įvertinant chem. situaciją nustatomas taršos rajonų dydis, užteršto oro debesies slinkimo laikas, taršos trukmė, galimos apsinuodijimo dozės ir karių (gyventojų) nuostoliai.

CHĖMINĖS SITUACIJOS PROGNOZAVIMAS, chemical situation prediction, прогнозирование химической обстановки – galimo chem. smūgio arba chem. avarijos poveikio kariuomenei ir gyventojams įvertinimas. Δ atliekamas prieš chem. smūgį (avariją), jo metu ir po jo. Prognozuojant chem. situaciją, kai priešas panaudojo chem. ginklą, nustatomos chem. ginklo naudojimo priemonės, taršos rajonų dydis, galimi pažeidimo objektai, galima situacija karinių vienetų išsidėstymo ir veiksmų rajonuose, galimi karių nuostoliai. Prognozuojant chem. avarijos padarinius, įvertinama situacija, kuri gali susidaryti įvairiomis avarijos ir meteorologinėmis sąlygomis, numatomi galimi karinių vienetų ir gyventojų veiksmai.

CHĖMINĖS TARŠOS ZONĀ, chemical contamination area, зона химического заражения – plotas, kuriame gali būti apnuodyti neapsaugoti žmonės. Δ apibūdinama ilgiu ir plotu (ilgio ir pločio sandauga). Δ sudaro: chem. ginklo naudojimo rajonas (užteršimo židinytis chem. avarijos atveju) ir ↑ *užteršto oro plitimo zona*.

CHĖMINĖS ŽVALGŪBOS PRIĖTAISAS, chemical survey device, прибор химической разведки – prietaisas nuodingosioms medžiagoms aptikti, vandens, oro, maisto, technikos chem. taršai nuolat stebėti. Δ: ↑ *dujų ieškiklis*, ↑ *dujų signalizatorius* ir ↑ *dujų analizatorius*. Dar žr. *garų kontrolės prietaisas, paralyžiuojamųjų nuodingųjų medžiagų garų indikatorius*.

CHĖMINIO GIŅKLO NAUDŪJIMO PRIĖMONĖ, chemical weapon employment mean, средство применения химического оружия – Δ yra: aviacija (bomba, raketa, ↑ *aviacinis laistytuvas*, aviacinis purkštuvas), artilerija (vamzdinė ir ypač reaktyvinė), raketa „žemė–žemė“, mechaninis nuodingųjų medžiagų aerozolio generatorius, chem. fūgasų laukas, rankinė ir granatsvaizdžių granata. Dar žr. *cheminis minosvaizdis*.

CHÈMINIO GIŅKLO NAUDÓJIMO PRÌNCIPAI, chemical weapon employment principles, chemical strategy, принципы применения химического оружия – principai, kuriais remiantis planuojamas chem. ginklo naudojimas ir naudojamas chem. ginklas mūšyje (operacijoje). Pagrindiniai Δ yra šie: užpuolimo netikėtumas (chem. ginklo rengimo naudoti išsaugojimas paslapyje, operatyvinė ir taktinė maskuotė, priešo dezinformavimas, chem. smūgių laiko parinkimas ir kt.), chem. smūgių masiškumas (didesnės chem. pajėgų ir priemonių dalies telkimas pagrindinėmis kryptimis, prieš svarbiausius rajonus bei objektus ir lemiamu mūšio ar operacijos momentu; chem. ginklas gali būti naudojamas ir šalutinėmis kryptimis, bet svarbiausioje vietoje, plačiu frontu ir dideliais kiekiais) ir derinimas su kitomis NP.

CHÈMINIO NAIKÌNIMO ŽIDINŲS, chemical destruction area, очаг химического поражения – teritorija, kurioje panaudojus chem. ginklą (išsiliejus PChM), gali būti masiškai žalojami žmonės, gyvuliai ir augalai. Chem. taršos zonoje gali būti vienas arba keli Δ .

CHÈMINIO PUOLÌMO (CHÈMINÈS AVĀRIJOS) PADARINIŲ LIKVIDĀVIMAS, chemical disaster control, ликвидация последствий химического нападения (химической аварии) – organizacinės ir praktinės priemonės, kuriomis siekiama atkurti karinių vienetų kovinę gebą. Δ darbai yra šie: chem. naikinimo židinio žvalgyba, gelbėjimo darbai, pirmoji medicinos pagalba nukentėjusiesiems, jų evakavimas į medicinos punktus ir įstaigas, chem. kontrolė, karių sanitarinis švarinimas, ginkluotės, kovos technikos, statinių ir vietovės degazavimas, karinių vienetų išvedimas iš chem. taršos zonos. Likviduojant chem. avarijos padarinius, dar ribojamas ir likviduojamas taršos šaltinis.

CHÈMINIO UŽTERŠIMO TAŅKIS, gas density, плотность химического заражения – nuodingųjų medžiagų kiekis užteršto ploto (paviršiaus) vietoje; viena iš chem. situacijos charakteristikų. Matuojama g/m^2 . Pagal Δ sprendžiama apie pavojaus laipsnį kariams, veikiantiems užterštoje vietovėje.

CHÈMINIS AŅTPUOLIS, chemical attack, химическая атака – chem. ginklo naudojimas mūšio lauke ir užnugaryje. Δ gali būti vykdomas aviacijos ir raketų smūgiais, artilerijos ugnimi, naudojant chem. šaudmenis. Taip pat gali būti leidžiamos nuodingųjų medžiagų aerozolio bangos. Kartais Δ vadinamas cheminiu smūgiu arba puolimu. Dar žr. *netikėtas cheminis užpuolimas, totalinė cheminė ataka*.

CHÈMINIS AVIĀCIJOS ŠAUDMUŪ, chemical aircraft ammunition, химический авиационный боеприпас – žr. *aviacijos šaudmuo*.

CHÈMINIS FUGĀSAS, gas mine, химический фугас – fugasas su cheminiu užtaisu. Δ sudaro: korpusas, užtaisytas nuodingosiomis medžiagomis; sprogstamosios medžiagos užtaisas nuodingosioms medžiagoms išsviesti ir

paskleisti; sprogdiklis. Gali būti padedamas atskirai, minų lauke ir kitose inžinerinėse užtvarese ir darant chemines užtvaras.

CHÈMINIS GIŅKLAS, chemical weapon, химическое оружие – MNG, kurio poveikis pagrįstas chem. medžiagų nuodijamosiomis savybėmis. Δ sudaro kovinės nuodingosios medžiagos ir jų nešimo į taikinių (aviacija, artilerija, raketos) bei valdymo priemonės. Δ dar naudojami ↑ *toksinai* ir ↑ *fitotoksinai*. Δ naudojamas kariams bei civiliniams žmonėms naikinti arba žaloti, vietovei ir vandens telkiniams, technikai, maistui užteršti. Pirmą kartą Δ panaudotas 1915 m. Belgijoje. Δ naudoti draudžia 1925 m. Ženevos protokolas, 1993 m. Paryžiaus Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir naudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo, kurią Lietuva pasirašė 1993 m., o ratifikavo 1998 m. Dar žr. *cheminis šaudmuo, kovinė nuodingoji medžiaga*.

CHÈMINIS KĀRAS, chemical warfare, химическая война – žr. *cheminė operacija*.

CHÈMINIS MINÓSVAGDIS, chemical mortar, химический миномет – minosvaidis, skirtas šaudyti chem. minomis. Dažniausiai vidutinio ir didelio kalibro (ne mažesnio kaip 106,7–120 mm) minosvaidis.

CHÈMINIS NUODINGŪJŲ MÈDŽIAGŲ ATPAŽINÌMO IR MÈGINIŪ ÈMÌMO KOMPLEKTAS, chemical identification and sampling kit, химический комплект для идентификации ОБ и набора проб – komplektas tiriamų nuodingųjų medžiagų tipams nustatyti ir mėginiams imti. Dar žr. *cheminės žvalgybos prietaisas, karinis cheminės žvalgybos prietaisas*.

CHÈMINIS PAVŪJUS, chemical [gas] alert, химическая тревога – 1. karių (gyventojų) apsaugos nuo nuodingųjų medžiagų priemonių parengimas ir naudojimas, atliekamas pagal signalą „Cheminis pavojus“ arba prasidėjus prieš chem. antpuoliui. 2. Krašto apsaugos arba civilinės saugos išspėjamas signalas, skelbiamas esant tiesioginiam chem. ar biol. taršos pavojui arba nustačius tokią taršą. Gavę šį signalą, kariai užsimauna dujokaukes, o atviroje vietovėje (atvirose mašinos) apsirengia ir apsauginę aprangą; esantys šarvučiuose (kovos mašinos, tankuose) uždaro liukus, duris, šaudymo angas. Paskelbus šį signalą taikos metu (chem. avarijos atveju), kariai (gyventojai) užsideda kvėpavimo organų apsaugos priemonės ir slepiasi chem. slėptuvėse ar kovos technikoje arba nurodyta kryptimi išeina iš užterštos vietovės. Jeigu vietovė užteršta PChM ir neišmanoma išeiti iš užterštos zonos, kariai (gyventojai) pasilieka gyvenamosiose ar tarnybinėse patalpose, kovos technikoje, kruopščiai jas sandarina. Slėptuvėse ir kovos technikoje įjungiami filtravimo ir ventiliacijos įranga (ten, kur ji yra).

CHÈMINIS PÒSTO INDIKĀTORIUS, chemical point detector, постовой химический индикатор – automatinis prietaisas garsu ir šviesa signalizuoti apie nuodingųjų medžiagų garus arba lašus specifinio stebėjimo postuose.

CHÈMINIS SVIEDINĪS, chemical shell [projectile], химический снаряд – sviedinys su ↑ *cheminiu užtais*; pagrindinės paskirties sviedinys kariams pažeisti nuodingosiomis medžiagomis, kovos technikai, maisto produktams ir vietovei užteršti.

CHÈMINIS ŠAUDMUŌ, chemical ammunition, химический боеприпас – šaudmuo, užtaisytas nuodingosiomis medžiagomis, toksiniais ir fitotoksiniais. Δ būna vienkartinis (raketos kovinė dalis, aviacinė bomba ir kasetė, artilerijos sviedinys ir mina, ↑ *cheminis fugasas*, ↑ *cheminė dėžė*, ↑ *cheminė granata* ir šovinys) ir daugkartinis (↑ *aviacinis laistytuvas*, mechaninis ir šiluminis aerolio generatorius). Artilerijos ir aviacijos Δ užtaisomi skystosiomis (sviediniai, minos, reaktyvinės artilerijos šaudmenys) ir kietosiomis (aviacijos kasetės, kasetiniai artilerijos sviediniai) nuodingosiomis medžiagomis. Sprogus skystosiomis nuodingosiomis medžiagomis užtaisytiems Δ, žmonės pažeidžiami garais ir lašais, kietosiomis – aerosoliu. Aviaciniai laistytuvai išlieja skystąsias nuodingąsias medžiagas nedideliame aukštyje (iki 100 m). Ypač veiksmingi – dvinariai cheminiai šaudmenys. Dar žr. *cheminis užtaisas*, *daugianaris šaudmuo*.

dvināris Δ, binary chemical munition, бинарный химический боеприпас – šaudmuo, kuriame chem. medžiagos, laikomos atskiruose konteineriuose, reaguoja, kai sumaišomos ar sujungiamos šūvio, leidimo ar kurio nors kito veiksmo metu, ir virsta nuodingosiomis medžiagomis.

tabelinis Δ, standard chemical munition, табельный химический боеприпас – chem. šaudmuo, esantis ginkluotėje. Skiriamos trys Δ grupės: A – šaudmenys, labiausiai atitinkantys taktinius techninius reikalavimus; B – atsarginiai Δ, kurie pagal pagrindinius taktinius techninius reikalavimus nusileidžia A grupės šaudmenims, bet prireikus gali juos pakeisti; C – jau nebegaminami chem. šaudmenys, bet galintys būti ginkluotėje, kol bus išseiktos jų atsargos (NP, užtaisytos pasenusiomis nuodingosiomis medžiagomis).

CHÈMINIS ŪŽTAISAS, chemical charge, химический заряд – pagrindinis artilerijos ir aviacijos šaudmenų, raketų kovinių galvučių, chem. dėžių, granatų ir šovinių užtaisas, sudarytas iš nuodingųjų medžiagų arba kelių nenuodingų chem. medžiagų.

CHÈMIŠKAI NELAIIDÌ DANGÀ, cover material chemical proof, химически непроницаемый материал покрытия – apsauginis audinys atsargoms, ginkluotei ir pan. uždengti; Δ apsaugo paviršius nuo tiesioginio užteršimo

skystosiomis nuodingosiomis medžiagomis, biol. medžiagomis ir radioakt. dulkėmis.

CHLORACETOFENŪNAS, chloracetophenon, CN, хлорацетофенон – dirginamoji nuodingoji medžiaga (ašarinės dujos); masinių neramumų malšinimo cheminė medžiaga. Kristalinė, laki, bespalvė medžiaga. Lydymosi temperatūra 59°C, virimo temperatūra 245°C. Sąlyginė mirtinoji dozė įkvėpus 10–11 mg·min/l, žalojamoji – 0,08 mg·min/l. Ašarojimas prasideda esant 0,0005 mg/l koncentracijai, nepakeliamoji koncentracija 0,002 mg/l. Esant tokiai koncentracijai, gali būti dirginama veido ir kaklo oda. Δ kariaujant nenaudotas. Apsauga – dujokaukė.

CHLŪRAS, chlorine, хлор – dusinamoji PChM. Aštraus kvapo gelsvai žalsvos dujos, 2,5 karto sunkesnės už orą. Lydymosi temperatūra -101°C, virimo temperatūra -34°C, chemiškai aktyvus (oksidatorius). Tirpsta vandenyje (viename vandens tūrio vienetu 2,5 tūrio Δ). Įkvėpus galima mirti. Gerai dirgina gleivinę ir odą, esant didesnei koncentracijai, nudegina. Apsinuodijimo požymiai: aštrus skausmas krūtinėje, sausas kosulys, vėmimas, dusulys, judesių sutrikimas, akių peršėjimas, ašarojimas. Mirštama nuo plaučių paburkimo. Mirtinoji dozė įkvėpus 6–12 mg·min/l, žalojamoji 0,6–1,2 mg·min/l. Apsauga: izoliuojamasis kvėpavimo aparatas, pramoninė dujokaukė (filtruojamoji dujokaukė tinka trumpai), 2% geriamosios sodos tirpalu arba vandeniui sudrėkintas vatos ir marlės raištis, odos IAP.

CHLORCIĀNAS, cyanogen chloride, CK, хлорциан – bendroji nepatvarioji kovinė nuodingoji medžiaga. Bespalvės dujos. Blogai tirpsta vandenyje, gerai – organiniuose tirpikliuose. Pagrindinė kovinė būseną – dujos. Lydymosi temperatūra -6,5°C, virimo temperatūra 12,6°C. Greitoji nuodingoji medžiaga, neturi kumuliacinio poveikio ir slaptojo veikimo periodo. Ribinė dirginamoji koncentracija 0,002 mg/l, nepakeliamoji 0,06 mg/l, mirtinoji (poveikio laikas 10 min.) 0,4 mg/l. Sąlyginė mirtinoji dozė įkvėpus 11 mg·min/l; mirštama per 1–15 min. Apsauga – dujokaukė, priešnuodis.

CHLŪRKALKĖS, calcium hypochloride, calcium bleach, хлорная известь – balti, gerai tirpstantys vandenyje milteliai. Δ turi dezinfekuojamųjų savybių; naudojami degazuoti, dezinfekuoti, vandeniui švarinti.

CHLORPIKRĪNAS, chlorpicrin, PS, хлорпикрин – dirginamoji nuodingoji medžiaga; masinių neramumų malšinimo cheminė medžiaga. Būdingo aštraus kvapo bespalvis skystis. Kaitinamas Δ virsta fosgenu. Lydymosi temperatūra -64°C, virimo temperatūra 112°C. Sąlyginė mirtinoji dozė 20 mg·min/l, žalojamoji 0,2 mg·min/l. Nuo tokių apsinuodijimo dozių pažeidžiami kvėpavimo organai; mirštama nuo plaučių paburkimo. Akių ir viršutinių

kvėpavimo organų dirginimas prasideda esant 0,01–0,02 mg/l koncentracijai, nepakeliamoji koncentracija 0,05 mg/l. Apsauga – dujokaukė.

CHŪLERA, cholera, холера – sunki ūminė užkrečiamoji liga. Sukelia choleros vibronas. Sukėlėjas išsilaiko vandenyje iki mėnesio, maisto produktuose – 4–20 dienų. Skleidimo būdai – užkrėsto vandens, maisto produktų vartojimas; biol. karo sąlygomis – vandens, maisto produktų ir namų apyvokos daiktų užkrėtimas. Svarbiausias užkrėtimo šaltinis – viduriuojantis ligonis. Inkubacinis laikotarpis – 1–5 dienos, dažniausiai 1–2 dienos. Ligonis pradeda viduriuoti (išmatos be specifinio kvapo), vėliau vemti, dusti. Jį troškina, šąla rankos ir kojos, krinta kraujospūdis, mažėja šlapimo kiekis, atsiranda traukulių. Ligonis greitai išsenka, susiraukšlėja, pasidaro sausa ir šalta jo oda, įdumba akys, užkimsta balsas. Laiku nesuteikus medicinos pagalbos, gali mirti po kelių valandų. Mirtingumas (negydant) 10-80%. Užkrėsti kariai 5–30 parų netenka gebėjimo kovoti.

CIANIDO RŪGŠTIS, hydrocyanic acid, AC, синильная кислота – bendroji nepatvarioji kovinė nuodingoji medžiaga. Karčiųjų migdolų kvapo bespalvis skystis, gerai tirpsta vandenyje, stiprus, greitai veikiantis nuodas. Pagrindinė kovinė būseną – garai. Lydymosi temperatūra -14°C, virimo temperatūra 26°C. Patekęs į organizmą su vandeniu, oru arba maistu, sukelia deguonies badą, nuo kurio sutrinka centrinės nervų sistemos funkcijos, paralyžiuojami gyvybiniai centrai. Pažeidimo sunkumas labai priklauso nuo Δ koncentracijos ir poveikio laiko. Sąlyginė mirtinoji dozė įkvėpus 1–5 mg·min./l, pro virškinimo traktą – 1 mg/kg. Galimi lėtiniai apsinuodijimai Δ , ypač nuolat dirbančių su įvairiais cianidais. Apsauga – dujokaukė ir priešnuodis (pentilnitritas arba propilnitritas).

CIVILINĖ GYNYBA, civil defence, гражданская оборона – civilinių gyventojų mobilizavimas, organizavimas ir vadovavimas jiems, siekimas pasyviomis priemonėmis sumažinti priešo veiksmų poveikį visoms civilinio gyvenimo sritims.

CIVILINĖ SAUGA, civil protection, гражданская защита – civilinė krašto apsaugos funkcija, apimanti valstybės institucijų, vietos savivaldos vykdomųjų institucijų, visų ūkio subjektų, visuomeninių organizacijų bei gyventojų pasirengimą ekstremaliajai situacijai ir veiksmus jai susidarius, visų valstybės išteklių naudojimą gyventojams išgyventi, šalies ūkio gyvybingumui palaikyti, turtui ir aplinkai nuo susidariusios ekstremaliosios situacijos poveikio apsaugoti, aktyviai šiuose procesuose dalyvaujant piliečiams. Lietuvos Respublikos Δ sistema pradėta kurti 1991 10 15 – įsteigta Krašto apsaugos departamento Gelbėjimo ir civilinės saugos tarnyba, 1992 03 09 reorganizuota į Krašto apsaugos ministerijos Civilinės saugos departamentą. Priėmus ↑

Civilinės saugos įstatymą, sukurta civilinės saugos ir gelbėjimo sistema, kurią sudaro: Vyriausybės ekstremaliųjų situacijų komisija; Ekstremaliųjų situacijų valdymo centras; ↑ *Civilinės saugos departamentas* prie Krašto apsaugos ministerijos; Valstybinė priešgaisrinė gelbėjimo tarnyba; ministerijų, apskričių, kitų valstybės valdymo institucijų ir savivaldybių priešgaisrinės, žmonių paieškos ir gelbėjimo, kitos teritorinės gyventojų išpėjimo ir informavimo, evakavimo ir Δ tarnybos, ūkio subjektų civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos institucijos; aplinkos stebėjimo ir laboratorinės kontrolės tinklas. Civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgos yra svarbiausi šios sistemos struktūros elementai, jas sudaro: Valstybinės priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos padaliniai; bendrosios ir specialiosios paskirties profesionalieji ir savanoriškieji junginiai; savivaldybių priešgaisrinės tarnybos. Δ vadovauja Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Didelio masto ekstremaliųjų situacijų padarinių šalinimo darbus organizuoja LR Vyriausybės ekstremaliųjų situacijų komisija (apskirtyse, miestuose, rajonuose – apskričių ir savivaldybių ekstremaliųjų situacijų komisijos).

CIVILINĖS SAUGŌS DEPARTAMĖNTAS, Civil Protection Department, Департамент гражданской защиты – sudedamoji civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos dalis. Δ vadovauja civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos veiklai, organizuoja ekstremaliųjų situacijų prevenciją, koordinuoja valstybės institucijų ir ūkio subjektų veiklą CS srityje bei planuoja valstybės pasirengimą CS užduotims įgyvendinti ekstremaliųjų situacijų atvejais taikos ir karo metu. Δ veikia prie Krašto apsaugos ministerijos.

CIVILINĖS SAUGŌS ĮSTĀTYMAS, Law On Civil Protection, Закон о гражданской защите – teisinis aktas, kuris nustato Lietuvos Respublikos civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos organizavimo ir veikimo teisinius bei organizacinius pagrindus, valstybės ir savivaldybių institucijų, ūkio subjektų, visuomeninių organizacijų bei gyventojų pareigas ir teises CS srityje. Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas priimtas 1998 12 15.

CIVILINĖS SAUGŌS STATINŪS, civil protection public works, сооружение гражданской защиты – statinys, naudojamas kasdieniniame gyvenime, kuris nėra skirtas ekstremaliųjų įvykių padariniams šalinti, bet naudojamas ekstremaliojo įvykio metu civilinės saugos ir gelbėjimo sistemai valdyti bei gyventojams apsaugoti. Prie tokių statinių priklauso apsaugoti valdymo punktai ir CS slėptuvės. Dar žr. *slėptuvė*.

CIVILINĖS SAUGŌS UŽDAVINIAI, tasks of civil protection, задачи гражданской защиты – uždaviniai, kuriuos sprendžia civilinės saugos ir gelbėjimo sistema. Pagrindiniai Δ yra šie: gyventojų išpėjimas apie gresiančias ekstremaliąsias situacijas; ekstremaliųjų situacijų prevencija; gyventojų

aprupinimas individualiosios ir kolektyvinės apsaugos priemonėmis; pavojaus židinių žvalgyba ir žymėjimas; gaisrų gesinimas; ↑ *gelbėjimo darbai* ir ↑ *kiti neatidėliotini darbai*; viešosios tvarkos nelaimės rajone palaikymas; neatidėliotina medicinos pagalba; žmonių ir turto evakavimas iš pavojingos teritorijos; specialusis ir sanitarinis švarinimas; gyventojų laikinas apgyvendinimas ir aprūpinimas; žuvusiųjų laidojimas; nutrauktų būtiniausių komunalinių paslaugų teikimas; gyvybiškai svarbiausių objektų išsaugojimas; gyvybiškai svarbių materialinių priemonių kaupimas; vadovų, darbuotojų, civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgų bei gyventojų mokymas veikti ekstremalioomis situacijomis.

CIVILINIAI KARINIAI SĄNTYKIAI, civil-military relations, военно–гражданские отношения – visa veikla, kuria NATO vadovybė tiesiogiai susijusi su jungtinių ginkluotųjų pajėgų ir neįeinančių į NATO šalių, kuriose šios pajėgos yra išsidėsčiusios, jas remia arba jose veikia, vyriausybės, civilinių gyventojų ar institucijų tarpusavio santykiais.

CIVILINIAI NERAMŪMAI, civil disturbance, гражданские беспорядки – grupiniai smurto veiksmai, kuriais pažeidžiami įstatymai ir viešoji tvarka.

CIVILINIS PASIRENGIMAS KĀRUI, civil preparedness for war, гражданская подготовка к войне – visos valstybių ir sąjungininkų priemonės ir būdai, kurių imamasi taikos metu, kad valstybė galėtų išlikti per priešų užpuolimą ir efektyviai prisidėti prie bendrų pastangų.

CIVILINIŲ IR KARINIŲ INSTITUCIJŲ BENDRADARBIĀVIMAS, civil-military cooperation, взаимодействие гражданских и военных институций – NATO bei valstybių civilinių ir karinių institucijų bendradarbiavimas taikos ir karo metu, ketinant laiduoti bendrą veiksmingą gynybą NATO zonoje.

CR, CR, Си Ар – dirginamoji nuodingoji medžiaga; masinių neramumų malšinimo cheminė medžiaga. Lydimosi temperatūra 74°C, virimo temperatūra 339°C. Sąlyginė mirtinoji dozė 350 mg-min/l, žalojamoji – 0,005 mg-min/l. Gerokai nuodingesnė už CS, smarkiai dirgina odą. Akių ir viršutinių kvėpavimo takų dirginimas prasideda esant 0,0002 mg/l koncentracijai, nepakeliamoji koncentracija 0,003 mg/l. Apsauga – dujokaukė.

CS, CS, Си Эс – dirginamoji nuodingoji medžiaga; masinių neramumų malšinimo cheminė medžiaga. Lydimosi temperatūra 95°C, virimo temperatūra 315°C. Sąlyginė mirtinoji dozė 61 mg-min/l, žalojamoji (pažeidžiami plaučiai) – 2,7 mg-min/l. Mažos koncentracijos dirgina akis ir viršutinius kvėpavimo takus, didelės – nudegina atviras kūno dalis ir sukelia kvėpavimo organų paralyžių. Pirmieji pažeidimo požymiai pasireiškia esant 0,002 mg/l koncentracijai, nepakeliamoji koncentracija – 0,005 mg/l per 1 min. Apsauga – dujokaukė.

CUNĀMIS, tsunami, цунами – milžiniškos bangos, kylančios vandenyno paviršiuje nuo stiprių povandeninių Žemės drebėjimų. Sklidimo greitis iki 800 km/h. Atvirame vandenyne Δ – lėkštos, nepavojingos bangos: laivai jų beveik nejunta, nes atstumas tarp bangų keturų labai didelis. Δ bangoms priartėjus prie kranto, atstumas tarp keturų labai sumažėja, o bangos aukštis padidėja iki 30-40 m. Griūdamos ant žemo kranto bangos gali nusiristi toli į krantą ir padaryti didelių nuostolių. Δ dažniausias Ramiajame vandenyne. Dar vadinamas jūros seisminėmis bangomis arba Žemės drebėjimo sukelta didžiule banga.

D

DALĪJIMOSI REĀKCIJA, fission reaction, реакция деления – branduolinė reakcija, kurios metu skyla sunkiųjų elementų branduoliai. Skylant sunkiesiems branduoliams, susidaro skeveldros su neutronų pertekliumi. Susidarantys lengvųjų elementų branduoliai turi didelę ryšio energiją, todėl skylant išsiskiria energija, atitinkanti sunkiųjų ir lengvųjų branduolių dalelių ryšio energijos skirtumą. Šis reiškinys naudojamas brand. energijos gavyboje. Jeigu skylant branduoliui, atsiradę neutronai vėl panaudojami kitų branduolių dalijimuisi, vyks *↑ grandininė dalijimosi reakcija*.

DALINĖ DEGAZĀCIJA, immediate degassing, частичная дегазация – žr. *degazacija*.

DALINĖ DEZAKTYVĀCIJA, immediate disactivation, частичная дезактивация – žr. *dezaktyvacija*.

DALINĖ DEZINFĒKCIJA, immediate disinfection, частичная дезинфекция – žr. *dezinfekcija*.

DALINIS SANITĀRINIS ŠVĀRINIMAS, immediate decontamination, частичная санитарная обработка – žr. *sanitarinis švarinimas*.

DALINIS SPECIALŪSIS ŠVĀRINIMAS, immediate decontamination, частичная специальная обработка – žr. *specialusis švarinimas*.

DAUGIANĀRIS ŠAUDMUŌ, multi-agent munition, мультинарный боеприпас – šaudmuo, kuriam suveikus paskleidžiamos dvi ar daugiau biol. ar nuodingųjų medžiagų.

DAUGIAPAKŪPĒ RAKETĀ, multiple missile, многоступенчатая ракета – žr. *raketa*.

DAUGKARTINĒ APŠVITĀ, multiple exposure, многократная облученность – žr. *apšvita*.

DEFOLIÁNTAI, defoliating agent, дефолианты – chem. medžiagos, kurias naudojant medžiai, krūmai bei kiti augalai prieš laiką numeta lapus.

DEFOLIÁNTŲ NAUDÓJIMO OPERÁCIJA, defoliant operation, операция по применению дефолиантов – defoliantų naudojimas augalijai naikinti, norint paremti karines operacijas.

DEGAZÁCIJA, decontamination, degassing, дегазация – procesas, kai žmonės, objektai ar vietovė daromi saugūs sugeriant, naikinant, neutralizuojant, darant nekenksmingas ar šalinant nuodingąsias medžiagas, esančias ant jų ar aplink juos; specialiojo švarinimo dalis. Δ gali būti: dalinė, visiškai ir savaiminė; cheminė, fizikinė, mechaninė ir mišrioji. Dar žr. *degazavimo prietaisai, degazavimo medžiaga*.

cheminė Δ , chemical degassing, химическая дегазация – nuodingųjų medžiagų neutralizavimas degazavimo medžiagomis.

dalinė Δ , immediate degassing, частичная дегазация – degazacija, kurią atlieka kariai (padaliniai) savo priemonėmis, išėjus iš cheminės taršos zonos. Švarinamos tos ginkluotės, technikos vietos, kurias liečia žmonės, vykdydami kovos užduotį (dirbdami). Asmeninis ginklas ir nedideli daiktai visiškai švarinami. Δ naudojami \uparrow *degazavimo prietaisai* ir komplektai, individualieji cheminiai ir \uparrow *degazavimo paketai*. Dar žr. *individualusis cheminis paketas*.

fizikinė Δ , physical degassing, физическая дегазация – nuodingųjų medžiagų šalinimas nuo užterštų paviršių tirpinant ir tirpikliais plaunant arba išgarinant.

mechāninė Δ , mechanical degassing, механическая дегазация – užteršto nuodingosiomis medžiagomis dirvos (sniego) sluoksnio šalinimas arba užklojimas.

mišrioji Δ , joint degassing, комбинированная дегазация – nuodingųjų medžiagų neutralizavimas cheminiu ir fizikiniu būdais: laistant, plaunant, šluojant, valant ir siurbiant specialiąja degazavimo technika, gaisrinėmis mašinomis, smėlio barstytuvais, purkštuvais, keltiesėmis, degazavimo prietaisais ir komplektais.

savāiminė Δ , weathering, самодегазация – nuodingosios medžiagos savaime degazuoja veikiant tikrai gamtiniams veiksniams (vėjui, oro temperatūrai ir kt.). Pvz., užteršta žarinu kovos technika savaime degazuoja per 4 val., esant oro temperatūrai 0°C, ir per 30 min – +20°C.

visiškoji Δ , complete degassing, полная дегазация – degazacija, atliekama specialiojo švarinimo punktuose. Ją atlieka specialieji ir kariuomenės vienetai (personalas) naudodami degazavimo medžiagas, specialiojo švarinimo techniką ir vietines priemones.

DEGAZÁVIMO KOMÁNDA, decontamination squad, дегазационная команда – specialiojo švarinimo padalinys, įeinantis į RChBS padalinio sudėtį.

Kiekvienoje kuopoje sudaroma RChBS grupė (STANAG Nr. 2150), kurioje turi būti kariai, išmokyti atlikti specialųjį švarinimą, mokantys naudoti ir prižiūrėti specialiojo švarinimo įrangą.

DEGAZĀVIMO MAŠINÀ, decontamination vehicle, дегазационная машина – specialiojo švarinimo įrenginys, sumontuotas ant automobilio važiuoklės. Δ yra šios: plovimo ir neutralizavimo mašinos, degazavimo stotys ir įvairios civilinės laistymo, pylimo, purškimo mašinos. Švarinimui naudojami įvairūs tirpalai, garų bei dujų mišiniai ir kt. Kai kurios Δ gali šildyti vandenį ir specialiuosius tirpalus, gesinti gaisrus, vežti degazavimo tirpalus, pripildyti tirpalų specialiojo švarinimo komplektus. Degazavimo mašinoje sumontuota cisterna, mechaninis ir rankinis siurbliai, vamzdynas ir purkštuvai.

DEGAZĀVIMO MĒDŽIAGA, decontamination agent, decontaminant, дегазирующее вещество – chem. medžiaga ir chem. medžiagų mišinys, kuris nuodingąsias medžiagas padaro nekenksmingas. Pagal chem. sudėtį ir veikimą Δ yra oksiduojančiosios–chloruojančiosios (hipochloritai, chloraminai, peroksidai, nitratai); hidrolizuojančiosios–šarminės (šarmai, šarminių metalų karbonatai, sulfidai, amonio hidroksidas, etanolaminas). Pvz., hipochloritų vandeniniai tirpalai ir suspensijos degazuoja ipritą, VX, zariną, zomaną; dichloramino 2% tirpalas ↑ *dichloretane* – VX ir ipritą; natrio šarmo ir etanolamino vandens arba amoniakinio vandens tirpalas – zariną, zomaną. Naudojamos tiek grynos chem. medžiagos, tiek jų mišiniai su šarminiu dirvožemiu, durpėmis, klintinėmis medžiagomis, pelenais. Jeigu nėra Δ, naudojami tirpikliai (benzinas, dichloretanas ir kt.), kurie lengvina nuodingųjų medžiagų šalinimą nuo užterštų paviršių. Degazuojama ir vandeniu, pvz., chloras, amoniakas. Dar žr. *dichloretanas*.

DEGAZĀVIMO MILTĒLIŲ PAKĒTAS, decontamination powder kit, дегазирующий силикагелевый пакет – specialiojo švarinimo priemonė aprangai, apravui ir kario ekipuotei degazuoti. Sudarytas iš polietileninio paketo-šepečio, dviejų degazavimo miltelių paketų ir polietileninio krepšelio su atmintine. Vienu Δ galima apdoroti du aprangos komplektus. Kai kurios Δ rūšys naudojamos ir atvirų kūno paviršių, užterštų nuodingosiomis medžiagomis, sanitariniam švarinimui. Dar žr. *silikagelis*.

DEGAZĀVIMO PAKĒTAS, decontamination kit, дегазационный пакет – specialiojo švarinimo priemonė patvariomis nuodingosiomis medžiagomis užterštiems ginklams ir aprangai degazuoti. Δ sudaro: metalinis balionėlis su degazavimo skysčiu ir dangtelis; degazavimo milteliai vandeniui nelaidžiam krepšelyje. Ant balionėlio korpuso uždėtas polietileninis šepetys, ant kurio išliejamas degazavimo skystis ir įtrinamas į degazuojamą paviršių. Skystis

dirgina odą ir lengvai užsidega. Milteliais degazuojama apranga. Dar žr. *silikagelis*.

DEGAZAVIMO PRÍETAISAS, decontaminating device, дегазационный прибор – specialiojo švarinimo priemonė ginklams ir kovos technikai degazuoti, dezaktyvuoti ir dezinfekuoti. Δ gali būti nešiojamasis ir vežiamasis, turintis kelių, keliolikos ar kelių šimtų litrų degazavimo medžiagų talpyklas. Pvz., amerikietiškas nešiojamasis aparatas M13 turi 14 l talpyklą ir gali būti naudojamas automobiliams ar kitai kovos technikai švarinti. Dar žr. *ginklų ir kovos technikos specialiojo švarinimo komplektas, nešiojamasis degazavimo prietaisas*.

DEGAZAVIMO PUNKTAS, decontamination station, дегазационный пункт – aprangos, ekipuotės ir IAP degazavimo ir dezinfekavimo vieta. Specialusis švarinimas atliekamas degazavimo mašinos. Δ įrengiamas netoli užterštų daiktų sutelkimo vietos arba kariuomenės specialiojo švarinimo rajono.

DEMASKUOJAMIEJI PÓŽYMIAI, tell-tale signature, демаскирующие признаки – požymiai, pagal kuriuos galima nustatyti galimus priešo veiksmus ir jų pobūdį. Pvz., prieš pasirengimą naudoti MNG galima nustatyti pagal tokius požymius: brand. ir chem. šaudmenų gabenimą į aerodromus, į raketų ir artilerijos pozicinius rajonus, jų išdėstymą ugnies (leidimo) pozicijose, prikabinimą prie taktinės aviacijos lėktuvų; orlaivių, raketų leidimo įtaisų, artilerijos išdėstymą tam tikruose rajonuose; apsaugos priemonių tobulinimą; štabų veiklą, organizuojant MNG naudojimą; masinį prieš lėktuvų kilimą ir raketų leidimą ir kt.

DĖMĖTOJI ŠÍLTINĖ, typhus, сыпной тиф – labai sunki ūminė kontaktinė užkrečiamaoji liga. Δ sukelia riketsijos. Skleidimo būdai – užkrėstų utėlių įkandimas; biol. karo sąlygomis – biol. priemonių purškimas ore, dirbtinai užkrėstų utėlių skleidimas. Inkubacinis periodas – 10–14 parų. Ligoniu per 2–3 dienas pakyla karštis, skauda galvą, jį pykina. Kamuoja nemiga, nerimas. Paburksta ir parausta veidas, labai parausta akys (vad. triušio akys). Krinta arterinis kraujospūdis, mažiau išsiskiria šlapimo. 4–5 ligos dieną gausiai išberia visą kūną (neišberia tik veido). Kartais ligonis kliedi, jo kalba neraiški, elgesys agresyvus. Mirtingumas – 40%. Užkrėsti kariai 20–30 parų netenka gebėjimo kovoti.

DEMORALIZÁCIJA, demoralization, деморализация – moralinis pakrikimas, dvasinės stiprybės, drausmingumo, valios netekimas. Demoralizuoti kariai netenka reikiamų kovinių savybių. Pagrindinės Δ priežastys yra šios: nepalanki karo eiga, dideli nuostoliai, nuovargis, nepatenkinamas materialinis aprūpinimas, prieš demoralizuojamasis poveikis. Konkrečiame mūšyje Δ priežastys gali būti masinio naikinimo ar didesnės galios įprastinių ginklų

naudojimas, didelė priešų pajėgų persvara ir kt. Demoralizuotus karinius vienetus gali apimti panika.

DERATIZĀCIJA, deratization, дератизация – žalingų graužikų naikinimas, specialiojo švarinimo dalis. Graužikų veisimosi vietose dedami užnuodyti masalai arba prileidžiama (pvz., į laivą, rūšį) nuodingųjų dujų (chem. metodas). Būna duonos, grūdų, įvairių košių, daržovių masalų. Graužikai gaudomi spąstais (mechaninis metodas), naikinami bakterijomis, naudojami jų natūralūs priešai: šunys, katės, plėšrieji paukščiai (biol. metodas). Lietuvoje Δ atlieka visuomenės sveikatos centrų profilaktinės dezinfekcijos skyriai.

DERĪLIAUS NAIKĪNIMO OPERĀCIJA, anticrop operation, операция по уничтожению посевов – javų naikinimo priemonių naudojimas karinėse operacijose, siekiant sunaikinti priešų maistinių ar techninių kultūrų išteklius.

DERĪLIAUS NAIKĪNIMO PRIĒMONĒ, anticrop agent, средство уничтожения посевов – gyvas organizmas ar chemikalas, naudojamas maistinių ar techninių kultūrų ligoms sukelti ar jų derliui naikinti.

DĒUTERIS, deuterium, дейтерий – stabilusis vandenilio izotopas. Δ branduolys susideda iš vieno protono ir vieno neutrono. Δ naudojamas brand. reaktoriuose (neutronų lėtklis), termobranduoliniuose užtaisuose.

DEZAKTYVĀCIJA, decontamination, disactivation, дезактивация – procesas, kai žmonės, objektai ar vietovė daromi saugūs pašalinant radioakt. medžiagas, esančias ant jų ar aplink juos; specialiojo švarinimo dalis. Dezaktyvuojama, kai užteršimas viršija leidžiamąsias normas. Δ gali būti dalinė ir visišką; mechaninė ir mišrioji, taip pat avarinė. Atliekant Δ naudojamosi kvėpavimo organų ir odos apsaugos priemonėmis. Dar žr. *dezaktyvavimo priemonė*, *dezaktyvavimo medžiaga*.

avārinė Δ, emergency decontamination, аварийная дезактивация – dezaktyvacija, atliekama radiacinės avarijos atveju. Atliekant Δ dezaktyvuoja: pastatų vidinį paviršių – dulkių siurbliais, plaunant šepetiais; išorinius pastatų ir statinių paviršius – vandens srove, šepetiais, smėlio srove; teritoriją – nukasant grunto sluoksnį, betonuojant, asfaltuojant; inžinerinę techniką – specialiojo švarinimo punktuose naudojant specialiojo švarinimo techniką.

dalinė Δ, immediate disactivation, частичная дезактивация – dezaktyvacija, atliekama užterštoje vietovėje arba tuoj pat išėjus iš jos. Kovos veiksmai nenutraukiami.

mechāninė Δ, mechanical disactivation, механическая дезактивация – radioakt. medžiagų šalinimas nuo užterštų paviršių (plaunama, šluojama, valoma, siurbiamo).

mišrioji Δ , joint disactivation, комбинированная дезактивация – radioakt. medžiagų plovimas dezaktyvavimo tirpalais. Dar vadinama fizikinė-cheminė dezaktyvacija.

visiškoji Δ , complete disactivation, полная дезактивация – dezaktyvacija, atliekama neužterštoje vietovėje kovos pozicijose arba specialiojo švarinimo punktuose, kai karinis vienetas įvykdė užduotį. Visiškai Δ naudojama specialiojo švarinimo technika.

DEZAKTYVĀVIMO MĒDŽIAGA, decontamination agent, дезактивирующее вещество – medžiaga ir mišinys, kuris šalina radioakt. medžiagas nuo užterštų paviršių. Dezaktyvimui naudojamas vanduo (naudojimo norma – 3,5 l/m²), miltelių SF-2U 0,15% vandens tirpalas (naudojimo norma – 3 l/m²), muilo ir kitų skalbiklių vandens tirpalai, tirpikliai (dichloretnas, benzinas, žibalas, dyzeliniai degalai ir kt., muilo ir skalbiklių vandens tirpalas; tirpiklių naudojimo norma – 1,5-3 l/m²).

DEZAKTYVĀVIMO PRIEMONĖ, decontamination equipment, средство дезактивации – specialiojo švarinimo priemonė ginklams, aprangai, ekipuotei, IAP, kovos technikai ir vietai dezaktyvuoti. Dezaktyvimui naudojama: ↑ *degazavimo mašina*, ↑ *ginklų ir kovos technikos specialiojo švarinimo komplektas*, ↑ *degazavimo prietaisas*, ↑ *šiluminė specialiojo švarinimo mašina*, šepčiai, tamponai, skudurai ir kt. vietinės priemonės, taip pat ↑ *dezaktyvavimo medžiaga*.

DEZINFEKĀVIMO ĮRENGINYS, disinfection installation, дезинфекционная установка – įrenginys patalpoms, dirvoms ir kt. objektams dezinfekuoti. Dažniausiai naudojamas ant automobilio važiuoklės sumontuotas įrenginys. Jį sudaro šildytuvas, keli rezervuarai (koncentruotoms dezinfekavimo medžiagoms laikyti), cisterna (dezinfekavimo medžiagų tirpalui laikyti), siurbiai, žarnos, purkštuvai.

DEZINFEKĀVIMO KĀMERA, disinfection chamber, дезинфекционная камера – įrenginys drabužiams, patalynei, kailiams, vilnai, tvarsliavai, vatai ir kt. daiktams dezinfekuoti ir dezinsekuoti. Pagal naudojamas priemones gali būti: sauso karšto (80–105°C) oro, karštų (100–120°C) vandens garų, formalino garų ir dujų (formalino, etileno oksido, vandenilio sulfido, chlorpikrino). Būna stacionarioji (įrengiama dezinfekavimo stotyse, ligoninėse, pramonės įmonėse) ir kilnojamoji (įrengiama automobiliuose, naudojama lauko sąlygomis, dažniausiai infekcijos židiniuose).

DEZINFEKĀVIMO KOMANDA disinfection squad, дезинфекционная команда – specialiojo švarinimo padalinys, atliekantis dezinfekciją, dezinsekciją ir deratizaciją daliniuose (laivuose) ir užkrečiamųjų ligų

židiniuose. Įeina į medicinos tarnybos sudėtį. Jeigu Δ turi specialųjį dezinfekuojamąjį dušo įrenginį, gali atlikti karių visiškąjį sanitarinį švarinimą.

DEZINFEKĀVIMO MĒDŽIAGA, decontamination agent, дезинфицирующее вещество – chem. medžiaga ir tirpalas, kuris naikina užkrečiamųjų ligų sukėlėjus. Dezinfekavimui naudojamos: chlorkalkės, kalcio hipochlorito vandens tirpalas arba pasta, amoniakinio vandens tirpalas, natrio vandenilio karbonato, vandenilio peroksido, chloramino, formalino, lizolio, fenolio ir kt. medžiagų dezinfekavimo tirpalai. Taip pat gali būti naudojami vandens ir muilo (įvairių skalbiklių) tirpalai bei skiedikliai.

DEZINFEKĀVIMO PRIĒMONĒ, decontamination equipment, средство дезинфекции – specialiojo švarinimo priemonė kariams sanitariskai švarinti, aprangai, ekipuotei ir IAP dezinfekuoti (dezinsekuoti). Δ yra: \uparrow *dezinfekavimo įrenginys*, \uparrow *dezinfekuojamasis dušo įrenginys*, \uparrow *dezinfekavimo kamera*, civilinės ir karinės pirtys, dušai, skalbyklos, dezinfekavimo stotys, atviri vandens šaltiniai.

DEZINFĒKCIJA, disinfection, дезинфекция – procesas, kai žmonės, objektai ar vietovė daromi saugūs sugeriant, naikinant, neutralizuojant, darant nekenksmingas ar šalinant biol. medžiagas, esančias ant jų ar aplink juos; specialiojo švarinimo dalis. Dažniausiai dezinfekuojama fizinėmis priemonėmis: plovimu, virinimu, kaitinimu, pasterizavimu, ultravioletiniais spinduliais, ultragarsu, aukštojo dažnio elektros srove. Δ naudojamos chem. medžiagos: chlorkalkių, chloramino, fenolio, lizolio, gyvsidabrio dichlorido, rečiau formalino, rūgščių ir šarmų stiprūs tirpalai, spiritas, chloras, sieros dioksidas ir kt. dujos. Biol. metodu dezinfekuojamos nuotekos. Δ atlieka specialiai parengti medicinos ir veterinarijos įstaigų, visuomenės sveikatos centrų darbuotojai, ligonį slaugantys asmenys, gyvulius prižiūrintys žmonės. Δ naudojami dezinfekavimo įrenginiai, dezinfekavimo kameros ir kt. Δ gali būti profilaktinė, dalinė ir visiškoji. Dar žr. *dezinfekavimo priemonė*, *dezinfekavimo medžiaga*.

dalinė Δ , immediate disinfection, частичная дезинфекция – dezinfekcija, atliekama biol. taršos židinyje arba išėjus iš jo.

profilaktinė Δ , prophylactic disinfection, профилактическая дезинфекция – dezinfekcija, atliekama nuolat (nors ir nėra sergančiųjų užkrečiamosiomis ligomis) žmonių susitelkimo vietose, gyvulininkystės fermose, gyvulinės kilmės žaliavų perdirbimo įmonėse ir sandėliuose; chloruojamas ar ozonuojamas vanduo, pasterizuojamas pienas, šalinamos šiukšlės ir atliekos.

visiškoji Δ , complete disinfection, полная дезинфекция – dezinfekcija, atliekama specialiojo švarinimo punktuose.

DEZINFEKÚOJAMASIS DŪŠO ĮRENGINYS, disinfection and shower installation, дезинфекционно-душевая установка – įrangos komplektas kariams visiškai švarinti arba maudyti, aprangai, ekipuotei ir IAP dezinfekuoti (dezinsekuoti). Δ montuojamas ant automobilio arba priekabos važiuoklės; jį sudaro garo katilas, 1–2 dezinfekavimo kameros, maišytuvas, siurblys ir kt., nešiojamoji įranga (dušo įtaisai, guminės žarnos ir kt.).

DEZINSEKCIJA, disinsectization, дезинсекция – kenksmingų vabzdžių (blusų, utėlių, musių, blakių, tarakonų, uodų) ir erkių naikinimas; specialiojo švarinimo dalis. Žalingi vabzdžiai ir erkės naikinami mechaniniais, fizikiniais, chem. ir biol. būdais.

DICHLORETĀNAS, dichlorethane, дихлорэтан – antrosios klasės pavojingumo PChM. Lydymosi temperatūra $-35,8^{\circ}\text{C}$, virimo temperatūra $83,7^{\circ}\text{C}$. Sąlyginė žalojamoji dozė $67,5 \text{ mg}\cdot\text{min}/\text{l}$. Apsinuodijimo požymiai: galvos svaigimas ir skausmas, mieguistumas, girtumo jausmas, judesių koordinacijos sutrikimas, traukuliai, skrandžio skausmas, šleikštulys, vėmimas, dusulys, kosulys, ašarojimas. Nuo didelių koncentracijų mirštama. Didžiausia leidžiamoji koncentracija darbo zonos ore – $10 \text{ mg}/\text{m}^3$. Blogai tirpsta vandenyje, gerai – organiniuose tirpikliuose. Degi ir sprogi medžiaga. Dichloramino tirpalas dichloretane naudojamas VX ir iprito tipo nuodingosioms medžiagoms degazuoti. Apsauga – izoliuojamoji dujokaukė, pramoninė A tipo dujokaukė, 2% geriamosios sodos tirpalu sudrėkintas vatos ir marlės raištis.

DIDELĖS RADIOAKTYVIŪSIOS TARŠŲS ZONĀ, heavy [intense] radioactive contamination area, зона сильного радиоактивного заражения – žr. *radioaktyviosios taršos zona*.

DIDELI BRANDUOLINIAI NŪOSTOLIAI, severe nuclear damage, тяжелые ядерные потери – žr. *branduoliniai nuostoliai*.

DIDELIS SUGRIOVĪMAS, heavy destruction, сильное разрушение – žr. *sugriovimas*.

DIDELIŲ SUGRIOVĪMŲ ZONĀ, heavy destruction zone, зона сильных разрушений – žr. *sugriovimų zona*.

DIDESNĖS GĀLIOS ĮPRASTINIS GIŅKLAS, conventional increased power weapon, обычное оружие повышенного могущества – žr. *įprastinis ginklas*.

DIDŽIAUSIASIS LEIDŽIAMĀSIS AKTYVŪMO LŪGIS, tolerable activity level, допустимое содержание активности – didžiausias leidžiamas maisto žaliavos ar maisto produkto užterštumo radionuklidais lygis. Matavimo vienetas – bekerelis kilogramui (Bq/kg) ar bekerelis litrui (Bq/l).

DIDŽIAUSIASIS LEIDŽIAMĀSIS LŪGIS, maximum permissible level, максимально допустимый уровень – leidžiamas darbuotojų ir gyventojų

apšvitos lygis, kurį pasiekus arba viršijus, turi būti atliekami tyrimai ir imamasi papildomų saugos priemonių.

DIDŽIAUSIOJI LEIDŽIAMOJI APŠVITŌS DŪZĖ, maximum permissible dose, максимальная допустимая доза – žr. *apšvitos dozė*.

DIDŽIAUSIOJI LEIDŽIAMOJI DŪZĖS GALIA, maximum permissible dose rate, максимальная допустимая мощность дозы – dozės galia, kuri nesukelia pavojaus neapsaugotiems žmonėms. Δ nustatoma tokia: radiacinės avarijos atveju – 30 μ rd/h (0,3 μ Sv/h); brand. sprogo atveju – 0,5 rd/h (5 mSv/h). Jeigu dozės galia viršija šiuos rodiklius, skelbiamas signalas „Radiacinis pavojus“ ir vykdomos atitinkamos radiacinės saugos priemonės.

DIDŽIAUSIOJI LEIDŽIAMOJI KONCENTRACIJA, maximum permissible concentration, максимальная допустимая концентрация – žr. *leidžiamoji koncentracija, didžiausioji leidžiamoji radioaktyviųjų medžiagų koncentracija*.

DIDŽIAUSIOJI LEIDŽIAMOJI RADIOAKTYVIŪJŲ MĒDŽIAGŲ KONCENTRACIJA, radioactivity concentration guide, максимальная допустимая концентрация радиоактивных веществ – tam tikro radionuklido kiekis, kuris nuolat gali būti ore ar vandenyje. Dar vadinama *didžiausioji leidžiamoji koncentracija*.

DIFOSGĖNAS, diphosgene, DP, дифосген – dusinamoji nepatvarioji kovinė nuodingoji medžiaga. Pūvančių vaisių ir suplėkusio šieno kvapo bespalvis skystis. Lydymosi temperatūra -57°C , virimo temperatūra 128°C . Turi smarkų dusinamąjį ir kiek silpnesnį dirginamąjį poveikį. Dirgina akis, kai koncentracija 0,005 mg/l, nepakeliamoji koncentracija 0,075 mg/l (poveikio laikas 1 min), mirtinoji – 0,5–0,7 mg/l (15 min) ir 1 mg/l (1 min). Sąlyginė mirtinoji dozė įkvėpus 3,4 mg·min/l. Apsauga – dujokaukė.

DINĀMINIS AKTYVŪMAS, dynamic activity, динамическая активность – dujų arba garų masė, kurią sugėrė dujokaukės filtruojamoji ir sugeriamoji sistema (FSS) per visą apsauginio veikimo laiką. Nepalankiausiomis kovinio naudojimo sąlygomis FSS dinaminis aktyvumas sudaro: patvariosioms nuodingosioms medžiagoms ne mažiau kaip 1,2 g, nepatvariosioms ne mažiau kaip 0,4 g. To pakanka karių apsaugai ne ilgiau kaip 7–8 paroms.

DIOKSINAS, dioxine, диоксин – fitotoksinas, ypač pavojingas augalams ir gyvuliams; technologinė oranžinio herbicido priemonė. Labai nuodinga medžiaga (mirtinoji dozė gyvuliams – $LD_{50}=10^{-4} - 10^{-3}$ mg/kg), lėtai veikianti organizmą, kuris per keletą savaičių žūva. Ryškus kumuliacinis poveikis. Sunkiai degazuojasi.

DIRBTINIS JONIZUOJANČIOSIOS SPINDULIUŪTĖS ŠALTINIS, artificial ionic radiation source, искусственный источник ионизирующего облучения – žr. *jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis*.

DIRBTINIS RADIOAKTYVUMAS, artificial radioactivity, искусственная радиоактивность – dirbtinių radionuklidų, kuriais virsta neutronų veikiami stabilieji elementai, aktyvumas. Natūralių ir dirbtinių radionuklidų jonizuojančioji spinduliuotė nesiskiria. Žinoma maždaug 1700 dirbtinių radionuklidų, pvz., ^{239}Pu , ^{14}C , ^{90}Sr , ^{131}I , ^{137}Cs ir kt. Dirbtiniai radionuklidai sukuriama brand. reaktoriuose, sprogdant brand. užtaisams. Dar žr. *sukeltas radioaktyvumas, branduolinio ginklo liekanos*.

DIRBTINIS VIETOVĖS UŽTVINDYMAS, artificial inundation, искусственное затопление местности – iš anksto numatytas vietovės rajonų užtvindymas, kurio tikslas – sulaukyti priešo puolimą, trikdyti jo manevrą, priversti palikti užimtą teritoriją, sugriauti tiltus ir apsinkinti perkėlas. Atliekamas pagal karinės vadovybės planą aktyvioju ir pasyvioju būdais. Aktyvioju būdu intensyviai nuleidžiamas vanduo iš vandens saugyklų, ežerų, jūrų, sukuriama potvynio bangas. Pasyvioju būdu kaupiamas vanduo prieš upės ar kanalo užtvanką. Δ gali būti naudojamas karo veiksmų rajone, kur yra upių, kanalų, ežerų, vandens saugyklų tinklas.

DIRGINAMOJI NUODINGOJI MĒDŽIAGA, irritant, OB раздражающего действия – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

DIVĒRSIJA, sabotage, диверсия – 1. pavienių asmenų, grupių (karinių vienetų, dalinių, partizanų būrių) veiksmai prieš užnugaryje, išvedant iš rikiuotės karinius, pramoninius ir kt. objektus, griaunant komunikacijas, naikinant karius ir karo techniką. Darant priešui tiesioginių nuostolių, sukeliama ir psichinė įtampa; 2. vienas iš užsienio valstybių specialiųjų tarnybų ardomosios veiklos būdų taikos metu kitų šalių teritorijoje, taip pat teroristinė veikla. Δ stambiuose pavojinguose objektuose (radiaciniuose ir chem. objektuose, hidroelektrinėse ir kt.) gali būti ekstremaliųjų situacijų priežastis.

DIVĒRSINIS UŽTERŠIMO BŪDAS, sabotage contaminating method, диверсионный способ заражения – oro, vandens ir maisto produktų arba pašarų užkrėtimas naudojant biol. diversines medžiagas. Oras užteršiamas žmonių masinio susitelkimo vietose, o vanduo – miesto vandentiekio sistemose. Gali būti naudojami maro, choleros, vidurių šiltinės sukėlėjai ir ypač botulizmo toksinas.

DŌZĒ, dose, доза – jonizuojančiosios spinduliuotės ar nuodingųjų medžiagų poveikio kiekybinis įvertinimas. Skiriamos \uparrow *apsvitos dozė* ir \uparrow *apsinuodijimo dozė*.

DŌZĒS APRIBŌJIMAS, dose limitation, ограничение дозы – numatomas individualios dozės, kurią gali nulemti konkretus jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis, apribojimas, naudojamas optimizuojant planuojamą radiacinę saugą.

DÒZÈS GALIÀ, dose rate, мощность дозы – žr. *apšvitos dozės galia*.

DÒZÈS GĀLIOS MATUŪKLIS, dose rate meter, измеритель мощности дозы – prietaisas, kuris gali nustatyti radioakt. taršos (įskaitant vandens) lygį arba kontroliuoti specialiojo švarinimo priemonių veiksmingumą; nustatyti liekamosios gama spinduliuotės dozės galią ir (arba) beta spinduliuotę užterštame rajone; anksčiau buvo vadinamas rentgenometru. Paprastai susideda iš \uparrow *jonizacijos kameros* (skaitiklio), elektros signalų keitiklio, registravimo prietaiso ir maitinimo šaltinių. Δ būna nešiojamieji, stacionarieji ir vežiojamieji. Pastarieji įrengiami, automobiliuose, kovos mašinos, laivuose, lėktuvuose, sraigtasparniuose.

DÒZÈS GĀLIOS MAŽĖJIMAS, dose rate decrease, спад мощности дозы – žr. *apšvitos dozės galios mažėjimas*.

DÒZÈS GĀLIOS MAŽĖJIMO KOEFICIÈNTAS, decay factor, коэффициент уменьшения мощности дозы – koeficientas, apibūdinantis dozės galios mažėjimo dydį (kartais) tam tikrą laiką po brand. sprogo (radiacinės avarijos). Pvz., praėjus 7 val. po sprogo, dozės galia sumažės 10 kartų ($\Delta = 10$), 49 val. (2 paros) – 100 kartų ir t. t. Kitokie (apytikriai) Δ yra po radiacinės avarijos: po 1 paros – 2 kartai, 1 mėn. – 5 kartai, 12 mėn. – 85 kartai ir t. t. Tikslus Δ radiacinės avarijos atveju gali būti nustatytas tik atlikus po avarijos dozimetrinius matavimus.

DÒZÈS MATUŪKLIS, dosimeter, измеритель дозы – žr. *dozimetras*.

DOZIMÈTRAS, dozės matuoklis, dosimeter, дозиметр – prietaisas, jonizuojančiosios spinduliuotės dozei matuoti. Δ kontroliuoja žmonių radioakt. apšvitą, pagal jų rodmenis diagnozuojami radiaciniai pakenkimai, vertinamas žmonių darbingumas. Δ būna: tiesiogiai rodantys; matuoklių rodmenis registruoja specialus matavimo įtaisas – \uparrow *dozių skaitytuvai*. Δ įkrovimui gali būti naudojamas \uparrow *dozimetru įkroviklis*. Paprastai dozimetre įtaisoma \uparrow *jonizacijos kamera*. Δ veikimo principas yra toks: jonizuojančioji spinduliuotė veikia įkrautą dozės matuoklį ir jonizacijos kameroje atsiranda jonizacijos srovė, kuri mažina kondensatoriaus ir jonizacijos kameros potencialą. Potencialo mažėjimas proporcingas apšvitos dozei. Dar žr. *individualusis dozimetras*, *taktinis dozimetras*.

DOZIMÈTRIJA, dosimetry, дозиметрия – 1. apšvitos dozių matavimo metodai. Šiuo terminu apibūdinami dozimetriniai prietaisai ir jų naudojimo metodika; 2. branduolio fizikos šaka, tirianti fizikinius dydžius, kurie apibūdina jonizuojančiosios spinduliuotės sąveiką su gyvąja ir negyvąja gamta, tų dydžių matavimo metodus ir prietaisus, kuriais matuojamos jonizuojančiosios spinduliuotės dozės, radioakt. medžiagų aktyvumas. Δ nustato apšvitos dozes ir

jos ribas. Skiriama taikomoji, darbo vietos apsaugos, individualioji, klinikinė, techninė, kosminių skrydžių, biol. ir kt. Δ.

DOZIMÈTRINÈ KONTROLÈ, radiological monitoring, дозиметрический контроль – 1. esamos jonizuojančiosios spinduliuotės aptikimas ir matavimas dozimetriniais prietaisais. Taip pat vadinama radiologine kontrole; 2. veiksmai ir priemonės technikos, maisto produktų, vandens ir kt. objektų radioakt. užterštumui nustatyti ir žmonių radioakt. apšvitai kontroliuoti. Kontroliuoja RChBS padaliniai, radiologinės laboratorijos, specialiai tam parengti kariai. Skiriama radioaktyviosios apšvitos ir radioaktyviojo užterštumo kontrolė. Dar žr. *radioaktyviosios apšvitos kontrolė, radioaktyviojo užterštumo kontrolė.*

DOZIMÈTRINÈ LINIUOTÈ, radiaс rule, дозиметрическая линейка, радиационная линейка – grafinis skaičiavimo įtaisas vietovės radioakt. taršai prognozuoti ir radiacinei situacijai vertinti.

DOZIMÈTRINIS PRÍETAISAS, radiaс, дозиметрический прибор – 1. terminas Δ vartojamas kaip visa apimantis terminas, kuriuo žymimi įvairūs radiologinių matavimo įtaisų ar prietaisų tipai; 2. prietaisas jonizuojančiosios spinduliuotės dozei ar dozės galiai matuoti. Δ apšvitos dozei matuoti vadinamas dozimetru (dozės matuokliu), apšvitos dozės galiai matuoti – dozės galios matuokliu. Dar gali būti ↑ *radioaktyvumo indikatorius*. Naudojamas radiacinei žvalgybai ir dozimetrinei kontrolei. Δ gali būti nešiojamieji, stacionarieji ir vežiojamieji. Pastarieji įtaisomi automobiliuose, kovos mašinos, laivuose ir orlaivuose. Dar žr. *dozimetras, dozės galios matuoklis.*

DOZIMÈTRININKAS, nuclear accountant, дозиметрист – specialiai parengtas karys, atliekantis karių jonizuojančiosios apšvitos, ginklų, kovos technikos, aprangos, maisto produktų, vandens, vietovės radioakt. taršos lygio kontrolę. Δ aprūpinamas dozimetriniais prietaisais, veikia RChŽ padalinio sudėtyje arba savarankiškai.

DOZIMÈTRINIS SKAIČIUŌKLIS, radiaс calculator, дозиметрический калькулятор – prietaisas brand. ginklo jonizuojančiosios spinduliuotės poveikiui apskaičiuoti ir įvertinti.

DOZIMÈTRŲ ĮKROVĪKLIS, dosimeter charger, устройством для зарядки дозиметров – prietaisas taktiniams dozimetrams įkrauti, kai jų konstrukcija numato tokį veiksmą.

DŌZIŲ SKAITYTŪVAS, dosimeter reader, устройство, считывающее показания дозиметров – prietaisas individualiųjų dozimetrų nustatytoms dozėms nuskaityti.

DUJŌKAUKÈ, gas mask, protective mask, противогаз, общевоинской противогаз – 1. priemonė, užtikrinanti bent jau akių ir kvėpavimo takų apsaugą nuo nuodingųjų ir biol. medžiagų ir tam tikru atžvilgiu nuo radioakt.

dulkių įkvėpimo. Specialios papildomos savybės gali būti panaudotos specialioms funkcijoms (lėktuvo įgulos apsaugai ir pan.); 2. individuali kvėpavimo organų, veido ir akių apsaugos nuo ore esančių kenksmingųjų medžiagų priemonė. Pagal veikimo principą Δ būna filtruojamosios ir izoliuojamosios. Dar žr. *dujokaukės kaukė*.

filtruojamoji Δ , filtering gas mask, фильтрующий противогаз – dujokaukė, filtruojamojoje ir sugeriamojoje sistemoje (FSS) valanti įkvepiamą orą. Prie Δ skiriamos civilinės, karinės ir pramoninės dujokaukės. Karinės ir civilinės Δ apsaugo kvėpavimo organus, akis ir veidą nuo nuodingųjų medžiagų, radioakt. dulkių ir biol. medžiagų. Tačiau be papildomos dėžutės neapsaugo nuo anglies monoksido, amoniako ir kai kurių kitų PChM. Nuo tų ar kitų PChM apsaugo tam tikra pramoninė dujokaukė. Δ susideda iš guminės kaukės bei filtruojamosios ir sugeriamosios dėžutės (elemento), kurie gali būti sujungti tiesiogiai arba jungiamąja žarna.

izoliuojamoji Δ , oxygen breathing gas mask, изолирующий противогаз – dujokaukė, skirta kvėpavimo organams visiškai izoliuoti nuo išorinio oro; kvėpavimui naudojamos Δ deguonies arba oro atsargos. Δ būna dvejopa: viena turi regeneravimo elementą, kuris kvėpuojant išskiria deguonį; kita turi balioną (-us) su suslėgtu deguonimi arba oru ir šarminį anglies dvideginio sugėriklių. Tokia Δ dar vadinama *↑izoliuojamuoju kvėpavimo aparatu*.

DUJÓKAUKĖS KÁUKĖ, mask, лицевая часть противогаса – pagrindinė dujokaukės sudedamoji dalis. Δ saugo akis ir veidą nuo nuodingųjų, radioakt. medžiagų, biologinio aerolio, tiekia kvėpavimo organams išvalytą orą ir išmeta į atmosferą iškvepiamą orą. Δ sudaryta iš korpuso, akinių, vožtuvų dėžutės, vėsintuvų ir tvirtinimo ant galvos sistemos. Gali būti taip pat įrengti pašalmis, pasikalbėjimo įtaisas ir skysčio gėrimo sistema. Δ gaminama iš pilkos arba juodos odos ir gali būti dvejopa: kaukė (dengia tikrai veidą) ir šalminė kaukė (dengia galvą). Dar žr. *įkvėpimo vožtuvas, iškvėpimo vožtuvas*.

DUJÓKAUKĖS VEIKIMO LAĪKAS, life of the respirator, мощность противогаса – laikas nuo nuodingųjų medžiagų dujų arba garų patekimo į dujokaukės filtruojamosios ir sugeriamosios sistemos (FSS) sugeriamąjį sluoksnį iki atsiradimo prasiskverbusių nuodingųjų medžiagų koncentracijos už šio sluoksnio. Δ priklauso nuo sugeriamojo sluoksnio masės ir *↑dinaminio aktyvumo*. Šiuolaikinės dujokaukės patikimai saugo kvėpavimo organus nuo visų žinomų nuodingųjų medžiagų, radioakt. dulkių ir biol. aerolio.

DUJÓKAUKIŲ TĪKRINIMO KÁMERA, gas chamber, камера испытания противогазов – uždara patalpa arba palapinė, kurioje tikrinamas dujokaukės sandarumas. Δ dujokaukė tikrinama chlorpikrino garais arba dirginamųjų nuodingųjų medžiagų aeroliu. Tokia kamera turi būti ne arčiau kaip 100 m

nuo gyvenamųjų patalpų. Chlorpikrino koncentracija Δ turi būti 8,5 mg/m³, kurią sudaro išgarinus 5–6 ml skysto chlorpikrino 1 m³ patalpų, kai temperatūra 15°C ir didesnė, ir 9–10 ml – kai temperatūra nuo 10 iki 15°C. Šaltuoju metų laiku patalpų oras šildomas iki 15°C. Griežtai draudžiama šildyti chlorpikriną, nes stipriai įkaitęs jis skyla sudarydamas fosgeną.

DŪJŲ ANALIZATORIUS, gas analyzer, газоанализатор – prietaisas, oro sudėčiai kontroliuoti, nuodingosioms ir kitoms kenksmingosioms medžiagoms ore, jų koncentracijai, pavojingumui bei kitoms charakteristikoms nustatyti. Δ gali būti nešiojamasis, vežiojamasis ir stacionarusis, rankinis, mechaninis ir automatinis. Paprasčiausias Δ nustato nuodingųjų medžiagų tipą ir koncentraciją pagal \uparrow *indikacinio vamzdelio* užpildo spalvos pakitimą. Toks Δ yra \uparrow *karinis cheminės žvalgybos prietaisas*. Dar žr. *automatinis dujų analizatorius*.

DŪJŲ ATAKĀ gas attack, газовая атака – priešo naikinimo dujinėmis nuodingosiomis medžiagomis būdas. Δ gali būti naudojami dujų balionai, mechaniniai nuodingųjų medžiagų aerolio generatoriai, chem. šaudmenys, užtaisyti nepatvariosiomis nuodingosiomis medžiagomis, ypač dvinariai cheminiai artilerijos šaudmenys.

DŪJŲ DEBESIS, gas cloud, газовое облако – pavojingos koncentracijos nuodingosiomis medžiagomis užteršto oro debesis, slenkantis pavėjui iš chem. ginklo naudojimo rajono arba chem. avarijos vietos. Skiriamas pirminis ir antrinis Δ . Δ plitimo ilgis priklauso nuo nuodingųjų medžiagų patvarumo, meteorologinių (oro temperatūra, vėjo kryptis, greitis, atmosferos stabilumas) ir vietovės (reljefas, miškingumas, vandens telkiniai ir pan.) sąlygų. Dar žr. *nuodingųjų medžiagų debesis*.

pirminis Δ , primary gas cloud, первичное газовое облако – debesį sudaro nuodingosios medžiagos, skleidžiamos tiesioginio chem. ginklo naudojimo arba PChM išsiveržimo metu;

antrinis Δ , secondary gas cloud, вторичное газовое облако – garuojančios nuo užterštos vietovės ir esančios ant jos daiktų paviršių nuodingosios medžiagos (išsiliejusios PChM).

DŪJŲ IEŠKIKLIS, gas detector, газоопределитель – chem. žvalgybos prietaisas nuodingosioms medžiagoms ore aptikti. Kariniai dujų ieškikliai aptinka ir atpažįsta nuodingąsias medžiagas; būna rankiniai, pusiau automatiniai ir automatiniai. Pagrindinė dujų ieškiklio dalis – siurblys, kuriuo oras siurbiamas pro \uparrow *indikacinius vamzdelius*. Nuodingųjų medžiagų tipas ir koncentracija nustatomi pagal indikacinio vamzdelio užpildo spalvos pakitimą (lyginama su etalonu). Naudojant specialias užmovas nuodingąsias medžiagas

galima aptikti dirvoje ir ant technikos. Dar žr. ↑ *karinis cheminės žvalgybos prietaisas*.

DŪJŲ SIGNALIZÁTORIUS, gas alarm device, газосигнализатор – automatinis chem. žvalgybos prietaisas oro sudėčiai nuolat tikrinti ir signalizuoti, kai ore yra nuodingųjų medžiagų garų. Vietinis dujų signalizatorius kontroliuoja oro sudėtį prietaiso buvimo vietoje, nuotolinis įspėja apie artėjantį nuodingąjį debesį. Skelbia šviesos ir garso signalus, kai pasiekama nuodingųjų medžiagų ribinė koncentracija. Dar žr. *automatinis dujų signalizatorius*.

DŪLKĖS, dust, пыль – bendras terminas, apibūdinantis kietąsias daleles. Dar žr. *dūmai, radioaktyviosios dulkės*.

DŪLKIŲ FĪLTRAS, dust filter, противопыльный фильтр – įrenginys dulkėms (taip pat ir radioakt. dulkėms) iš oro valyti. Δ yra sudedamoji filtravimo ir ventiliacijos įrangos dalis, taip pat įrengiamas visuose uždaruose apsauginiuose įrenginiuose ir statiniuose, neturinčiuose tokios įrangos. Pvz., pritaikant namo rūšį radiacinei priedangai, prie vieno rūšio lango įrengiamas ištraukiamasis vamzdis, prie kito paliekama neuždaryta anga, kurioje įrengiamas Δ, gaminamas iš marlės, maišų medžiagos, pjaustytų šiaudų ir kt. Oro įeinamasis ir ištraukiamasis vamzdžiai viršuje turi būti uždengti stogeliu, o apačioje (patalpose) uždaromi sandariomis sklendėmis; žemiau sklendžių įtaisoma kišenė patekusioms pro filtrą dulkėms surinkti. Kad susidarytų trauka, ištraukiamasis vamzdis turi būti įtaisytas 1,5–2 m aukščiau už įeinamąjį vamzdį.

DŪMÁDĖŽĖ, smoke candle, дымовая шашка – įtaisas dūmų uždangoms daryti, signalizuoti ir dezinfekuoti; metalinis cilindras, pripildytas kietojo dūminio mišinio. Δ gali būti maskuojamosios (dūmija baltus arba baltai pilkus nenuodingus dūmus), signalinės (dūmija spalvotus nenuodingus dūmus), insekticidinės (naikina vabzdžius uždaroje patalpose) ir nuodingosios (dūmija nuodingąsias medžiagas ir yra chem. šaudmuo). Δ su dirginamosiomis nuodingosiomis medžiagomis taikos metu naudoja policija.

DŪMAI, smoke, думы – 1. bendras terminas, reiškiantis aerozolį, susidarantį nevisiškai sudegant organiniams junginiams; 2. dirbtinis labai smulkių ore tvyrančių kietųjų arba skystųjų medžiagų dalelių aerosolis. Δ naudojimo tikslas: maskuoti nuo priešų savo kariuomenės išdėstymą ir veiksmus; sunkinti priešų stebėjimą ir mažinti jo ugnies veiksmingumą; trukdyti priešų optinei elektroninei aparatūrai, stebėjimo ir ginklų taikymo priemonėms (lazerinėms, televizinėms ir kt.). Spalvotieji Δ naudojami signalinėse priemonėse. Nuodingieji Δ gali būti naudojami kaip chem. ginklas ar masinių neramumų malšinimo cheminė medžiaga. Dar žr. *dūmų debesys*.

DŪMIJIMAS, smoke screening, задымление – dūmų leidimas dūmų uždangai daryti, signalizuoti, taikinius nurodyti, į taikinius iššaudyti; dūmų kovinio naudojimo būdas. Δ atliekamas dūmijimo priemonėmis. Dar žr. *dūmų maskuotė*.

DŪMIJIMO ĮRANGA, smoke generating equipment, дымовая аппаратура – įranga dūmų uždangoms daryti ir ilgai jas palaikyti. Δ gali būti šarvuočiuose, tankuose, automobiliuose, laivuose arba ant žemės. Pagal dūmų darymo būdus būna skystųjų dūminių medžiagų šiluminio garinimo įranga (karšti dūminių medžiagų garai kondensuojasi atmosferoje) ir skystųjų dūminių medžiagų mechaninio purškimo įranga (dūminės medžiagos savaime garuoja, reaguoja su oro drėgme, kondensuojasi ir sudaro dūmų debesį).

DŪMIJIMO MAŠINÀ, smoke machine, дымовая машина – speciali mašina dūmų uždangoms daryti; Δ sumontuota ↑ *dūmijimo įranga*.

DŪMIJIMO OBJÈKTAS, smoke object, объект задымления – savos arba priešo kariuomenės objektas, prieš kurį ar aplink kurį daroma dūmų uždanga. Gali būti maži Δ (tiltai, perkėlos, raketų leidimo ir artilerijos ugnies pozicijos ir kt.) ir dideli Δ (karinių vienetų sutelkimo ir gynybos rajonai, aerodromai, geležinkelio mazgai ir kt.). Priešo Δ gali būti: vadavietės, stebėjimo ir ugnies valdymo punktai, prieštankinių valdomųjų raketų kompleksai ir kt.

DŪMIJIMO PRIÈMONÈ, smoke-making device, дымообразующее средство – šaudmuo, mašina ir įranga dūmyti. Pagal dūmijimo būdus skiriamos tokios Δ: sprogstamosios (aviacinės dūminės bombos, dūminiai sviediniai ir dūminės minos, dūminiai signalai), skystųjų dūminių medžiagų purškimo priemonės (↑ *dūmijimo mašina*, ↑ *dūmijimo įranga*, aviacijos dūminis prietaisas), šiluminės (dūmijimo mašina, dūmijimo įranga, nešiojamas dūmų generatorius) ir rūkstamosios (dūmadėžė, dūminė granata). Δ gali būti karo technikoje arba ant žemės. Dar žr. *dūminis šaudmuo*, *dūminis granatsvaidis*.

DŪMIJIMO RIBÀ, smoke line, рубеж дымопуска – vietovės linija, nuo kurios pradedama leisti dūmus sudarant dūmų uždangas.

DŪMIJIMO RÚOŽAS, smoke area [zone], участок [район] дымопуска – vietovės rajonas, kuriame vienu metu arba nuosekliai dūmijama nuo kelių linijų. Tokie Δ gali būti skiriami maskuojant atvirose judėjimo maršruto ruožuose karinius vienetus, aerodromus ir kt. stambius objektus.

DŪMIJIMO ŽIDINÏS, point of smoke origin, очаг дымопуска – vieta, kurioje išsidėsčiusios šiluminės ir rūkstamosios dūmijimo priemonės arba krintantys aviacijos ir artilerijos dūminiai šaudmenys sudaro dūmų debesį.

DŪMINÈ GRANATÀ, smoke grenade, дымовая граната – granata su dūminiu užtaisais. Δ gali būti baltų arba juodų dūmų, nenuodinga ir užtaisyta dirginamosiomis nuodingosiomis medžiagomis. Gali būti rankinė ir iššaukama iš granatsvaidžio

arba šarvuotosios technikos dūminių granatų svaidytuvo. Rankinėmis Δ maskuojami maži padaliniai artimajame mūšyje; maskuojamas įgulų išėjimas iš įvairios kovos technikos; juodų dūmų granatomis imituojamas tankų, kovos mašinų ir šarvuočių degimas. Δ intensyvaus dūmijimo trukmė – 1–2 min., nepermatomos dūmų uždangos ilgis – 10–40 m.

DŪMINĖ MĒDŽIAGA, screening [smoke] agent, дымообразующее вещество – nenuodingoji dūmus skleidžianti medžiaga dūmijimo priemonėms užtaisyti: \uparrow fosforas, kietieji ir skystieji pirotechniniai, savaime dūmijantys ir naftos produktų mišiniai. Fosforas naudojamas aviacijos ir artilerijos šaudmenyse, kietieji mišiniai – dūmadėžėse ir dūminėse granatose, skystieji – purškimo ir šiluminėse dūmijimo priemonėse.

DŪMINĖ MINĀ, smoke mine, дымовая мина – minosvaizdžio mina su dūminiu užtaisu; dažniausiai užtaisoma fosforu, todėl gali būti naudojama dūmų uždangai daryti ir neatspariems objektams padegti.

DŪMINIS GRANĀTSVAIDIS, smoke discharger, дымовой гранатомет – granatsvaizdis, šaudantis dūminėmis granatomis.

DŪMINIS SIGNĀLAS, smoke signal, дымовой сигнал – pirotechninė signalinė priemonė; tai gali būti signalinė raketa, dūminė granata arba dūmadėžė, užtaisyta spalvotais dūmais.

DŪMINIS SVIEDINŲS, smoke shell, дымовой снаряд – specialiosios paskirties sviedinys su dūminiu užtaisu; Δ skirtas dūmų uždangai daryti, iššaudyti ir signalizuoti. Skiriamas dūminis (su kontaktiniu sprogdikliu) ir rūkstantysis (su nuotoliniu sprogdikliu) sviedinys.

DŪMINIS ŠAUDMUŌ, smoke ammunition, дымовой боеприпас – šaudmuo su dūminiu užtaisu. Prie Δ skiriami: \uparrow dūminis sviedinys, \uparrow dūminė mina, aviacinė dūminė bomba, \uparrow dūmadėžė, \uparrow dūminė granata, dūminė signalinė raketa. Dar žr. *dūminis signalas*.

DŪMŲ DEBESIS, smoke cloud, дымовое облако – debesis, kurį sudaro dūmijimo priemonių skleidžiami dūmai.

DŪMŲ FĪLTRAS, smoke filter, противодымный фильтр – įtaisas dūmams ir aerozoliui iš oro valyti. Δ yra naudojamas dujokaukės filtruojamojoje ir sugeriamojoje sistemoje (dėžutėje ar elementuose), papildomos dėžutės komplekte ir kt.

DŪMŲ MASKUOTĖ, smoke screening, дымовая маскировка – kariuomenės vienetų ir jų veiksmų maskuotė, naudojant dūmijimo priemones; taktinės maskuotės dalis. Dar žr. *dūmų uždanga*.

DŪMŲ ŪŽDANGA, smoke screen, дымовая завеса – 1. dūmų debesis, naudojamas bet kuriems draugiškų pajėgų arba priešų įrenginiams ar manevrams maskuoti; 2. dirbtinis aerozolio (dūmų, rūko) debesis priešui apakinti, savo kariuomenės

išdėstymui ir veiksmams maskuoti, lazerinės, televizinės ir kt. technikos trukdžiams sudaryti. Δ daroma dūmijimo priemonėmis, naudojant dūmines medžiagas. Δ skirstoma pagal jos sudarymo vietą – priešais frontą, sparnuose, užnugaryje, apgaulingomis kryptimis; pagal darymo būdą – judamosios ir nejudamosios; pagal tikslus – akinamosios ir maskuojamosios. Didelėse teritorijose maskuojamoji Δ būna nepermatoma, pusiau permatoma ir permatoma. Dar žr. *dūmijimo objektas, dūmijimo riba, dūmijimo ruožas, dūmijimo židinis*.

DŪSINAMOJI NUODĪNGOJI MĒDŽIAGA, choking agent, ОБ удушающего действия – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

DVEJÓPŲ GALIMÝBIŲ VĪENETAS, dual capable unit, часть двойного назначения – atestuotas brand. ginklo nešimo į taikinį dalinys, galintis naudoti tiek įprastinį, tiek brand. ginklą.

DVINÁRIS CHĒMINIS ŠAUDMUŌ, binary chemical munition, бинарный химический боеприпас – žr. *cheminis šaudmuo*.

DŽÁULIS KILOGRÁMUI, joule per kilogram, j/kg, джауль на килограмм – *psn.* sugertosios apšvitos dozės SI vienetas; sugertoji apšvitos dozė, matuojama bet kurios jonizuojančiosios spinduliuotės vieno džaulio energija, kurią sugėrė vienas kilogramas švitinamos medžiagos. 1 J/kg = 1 Gy = 100 rd.

E

EFĒKTINĒ APŠVITŌS DŌZĒ, effective dose, эффективная доза – žr. *apšvitos dozė*.

EFEKTYVŪSIS PUSĒJIMAS, effective half-life, эффективный период – laikas, per kurį radionuklido kiekis žmogaus kūne sumažės perpus dėl radioakt. skilimo ir biol. šalinimo; kiekybinė radioakt. medžiagų šalinimo iš organizmo charakteristika. Δ priklauso nuo izotopo Δ $T_{1/2}$ ir jo šalinimo iš organizmo greičio (biol. šalinimo pusėjimo T_b). Δ skaičiuojamas pagal formulę:

$$T_{\text{ef}} = \frac{T_{1/2} \cdot T_b}{T_{1/2} + T_b} \cdot$$

EKOLŌGINĒS EKSTREMALIŌSIOS SITUÁCIJOS PRĪŽASTYS, ecological cause of an emergency, экологические причины экстремальной ситуации – žr. *ekstremaliosios situacijos priežastys*.

EKOLŌGINIS KÁRAS, ecological warfare, экологическая война – kovos veiksmai, kurie priešui daro žalą, kai veikiama jo gyvenamoji aplinka (užteršiamas oras, vandenys, gruntas, naikinama augalija bei gyvūnija ir kt.).

1978 m. įsigaliojo JTO konvencija, draudžianti karinį ar bet kurį kitą kenksmingą poveikį gamtai.

EKSPOZICINĖ APSVITŌS DŌZĖ, exposure dose, экспозиционная доза облучения – žr. *apšvitos dozė*.

EKSTREMALIOJI SITUACIJA, emergency, экстремальная ситуация – padėtis, kuri susidaro dėl gamtinio, techninio, ekologinio ar socialinio pobūdžio priežasčių ar karo veiksmų ir kelia staigų bei didelį pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui, gamtai arba lemia žmonių žūtį, žalojimą ar turtinius nuostolius. Pagal padarinių mastą Δ gali būti vietinė, regioninė, valstybinė, tarptautinė arba visuotinė. Dar žr. *ekstremaliosios situacijos priežastys, avarinė situacija*.

EKSTREMALIOJO ĮVYKIO KRITERIJAI, accident criterion, критерии экстремального события – stebėjimais bei skaičiavimais nustatyti ir tarptautinėje praktikoje naudojami fizik., chem. ar geograf. įvykio mastą ir padarinius apibūdinantys dydžiai, kuriuos pasiekęs ar viršijęs įvykis laikomas ekstremaliu. Δ nustato vyriausybė ar jos įgaliota institucija.

EKSTREMALIOJO ĮVYKIO ŽIDINYS, accident area, очаг экстремального события – gamtinių, techninių, ekologinių ar socialinių įvykių paveikta teritorija, kurioje kilo gaisrai, įvyko pastatų ar kitų inžinerinių statinių griūtys, radioakt., chem. ar biol. medžiagomis, skysčiais, dujomis ar aerozoliu buvo užteršta aplinka ir žuvo žmonės ar susidarė pavojus žmonių gyvybei ar sveikatai.

EKSTREMALIOSIOS SITUACIJOS PRIEŽASTYS, cause of an emergency, причины экстремальной ситуации – aplinkybės, kuriomis susidaro ekstremaliosios situacijos. Pagrindinės Δ yra: gamtinės, techninės, ekologinės ir socialinės.

ekolöginės Δ, ecological cause of an emergency, экологические причины экстремальной ситуации – ekologinės aplinkybės, kuriomis susidaro ekstremaliosios situacijos; tai aplinkybės, sukeliančios sausumos būklės, atmosferos sudėties ir savybių, hidrosferos būsenos pakitimus.

gamtinės Δ, natural cause of an emergency, природные причины экстремальной ситуации – gamtinės aplinkybės, kuriomis susidaro ekstremaliosios situacijos; tai ryškūs klimatinių sąlygų pakitimai, sukeliantry gaivalines nelaimes, masinius miškų ir durpynų gaisrus, geologiškai pavojingus reiškinius, ypač pavojingas epidemijas, epizootijas, epifitotijas.

sociālinės Δ, social cause of an emergency, социальные причины экстремальной ситуации – socialinės aplinkybės, kuriomis susidaro ekstremaliosios situacijos. Δ yra: masinės riaušės ir neramumai, blokados,

provokacijos, diversijos, teroro aktai, taip pat karo veiksmai savos ar kaimyninės valstybės teritorijoje.

tėchninės Δ, technical cause of an emergency, технические причины экстремальной ситуации – techninės aplinkybės, kuriomis susidaro ekstremaliosios situacijos; tai įvairių technologinių procesų sutrikimai, dėl kurių kyla gaisrai, įvyksta sproginiai, patenka į aplinką chem. ir radioakt. teršalai, griūva pastatai, įvyksta įvairių transporto rūšių avarijos, energetikos, magistralinių vamzdynų avarijos ir kiti ekstremalūs įvykiai, būdingi pramonės objektams ir komunikacijoms. Dar žr. *pavojingasis objektas*.

EKSTREMALIŲJŲ SITUACIJŲ PADARINIŲ LIKVIDĀVIMAS, emergency damage control, ликвидация последствий экстремальных ситуаций – organizacinės ir praktinės priemonės, kuriomis siekiama išsaugoti žmonių gyvybę, sveikatą, turtą, apsaugoti aplinką nuo ekstremaliosios situacijos poveikio. Likviduojant ekstremaliųjų situacijų padarinius atliekami ↑ *gelbėjimo darbai* ir ↑ *kiti neatidėliotini darbai*.

EKSTREMALŪSIS ĮVYKIS, accident, экстремальное событие – nustatytus kriterijus pasiekęs ar viršijęs gamtinio, techninio, ekologinio ar socialinio pobūdžio įvykis, keliantis pavojų žmonėms, jų fiziologinėms ar socialinėms gyvenimo sąlygoms, turtui, ūkiui ir aplinkai. Dar žr. *ekstremaliojo įvykio kriterijai*, *ekstremaliojo įvykio židinys*, *ypatingasis įvykis*.

EKVIVALENTINIS PAVOJINGOSIOS CHĖMINĖS MĖDŽIAGOS KIĖKIS, equivalent amount of dangerous chemical agents, эквивалентное количество аварийного химически опасного вещества – toks chloro kiekis, kuris vienodomis sąlygomis užteršia aplinką tokiu pat mastu kaip ir atitinkama PChM. Δ naudojamas prognozuojant chem. avarijos padarinius, t.y. apskaičiuojant chem. taršos zonos ilgį; jis skaičiuojamas atskirai pirminiame ir antriniame nuodingųjų medžiagų debesyje.

ELEKTROMAGNĖTINĖ SPINDULIUOTĖ, EMS, electromagnetic radiation, электромагнитное облучение – elektromagnetinių bangų sklaidimas įgreitintais elektros krūviais (pvz., kintamąja srove). Biologinį EMS, ypač ultravioletinio, rentgeno ir gama dažnio diapazonų, poveikį lemia kvanto energija. Šios energijos pakanka medžiagai jonizuoti. Radijo bangų diapazone kvantų energija yra mažesnė. Jie nesugeba jonizuoti medžiagos, todėl jų poveikis skiriasi nuo jonizuojančiosios spinduliuotės biol. poveikio ir daugiausia veikia centrinę nervų sistemą. Remiantis EMS naikinamuoju poveikiu sukurtos įvairios ginklų rūšys: ↑ *radijo dažnio ginklas*, ↑ *lazerinis ginklas* ir kt.

ELEKTROMAGNĖTINĖS BAŅGOS, electromagnetic waves, электромагнитные волны – elektromagnetinių laukų virpesiai, plintantys

aplinka baigtiniu greičiu priklausomai nuo aplinkos savybių; tuštumoje jos plinta šviesos greičiu (apie 300 tūkst. km/s) į visas puses nuo spinduliuotės šaltinio. Priklausomai nuo bangos ilgio λ skiriamos šios Δ : radijo bangos ($\lambda > 10^{-4}$ m), optinė spinduliuotė (infraraudonoji, regimoji ir ultravioletinė; λ nuo 10^{-3} iki 10^{-9} m), jonizuojančioji spinduliuotė (λ nuo 10^{-7} iki 10^{-12} m).

ELEKTROMAGNĖTINĖS SPINDULIUOTĖS PAVŪJUS, electromagnetic radiation hazard, опасность электромагнитного облучения – sąlygos, kuriomis gali būti kariai, ginkluotė, šaudmenys ar kuras, esant pavojingam elektromagnetinės spinduliuotės intensyvumui.

ELEKTROMAGNĖTINIS IMPŪLSAS, electromagnetic impulse, электромагнитный импульс – galingi trumpalaikiai elektromagnetiniai laukai, kurie atsiranda orinių ir aukštybinių brand. sprogimų metu; brand. sprogimo naikinamasis veiksnys, jam tenka ~1% visos sprogimo energijos. Δ gadina radioelektroninę ir elektrotechninę aparatūrą. Δ yra ypač jautrios ryšių, signalizacijos ir valdymo linijos. Δ tiesiogiai žmogaus neveikia. Apsauga – elektros tiekimo, ryšių ir valdymo linijų bei aparatūros ekranavimas.

ELEKTRŌNAS, electron, электрон – 1. lengviausia neigiamąjį elektros krūvį turinti elementarioji dalelė, lengvesnė už protoną 1836 kartus. Δ sudaro atomo elektroninį apvalkalą, kuriame normaliomis sąlygomis yra tiek Δ , kiek branduolyje protonų. Todėl normaliomis sąlygomis elektringumo atžvilgiu atomas yra neutralus. Netekęs Δ , atomas virsta teigiamuoju jonu, o prisijungęs Δ neutralusis atomas – neigiamuoju jonu; 2. magnio (96%), aliuminio (3%) ir kitų elementų lydinys. Užsidega esant 600°C temperatūrai ir dega akinamai balta arba melsva ugnimi, degimo temperatūra esti iki 2800°C. Naudojamas mažo kalibro aviacinių padegamųjų bombų korpusams gaminti. Δ sunkiai nudegina žmones, sukelia gaisrus, padega ginkluotė, kovos techniką.

ELEKTRŌNINĖ KOVĀ, electronic warfare, электронная война – kovos veiksmai naudojant elektromagnetinę energiją. Jų tikslas – kliudyti priešui naudoti elektromagnetinių bangų spektrą ir sudaryti sąlygas draugiškoms karinėms pajėgoms jį veiksmingai naudoti. Taip pat vadinamas radijo slopinimu.

ENTOMOLŌGINIS ŠAUDMUŌ, entomological munition, энтомологический боеприпас – biol. šaudmuo, kuriuo nešami į taikinį ir platinami dirbtinai užkrėsti kraujasiurbiai vabzdžiai. Δ – specialios konstrukcijos aviacinė bomba ir konteineris, kuris turi užtikrinti vabzdžių apsaugą nuo nepalankių veiksnių poveikio skrydžio metu ir nusileidžiant ant žemės. Šaudmens korpusas gaminamas iš šilumą izoliuojančių medžiagų, jo vidinė dalis apšildoma, šaudmuo nuleidžiamas ant žemės su parašiotu. Pagal šias Δ savybes galima nustatyti, kad priešas panaudojo biol. ginklą.

EPICĖNTRŲ NÚOKRYPIS, offset distance, отклонение эпицентра – brand. kare – nuotolis, kuriuo nurodoma, ar tikrasis sprogimo epicentras yra nutolęs nuo taikinio rajono centro arba taikinio taško.

EPIDĖMIJA, epidemic, эпидемия – didelis užkrečiamosios ligos išplitimas. Sukelia greit plintančios ligos; per Δ serga labai daug žmonių. Δ apimtoje vietovėje gyventojų sergamumas bet kuria užkrečiamąja liga padidėja 3–10 kartų. Epidemijomis plinta cholera, maras, raupai, dizenterija, šiltinės, difterija. Kartais Δ apima keletą šalių ar net visą žemyną (\uparrow *pandemija*).

EPIDĖMINĖ SAUGA, epidemiological protection, противэпидемическая защита – normos ir taisyklės, užtikrinančios karių ir gyventojų apsaugą nuo užkrečiamųjų ligų. Δ užtikrina biol. žvalgyba, laiku duotas įspėjimas dėl biol. taršos, antiepideminių ir sanitarinės higienos priemonių, individualiosios ir kolektyvinės apsaugos priemonių kompleksinis naudojimas, biol. taršos padarinių likvidavimas.

EPIDĖMINĖ SITUÁCIJA, epidemic situation [environment], эпидемическая обстановка – padėtis vietovėje, kuri susidarė dėl biol. taršos pavojaus; sudedamoji užnugario situacijos dalis. Δ apibūdinama užkrečiamųjų ligų rūšimi ir išplitimu kariuomenėje jų išdėstymo ir veiksmų rajone; priklauso nuo užkrato židinių ir jų pobūdžio, kariuomenės išdėstymo sąlygų, antiepideminių priemonių veiksmingumo ir kt.

EPIFITŪTIJA, epiphytotic, эпифитотия – masinis kurios nors užkrečiamosios augalų ligos paplitimas tam tikrame plote tam tikru laiku. Kyla ten, kur dėl palankių sąlygų (pvz., dėl palyginti aukštos labai drėgno oro temperatūros) susitelkia ypač daug ligos sukėlėjų. Δ gali sukelti ir fitotoksinų naudojimas. Dar žr. *fitotoksinai, derliaus naikinimo priemonė, derliaus naikinimo operacija*.

EPIZOŪTIJA, epizootic, эпизоотия – užkrečiamosios gyvulių ligos išplitimas tam tikru laiku ūkyje ar didesniame plote (šalies dalyje, visoje šalyje). Δ gali kilti savaime ir ją gali sukelti biol. medžiagų naudojimas biol. kare (operacijoje).

ERDVINIO SPROGIMO ŠAUDMUŪ, aerozolinio sprogimo šaudmuo, space explosive munition, fuel-air explosive munition, боеприпас объемного взрыва, боеприпас аэрозольного взрыва – įprastinis šaudmuo, kuriam sprogas įvyksta \uparrow *erdvinis sprogimas*; Δ gali būti aviacinė bomba ir bombų kasetė, erdvinio sprogimo reaktyvinis sviedinys. Δ kasetėje yra keli atskiri konteineriai su degalais. Išmetus kasetę, konteineriai išsiskiria ir laisvai krinta. Nuo smūgio į žemę suveikia detonatorius ir išpurškiami degalai, susidaro didelis aerolio debesis, kurį po tam tikro laiko susprogdina specialūs sprogdikliai. Jau yra šaudmenų, kurie paskleidžia aerolį ir jį susprogdina

kartu, t. y. specialių sprogdiklių nebereikia. Tokie šaudmenys 10–20 kartų veiksmingesni už tokio paties kalibro paprastus šaudmenis ir pagal savo naikinamąsias savybes panašūs į prie mažo kalibro brand. ginklą. Be to, aerolio mišinys degdamas naudoja oro deguonį ir erdvėje susidaro aplinka be deguonies. Todėl Δ šaudmenys dar vadinami vakuuminėmis bombomis.

ERDVINIS SPROGĖMAS, aerozolinis sproginimas, space explosion, fuel-air explosion, объемный взрыв, аэрозольный взрыв – degalų ir oksidatorių aerolio debesies sproginimas. Degalai – etileno arba propileno oksidai, metanas, propilnitrilas ir kt.; oksidatorius – oro deguonis. Lyginant su paprastais sproginimais, Δ vyksta vienu metu labai dideliame tūryje. Naikina smūgio banga, atsirandanti sproginant aerolio debesiai, kurioje perteklinis slėgis siekia 2000–3000 kPa. Gali sugriauti labai tvirtas slėptuves. Nepakankamai sandarias slėptuves susprogdina iš vidaus.

ĖTNINIS GIŃKLAS, ethnic weapon, этническое оружие – MNG, kuris gali būti panaudotas išskirtinai atskiroms etninėms ir rasinėms žmonių grupėms pažeisti; chem. ar biol. ginklo rūšis.

EVAKĀVIMAS, evacuation, эвакуация – sužeistųjų ir ligonių, gyventojų, karo belaisvių išvedimas (išvežimas), sugadintos ginkluotės ir kovos technikos, karinių ir ūkio materialinių priemonių išvežimas iš kovos veiksmų rajonų į užnugarį. Taip pat $\hat{\uparrow}$ gyventojų evakavimas taikos metu ekstremaliosiomis situacijomis. Dar žr. *evakavimo priemonės, evakavimo punktas*.

EVAKĀVIMO PRIEMONĖS, evacuation means, эвакуационные мероприятия – 1. specialiai įrengtos transporto priemonės (sanitariniai automobiliai, kariniai sanitariniai traukiniai, laivai, sanitarinė aviacija) sužeistiesiems ir ligoniams vežti į gydymo įstaigas; 2. civilinės saugos ir gelbėjimo sistemoje – įvairios transporto priemonės gyventojams evakuoti ir materialinėms vertybėms vežti iš ekstremaliųjų situacijų rajonų; 3. ratiniai ir vikšriniai vilkikai su specialiąja įranga įstrigusiai ar sugadintai kovos technikai evakuoti kovos veiksmų rajone.

EVAKĀVIMO PŪNKTAS, evacuation station, эвакуационный пункт – 1. medicinos įstaiga, karo metu teikianti specializuotą medicinos pagalbą sužeistiesiems ir ligoniams bei juos parengianti evakuoti; 2. civilinės saugos ir gelbėjimo sistemoje – evakuojamų gyventojų surinkimo vieta.

F

FILTRAS, filter, фильтр – įtaisas tam tikriems teršalams iš oro šalinti. Dar žr. *dulkių filtras, sugeriamasis filtras, dūmų filtras*.

FILTRĀVIMO IR VENTILIĀCIJOS AGREGĀTAS, filter-ventilator unit, фильтровентиляционный агрегат – įtaisas slėptuvėms, uždariems valdymo ir medicinos punktam ventiliuoti ir kenksmingoms oro priemaišoms šalinti. Δ sudaro: filtras gėriklis (kurio pagrindinė dalis – ↑ *sugeriamasis filtras*), ventiliatorius su elektriniu varikliu ir rankine pavara, oro išėigos rodiklis. Dar žr. *apsauginė uždanga, apsauginės durys*.

FILTRĀVIMO IR VENTILIĀCIJOS ĮRANGA, filter-ventilation equipment, фильтровентиляционное оборудование – įtaisas kenksmingoms oro priemaišoms šalinti ir išvalytam orui tiekti. Naudojamas lėktuvuose, laivuose, kovos mašinos, slėptuvėse žmonėms apsaugoti nuo radioakt. dulkių, nuodingųjų ir biol. medžiagų. Δ neapsaugo nuo anglies monoksido ir kai kurių PChM (chloro, amoniako ir kt.). Δ sudaro: ↑ *filtravimo ir ventiliacijos agregatas*, oro ėmimo ir apsauginiai įtaisai, įeigų ir išėigų sandarinimo priemonės, vamzdynas, valdymo sistema, apsauginė reguliavimo aparatūra ir kontrolės prietaisai.

FILTRUOJAMOJI APSAUGINĖ APRANGĀ, filtrating protective clothing, фильтрующая защитная одежда – žr. *apsauginė apranga*.

FILTRUOJAMOJI DUJOKAUKĖ, filtering gas mask, фильтрующий противогаз – žr. *dujokaukė*.

FITOTOKSINAI, phytotoxic agents, фитотоксиканты – nuodingosios chem. medžiagos augalams naikinti. Δ naudojami žemės ūkyje piktžolėms naikinti. Δ skirstomi į *herbicidus*, *arbocidus*, *algicidus*, ↑ *defoliantus* ir desikantus. Karo tikslais naudojami trys pagrindiniai junginiai: ↑ *oranžinė medžiaga*, ↑ *baltoji medžiaga* ir ↑ *mėlynoji medžiaga*. Kurie naikina pasėlius, miškus ir pan. Daugelis Δ kenksmingi žmonėms ir gyvuliams.

FIZIKINĖ DEGAZĀCIJA, physical degassing, физическая дегазация – žr. *degazacija*.

FOSFORAS, phosphorus, фосфор – tamsoje šviečiantis, lengvai užsidegantis nuodingasis chem. elementas. Viena iš jo rūšių – ↑ *baltasis fosforas*, plačiai naudojamas karo tikslais kaip dūminė ar padegamoji medžiaga.

FOSGĖNAS, phosgene, CG, фосген – dusinamoji nepatvarioji kovinė nuodingoji medžiaga. Aukštesnėje negu 8°C temperatūroje – pūvančių vaisių ir suplėkusio šieno kvapo, 3,5 karto sunkesnės už orą dujos. Blogai tirpsta

vandenyje, gerai – organiniuose tirpikliuose. Pagrindinė kovinė būseną – dujos. Lydimosi temperatūra -118°C , virimo temperatūra 8°C . Turi kumuliacinį poveikį. Sąlyginė ribinė apsinuodijimo dozė įkvėpus $0,24 \text{ mg}\cdot\text{min}/\text{l}$, žalojamoji – $0,5\text{--}0,6 \text{ mg}\cdot\text{min}/\text{l}$, mirtinoji – $3,2 \text{ mg}\cdot\text{min}/\text{l}$. Slaptasis veikimo periodas 2–8 val. Jeigu koncentracija ore viršija $5 \text{ mg}/\text{l}$, mirštama per 2–3 s nuo kvėpavimo organų paralyžiaus. Visi žmonės, atsidūrę užterštoje atmosferoje, sąlyginai laikomi nešiojamais ligoniais ir (nepriklausomai nuo jų savijautos) nedelsiant išnešami arba išvežami iš taršos židinio; išvedimas pėsčiomis draudžiamas. Apsaugos priemonė – dujokaukė.

FOTŪNAS, photon, фотон – šviesos porcija arba dalelė, dar vadinama šviesos kvantu. Δ turi apibrėžtą kiekį energijos $h\nu$. Kuo didesnis dažnis, tuo didesnė Δ energija bei impulsas. Regimosios šviesos fotonų energija nedidelė, pvz., žalios šviesos Δ energija lygi $4\cdot 10^{-19} \text{ J}$. Pagal reliatyvumo teoriją energija su mase visada susijusi šitaip: $E = mc^2$. Kadangi Δ energija yra $h\nu$, tai jo masė

$$m = \frac{h\nu}{c^2}.$$

Δ neturi rimties masės m_0 , t.y. nejudėdamas jis neegzistuoja, o atsiradęs iš karto įgyja greitį c .

FUGĀSAS, fougasse, ground bomb, фypac – šaudmuo su sprogstamuoju užtaisu, įtaisytas grunte, bet kurio objekto viduje arba po vandeniu. Δ sprogdinamas siekiant padaryti nuostolių priešui arba sudaryti kliūčių jam judėti. Δ gali būti užtaisytas padegamosiomis medžiagomis (\uparrow *padegamasis fugasas*), metalo skeveldromis (skeveldrinis fugasas), nuodingosiomis medžiagomis (\uparrow *cheminis fugasas*), brand. užtaisu (\uparrow *branduolinis fugasas*).

G

GAĪSRAS, fire, пожар – nekontroliuojamas degimas, žalojantis žmones bei naikinantis materialines vertybes. Δ sukelia brand. ir įprastiniai sproginimai, padegamasis ginklas, gamybinės avarijos ir katastrofos, gaivalinės nelaimės (uraganas, viesulas, audra, perkūnija ir kt.), būtinės priežastys, tyčinis padegimas ir pan. Δ gali kilti įvairiuose pastatuose, miškuose, durpynuose, energetinėse linijose, transporte, fortifikaciniuose įrenginiuose; taip pat gali degti kovos technika, karinių materialinių priemonių atsargų sandėliai ir pan.

Skiriamas gyvenvietės ir miško gaisras. Dar žr. *gyvenvietės gaisras, miško gaisras*.

GAĪSRO GESĪNIMAS, fire fighting [suppressing], пожаротушение – gaisro likvidavimas. Iš pradžių ribojamas gaisro plitimas, po to gaisras gesinamas. Gesinti naudojamos įvairios gaisro gesinimo priemonės. Gaisrai mūšyje ribojami ir gesinami tada, kai jie gresia kariams, ginkluotei, kovos technikai ir materialinėms priemonėms arba kliudo atlikti užduotis. Šį darbą atlieka kariniai vienetai savo jėgomis, jiems talkina inžineriniai vienetai. Gaisrams riboti daromos priešgaisrinės juostos. Miško gaisro gesinimas priklauso nuo gaisro tipo, meteorologinių sąlygų, karių skaičiaus ir turimų gesinimo priemonių. Žemutinis miško gaisras gesinamas užpilant ugnies pakraštį gruntu, užliejant vandeniu, chemikalų tirpalais, mušant liepsną lapuočių šakomis; viršutinis – vandeniu, pasitelkus gaisrines mašinas, sraigtasparnius. Jiems riboti sudaromos užtvarų juostos arba paleidžiama pasitiktinė ugnis. Gesinant požeminį durpių gaisrą, gaisro plotas apkasamas grioviais, iškertami augantys prie griovio krašto medžiai ir sumetami į gaisro pusę, užliejama vandeniu arba užpilama žemėmis griovio pakraščiuose smilkstanti augalija. Užgesinus miško arba durpyno gaisrą, skiriami gaisro stebėjimo postai. Gaisrams gesinti galima naudoti sprogstamąsias medžiagas. Gyvenviečių gaisrus paprastai gesina ugniagesių padaliniai naudodami specialią priešgaisrinę techniką. Krašto apsaugos padaliniai gali padėti gesinti tokius gaisrus, ypač gelbėti gyventojus ir materialines vertybes. Dar žr. *gaisro gesinimo priemonė*.

GAĪSRO GESĪNIMO PRIEMONĖ, fire-extinguishing mean, средство пожаротушения – stacionarioji ir kilnojamoji techninė priemonė gaisrams gesinti ar jų plitimui apriboti.

kilnójamóji Δ, mobile fire-extinguishing mean, подвижное средство пожаротушения – judrioji gaisro gesinimo priemonė, atvykstanti į gaisravietę gaisrui prasidėjus. Tai gaisrinis automobilis, laivas, traukinys ir kt.

stacionarióji Δ, stationary fire-extinguishing mean, стационарное средство пожаротушения – montuojama pastatuose, laivuose gaisro gesinimo priemonė. Tai aparatas, kuriame laikomos ar gaminamos gesinimo medžiagos, jų paleidimo įrenginys, vamzdynai ir įrenginiai gesinimo medžiagoms tiekti į gaisro židinį. Prie stacionariųjų gesinimo priemonių priskiriami gamtiniai ir dirbtiniai vandens telkiniai, vandens rezervuarai, gaisriniai čiaupai su prijungtomis prie jų žarnomis, įvairūs gesintuvai, dėžės su smėliu, kastuvai, statinės su vandeniu, kibirai, laužtuvai, kirviai, asbestiniai apdangalai, gaisriniai hidrantai ir kt. Dar žr. *gesintuvas, priešgaisrinė įranga*.

GAISRŪ GRIUVĖSIUOSE ZONĀ, fire in ruins zone, зона пожаров в развалинах – žr. *gaisrų zona*.

GAISRŪ ZONÀ, fire zone, зона пожаров – rajonas, kuriame kilo ir išplito gaisrai. Brand. naikinimo židinyje sąlygiškai skiriamos trys Δ : gaisrų griuvėsiuose, masinių ir ištisinių gaisrų, pavienių gaisrų.

gaisrų griuvėsiuose zonà, fire in ruins zone, зона пожаров в развалинах – rajonas, kuriame dega ir smilksta pastatų griuvėsiai; susidaro centrinėje brand. naikinimo židinio dalyje (visišką sugriovimų zonoje). Δ daug dūmų, dega kelias paras, jeigu užstatyta ugniai atspariais pastatais, ir labai greitai, jeigu tankiai užstatyta mediniais namais.

mąsinių ir ištisinių Δ , mass and compact fire zone, зона массовых и сплошных пожаров – rajonas, kuriame kilo ir išplito masiniai ir ištisiniai gaisrai; susidaro silpnų, vidutinių ir iš dalies stiprių sugriovimų zonoje; šioje zonoje gelbėjimo darbai neįmanomi, jeigu neribojami ir negesinami gaisrai. Jeigu gyvenvietė tankiai užstatyta mažo atsparumo ugniai pastatais, gali kilti \uparrow *ugnies audra*.

paviėnių Δ , single fire zone, зона одиночных пожаров – rajonas, kuriame kilo ir išplito pavieniai gaisrai; didžiausia pagal plotą išorinė naikinimo židinio zona. Čia užsidega pavieniai pastatai ir statiniai. Δ gali susidaryti ir masiškai panaudojus padegamąjį ginklą, kilus miško gaisrams.

GAIVALINĖ NELÁIMĖ, stichinė neláimė, natural calamity, стихийное бедствие – neįprastas gamtos reiškinys, kuris apima daugiau negu trečdalį Lietuvos teritorijos. Dažniausios Δ būna: smarkus vėjas (umaras, \uparrow *viesulas*, \uparrow *uraganas*, \uparrow *audra*), lietus, snygis, \uparrow *pūga*, \uparrow *lijundra*, šlapdriba, \uparrow *potvynis*, miško ir durpyno gaisras.

GAIVALINIS REIŠKINŲS, stichinis reiškinys, natural phenomenon, стихийное явление – sunkiai valdomas ir įvaldomas, įprastas ribas viršijantis gamtos reiškinys. Skiriamos trys Δ grupės: vietinis gaivalinis reiškinys (apimantis mažiau negu trečdalį Lietuvos teritorijos), \uparrow *gaivalinė nelaimė* ir katastrofinis gaivalinis reiškinys. Δ taip pat skirstomi į tektoninius, meteorologinius ir hidrologinius reiškinius.

hidrològinis Δ , hydrological phenomenon, стихийное гидрологическое явление – gaivalinis reiškinys vandens telkiniuose (hidrosferoje): potvynis, poplūdis, ledų sangrūda, ledonešis, laivų apledėjimas, bangavimas jūroje, žemas vandens lygis ir kt.

katastròfinis Δ , natural catastrophic phenomenon, стихийное катастрофическое явление – gaivalinis reiškinys, apimantis daugiau negu trečdalį Lietuvos teritorijos ir turintis katastrofinių padarinių.

meteorològinis Δ , meteorological phenomenon, стихийное метеорологическое явление – gaivalinis reiškinys atmosferoje: smarkus vėjas

(↑ *audra*, ↑ *viesulas*, ↑ *uraganas*, taifūnas, ciklonas ir t. t.), lietus (liūtis), snygis, speigas, smarki ↑ *pūga* ir ↑ *lijundra*, tirštas ↑ *ŕūkas*, ↑ *kruša* ir kt.

tektòninis Δ, tectonic phenomenon, стихийное тектоническое явление – gaivalinis gamtos reiškinys, vykstantis Žemės plutoje (litosferoje). Δ yra šie: ↑ *žemės drebėjimas*, ugnikalnio išsiveržimas ir ↑ *cunamis*.

viètinis Δ, local phenomenon, местное стихийное явление – gaivalinis reiškinys, apimantis mažiau negu trečdalį Lietuvos teritorijos.

GALVÒS INDIVIDUALIÒSIOS APSAUGÒS PRIEMONÈS, individual head protective equipment, средства индивидуальной защиты головы – žr. *individualiosios apsaugos priemonės*.

GAMA AKTYVUMAS, gamma-activity, гамма-активность – aktyvumas, kuriam būdinga ↑ *gama spinduliuotė*. Tokį aktyvumą turi kai kurie natūralūs (toris, radis, švinas, kalis ir kt.) ir dirbtiniai (jodas, cezis ir kt.) radionuklidai.

GAMA SPINDULIUÒTÈ, gamma-radiation, гамма-облучение – jonizuojančioji spinduliuotė, kuria spinduliuojamos labai trumpos, bet turinčios labai didelę energiją, elektromagnetinės bangos. Jas spinduliuoja sužadinti atomų branduoliai, išlėkus alfa arba beta dalelėms. Turėdami mažą jonizacinę gebą (tūkstančius kartų silpnesnę už alfa spinduliuotę), Δ nueina oru kelis šimtus metrų. Ji laisvai prasiskverbia pro drabužius, žmogaus kūną ir storus įvairių medžiagų sluoksnius. Vertinant Δ skvarbumą, vartojamas terminas ↑ *pusinio slopimo sluoksnis*. Δ geriausiai sulaiko didelio tankio medžiagos: švinas, betonas, gruntas ir kt.

GAMTINÈ APŠVITÀ, natural exposure, естественная облученность – žr. *apšvita*.

GAMTINÈ JONIZUOJANČIOJI SPINDULIUÒTÈ, natural irradiation background, природное ионизирующее облучение – jonizuojančioji spinduliuotė, kurią sudaro kosminė spinduliuotė ir natūraliai pasiskirsčiusių gamtinių radionuklidų spinduliuotė. Šiek tiek gamtinės kilmės radionuklidų yra ir kiekvieno žmogaus organizme. Δ sukuria gamtinis jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis. Dar žr. *jonizuojančiosios spinduliuotės fonas*, *jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis*.

GAMTINÈ PRIÈDANGA, accidental cover, естественное укрытие – reljefo ir vietinių daiktų elementai, turintys apsauginių ir maskuojamųjų savybių. Δ gali būti daubos, grioviai, karjerai, uolos, kanalai, saugantys karius ir kovos techniką nuo priešo ugnies; miškai ir krūmai, saugantys nuo stebėjimo ir pan. Sumanus Δ naudojimas mažina priešo ginklų veiksmingumą.

GAMTINÈS EKSTREMALIÒSIOS SITUÁCIJOS PRIÈZASTYS, natural cause of an emergency, природные причины экстремальной ситуации – žr. *ekstremaliosios situacijos priežastys*.

GAMTINIAI NUODAĪ, toxins, токсины – žr. *toksinai*.

GAMTINIS JONIZUOJANČIOSIOS SPINDULIUOTĖS ŠALTINIS, natural ionic radiation source, естественный источник ионизирующего облучения – žr. *jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis*.

GARANTUOTAS SAUGŪS NŪOTOLIS, buffer distance, гарантированное безопасное расстояние – brand. kare – 1. horizontalusis nuotolis, kurį pridėjus prie saugumo spindulio užtikrinama, kad nebūs viršytas nurodytas rizikos laipsnis. Δ ppr. išreiškiamas kiekybiniais nešimo į taikinių sklaidos kartotiniais. Dar žr. *saugaus nuotolio riba*; 2. vertikalusis nuotolis, pridedamas prie saugaus radioakt. dulkių nusėdimo aukščio, užtikrina, kad neįvyks reikšmingas kariniu požūriu radioakt. dulkių nusėdimas. Ppr. tai kiekybiškai išreiškiama vertikaliosios sklaidos kartotiniais. Dar. žr. *saugaus nuotolio riba*.

GARŠAS, sound, звук – ausimis sugaunamas oro virpėjimas; tam tikra kinetinės energijos forma, kurią sukuria mechaniniai aplinkos virpesiai. Pagrindinės Δ charakteristikos: stiprumas, garsumas ir aukštumas. Δ stiprumas matuojamas decibelais (dB); garsumas apibūdina klausos organų slėgio pojūtį; Δ aukštumą apibūdina virpėjimų dažnis, matuojamas hercais (Hz). Fiziologiniu požūriu virpesiai skirstomi į žemuosius, vidutiniuosius ir aukštuosius. Virpesiai apima didelį dažnio diapazoną: nuo 1 iki 16 Hz – ↑ *infragarsas*, nuo 16 Hz iki 16–20 kHz – girdimasis garsas, daugiau kaip 16–20 kHz – ↑ *ultragarsas*. Girdimieji garsai yra tarp jutimo ribos (10 dB) ir skausmo ribos (120–130 dB). 80–85 dB triukšmas gana pavojingas, 120–130 – prie skausmo ribos, daugiau kaip 180–190 – mirtinas. Dar žr. *garso greitis*.

GARŠINIS SIGNĀLAS, sound signal, звуковой сигнал – žr. *signalas*.

GARŠO GREĪTIS, speed of sound, скорость звука – greitis, kuriuo garsas sklinda tam tikra aplinka savitomis sąlygomis. Garso greitis jūros lygyje Standartinėje tarptautinėje atmosferoje yra 1215 km/h (337,5 m/s). Δ priklauso nuo aplinkos medžiagos tankio: dideliame aukštyje mažėja, nes mažėja oro tankis, o vandenyje ir metale – didėja. Garsas nesklinda tuštuma – nėra virpančių molekulių. Dar žr. *viršgarsinis greitis*.

GARŪ KONTRŪLĖS PRIĖTAISAS, vapour confirmation monitor (chemical), прибор для контроля паров – prietaisas nuodingųjų medžiagų garų buvimui pagal NATO sutartą koncentraciją (mg/m³), kuri gali sukelti neapsaugotų karių pažeidimą (nuostolius), patvirtinti.

GĖLBĖJIMO DARBAĪ, rescue operation, спасательные работы – žmonių gelbėjimo bei avarių padarinių šalinimo ir ribojimo darbai gaivalinių nelaimių, avarių, NP naudojimo zonose. Δ yra šie: judėjimo maršrutų ir darbų vietos žvalgyba; gaisrų ribojimas ir gesinimas judėjimo maršrutuose ir darbų ruožuose; gelbėjimo darbai ant vandens ir po vandeniu; nukentėjusiųjų

transporto įvykiuose gelbėjimas; chem. ir radiacinių incidentų ribojimas ir slopinimas; nukentėjusiųjų paieška, gelbėjimas iš apgriautų ir degančių pastatų, nukritusių orlaivių, skęstančių laivų, apsemtų, dujomis ir dūmais užterštų patalpų bei griuvėsių; sugriautų ir užverstų slėptuvių bei priedangų atkasimas, jose esančių žmonių gelbėjimas; ventiliacijos užtikrinimas užverstoje slėptuvėje, jeigu yra sugadinta filtravimo ir ventiliacijos sistema; pirmosios medicinos pagalbos suteikimas nukentėjusiesiems bei jų evakavimas į gydymo įstaigas; gyventojų perkėlimas iš pavojingų rajonų į nepavojingus.

GĖLBĖJIMO LIEMĖNĖ, survival vest, спасательный жилет – liemenė žmogaus kūnui vandens paviršiuje išlaikyti. Δ naudoja: šarvuočių ir kitos plaukiojamosios kovos technikos įgulų, laivų komandų nariai gelbėtis iš skęstančių objektų; gelbėtojai, dalyvaujantys gelbėjimo darbuose užtvindymo zonose.

GĖLBĖJIMO PRIEMONĖS, survival equipment, спасательные средства – įrankiai ir įtaisai kariams ir gyventojams gelbėti. Δ yra: užgriuvusių inžinerinių įrenginių ir statinių atkasimo, konstrukcijų ardymo priemonės (kastuvai, laužtuvai, elektriniai arba pneumatiniai skeliamieji laužtuvai ir kt.); kranai ir keltuvai; žmonių paieškos griuvėsiuose priemonės; oro tiekimo į užgriautas slėptuves ar namų rūsius priemonės (kompresoriai, kilnojantieji ventiliatoriai ir kt.); žmonių iškėlimo iš kovos technikos, gelbėjimo iš daugiaaukščių pastatų priemonės (gelbėjimo diržai, virvės, kopėčios, specialūs automobiliai su gaisrinėmis kopėčiomis ir kt.); specialią aprangą ir apsaugos priemonės, naudojamos veikiant degančiuose pastatuose, chem., radioakt. ir biol. taršos zonose; sužeistųjų ir nukentėjusiųjų evakavimo priemonės (neštuvai, parankinės priemonės, sanitariniai ir kiti tam tikslui įrengti automobiliai); specialiosios gelbėjimo priemonės, naudojamos veikiant užtvindymo zonose (gelbėjimo valtys, plaustai, plaukiojamoji kovos technika, ↑ *gelbėjimo liemenės* ir kt.); ryšio ir signalinės priemonės ir kt.

GELTONÓJI KARŠTLIGĖ, yellow fever, желтая лихорадка – labai sunki ūminė užkrečiamoji liga. Δ sukelia virusai. Skleidimo būdai – įkandus uodams (nuo sergančių žmonių, laukinių gyvūnų); biol. karo sąlygomis – purškimas ore, dirbtinai užkrėstų uodų skleidimas. Inkubacinis periodas – 3–6 paros. Liga prasideda staiga: labai krečia šaltis, karštis pakyla iki 39–40°C, skauda galvą, raumenis, ligonui šleikštu, jis vemia, jam parausta veidas, kaklas, atsiranda nemiga, kliedėjimas. Po kelių dienų karštis sumažėja ir ligoonio būklė šiek tiek pagerėja. Praėjus porai dienų, karštis vėl pakyla, atsiranda gelta, ligoonis vemia ir tuština krauju, prasideda inkstų veiklos nepakankamumas. Mirtingumas – 15–40%. Užkrėsti kariai 30–45 paroms netenka gebėjimo kovoti.

GENÈTINIS GIŅKLAS, genetic weapon, генетическое оружие – MNG, kurio pagrindą sudaro tokie įvairių ligų sukėlėjai, kuriems dirbtinai pakeičiamas įgimtos gamtinės savybės; biol. ginklo rūšis. Δ ligų sukėlėjų ypatumas – nepaprastas atsparumas įvairiam išoriniam poveikiui. Δ veikia žmonių paveldimumą, sukelia įvairius išsigimimus.

GEOFIZINIS GIŅKLAS, geophysical weapon, геофизическое оружие – MNG, kuris koviniams tikslams naudoja negyvosios gamtos jėgas, dirbtinai sukeldamas vykstančių Žemės atmosferoje, hidrosferoje ir litosferoje fizikinių procesų pakitimus. Šis ginklas gali būti skirstomas į tektoninį, meteorologinį, klimatinį, ozoninį ir kt. ginklus. Δ gali būti naudojamas: seisminiuose rajonuose žemės drebėjimams, jūrų ir vandenynų pakrantėse galingoms cunamio bangoms, ugnies audroms, kalnų griūtims, sniego lavinoms, nuošliaužoms, purvo srautams sukelti; radijo ryšiui dirbtinėmis magnetinėmis audromis ir ašigalių švytėjimu trikdyti; sausumos ruožams užtvindyti, sausroms, uraganams ir kt. reiškiniams sukelti keičiant temperatūros režimą, saulės radiacijos poveikį, žemės šiluminį spinduliavimą, kritulių režimą; pražūtingam kosminių spindulių ir saulės ultravioletinės spinduliuotės poveikiui ir kt. sukelti naikinant ozono sluoksnį.

GESINTŪVAS, fire-extinguisher, огнетушитель – techninis įrenginys gaisrui pirminėje jo pakopoje gesinti. Pagal gesinimo medžiagos rūšį skiriami skysčio, putų, anglies dioksido (angliarūgštės), aerozolio, miltelių ir mišrieji Δ. Skysčio Δ naudojami gesinant kietąsias organines medžiagas: medieną, audinius, popierių ir kt.; gesinama vandeniu arba mineralinių druskų vandeniniais tirpalais. Putų Δ naudojami daug plačiau, išskyrus tuos atvejus, kai putos skatina degimą arba kai gesinami neišjungti elektros įrenginiai. Anglies dioksido (angliarūgštės) Δ galima gesinti beveik visas degiąsias medžiagas, t.p. ir įjungtus elektros įrenginius. Aerozolio Δ naudojami liepsningiems ir degiesiems skysčiams, kietosioms medžiagoms, elektros įrenginiams gesinti, išskyrus šarminius metalus ir deguonies turinčias medžiagas. Miltelių Δ naudojami gesinant visų tipų gaisrus.

GIŅKLAI, weapon, оружие – prietaisai ir priemonės priešui mūšyje kauti. Δ sudaro ↑ *naikinimo priemonės* ir ↑ *ginklo nešimo į taikinį priemonės*; sudėtingesnius dar sudaro valdymo ir taikymo prietaisai ir priemonės. Pagal pagrindinius požymius šiuolaikiniai Δ skiriami: pagal žeidimo pobūdį – ↑ *masinio naikinimo ginklai* ir ↑ *įprastiniai ginklai*; pagal sprendžiamų kovos užduočių mastus – strateginiai, operatyviniai-taktiniai ir taktiniai; pagal paskirtį – vienatiksliai (priešlėktuviniai, prieštankiniai, priešlaiviniai ir kt.) ir daugiatiksliai, arba universalūs; pagal tiesioginius NP nešimo į taikinį būdus – šaunamieji, reaktyviniai ir raketiniai; Δ, kuriuose NP neša į taikinį lėktuvai,

karo laivai (aviacinės, giluminės bombos ir kt.), elektriniai, stūmokliniai arba turbininiai varikliai (torpedos); Δ, kuriuose naudojami mišrūs nešimo būdai (raketa-torpeda, aktyvūs reaktyviniai sviediniai ir kt.), žmogaus raumenų jėga (ietis, rankinė granata ir kt.); Δ, įtaisomi galimose priešo veiksmų vietose (mininis ginklas); pagal manevravimą – stacionarieji su nejudamu pagrindu (šachtiniai raketų kompleksai, kazematiniai artilerijos pabūklai ir kt.), stacionarieji su judančiu pagrindu (aviacijos, laivų, tankų ir kt.), savaeigiai, savijudžiai, velkamieji, vežiojamieji (nešiojamieji); pagal personalo skaičių – individualūs ir grupiniai; pagal šaudymo proceso automatizavimą – automatiniai, pusiau automatiniai ir neautomatiniai; pagal NP lėkimo į taikinį trajektorijos keitimą – nevaldomieji ir valdomieji. Ginklų veiksmingumą lemia jų veikimo tolis, taiklumas, greitašauda, manevringumas, taikinių kliudymo bei sunaikinimo plotas. Dar žr. *ginklų sistema, individualusis ginklas, grupinis ginklas*.

GIŅKLO NEŠIMAS Į TÁIKINĮ, weapon delivery, placing, доставка оружия к цели – NP nešimas nuo ginklo kovinio panaudojimo vietos į taikinį; tai atliekama ↑ *ginklo nešimo į taikinį priemonėmis*.

GIŅKLO NEŠIMO Į TÁIKINĮ PRIEMONĖ, weapon delivery vehicle, средство доставки оружия к цели – ginklų sistemos dalis, užtikrinanti NP nešimą į taikinį. Δ yra: šaulių, tankų ir artilerijos ginklai bei granatsvaidžiai (iššaunantys kulkas, sviedinius, minosvaidžių minas, granatas), orlaiviai (numetantys bombas, leidžiantys raketas, iššaunantys šovinius ir sviedinius), raketos, torpedos, reaktyviniai sviediniai (nešantys į taikinį kovines galvutes), diversinės priemonės, žmogus, naudojantis savo raumenų energiją rankinėms granatoms svaidyti, ir kt. Dar žr. *branduolinio ginklo naudojimo priemonė*.

GIŅKLŲ IR KOVŌS TĚCHNIKOS SPECIÁLIOJO ŠVÁRINIMO KOMPLĚKTAS, complete of weapons and materiel decontamination, комплект специальной обработки техники и вооружения – specialiojo švarinimo įrenginys, kurį sudaro autonominiai nešiojamieji prietaisai (metalinis rezervuaras, dvi skysčio žarnos su purkštais ir šepetiais); šiuos prietaisus vežioja krovininis automobilis.

GIŅKLŲ SISTEMÁ, weapons system, система вооружения – vienos ar kelių rūšių ginklų derinys su visa jiems priklausančia amunicija, medžiagomis, priežiūra, personalu ir nešimo į taikinį priemonėmis, taip pat su savarankišku išdėstymu (jeigu tai pritaikoma).

GYVĖNTOJŲ APŠVITÁ, exposure population, облученность населения – žr. *apšvita*.

GYVĖNTOJŲ EVAKÁVIMAS, evacuation population, эвакуация населения – organizuotas gyventojų iškeldinimas iš teritorijų, kuriose pavojinga gyventi,

suteikiant jiems nuolatines arba laikinas gyvenamąsias patalpas; skubi gyventojų apsaugos priemonė.

GYVĖNVIETĖS GAĪSRAS, settlement fire, пожар в населенном пункте – gaisras gyvenamuosiuose, gamybiniuose ir ūkiniuose pastatuose, technologiniuose įrenginiuose, sandėliuose ir kt. gyvenviečių objektuose. Δ gyvenvietėje gali būti pavienis, masinis ir ištisinis. Dar žr. *ugnies audra*.

ištisinis gaisras, compact fire, сплошной пожар – gaisras, kai gyvenvietėje dega daugiau kaip 90% pastatų.

masinis gaisras, mass fire, массовый пожар – gaisras, kai gyvenvietėje dega daugiau kaip 25% pastatų;

pavienis gaisras, single fire, одиночный пожар – gaisras, kai gyvenvietėje dega vienas arba keli pastatai.

GLOBĀLINIS KĀRAS, global warfare, глобальная война – pasaulinis karas, apimantis visą Žemės rutulį ir aplinkinę kosminę erdvę, kai naudojami visu rūšių masinio naikinimo ginklai. Šis terminas atitinka sąvoką „globalinis (visuotinis) branduolinis karas“. Dar žr. *branduolinis karas*.

GRAFITAS, graphite, графит – kristalinė alotropinė, patvariausia įprastinėmis sąlygomis anglies rūšis. Riebi, juoda arba pilkai juoda (su metaliniu blizgesiu) medžiaga. Naudojamas brand. reaktoriuose (\uparrow *grafitinis neutronų lėtiklis*), raketinėje technikoje ir kt.

GRAFITINIS NEUTRŌNŲ LĒTIKLIS, graphite moderator, графитный замедлитель нейтронов – brand. reaktorių neutronų lėtiklis, pagamintas iš grafito. Tokie neutronų lėtikliai naudojami LWGR (Light Water Cooled Graphite Moderated Reactor – lengvojo vandens reaktorius su grafitiniu lėtikliu) reaktoriuose. Jie dar vadinami RBMK (rus. *реактор большой мощности канальный* – didelio galingumo kanalinis reaktorius) reaktoriais; šie reaktoriai veikia IAE.

GRANDĪNINĖ DALĪJIMOSI REĀKCIJA, chain reaction of fission, цепная реакция деления – atomo branduolių, veikiamų neutronais, dalijimosi reakcija, kurios kiekviename etape išsiskiria po 2–3 neutronus, kurie užtikrina staigų reakcijos greitėjimą. Žinomos sunkiųjų urano ir kai kurių transuraninių elementų Δ . Ši reakcija naudojama kaip energijos šaltinis brand. užtaisuose (sprogstamoji Δ) ir brand. reaktoriuose (valdomoji Δ).

GREITŌJI KOVINĒ NUODĪNGOJI MĒDŽIAGA, fast acting chemical agent, быстроедействующее ОВ – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

GRĒJUS, Gy, grey, грей – naujas sugertosios dozės SI vienetas. NATO šalyse vartojamas \uparrow *centigrėjus*. 1 grėjus prilygsta vienam džauliui, sugertam viename medžiagos kilograme:

1 Gy = 1 J/kg = 100 rd.

GRĮŽTAMIEJI NÚOSTOLIAI, replaceable losses, возвратные потери – žr. *koviniai nuostoliai*.

GRŪPINĖ APŠVITŌS KONTRŪLĖ, group radiation monitoring, групповой контроль облучения – žr. *radioaktyviosios apšvitos kontrolė*.

GRŪPINIO NAIKĪNIMO ĮPRASTINIS GIŅKLAS, conventional group destruction weapon, обычное оружие группового поражения – žr. *įprastinis ginklas*.

GRŪPINIS BRANDUOLINIS SMŪGIS, group nuclear blow, групповой ядерный удар – žr. *branduolinis smūgis*.

GRŪPINIS GIŅKLAS, crew-served weapon, групповое оружие – ginklas, kurį mūšyje naudoja ir prižiūri grupė (du ir daugiau) žmonių, pvz., artilerijos pabūklo (minosvaizdžio) skyrius, tanko įgula ir pan.

H

HERBICĪDAI, herbicides, гербициды – chem. medžiagos augalijai naikinti. Bendorjo veikimo Δ pažeidžia visų rūšių augalus, atrankinio (selektyviojo) veikimo – naikina vienus augalus ir nepažeidžia kitų. Daugelis Δ nuodija žmogaus organizmą, neigiamai veikia paveldimumą.

HIDROLŪGINIS GAIVALINIS REIŠKINYS, hydrologic phenomenon, occurrence, стихийное гидрологическое явление – žr. *gaivalinis reiškiny*s.

НОПКАЛІТІНĖ DĖŽŪTĖ, hopcalite cartridge, гопкалитовый патрон – skardinė dėžutė, pripildyta sausinimo miltelių ir katalizatoriaus; paverčia anglies monoksidą (CO) į nenuodingą dioksidą (CO₂). Δ kartu su dujokaube apsaugo kvėpavimo organus nuo anglies monoksido.

I

IKIKRITINĖ MĀSĖ, subcritical mass, подкритическая масса – mažesnė už kritinę skylančios medžiagos masė. Brand. užtaisų skylančios medžiagos masė visuomet turi būti ikikritinė, kitaip gali įvykti savaiminis brand. sproginimas. Tai pasiekama mažinant skylančios medžiagos tankį (implozinis atominis užtaisas) arba ją suskaidant į kelis gabalus (patrankinis atominis užtaisas).

ĮKVĖPIMO VOŽTUVAS, inlet valve, вдыхательный клапан – dujokaukės vožtuvas, praleidžiantis filtruojamosios ir sugeriamosios sistemos (FSS) išvalytą orą į dujokaukės kaukę. Priklausomai nuo dujokaukės antveidžio sandaros Δ yra arba vožtuvų dėžutėje, arba FSS prijungimo mazge, pvz., dujokaukėje, turinčioje filtruojamuosius sugeriamuosius elementus, Δ uždedami ant šių elementų kaklelių.

ILGALAIKIS GYDYMAS, expectant treatment, длительное лечение – sužeistų, nukentėjusių ir susirgusių karių gydymas gydymo įstaigose (ligoninėse, ligoninių bazėse).

IMITACIJA, simulation, имитация – 1. operatyvinio (taktinio) maskavimo būdas, kuris atliekamas imitacinėmis priemonėmis ir derinamas su demonstraciniais veiksmais, slėpimu, dezinformacija. 2. šiuolaikinio mūšio, ginklų ir kovos technikos naudojimo įvaizdžio kūrimas taktiniuose mokymuose, kovinio rengimo pratybose. Δ naudojamos ↑ *imitacinės treniravimosi priemonės* ir ↑ *imitacinės priemonės*.

IMITACINĖS PRIEMONĖS, simulants, имитационные средства – aparatūra ir įtaisai sprogimams, taršos zonoms, karo technikos veikimui, degimui ir pan. imituoti; naudojamos mokant karius ir karinius vienetus. Prie Δ priklauso: klaidinamieji įrenginiai, kovos technikos maketai, tuštieji šaudmenys, pirotechninės, šviesos ir garso imitavimo, dūminės ir kt. priemonės.

IMITACINĖS TRENIRAVIMOSI PRIEMONĖS, training simulants, имитационно-тренировочные средства – aparatūra ir įtaisai karo technikos veikimui, išorinam efektui šaudant iš šaulių ginklų, artilerijos sviedinių (minų), aviacinių bombų ir brand. šaudmenų sprogo efekto imituoti; naudojamos kariams treniruoti. Δ yra tokios: techninio rengimo priemonės; kovos ir transporto mašinų valdymo mokymo priemonės; kovinio rengimo (šaudybos ir taktikos) aprūpinimo priemonės. Δ gali būti: veikiantys technikos maketai, mokomieji ginklai, standai, dozimetrinių prietaisų treniruokliai ir maketai, ↑ *imitacinės priemonės*. Ypač svarbus vaidmuo tenka treniruokliams.

IMPLŪZINIS ATŌMINIS ŪŽTAISAS, implosion weapon, ядерный заряд имплозивного типа – žr. *atominis užtaisas*.

IMPREGNÁNTAI, impregnites, пропитка – medžiagos audiniams apdoroti arba įsotinti (impregnuoti). Tai joms suteikia naujų savybių. Karo reikalams naudojami trejopi Δ: apsauginiai, atsparūs ugniai ir sulaikantys skysčius. Apsauginiais Δ įmirkyti audiniai nepraleidžia nuodingųjų medžiagų garų ir aerozolio, biol. medžiagų aerozolio. Ugniai atsparūs Δ apsaugo nuo padegamųjų medžiagų, brand. sprogo šviesos spinduliuotės ir kt. Skysčius sulaikantys Δ padaro audinius neperšlampamus. Jais impregnuojami audiniai,

iš kurių siuvami apsiaustai, palapinės, palapinsiaustės, specialieji drabužiai ir kt. Dar žr. *impregnuotoji apranga, impregnuotieji baltiniai*.

IMPREGNUOTIEJI BALTINIAI, protective underwear, импрегнированное белье – specialiais tirpalais arba emulsijomis įmirkyti baltiniai; naudojami kartu su individualiosios apsaugos priemonėmis.

IMPREGNUOTOJI APRANGA, impregnated clothing, импрегнированная одежда – odos apsaugos nuo nuodingųjų medžiagų priemonė, pagaminta iš įmirkytų specialiais tirpalais arba emulsijomis medvilninių audinių. Δ komplektą sudaro: striukė, kelnės ir pošalmis. Δ su absorbciniu įmirkymu saugo nuo nuodingųjų medžiagų garų, su chemosorbciniu – nuo nuodingųjų medžiagų aerozolio.

IMUNIZAVIMAS, immunization, иммунизация – imuniteto sukėlimas organizme. Δ atliekamas leidžiant skiepus ir kitus preparatus. Δ būna profilaktinis (imunizuojami asmenys, kuriems yra didžiausias pavojus užsikrėsti gamtiniuose tų ligų sukėlėjų židiniuose prasidėjus užkrečiamųjų ligų epidemijai arba iškilus jos grėsmei) ir skubusis (kai pablogėja epideminė situacija, pvz., žmonėms ėmus sirgti maru, imunizuojami visi tos teritorijos gyventojai).

INDIKACINIS VAMZDĖLIS, detector tube, индикаторная трубка – iš abiejų galų užlydytas stiklinis cilindras, kuriame yra užpildas ir gali būti stiklinės ampulės su reagentais. Siurbiant siurbliu užterštą orą pro Δ, jame keičiasi užpildo spalva. Pagal spalvos kitimą ir jos intensyvumą arba spalvos kitimo laiką sprendžiama apie nuodingąsias medžiagas ir jų apytikrę koncentraciją. Δ naudojamas chem. žvalgybos prietaisuose.

INDIKATORIUS, indicator, индикатор – prietaisas (įtaisas) stebimų procesų ar objekto būsenai vaizduoti žmogui suvokiama forma. Δ gali būti: regimieji (liuminescenciniai, signalinės lemputės, rodykliniai ir skaitmeniniai prietaisai), girdimieji (skambutis, sirena), uodžiamieji ir juntamieji. Δ plačiai naudojami karyboje, pvz., radioakt. Δ, dujų ieškliai, dujų analizatoriai ir kt. Dar žr. *popierinis indikatorius, indikacinis vamzdelis*.

INDIVIDUĀLIOJO NAIKINIMO ĮPRASTINIS GIŅKLAS, conventional individual destruction weapon, обычное оружие индивидуального поражения – žr. *įprastinis ginklas*.

INDIVIDUALIOJI APSAUGA NUO BRANDUOLINIO, BIOLÒGINIO IR CHÈMINIO GIŅKLO, individual nuclear, biological and chemical protection, индивидуальная защита от ядерного, биологического и химического оружия – visuma priemonių, kuriomis užtikrinama žmonių apsauga nuo brand., biol. ir chem. ginklo. Individualiąją apsaugą RChB

situacijoje suteikia apsauginę aprangą ir (arba) individualiosios apsaugos priemonės.

INDIVIDUALIÓJI APŠVITÓS KONTROLĖ, individual radiation monitoring, индивидуальный контроль облучения – žr. *radioaktyviosios apšvitos kontrolė*.

INDIVIDUALIÓJI VAISTINĖLĖ, personal first aid kit, индивидуальная аптечка – karių medicininės apsaugos priemonių rinkinys. Δ gali būti priešnuodis, antiradiacinis preparatas, antibiotikai, skausmo malšinimo priemonė ir kt. JAV kariuomenėje kario pirmosios pagalbos priemonėje (First Aid Equipment) yra du autonominiai švirkštai su atropinu (mažasis švirkštas) ir chlorido pralidoksimu (didysis švirkštas), kurie vartojami apsinuodijus paralyžiuojamosiomis nuodingosiomis medžiagomis.

INDIVIDUALIÓSIOS APSAUGÓS PRIEMONĖS, individual protective equipment, средства индивидуальной защиты – asmeninė apranga ir ekipuotė, skirta saugoti brand., biol. ir chem. kare nuo biol., chem. pavojaus ir kai kurių brand. sprogimo naikinamųjų veiksnių (brand. efektų). Prie Δ skiriamos: kvėpavimo organų, odos, akių, galvos ir liemens IAP.

akių Δ, individual eyes protective equipment, средства индивидуальной защиты глаз – nuo dulkių saugantys akiniai. Dar žr. *apsauginiai akiniai*.

galvės Δ, individual head protective equipment, средства индивидуальной защиты головы – priemonės galvai saugoti nuo kulų, skeveldrų, įvairių smūgių ir pan.; joms priklauso plieniniai ir kt. šalmai. Dar žr. *apsauginis šalmas*.

kvėpavimo organų Δ, individual respiratory protective equipment, средства индивидуальной защиты органов дыхания – priemonės, skirtos kvėpavimo organams saugoti nuo įvairių kenksmingų medžiagų poveikio. Δ yra šios: dujokaukės, respiratoriai, papildomosios dėžutės komplektai, paprasčiausios priemonės (vatos ir marlės raiščiai, medžiaginės dulkių kaukės). Dar žr. *dujokaukė, respiratorius, papildomosios dėžutės komplektas, vatos ir marlės raištis, medžiaginė dulkių kaukė*.

liemeňs Δ, individual body protective equipment, средства индивидуальной защиты туловища – priemonės liemeniui saugoti nuo kulų, skeveldrų, smūgių ir pan. Δ priklauso ↑ *neperšaujami liemenė*.

odos Δ, individual skin protective equipment, средства индивидуальной защиты кожи – priemonės karių odai, aprangai ir ekipuotei saugoti nuo nuodingųjų medžiagų, radioakt. dulkių, biol. medžiagų ir tiesioginio šiluminio poveikio. Δ priklauso filtruojamoji ir izoliuojamoji apsauginė apranga. Dar žr. *apsauginė apranga*.

INDIVIDUALŪSIS CHĖMINIS PAKĖTAS, individual decontamination kit, индивидуальный противохимический пакет – pirmosios medicinos pagalbos nuo pažeidimo nuodingosiomis medžiagomis priemonių rinkinys. Δ atliekamas dalinis sanitarinis švarinimas tuojau pat po užteršimo nuodingosiomis medžiagomis. JAV kariuomenėje Δ (M258A1 skin decontamination kit) sudaro: plastikinė dėžutė su trimis komplektais švarinimo priemonių; kiekviename komplekte yra du tamponai su skirtingo degazavimo skysčio ampulėmis. Dar gali būti Δ, kuriuose naudojamas degazavimo tirpalas arba degazavimo milteliai.

INDIVIDUALŪSIS DOZIMĖTRAS, individual dosimeter, индивидуальный дозиметр – 1. įteisintas gama ir neutronų spinduliuotės apšvitos dozės nustatymo prietaisas. Δ išduodamas kiekvienam sausumos kariuomenės kariui; 2. individualusis apšvitos dozės matavimo prietaisas. JAV kariuomenėje naudojami DT236/PD tipo Δ (panašūs į rankinį laikrodį), kurie nustato sukauptąją gama spinduliuotės ir neutronų apšvitos dozę. Prietaiso rodmenis nuskaito matavimo pultas (CP696/UD radiac computer-indicator).

INDIVIDUALŪSIS DŪJŲ IEŠKIKLIS, individual gas detector, индивидуальный газоопределитель – žr. *popierinis indikatorius*.

INDIVIDUALŪSIS GIŅKLAS, individual weapon, индивидуальное оружие – įsakymu kariui skirtas ir jo prižiūrimas šaunamasis ar šaltasis ginklas. Δ priklauso: automatiniai šautuvai, karabinai, lengvieji kulkosvaidžiai, granatsvaidžiai ir kt. Savignos ginklai (pistoletai, revolveriai ir kt.) vadinami asmeniniais ginklais.

INDIVIDUALŪSIS SPECIÁLIOJO ŠVĀRINIMO RINKINŪS, decontamination set, индивидуальный набор специальной обработки – lengva įranga, kuria galima atlikti individualųjį odos, aprangos dalių, ekipuotės ir asmeninio ginklo specialųjį švarinimą. Δ aprūpinamas kiekvienas karys. Dar žr. *individualusis cheminis paketas, degazavimo paketas, degazavimo miltelių paketas*.

INDIVIDUALŪSIS TVĀRSTYMO PAKĖTAS, individual first-aid kit, индивидуальный перевязочный пакет – sterilus tvarstis, įpakotas į guma impregnuotą neperšlampamą medžiagos skiautę. Naudojamas susižeidus, nudegus. Impregnuota skiaute galima užspausti peršautą plautį.

INFĖKČINĖ LIGĀ, infectious disease, инфекционная болезнь – žr. *užkrečiamoji liga*.

INFRAGAŖSAS, infrasound, инфразвук – negirdimos žemojo dažnio (mažesnio kaip 16 Hz) garso bangos. Nuo stipraus Δ svaigsta galva, šleikštu. Net silpni Δ svyravimai sukelia jūros ligos požymius, o stipresni – skrandžio

sutrikimus. Žmogus negirdi 15–17 Hz dažnio garso, tačiau toks garsas sukelia skausmingą pojūtį. Kai dažnis mažesnis nei 15 Hz, poveikis stiprėja: pakenkiami ne tik ausų būgneliams, bet ir sutrinka regėjimas. Δ žmogus jaučia ne tik klausos, bet ir kitais organais, pvz., virpa krūtinės ląsta ar pilvo ertmė. Esant 1–3 Hz dažniui galimas deguonies nepakankamumas, dusimas, kvėpavimo ritmo sutrikimas. Esant 5–9 Hz dažniui, virpa vidaus organai, esantys po diafragma, todėl jaučiamas skausmas apatinėje pilvo dalyje ir krūtinės ląstoje. Skausmas juosmenyje atsiranda esant 8–12 Hz dažniui. Esant dar didesniam dažniui, jautresni pasidaro šlapimo pūslė, tiesioji žarna ir pan. Esant mažesniai kaip 7 Hz dažniui žmogus miršta. Remiantis Δ žalojamosiomis savybėmis sukurtas ↑ *infragarsinis ginklas*.

INFRAGARSINIS GIŅKLAS, infrasound weapon, инфразвуковое оружие – MNG, kurio veikimas pagrįstas galingų infragarso virpesių (16 Hz dažnio) kryptingu spinduliavimu. Δ veikia centrinę nervų sistemą ir virškinimo organus, sukelia galvos ir vidaus organų skausmus, trikdo kvėpavimo ritmą; gali svaigti galva, prasidėti vėmimas, netenkama sąmonės, žmogus gali apakti. Δ veikia ir žmogaus sąmonę (žmogus nebekontroliuoja savo veiksmų), sukelia neapsakomą siaubą, nuo kurio kartais mirštama. Apsauga nuo Δ: mechaninis infragarso bangų dažnio didinimas specialiomis sirenomis; individualiosios ir kolektyvinės apsaugos priemonių naudojimas. Apsaugai nuo Δ reikia labai atsargiai rinktis individualiosios apsaugos priemones (ausines, diržus, liemenes), nes kai kuriais atvejais infragarso poveikis ne silpninamas, o atvirkščiai, stiprinamas.

INJĖKCIJA, injection, инъекция – nedidelio skysčio kiekio įšvirkštimas į kūną švirkštu. Švirkščiamas kraujas, vaistai ir pan. Dažniausiai Δ daroma į raumenis arba į veną, rečiau – į odą, po ja, į arteriją, į kūno ertmę, į organą. Sterilizuoti švirkštą ir adatas, švirkšti vaistus po oda ir į raumenis gali išmokti kiekvienas; kitokias Δ turėtų daryti tik medicinos darbuotojas. Δ naudojama imunizuojant karius, suteikiant sau pirmąją medicinos pagalbą apsinuodijus nuodingosiomis medžiagomis, susileidžiant preparatą nuo skausmo ir pan. Dar žr. *individualioji vaistinėle, tūbelinis švirkštas*.

INKUBĀCINIS PERIÒDAS, incubation period, инкубационный период – laikas, kuriam praėjus, pasireiškia užkrečiamųjų ligų poveikis. Δ trukmė priklauso nuo patekusių į organizmą mikrobo rūšies bei kiekio, fizinės

organizmo būklės. Dažniausiai Δ trunka 2–5 paras (rečiau 1 parą ir trumpiau).

Beveik visą šį laikotarpį kariai gali kovoti, kartais jie net neįtaria esą užsikrėtę. **ĮNOSĖS**, *Bacterium mallei*, *cap* – labai sunki, beveik nekontaktinė užkrečiamoji liga. Δ sukelia bakterijos. Skleidimo būdai – kontaktas su sergančiais gyvuliais, vilna, oda, sukėlėjais užkrėstų dulkių įkvėpimas; biol. karo sąlygomis – purškimas ore, vandens, maisto produktų ir namų apyvokos daiktų užkrėtimas. Ligos požymiai: krečia šaltis, kyla karštis, skauda galvą, raumenis, sąnarius; raumenyse susidaro gilių pūlinių ir ilgai negyjančių fistulių. Inkubacinis periodas – 1–5 paras. Užkrėsti kariai 21–28 paroms netenka gebėjimo kovoti. Mirtingumas negydant – 90–100%.

INSEKTICIDAI, insecticides, инсектициды – chem. medžiagos, kuriomis naikinami kenksmingi vabzdžiai. Labiausiai paplitę organiniai fosforo, chloro ir kt. junginiai. Vartojami dezinfekuoti purškiant, dūmijant ir kt. Δ veikimo trukmė – nuo paras iki kelių metų. Saugumo tikslais Δ vartojimą nustato tam tikros instrukcijos.

INŽINĖRINIS ŪŽTAISAS, explosive charge, инженерный заряд – žr. *užtaisas*.

YPAČ PAVOJINGOS RADIOAKTYVIŪSIOS TARŠŖS ZONÀ, extremely radioactive contamination zone, зона чрезвычайно опасного радиоактивного заражения – žr. *radioaktyviosios taršos zona*.

YPAČ SUŅKŪS PAŖEIDIMAI, extremely injury, чрезвычайно тяжелые поражения – žr. *branduolinio sproginio padariniai*.

YPAČ TAIKLŪS GIŅKLAS, high-precision weapon, высокоточное оружие – didesnės galios įprastinis ginklas; valdomasis ginklas, kuriuo taikyns sunaikinamas pirmuoju šūviu (raketos paleidimu); pataikymo tikimybė ne mažesnė kaip 0,9 visu ginklo siekiamu toliu. Didelė pataikymo tikimybė pasiekama specialiosiomis taikymo sistemomis: autonomine raketų trajektorijų koregavimo sistema, nusitaikančių galvučių radijo, televizinėmis, infraraudonosiomis ir kt. valdymo sistemomis; įvairiais antžeminiais, aviacijos ir laivų raketų kompleksais, valdomaisiais bombų svaidymo ir artilerijos kompleksais ir kt. Žvalgybos smogiamuosiuose kompleksuose įgyvendinta koncepcija „pastebėjimas-šūvis-pažeidimas“. Tokį kompleksą sudaro žvalgybos (kosminės, aviacinės, radiolokacinės ir kt.), valdymo ir naikinimo (raketų, bombų, artilerijos ir kt.) priemonės, kurios labai didelėje teritorijoje randa taikinį, per

keliolika sekundžių apdoroja informaciją, parenka ir skiria naikinimo priemonę, kuri sunaikina taikinį.

YPATĪNGASIS ĮVYKIS, accident, чрезвычайное происшествие – nepaprastas įvykis, susijęs su ekstremaliąja situacija, viešosios tvarkos, nustatytos tvarkos ir drausmės kariniuose daliniuose pažeidimu ir pan.

YPATĪNGOJI PADĖTIS, emergency, state of emergency, чрезвычайное положение – žr. *nepaprastoji padėtis*.

ĮPRASTINĖ KOVINĖ GALVUTĖ, conventional warhead, обычная боеголовка – žr. *kovinė galvutė*.

ĮPRASTINĖ SPRÓGSTAMOJI MĒDŽIAGA, conventional explosive, обычное взрывчатое вещество – sprogstamoji medžiaga, sukelianti chem. sproginą. Dar žr. *sprogimas*.

ĮPRASTINIS GIŅKLAS, conventional weapon, обычное оружие – ginklas, kuris nėra nei brand., nei biol., nei chem. ginklas. Δ priklauso šaltasis, šaunamasis, reaktyvinis, ↑ *raketinis*, *bombinis*, *mininis*, *torpedinis*, padegamasis ginklas ir ypač taiklus ginklas, naudojantys paprastosiomis sprogstamosiomis medžiagomis užtaisytus šaudmenis bei raketas, erdvinio sproginio šaudmenis, padegamąsias medžiagas ir mišinius. Δ naikina ir žaloja priešo karius, ginkluotę ir kovos techniką, griaua ir naikina fortifikacinius įrenginius bei kitus objektus. Δ nuolat tobulinamas ir kai kurios jo rūšys pagal pažeidimo pobūdį priartėjo prie MNG. Δ sąlyginai galima suskirstyti į individualiojo ir grupinio naikinimo, taip pat didesnės galios ginklus. Dar žr. *įprastinis šaudmuo*.

didesnės gālios Δ, conventional increased power weapon, обычное оружие повышенного могущества – įprastinis ginklas, kuris savo naikinamosiomis savybėmis priartėja prie masinio naikinimo ginklų. Prie tokių ginklų priskiriami: ↑ *ypač taiklus ginklas*, ↑ *padegamasis ginklas* (kai jis masiškai naudojamas), erdvinio sproginio ir kasetiniai šaudmenys, labai stambios ardomosios bombos, salvinės ugnies reaktyvinės sistemos ir kt. Dar žr. *erdvinio sproginio šaudmuo*.

grūpinio naikinimo Δ, conventional group destruction weapon, обычное оружие группового поражения – įprastinis ginklas, kuriuo naikinami grupiniai taikiniai, pvz., motorizuotųjų pėstininkų tankų padaliniai, artilerijos pozicijos ir kt. Δ skiriami: aviacijos ginklai, ↑ *artilерijos ginklai*, reaktyvinis, raketinis, torpedinis, padegamasis ginklai, naujausios priešpėstinės minos.

individuālijo naikinimo Δ, conventional individual destruction weapon, обычное оружие индивидуального поражения – įprastinis ginklas, kuris dažniausiai vienu šūviu (viena raketa, mina) naikina vieną taikinį (vieną karį, tanką, lėktuvą ir pan.). Prie Δ priklauso šaulių, tankų, mininis ir priešlėktuvinis ginklai, granatsvaizdžiai.

ĮPRASTINIS KĀRAS, conventional warfare, война с применением обычных средств поражения – žr. *nebranduolinis karas*.

ĮPRASTINIS ŠAUDMUŪ, conventional ammunition, обычный боеприпас – pagrindinės paskirties paprastasis šaudmuo, užtaisytas įprastinėmis sprogstamosiomis medžiagomis, nesukeliančiomis masinio naikinimo efekto. Dar žr. *įprastinė sprogstamoji medžiaga*.

IPRĪTAS, mustard gas, HD, иприт – pūliuojamoji patvarioji kovinė nuodingoji medžiaga, dar vadinama garstyčių dujos. Pirmą kartą panaudojo vokiečiai prie Ipro upės Pirmojo pasaulinio karo metu. Garstyčių arba česnako kvapo, bespalvis, riebus, sunkesnis už vandenį skystis, blogai tirpsta vandenyje ir gana gerai – organiniuose tirpikliuose. Lydymosi temperatūra 14,5°C, virimo temperatūra 217°C. Visapusiško poveikio nuodingoji medžiaga, turi slaptojo poveikio periodą, kumuliacinį poveikį, smarkiai veikia akis. Kovinė būseną – garai, aerolis ir lašai. Sąlyginė mirtinoji dozė įkvėpus 1,5 mg·min/l (slaptasis periodas nuo 4 val. iki paros), pro odą – 70 mg/kg, pro virškinimo traktą – 1–2 mg/kg. Apsauga – dukaukė, odos IAP, individualusis cheminis paketas.

ISPĖJAMĖSIS SIGNĀLAS, warning signal, сигнал оповещения – žr. *signalas*.

ISPĖJĖMAS, warning, оповещение – įspėjamųjų signalų apie oro pavojų, radioakt., chem. ir biol. taršą, gaivalines nelaimes ir kt. perdavimas valdymo organams, kariuomenei ir gyventojams; kariniame jūrų laivyne – taip pat apie priešą, jo minų užtvartų, plaukiojančiųjų minų aptikimą, apie savo pajėgas jūroje ir kt. Δ naudojamas radijas, telefonas, automatizuotasis signalinis ryšys, signalinės priemonės. Dar žr. įspėjimo sistema.

Δ apie branduolinį puolimą, nuclear strike warning, оповещение о ядерном нападении – įspėjimas apie draugiškų pajėgų brand. ginklo naudojimą ar gresiantį priešą brand. puolimą.

Δ apie cheminį puolimą, gas warning, оповещение о химическом нападении – įspėjimas apie gresiantį ar prasidėjusį priešą chem. puolimą; pranešamas skelbiant signalą „Cheminis pavojus“.

Δ apiē óro pavōjū, air-raid warning, оповещение о воздушной тревоге – įspėjimas apie gresiantį ar prasidėjusį priešo aviacijos antskrydį, artilerijos ir raketų antpuolį; pranešamas skelbiant signalą „Oro pavojus“.

Δ apiē RChB taršos pavōjū, fallout warning, предупреждение об опасности РХБ заражения – įspėjimas apie galimą ar esamą radioakt., chem. ir biol. taršą; pranešamas skelbiant signalus „Radiacinis pavojus“, „Cheminis pavojus“.

stratėginis Δ, strategic warning, стратегическое предупреждение – pranešimas apie artėjančius (neišvengiamus) karo veiksmus. Šis įspėjimas gali būti praneštas tam tikru laiku prieš prasidedant karo veiksmams.

taktinis Δ, tactical warning, тактическое предупреждение – pranešimas apie neišvengiamą ribotą priešo antpuolį. Šis pranešimas, nustačius galimą antpuolį, skelbiamas bet kuriuo laiku; turi būti pranešta iki smūgio į taikinį arba jo vietos užėmimo.

ISPĖJĪMAS APIĖ BRANDUOLINĖ PUOLĪMA, nuclear strike warning, оповещение о ядерном нападении – žr. *įspėjimas*.

ISPĖJĪMAS APIĖ CHĖMINĖ PUOLĪMA, gas warning, оповещение о химическом нападении – žr. *įspėjimas*.

ISPĖJĪMAS APIĖ ÓRO PAVŌJŪ, air-raid warning, оповещение о воздушной тревоге – žr. *įspėjimas*.

ISPĖJĪMAS APIĖ RChB TARŠŌS PAVŌJŪ, fallout warning, предупреждение об опасности РХБ заражения – žr. *įspėjimas*.

ISPĖJĪMO SISTEMĀ, warning system, система оповещения – valdymo punktų ir techninių priemonių kompleksas kariniams vienetams ir kariams (gyventojams) apie priešo veiksmus, NP naudojimą bei ekstremalias situacijas įspėti. Įspėjimo sistemą sudaro: vadavietės, štabai, budinčiosios priemonės, visų rūšių ryšio ir signalinės priemonės. Gyventojų įspėjimo ir informavimo sistemą sudaro: Civilinės saugos departamento ir teritorinės civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos institucijos, ryšių sistema, įspėjamųjų sirenų sistema, visuomenės informavimo priemonės (radijas, televizija, vietinis radijo tinklas). Be centrinės valstybinės įspėjimo ir informavimo sistemos, dar veikia dvi vietinės sistemos: viena veikia katastrofinio užtvindymo atveju, pralaužus Kauno hidroelektrinės užtvanką, ir apima Kauno miesto, Kauno, Šakių, Jurbarko ir Šilutės rajonų gyventojus; kita – Ignalinos AE įspėjimo ir informavimo sistema, apimanti 30 km zonoje gyvenančius žmones.

IŠPĒTI IR APSĀUGOTI, warned protected, предупреждены и защищены – draugiškų pajėgų pažeidžiamumo brand. ginklo naikinamaisiais veiksniais lygis. Esant tokioms sąlygoms, kariai turi tam tikrą apsaugą nuo šiluminio poveikio, sproginimo ir jonizuojančiosios spinduliuotės. Tokia apsauga gali būti dengtos šarvuotosios kovos mašinos, dengti šaulio apkasai. Dar žr. *neįspėti ir neapsaugoti, įspėti ir neapsaugoti*.

IŠPĒTI IR NEAPSĀUGOTI, warned exposed, предупреждены и незащищены – draugiškų pajėgų pažeidžiamumo brand. ginklo naikinamaisiais veiksniais lygis. Esant tokioms sąlygoms kariai turi atsigulti kniūbsčia, užsidengti visas atviras kūno dalis ir apsisaugoti nuo šiluminio poveikio bent jau dviejų sluoksnių vasarine apranga. Dar žr. *neįspėti ir neapsaugoti, įspėti ir apsaugoti, signalas „Atomas“*.

IŠANKSTINĖ PARENGTIS, preliminary readiness, предварительная готовность – AE darbo sutrikimai, kai dėl neišaiškintų priežasčių kyla radiacinis pavojus AE personalui ir gyventojams.

IŠANKSTINIS ĮSPĖJAMĀSIS SIGNĀLAS, warning call, предварительный сигнал оповещения – žr. *signalas*.

IŠKVĖPIMO VOŽTŪVAS, outlet valve, выдыхательный клапан – dujokaukės vožtuvas, praleidžiantis į atmosferą iškvėptą į dujokaukės antveidį orą. Paprastai dujokaukėje būna du ar keli Δ , jie įtaisomi vožtuvų dėžutėje. Δ yra jautriausi dujokaukės elementai, nes jiems sugedus, užsiteršus ar užšalus užterštas oras patenka po antveidžiu.

IŠMETAMĀSIS ŪŽTAISAS, ejection charge, вышибной заряд – žr. *užtaisas*.

IŠORINĖ APŠVITĀ, external exposure, внешняя облученность – žr. *apšvita*.

IŠORINIS APŠVITINIMAS, external radiation, внешнее облучение – žr. *apšvitinimas*.

IŠSKLAIDYMAS, sklaidà, dispersion, рассредоточение, рассеивание – 1. kariuomenės, kovos technikos, personalo, kurie paprastai yra sutelkti ribotuose rajonuose, išsklaidymas arba veiksmai, siekiant sumažinti pažeidžiamumą. Kariniai vienetai išsklaidomi atsižvelgiant į jų vykdomus uždavinius, vietovės ir kovos technikos apsaugines ir maskuojamąsias savybes, fortifikacinį rajono (pozicijų) įrengimą ir kitas aplinkybes. Išsklaidymas privalo maksimaliai sumažinti nuostolius, bet neapsunkinti sąveikos ir kovos veiksmų. Kariniai vienetai išsklaidomi taip, kad vienu (tam tikros galios) brand. arba įprastinio ginklo smūgiu (viena raketa, vienu artilerijos diviziono arba baterijos

antpuoliu, vieno lėktuvo, sraigtasparnio arba jų grandies smūgiu) nebūtų išvesti iš rikiuotės du gretimi kariniai vienetai; 2. skystųjų ar aerozolinių medžiagų skleidimas chem. ar biol. operacijose.

IŠTISINIS GAĪSRAS, compact fire, сплошной пожар – žr. *gyvenvietės gaisras*.

IŠVENGTÓJI APŠVITÓS DÒZĖ, avertable dose, доза, которой удалось избежать – žr. *apšvitos dozė*.

ĮVYKIS, event, происшествие – reikšmingas visuomenės arba asmens gyvenimo reiškinys. Neviršijantis nustatytą kriterijų gamtinio, techninio, ekologinio ar socialinio pobūdžio įvykis, turintis ribotą vietinį poveikį žmonėms, turtui, ūkiui ir aplinkai. Dar žr. *ekstremalusis įvykis, branduolinis įvykis, ypatingasis įvykis*.

IZOLIÁTORIUS, insulator, изолятор – specialiai įrengta patalpa, kurioje laikomas ligonis, sergantis užkrečiamąja liga, arba žmogus, bendravęs su tokiu ligoniu.

IZOLIÁVIMO IR APRIBÓJIMO PRÍEMONĖS, isolation and restriction measures, изоляционные и ограничительные мероприятия – biol. naikinimo ir epidemijų židiniuose vykdomos priemonės. Tokios priemonės yra: ↑ *stebėjimas* ir ↑ *karantinas*.

IZOLIÚOJAMASIS KVĖPÁVIMO APARÁTAS, self-contained respiratory apparatus, изолирующий дыхательный аппарат – universalí apsaugos priemonė kvėpavimo organams nuo visų kenksmingų medžiagų ir įvairios jų koncentracijos saugoti. Kai kuriuose Δ derinamas deguonies regeneravimas ir papildymas iš deguonies balionų, su kai kuriais galima dirbti po vandeniu. Dar žr. *regeneracinė dėžutė*.

IZOLIÚOJAMOJI APSAUGÌNĖ APRANGÀ, impermeable unit, изолирующая защитная одежда – žr. *apsauginė apranga, izoliuojamoji apranga*.

IZOLIÚOJAMOJI DUJÓKAUKĖ, oxygen breathing gas mask, изолирующий противогаз – žr. *dujokaukė*.

IZOTÒPAS, isotope, изотоп – to paties chem. elemento atomas, turintis vienodą protonų, bet skirtingą neutronų skaičių. Tas pats chem. elementas gali turėti keletą izotopų, pvz., uranas turi 12 izotopų, kurie žymimi taip: U 233, U 235, U 238 (arba ^{233}U , ^{235}U , ^{238}U) ir t.t.

J

JODO PROFILĀKTIKA, iodine prophylactic, иодная профилактика – skydinės liaukos išotininimas patvariuoju jodu, kad į ją nepatektų radioakt. jodas; profilaktinė medicinos priemonė. Atliekant Δ , skydliaukė išotinama patvariuoju jodu ir nepriima jo radioakt. izotopų. Didžiausias apsaugos efektas pasiekiamas vartojant patvarųjį jodą iš anksto arba kartu su radioakt. jodo patekimu į organizmą. Profilaktikai jodas vartojamas kalio jodido tabletėmis, kurios gaminamos po 250, 125 ir 40 mg, arba jodo vandens spiritinis tirpalas.

JŪNAS, ion, ион – elektringasis atomas arba atomų grupė. Neutraliam atomui netekus elektronų susidaro teigiamieji Δ , o prisijungus – neigiamieji Δ . Dar žr. *jonizacija*.

JONIZĀCIJA, ionization, ионизация – jonų susidarymas elektronams pasišalinant ar jiems prisijungiant prie atomų ar molekulių; neutralaus atomo skilimas į priešingo krūvio daleles: elektroną ir atomo likutį (teigiamąjį joną). Dujų Δ vyksta dėl išorinio poveikio atplėšiamų nuo atomo ar molekulės vieno ar kelių elektronų. Δ lygis – jonų ir neutraliųjų dalelių santykis tūrio vienetė. Δ vyksta veikiant atomus ultravioletine, rentgeno, gama spinduliuote (fotojonizacija), labai įkaitinus dujas (termojonizacija), veikiant elektros laukams, susiduriant dalelėms su elektronais ir sužadintomis dalelėmis (smūginė jonizacija) ir kt. būdais. Dar žr. *jonizacijos geba*.

JONIZĀCIJOS GEBĀ, ionizing power, ионизирующая способность – elektromagnetinių bangų ir dalelių gebėjimas jonizuoti atomus ir molekules. Δ turi didelės energijos elektromagnetinės bangos (rentgeno ir gama spinduliai), alfa, beta dalelės, neutronai ir kt. Didžiausią Δ turi alfa dalelės.

JONIZĀCIJOS KĀMERA, ionization chamber, ионизационная камера – įrenginys jonizuojančiajai spinduliuotei registruoti ir tirti. Jos veikimas pagrįstas elektros krūvio, kuris atsiranda per tam tikrą laiką pavienėmis dalelėmis arba jų srautu jonizuojant dujas, matavimu. Naudojama dozimetriniuose ir kt. prietaisuose.

JONIZUOJANČIOJI SPINDULIUŪTĒ, ionic irradiation, ионизирующее облучение – spinduliuotė, kuriai veikiant aplinkoje susidaro skirtingų krūvių dalelės, vadinamos jonais. Δ sukelia elektromagnetinės bangos, kurių ilgis yra ne didesnis kaip 100 nanometrų, o dažnis – ne mažesnis kaip $3,10^{15}$ hercų, t. p. alfa, beta dalelės ir neutronai. Δ žaloja gyvus audinius ir yra vienas iš brand. sproginimo naikinamųjų veiksmių. Kartais Δ vadinama radiacija, tačiau šis terminas fizikoje nebevertojamas. Dar žr. *biologinis jonizuojančiosios*

spinduliuotės poveikis, gamtinė jonizuojančioji spinduliuotė, technogeninė jonizuojančioji spinduliuotė, radioaktyvioji spinduliuotė, jonizacijos geba.

JONIZUOJANČIOSIOS SPINDULIUOTĖS FŌNAS, radiacijos fonas, background radiation, фон ионизирующего облучения, радиационный фон – 1. brand. radioaktyvioji spinduliuotė (jonizuojančioji spinduliuotė), kurią skleidžia kūnas bei aplinka ir kuri visada veikia individualiai; 2. jonizuojančioji spinduliuotė, kurią sudaro: ↑ *gamtinė jonizuojančioji spinduliuotė* ir ↑ *technogeninė jonizuojančioji spinduliuotė*. Iš visų jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių Žemės gyventojai kasmet vidutiniškai gauna 2–3 mSv apšvitos dozę. Vidutinis Δ Lietuvoje – 0,1–0,2 $\mu\text{Sv/h}$ (10–20 $\mu\text{R/h}$).

JONIZUOJANČIOSIOS SPINDULIUOTĖS FŌNO NUSTĀTYMAS, background count, определение фона ионизирующего облучения – veiksmiškai jonizuojančiosios spinduliuotės fono charakteristikoms nustatyti; jais nustatomi radioaktyvumo indikatorius rodmenys, kurie skiriasi nuo tų, kuriuos pageidaujama aptikti. Nustatant jonizuojančiosios spinduliuotės foną, ppr. nustatoma jonizuojančioji spinduliuotė, kurią sukelia natūralūs radioaktyvumas ir kosminiai spinduliai.

JONIZUOJANČIOSIOS SPINDULIUOTĖS SLOPINIMO KOEFICIĖNTAS, ionic radiation reduction coefficient, коэффициент ослабления ионизирующего облучения – kurio nors jonizuojančiosios spinduliuotės parametro (dozės, dozės galios ir kt.) kitimo charakteristika, prilygstanti jo kiekybinių reikšmių (jonizuojančiajai spinduliuotei praėjus pro apsauginį sluoksnį ir iki apsauginio sluoksnio) santykiui. Δ yra pagrindinis medžiagos apsauginių savybių rodiklis. Praktikoje vartojamos slopinimo kartotinio (atvirkštinės Δ reikšmės) ir pusinio slopinimo sluoksnio sąvokos. Slopinimo kartotinis (dar vadinamas vidutiniu Δ) rodo, kiek kartų medžiaga arba apsauginis įrenginys mažina apšvitos dozę arba dozės galią, pvz., atvirasis nedezaktyvuotas apkasas – 3, blindažas – 500, slėptuvė – 1000 kartų ir pan. Dar žr. *pusinio slopinimo sluoksnis*.

JONIZUOJANČIOSIOS SPINDULIUOTĖS ŠALTINIS, ionic radiation source, источник ионизирующего облучения – įrenginys ar radioakt. medžiaga, kuri sukelia jonizuojančiąją spinduliuotę arba išmeta radionuklidus, kai spinduliuotės intensyvumas viršija nustatytą lygį. Δ gali būti gamtinis ir dirbtinis, atvirasis ir uždasis.

atvirasis Δ , open ionic radiation source, открытый источник ионизирующего облучения – šaltinis, kurį naudojant į aplinką gali patekti jame esančių radioakt. medžiagų.

dirbtinis Δ , artificial ionic radiation source, искусственный источник ионизирующего облучения – žmogaus sukurtas jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis.

gamtinis Δ , natural ionic radiation source, естественный источник ионизирующего облучения – jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis, egzistuojantis natūraliomis sąlygomis: kosminė spinduliuotė, veikianti žmones jiems skrendant orlaiviais dideliame aukštyje, ir žemės jonizuojančiosios spinduliuotės šaltiniai, esantys statiniuose, šachtose, mineralinio vandens šaltiniuose ir kt.

uždarasis Δ , closed ionic radiation source, закрытый источник ионизирующего облучения – jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis, hermetizuotas kapsulėje arba apvalkale, kuris, tinkamai naudojamas, apsaugo žmogų nuo tiesioginio kontakto su radioakt. medžiagomis visais jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinio naudojimo atvejais.

JONIZUOJANTYSIS SPINDULIĀVIMAS, ionic radiation, ионизирующее излучение – 1. vyksmas, kurio metu susikuria \uparrow jonizuojančioji spinduliuotė; 2. kvantinis (elektromagnetinis) arba korpuskulinis (susidedantis iš elementariųjų dalelių) spinduliavimas, kuriam veikiant aplinkoje iš neutralių atomų ir molekulių susidaro jonai. Kvantinis Δ – ultravioletinis, rentgeno ir gama spinduliavimas; korpuskulinis – alfa ir beta spinduliavimas, protonų, neutronų ir kt. dalelių srautas. Gamtinį Δ sudaro kosminis spinduliavimas ir radioakt. medžiagų Δ ; dirbtinį Δ – brand. sprogimai, brand. reaktoriai, rentgeno aparatai ir kt. Δ žalojamai veikia gyvus audinius ir yra vienas iš brand. sprogimo naikinamųjų veiksnių (pirminė ir liekamoji radioaktyvioji spinduliuotė).

JUDRŪSIS LEIDIMO ĮRENGINYS, mobile launcher, подвижная пусковая установка – žr. *leidimo įrenginys*.

JŪODLIGĖ, anthrax, malignant pustule, сибирская язва – sunki užkrečiamoji nekontaktinė gyvulių liga, kuria serga ir žmonės; Δ sukelia sporas gaminančios bacilos; sukėlėjai aplinkoje išsilaiko kelerius metus. Perduodama įkvepiant užkratą, per užkrėtus maisto produktus, namų apyvokos daiktus; nuo ligonių sveikiesiems praktiškai neperduodama. Biol. karo sąlygomis Δ sukėlėjai purškiami ore, jais užkrečiami namų apyvokos daiktai. Inkubacinis laikotarpis – 2–3 paros. Dažniausiai pasitaiko Δ odos forma. Sukėlėjų patekimo vietoje, paprastai ant rankų, kaklo ar veido, atsiranda raudonos niežtinčios dėmelės, kurios vėliau virsta skysčio pilnomis pūslelėmis. Aplinkiniai audiniai patinsta. Pūslelės trūksta, susidaro opos, kurios greit apsitraukia tamsiai vyšninės spalvos šašais. Padidėja limfmazgiai, apnuodijamas organizmas. Ligonių krečia šaltis, kyla karštis. Labai sunkiai sergama plaučių, žarnų arba sepsine formomis; mirtingumas – 100%.

K

KÁLCIO HIPOCHLORITAS, perchloron, гипохлорит кальция – gerai tirpstantys vandenyje bespalviai kristalai. Δ vartojamas degazavimui, dezinfekavimui, nuotekų kenksmingumui šalinti ir kt.

KARANTĪNAS, quarantine, карантин – priemonės, neleidžiančios plisti iš epidemijos židinio užkrečiamosioms ligoms; antiepideminės ir režimo bei izoliavimo priemonės, kuriomis visiškai izoliuojami užkrėsti kariai (gyventojai) ir likviduojami užkrečiamieji susirgimai biol. naikinimo (užkrečiamųjų ligų) židinyje. Δ įvedamas nustačius ypač pavojingų ligų (maro, choleros, raupų ir kt.) sukėlėjus. Ginkluotosiose pajėgose Δ režimas gali būti įvestas pavieniams kariams, jų šeimų nariams, kariniams vienetams (laivams), kariniams ešelonams ir t. t. Δ atveju vykdomos stebėjimo priemonės, t. p. papildomos priemonės: visiškai izoliuojami padalinių kariai, kuriems skirtas karantinas, nuo kitų vienetų ir vietinių gyventojų; išorines Δ zonos ribas saugo ginkluoti kariai; užkrėsti kariai išdėstomi mažomis grupėmis, nustatomas griežtas jų elgsenos, mitybos ir Δ taisyklių laikymosi režimas; organizuojama komendanto tarnyba, patruliavimas ir eismo reguliavimas; vienetai, kuriems skirtas karantinas, aprūpinami pagal specialų režimą. Δ trukmė nustatoma priklausomai nuo užkrečiamosios ligos inkubacinio periodo (nuo paskutinio ligonio izoliavimo ir dezinfekcinių priemonių baigties taršos židinyje momento). Jeigu nėra susirgimo atveju, Δ, pasibaigus nustatytam laikotarpiui, nutraukiamas įvedusio vado potvarkiu.

KARINIAI CHĖMINIAI SIMBOLIAI, chemical warfare symbols, военно-химические символы – sutartiniai kovinių nuodingųjų medžiagų pavadinimai: VX (dvigubasis variantas – VX–2), BZ, CR, CS, LSD, zarinas – GB (dvigubasis variantas – GB–2), zomanas – GD, ipritas – HD, azoto ipritai – HN–1, HN–2, HN–3, cianido rūgštis – AC, chlorcianas – CK, fosgenas – CG, BZ, chloracetofenonas – CN, adamsitas – DM ir kt.

KARINIS APSAUGINIS KOMPLĖKTAS, field protective clothing, общевойсковой защитный комплект – izoliuojamoji odos IAP, skirta atviroms kario kūno dalims, aprangai ir apavui saugoti nuo nuodingųjų medžiagų, radioakt. dulkių ir biol. aerozolio. Δ – daugkartinio naudojimo apsaugos priemonė, užterštas komplektas švarinamas ir vėl naudojamas apsaugai. Δ sudaro ↑ *apsauginis apsiaustas*, ↑ *apsauginės kojinės* ir ↑ *apsauginės pirštinės*. Yra penkios Δ padėty: I (žygio); II (parengties); III (kovos – apsiaučiamas apsauginis apsiaustas); IV (kovos – apsiselkamas

apsauginis apsiaustas įsimaunant į apsiausto rankoves, užsimaunamos apsauginės kojinės ir pirštinės); V (kovos – apsauginis komplektas apsisivelkamas kaip kombinezonas). III padėtyje Δ dėvimas, kai priešas netikėtai panaudoja chem. ar biol. ginklus. IV ir V padėtyse Δ apsisivelkamas iš anksto (IV padėtyje taip pat ir nedelsiant – iš III padėties po chem. ar biol. ginklų panaudojimo arba iš I ar II padėties tuoj pat po brand. sprogdimo, kai veikiama pėsčiomis).

KARINIS CHĖMINĖS ŽVALGŪBOS PRIĖTAISAS, combat chemical survey device, войсковой прибор химической разведки (ВПХР) – chem. žvalgybos prietaisas paralyžiuojamosioms, pūliuojamosioms ir bendrosioms nuodingosioms medžiagoms ore, vietovėje, ant ginkluotės, kovos technikos ir ekipuotės, taip pat VX ir BZ garams ore nustatyti. Δ t. p. gali nustatyti ore amoniaką. Δ darbo principas yra toks: siurbiant rankiniu siurbliu užterštą orą pro indikacinius vamzdelius, juose keičiasi užpildo spalvos. Pagal užpildo spalvų kitimą ir jų intensyvumą arba spalvų kitimo laiką sprendžiama apie nuodingąsias medžiagas ir jų apytikrę koncentraciją. Dar žr. *indikacinis vamzdelis*.

KARINIS POTENCIĀLAS, military potential, военный потенциал – valstybės (koalicijos) galimybės taikos ir karo metais išlaikyti ir tobulinti ginkluotąsias pajėgas, didinti jų kovinę gebą, papildyti parengtais kadrais, aprūpinti šiuolaikiniais ginklais ir kovos technika, visų rūšių materialinėmis priemonėmis, užtikrinti, kad būtų pasiekti karo meto tikslai. Δ nėra pastovus. Δ apibūdina tokie rodikliai: karių skaičius ir jų moralinis, psichologinis, bendrojo lavinimo, karinis, karinis-techninis, kovinis parengimas; ginkluotės ir kovos technikos skaičius ir kokybė; kariuomenės aprūpinimas materialinėmis-techninėmis priemonėmis; karinės doktrinos ir teorijos parengimas ir karo praktikos atitikimas; karinių kadro parengimas; ginkluotųjų pajėgų kovinės parengties lygis; mobilizacinės atsargos ir mobilizacinės galimybės.

KARIŲ NŪOSTOLIAI, casualty, потери личного состава – žr. *karo nuostoliai*.

KARIŲ REAGĀVIMO LAIKAS, personnel reaction time, время реагирования личного состава – laikas, reikalingas kariams, kad spėtų panaudoti nurodytas apsaugos priemones, gavę įspėjimą apie brand. pavojų.

KARIŲ SAUGŪMO UŽTĪKRINIMAS, protective security assistance, обеспечение безопасности воинов – veiksmai ir priemonės, užtikrinantys karių saugumą veikiant taršos, sugriovimų, gaisrų ir užtvindymo zonose. Karių saugos priemonės yra šios: nuolatinė RChB ir inžinerinė žvalgyba; laiku ir sumanus individualiosios ir kolektyvinės apsaugos priemonių, ginkluotės, kovos technikos ir vietovės apsauginių savybių naudojimas ir specialiuju

profilaktinių medicinos priemonių vartojimas; tikslingiausių pavojingų zonų įveikimo būdų pasirinkimas; griežtas elgesio taisyklių užterštoje vietovėje laikymasis. Tokių priemonių apimtis ir turinys priklauso nuo konkrečių aplinkybių.

KĀRO NŪOSTOLIAI, military casualties, военные потери – karių netekimas mūšio lauke, užnugaryje ir materialiniai nuostoliai, patirti karo metu ir dėl karo rezultatų. Skiriami koviniai ir nekoviniai, karių ir materialiniai nuostoliai; brand. kare – branduoliniai, branduoliniai šalutiniai ir radiaciniai nuostoliai. Dar žr. *koviniai nuostoliai, nekoviniai nuostoliai, branduoliniai nuostoliai, branduoliniai šalutiniai nuostoliai, radiaciniai nuostoliai*.

karių Δ, casualty, потери личного состава – terminas vartojamas kalbant apie karius, kurie paskelbti žuvusiais, sužeistais, ligoniais, sulaikytais, paimtais į nelaisvę arba dingusiais.

materiāliniai Δ, material damage, материальный ущерб – nuostoliai, kuriuos ginkluotei, kovos technikai, šaudmenims, ekipuotei, kitoms materialinėms priemonėms sukėlė priešo NP naudojimas.

KĀRO PADĒTĪS, state of war, состояние войны [военное положение] – ypatingas teisinis režimas, įvedamas šalyje ar atskiroje jos dalyje Prezidento ar Seimo sprendimu nepaprastomis aplinkybėmis. Pasireiškia karinės valdžios įgaliojimų išplėtimu, piliečių papildomomis pareigomis ir tam tikrais apribojimais.

KARŠTŪJI DALĒLĒ, hot particle, горячая частица – žr. *alfa dalelė*.

KARŠTŪJI DĒMĒ, hot spot, горячее пятно – taršos zonos rajonas, kuriame radioakt. tarša yra kur kas didesnė nei gretimuose tos pačios zonos rajonuose.

KATASTROFĀ, catastrophe, катастрофа – didelė netikėta nelaimė, įvykis, kurio padariniai tragiški: griūva pastatai, statiniai, naikinamos materialinės vertybės, žalojami ir žūva žmonės.

KATASTRŪFINIO UŽTVĖNDYMO ZONĀ catastrophic flooding zone, зона катастрофического затопления – vietovė, kurioje vandens lygis gali pakilti daugiau kaip 1,5 m, lyginant su daugiamečiu vidutiniu pakilimu, vandens srovės greitis gali siekti ne mažiau kaip 2,5 m/s. Tokioje zonoje gali žūti žmonės, griūti pastatai ir statiniai, gali būti sugadinti įrenginiai.

KATASTRŪFINIS GAIVALINIS REIŠKINYS, natural catastrophic phenomenon, стихийное катастрофическое явление – žr. *gaivalinis reiškinys*.

KATASTRŪFINIS UŽTVĖNDYMAS, catastrophic flooding, катастрофическое затопление – potvynis, kurį sukelia užtvankų ir kitų hidrotechninių statinių sugriovimas. Δ skiriasi nuo gamtinio potvynio tuo, kad pastarąjį galima prognozuoti ir laiku apie jį išpėti gyventojus, karinius vienetus,

o Δ įvyksta netikėtai ir gyventojams bei kariams gelbėti lieka minutės ir sekundės. Δ apibūdina \uparrow *katastrofinio užtvindymo zona*.

KIETÀSIS RAKĖTINIS KŪRAS, solid propellant, твердое ракетное топливо – žr. *rakėtinis kuras*.

KILNÓJAMOJI GAÍSRO GESINIMO PRÍEMONĖ, mobile fire-extinguishing equipment, подвижное средство пожаротушения – žr. *gaisro gesinimo priemonė*.

KILOTONÀ, kt, kiloton, kt, килотонна – trinitrotolueno (trotilo, TNT) ekvivalento vienetas, prilygstantis tūkstančiui tonų TNT (1 kt = 1000 t). Kilotonomis matuojama subkilotoninio, kilotoninio ir nominaliojo brandginklo galia.

KILOTONINIS BRANDUOLINIS GIŅKLAS, kiloton weapon, килотонное ядерное оружие – žr. *branduolinis ginklas*.

KITÍ NEATIDĖLIÓTINI DARBAÍ, other urgent operation, другие неотложные работы – darbai, kurie atliekami likviduojant ekstremaliųjų situacijų padarinius; jų tikslas – sudaryti sąlygas gelbėjimo darbams. Δ yra šie: kelių, pravažiamųjų įrengimas griuvėsiuose ir užterštoje vietovėje; avarių ir jų padarinių šalinimas elektros, vandentiekio, kanalizacijos ir kituose technologiniuose tinkluose; nesaugių konstrukcijų ir statinių, trukdančių gelbėjimo darbams ar keliančių pavojų žmonėms, sutvirtinimas arba nugriovimas; nesprogusių sprogmenų paieška, kenksmingumo šalinimas ar sprogmenų naikinimas; sanitarinis žmonių ir veterinarinis gyvulių švarinimas, drabužių, IAP, technikos dezaktyvavimas, degazavimas ir dezinfekavimas; užterštos vietovės, statinių, maisto produktų bei vandens kenksmingumo šalinimas. Dar žr. *gelbėjimo darbai*.

KIŪRIS, Ci, curie, кюри – nesisteminis aktyvumo vienetas – radionuklido aktyvumas šaltinyje, kuriame per 1 s įvyksta $3,7 \cdot 10^{10}$ savaiminių branduolio virsmų. 1 Ci = $3,7 \cdot 10^{10}$ Bq. Savitasis aktyvumas matuojamas Ci/l, Ci/kg, Ci/m³, paviršinis aktyvumas – Ci/km². Dar žr. *bekerelis*.

KOLEKTÝVINĖ APSAUGÀ NUÓ BRANDUOLINIO, BIOLÒGINIO IR CHĖMINIO GIŅKLO, collective nuclear, biological and chemical protection, коллективная защита от ядерного, биологического и химического оружия – grupinė apsauga RChB situacijoje, kuri leidžia nenaudoti individualiosios RChB apsaugos. Dar žr. *kolektyvinės apsaugos priemonės, kolektyvinės apsaugos sistema*.

KOLEKTÝVINĖS APSAUGÓS PRÍEMONĖS, collective protection equipment, средства коллективной защиты – sandarūs ir nesandarūs judrieji (tankai, kovos mašinos, šarvuočiai, automobiliai) ir stacionarieji (\uparrow *apsauginiai įrenginiai ir statiniai*) objektai, kurie skirti žmonėms saugoti nuo įvairių ginklų

poveikio. Judrieji ir stacionarieji objektai, aprūpinti *↑filtravimo ir ventilacijos įranga*, tampa sandarūs ir saugo nuo radioakt., nuodingųjų bei biol. medžiagų. Nesandariuose objektuose būtina naudoti kvėpavimo organų apsaugos priemonės.

KOLEKTÝVINĖS APSAUGŌS SISTEMĀ, collective protective system, система коллективной защиты – sistema, skirta karių grupei saugoti brand., chem. ir biol. ginklų naudojimo aplinkoje, kuri suteikia galimybę nusiimti ir nusivilkinti individualiosios apsaugos priemonės. Gali būti naudojami du tipai Δ : perteklinio slėgio ventilacijos sistema, kuri neleidžia patekti neišvalytam (užterštam) orui; kaukių ventilacijos įtaisas, pro kurio lanksčias žarneles tiekiamas išvalytas oras nepaisant, ar jis suporintas su dujokaube ar su specialiaja kauke.

KONCENTRĀCIJA, concentration, концентрация – nuodingųjų medžiagų kiekis užteršto oro tūrio vienetė. Δ matuojama mg/l, g/m³, mg/m³. Nuodingųjų medžiagų Δ ir ekspozicijos (neapsaugoto žmogaus buvimo laiko užterštoje vietovėje) sandauga vadinama įkvepiamąja apsinuodijimo doze ir matuojama mg·min/l. Δ gali būti: nepakeliamoji (kai pasireiškia pirmieji apsinuodijimo požymiai), žalojamoji, mirtinoji, didžiausioji leidžiamoji koncentracija darbo vietoje (PChM). Dar žr. *kovinė koncentracija*, *leidžiamoji koncentracija*.

KONTĀKTINĖ APŠVITĀ, contact exposure, контактная облученность – žr. *apšvita*.

KONTĀKTINĖ LIGĀ, contagious disease, контагиозная болезнь – užkrečiamoji liga, kuri gali plisti nuo užkrėstųjų sveikiesiems pro odą ir gleivines (kontaktiniu būdu). Lengviausiai perduodamas maras, raupai, cholera, dėmėtoji šiltinė ir kt.

KONTROLIÚOJAMOJI ZONĀ, control zone, контролируемая зона – teritorija, kurioje vykdomas pasirengimas radiacinės avarijos padariniams likviduoti. Kontroliuojamai zonai priklauso sanitarinė apsaugos zona ir apsaugos priemonių zona.

apsaugos priemonių zonà, protective measures zone, зона защитных мероприятий – tai aplink IAE nustatyta kontroliuojamoji zona, kurioje radioakt. apšvita AE normalaus eksploatavimo sąlygomis nevirsija leidžiamųjų normų. Δ dar skiriama į prevencinių (per 5 km nuo IAE), skubių (per 30 km) ir ilgalaikių (per 50 km) apsaugos priemonių zonas. Įvykus IAE bendrajai radiacinei avarijai, prevencinių apsaugos priemonių zonoje skubios apsaugos priemonės vykdomos nedelsiant; skubių apsaugos priemonių zonoje – atsizvelgiant į aplinkos radioakt. užterštumo lygį; ilgalaikių apsaugos priemonių zonoje įgyvendinamos iš anksto parengtos apsaugos priemonės nuo ilgalaikių apšvitos dozių, esant radioakt. vietovės ir maisto produktų taršai.

Gyventojų apsaugos nuo jonizuojančiosios spinduliuotės priemonės yra šios: slėptuvių naudojimas, jodo profilaktika, gyventojų evakuavimas.

sanitārinė apsaugos zonà, sanitation protective zone, санитарно-защитная зона – tai aplink IAE (per 3 km) nustatyta kontroliuojamoji zona, kurioje radioakt. apšvita AE normalaus eksploatavimo sąlygomis gali viršyti leidžiamąsias normas.

KŌSMINIS GIŅKLAS, space weapon, космическое оружие – kosminės sistemos ir priemonės, kurios gali būti naudojamos kosminiams ir antžeminiams (antvandeniniams) objektams naikinti.

KOVINĖ GALVŪTĖ, warhead, боеголовка – raketos, sviedinio, torpedos ar kito šaudmens dalis, turinti brand. ar termobranduolinę sistemą, sprogstamąją sistemą, nuodingųjų, biol. ar inertinių medžiagų, kuriomis daroma žala. Δ gali būti: brand., chem., biol., įprastinė ir kt.

biològinė Δ, biological warhead, биологическая боеголовка – šaudmens kovinė galvutė (kovinė dalis) su biol. užtaisais.

branduolinė Δ, nuclear warhead, ядерная боеголовка – šaudmens kovinė galvutė (kovinė dalis) su brand. užtaisais.

chėminė Δ, chemical warhead, химическая боеголовка – šaudmens kovinė galvutė (kovinė dalis) su cheminiu užtaisais. Ppr. raketos Δ yra kasetinė, ją sudaro korpusas, sprogdiklis ir įtaisas, užtikrinantis korpuso atidarymą reikiamame raketos skriejimo taške; korpusas užtaisomas kasetiniais elementais (mažo kalibro bombomis), kuriuose yra nuodingosios medžiagos.

įprastinė Δ, conventional warhead, обычная боеголовка – šaudmens kovinė galvutė (kovinė dalis) su įprastiniu užtaisais.

KOVINĖ GEBÀ, combat effectiveness, боеспособность – kariuomenės (aviacijos, laivyno pajėgų) gebėjimas kautis ir vykdyti kovos užduotis pagal jų paskirtį; vienas pagrindinių kovinės parengties elementų. Δ priklauso nuo karių komplektavimo, kovos įgūdžių ir dvasinės būsenos, nuostolių dydžio ir jų likvidavimo galimybių, aprūpinimo materialinėmis priemonėmis ir kt. Reikalavimai kariuomenės kovinei gebai labai sugriežtėjo atsiradus brand. ginklui. Δ gali būti prarandama. Δ išsaugojimas ir atkūrimas – vienas iš pagrindinių vadų ir štabų uždavinių. Dar žr. *kovinės gebos praradimas, kovinės gebos atkūrimas*.

KOVINĖ KONCENTRĀCIJA, combat concentration, боевая концентрация – nuodingųjų medžiagų koncentracija ore, reikalinga tam tikram koviniam efektui pasiekti, pvz., kariams iš rikiuotės išvesti arba tam tikrą laiką kaunamo karinio vieneto kovinei gebai sumažinti. Δ – oro taršos nuodingųjų medžiagų garais ir aerozoliu kiekybinė charakteristika. Δ išreiškiama (kaip ir koncentracija) nuodingųjų medžiagų kiekiu oro tūrio vienete ir matuojama

mg/l, mg/m³ arba g/m³. Kiekviena nuodingoji medžiaga apibūdinama Δ diapazonu priklausomai nuo to, kokią kovos užduotį turi atlikti ši nuodingoji medžiaga. Jeigu nuodingoji medžiaga yra mirtinojo poveikio, tai jos Δ diapazonas bus nuo minimalios koncentracijos, per trumpą laiką sukeliančios pirmuosius apsinuodijimo požymius ir pagaliau – mirtį, iki koncentracijos, kuriai esant žmogus miršta per trumpą laiką (1 min.). Pvz., zarino koncentracija 0,0002 mg/l per 1–2 min. sukelia pirmuosius apsinuodijimo požymius (akių vyzdžių susiaurėjimas), o būnant parą tokioje atmosferoje, mirštama. Mirštama per kelias min., jeigu 1 min. kvėpuojama oru su zarino koncentracija maždaug 0,1 mg/l. Taigi zarino Δ diapazonas yra 10⁻⁴–10⁻¹ mg/l.

KOVINĖ NUODINGOJI MĒDŽIAGA, chemical warfare agent, боевое отравляющее вещество, OB – chem. junginys, turintis tam tikrų nuodijamųjų, chem. ir fizik. savybių; apnuodija priešo karius ir gyventojus, užteršia orą, vietovę, ginkluotę, kovos techniką, aprangą, įvairius daiktus, apnuodija maisto produktus ir vandenį. Fizikinės ir cheminės Δ charakteristikos: agregatinė būseną, tirpumas, tankis, hidrolizė, sočiųjų garų slėgis, lakumas, didžiausia koncentracija, lydymosi ir virimo temperatūra, klampumas ir kt. Svarbiausia Δ savybė – ↑ *nuodingumas*. Δ skiriamos pagal fiziologinį poveikį – paralyžiuojamosios, pūliuojamosios, bendrosios, dusinamosios (troškinamosios) ir psichotropinės; pagal taktinę paskirtį – mirtinosios ir žalojamosios; pagal žalojamojo poveikio spartą – greitosios ir lėtosios; pagal patvarumą – patvariosios ir nepatvariosios. Daugelis Δ turi kumuliacinį poveikį (kaupiasi organizme). Taip pat gali būti skiriamos imitacinės ir mokomosios Δ. Δ paskleidžia cheminiai šaudmenys. Δ veikimą mažina ar naikina degazacija. Nuo Δ apsaugo dujokaukė, odos apsaugos priemonės, slėptuvės su veikiančia filtravimo ir ventilacijos įranga.

Pirmą kartą ir dideliu mastu Δ buvo panaudotos I pasauliniame kare 1915 04 22 prie Ipro upės (Belgija). Veiksmingiausias to meto Δ buvo fosgenas, difosgenas, ipritas (pavadintas garstyčių dujomis). Karui baigiantis, buvo išrastas liuizitas, adamsitas ir chloracetofenonas. Per I pasaulinį karą nuo Δ nukentėjo ~1 mln. žmonių. 1925 m. Ženevos protokolas uždraudė naudoti Δ. Tačiau 1936 m. Italijos kariuomenė naudojo ipritą kare su Etiopija, nuo 1937 m. – Japonijos kariuomenė kare su Kinija. XX a. 4 dešimtmetyje buvo susintetinti tabūnas, zarinas ir zomanas, 6 dešimtmečio pabaigoje – VX. II pasauliniame kare Δ nebuvo panaudotos. 1993 m. Rusijoje buvo 40 tūkst. t nuodingųjų medžiagų, JAV – 29 tūkst. t. 1993 m. Paryžiaus konvencija uždraudė kurti, gaminti, kaupti chem. ginklą bei numatė, kad visos jo atsargos bus sunaikintos. Dar žr. *koncentracija, nuodingųjų medžiagų kovinė būseną*,

patvarumas, pirmieji pažeidimo nuodingosiomis medžiagomis požymiai, slaptasis apsinuodijimo periodas.

blood agent, OB общеядовитого действия – chem. junginys, taip pat ir cianidai, kurie neleidžia kūno audiniams normaliai panaudoti deguonį kūno funkcijoms. Nuodingiausios Δ – cianido rūgštis ir chlorcianas. Nuo Δ atsiranda labai įvairių apsinuodijimo požymių. Mirštama sustojus kvėpavimui. Apsaugos priemonė – dujokaukė.

irritant, OB раздражающего действия – nuodingoji medžiaga, veikianti akių gleivinę (ašarinės dujos, pvz., \uparrow *chloracetofenonas*) ir viršutinius kvėpavimo takus (pvz., \uparrow *adamsitas*). Veiksmingiausios mišraus poveikio Δ \uparrow *CS*, \uparrow *CR*. Δ priklauso prie masinių neramumų malšinimo cheminių medžiagų ir NATO šalių kariuomenėse neskiriamos prie kovinių nuodingųjų medžiagų. Kai kurių šalių kariuomenėse, pvz., Rusijos kariuomenėje, Δ sudaro kovinių nuodingųjų medžiagų grupę. Apsaugos priemonė – dujokaukė.

choking agent, suffocating agent, OB удушающего действия – labai laki nuodingoji medžiaga, kurias įkvėpus pažeidžiami viršutiniai kvėpavimo takai ir plaučių audiniai, atsiranda plaučių paburkimas. Pagrindinės Δ : \uparrow *fosgenas*, \uparrow *difosgenas*, \uparrow *chlorpikrinas*. Dėl palyginti mažo nuodingumo Δ yra atsarginė kovinė nuodingoji medžiaga. Apsaugos priemonė – dujokaukė.

fast acting chemical agent, быстродействующее OB – neturinti slaptos veikimo periodo nuodingoji medžiaga; apsinuodijus Δ mirštama arba netenkama gebėjimo kovoti per kelias min. Δ yra: zomanas, zarinas, cianido rūgštis.

slow acting chemical agent, медленнодействующее OB – turinti slaptą veikimo periodą nuodingoji medžiaga. Δ yra: VX, ipritas, fosgenas, BZ.

lethal chemical agent, OB смертельного действия – nuodingoji medžiaga kariams naikinti. Šią nuodingųjų medžiagų grupę sudaro paralyzuojamosios, bendrosios, dusinamosios (troškinamosios) ir pūluojamosios nuodingosios medžiagos.

non-persistent agent, нестойкое OB – labai žemos virimo temperatūros nuodingoji medžiaga; orą užteršia labai trumpai – nuo kelių min. iki 1–2 val. Trumpalaikis vietovės užteršimas paaiškinamas dideliu Δ cheminiu aktyvumu. Būdingosios Δ yra šios: fosgenas, cianido rūgštis, chlorcianas. Kai kurios nuodingosios medžiagos (priklausomai nuo naudojimo sąlygų) gali būti patvarios ir nepatvarios, pvz., zarinas žiemą gali būti patvarus, o vasarą – nepatvarus.

paralyžiuojamoji Δ, nerve agent, ОБ нервно-паралитического действия – mirtinoji nuodingoji medžiaga, kurios veikimas pagrįstas nervų impulsų perdavimo trukdymu; pagrindinė mirtinųjų nuodingųjų medžiagų, kurioms priklauso labai nuodingos fosforo organinės nuodingosios medžiagos, grupė. Pagrindinės Δ yra šios: ↑ *VX*, ↑ *zarinas*, ↑ *zomanas*, ↑ *tabūnas*. Patekusios į organizmą, Δ paveikia fermentus, reguliuojančius nervų impulsų perdavimą, ypač kvėpavimo centro, kraujotakos ir širdies veiklos sistemų. Būdingi apsinuodijimo požymiai: ↑ *vyzdžio susiaurėjimas*, seilėtekis, pasunkėjęs kvėpavimas, krūtinės skausmai. Sunkiai apsinuodijus, greitai pasireiškia pažeidimo požymiai, atsiranda traukuliai ir kvėpavimo paralyžius. Apsaugos priemonės: dujokaukė, odos IAP.

pūliuojamoji Δ, blister agent, BL, ОБ кожно-нарывного действия – patvariųjų mirtinųjų nuodingųjų medžiagų, žeidžiančių akis, kvėpavimo ir virškinimo organus, deginančių odą arba sukeliančių pūsles grupė; t. p. turi ir bendrąjį nuodijimo poveikį. Priklausomai nuo koncentracijos slaptasis apsinuodijimo periodas trunka nuo 2 iki 12 val. Mirtinosios dozės gana didelės, tačiau kvėpavimo organų ir odos pažeidimai gali ilgam išvesti iš rikiuotės. Pagrindinės Δ yra šios: ↑ *ipritas*, ↑ *liuizitas*, ↑ *azoto ipritas*. Apsaugos priemonės: dujokaukė, odos IAP.

patvarióji Δ, persistent agent, стойкое ОБ – aukštos virimo temperatūros nuodingoji medžiaga, kuri išsaugoja nuodijamąjį poveikį nuo kelių val. iki kelių dienų ir net savaičių. Δ lėtai garuoja, atsparios oro ir drėgmės poveikiui. Naudojama karių kvėpavimo takams ir odai pažeisti, taip pat vietai ir įvairiems objektams užteršti. Pagrindinės Δ yra šios: ↑ *VX*, ↑ *zomanas*, ↑ *ipritas*.

psichotròpinė Δ, psychochemical agent, психотропное ОБ – žalojamoji nuodingoji medžiaga, sukianti laikinas psichozes dėl centrinės nervų sistemos chem. reguliavimo pažeidimo. Patekusi į organizmą, Δ gali sukelti būdingus šizofrenijai arba maniakinei-depresinei psichozei požymius. Pagrindinės Δ yra šios: ↑ *BZ*, ↑ *LSD*. Apsaugos priemonė – dujokaukė.

tabelinė Δ, standard chemical agent, табельное ОБ – nuodingoji medžiaga, esanti ginkluotėje. Prie tokių nuodingųjų medžiagų priklauso: ↑ *VX*, ↑ *zarinas*, ↑ *ipritas*, ↑ *BZ*, ↑ *CS* ir ↑ *CR*. Kitos nuodingosios medžiagos (šiuo metu negaminamos, bet prireikus jas gali pagaminti chem. pramonė) yra atsarginės; šioms nuodingosioms medžiagoms priklauso: ↑ *cianido rūgštis*, ↑ *fosgenas*, ↑ *azoto ipritas*, ↑ *chloracetofenonas*, ↑ *adamsitas*.

žalójamoji Δ, incapacitating agent, выводящее из строя ОБ – nuodingoji medžiaga, laikinai sukelianti poveikį, kuris (skirtingai nuo masinių neramumų malšinimo cheminių medžiagų) gali būti fizinis ar psichinis ir gali išsilaikyti

valandas ar dienas (kai baigėsi buvimas užterštoje nuodingosiomis medžiagomis aplinkoje). Medicinos pagalba paprastai nereikalinga, tačiau padeda greičiau pasveikti; 2. psichotropinė nuodingoji medžiaga.

KOVINĖ PARENGTIS, combat readiness, боевая готовность – ginkluotųjų pajėgų būseną, kai jos pasirengusios bet kurioje situacijoje ir nustatytu laiku pradėti kovos veiksmus ir sėkmingai įvykdyti kovos užduotis. Δ lemia: pajėgų kovinė geba, teisingas užduočių suvokimas, pasirengimas būsimiems veiksams, galimų padėties pokyčių numatymas. Δ taikos metu turi būti tokia, kad kariuomenė greitai pereitų į karo padėtį ir organizuotai pradėtų kovos veiksmus, karo metu – nedelsdama įvykdytų gautas kovos užduotis. Dar žr. *kovinės parengties padėtis*.

KOVINĖ RADIOAKTYVIŪJI MĒDŽIAGA, radiological agent, боевое радиоактивное вещество – radioakt. medžiaga, specialiai naudojama žmonėms pakenkti jonizuojančiąja spinduliuote, radioaktyviai užteršti aplinką, kovos techniką ir kt. objektus. Pagrindinis Δ šaltinis – radioakt. brand. reaktorių darbo atliekos; Δ gali būti ir specialiai gaminama. Δ sudaro radiologinio ginklo pagrindą.

KOVINĖS GEBŌS ATKŪRĪMAS, combat effectiveness rehabilitation, восстановление боеспособности – veiksmai ir priemonės, kurie sudaro galimybes greitai ir veiksmingai atkurti karinio vieneto gebėjimą kautis ir vykdyti kovos užduotis. Δ sudaro: valdymo atkūrimas; nuostolių nustatymas bei kovos užduočių patikslinimas kariniams vienetais, nepradusiems kovinės gebos; karinių vienetų, praradusių kovinę gebą, išvedimas į saugius ir neužterštus rajonus; sugadintos ginkluotės ir technikos taisymas; karinių vienetų pastiprinimas kariais, ginkluote, technika ir kitomis materialinėmis priemonėmis; karių dvasinės stiprybės palaikymas. Pirmiausia atkuriamą kovinę gebą turį karinių vienetų, kurie toliau vykdo kovos užduotis ir turi mažiausiai nuostolių.

KOVINĖS GEBŌS PRARADĪMAS, noneffectiveness, потеря боеспособности – karinio vieneto būseną, kai jis nesugeba kautis ir vykdyti kovos užduočių pagal savo paskirtį. Δ gali būti dalinis (išsaugotas valdymas, o nuostoliai siekia iki 50–60%) ir visiškas (sutrikęs valdymas ir nuostoliai viršija 50–60%).

KOVINĖS PARENGTIĖS PADĖTIS, alert, состояние боевой готовности – laikotarpis, kai kariuomenė yra pasirengusi veikti pagal aliarmo signalą.

KOVINIAI NŪOSTOLIAI, battle casualty, боевые потери – 1. bet kurie nuostoliai, patirti dėl tiesioginių priešo veiksmų mūšyje, vykstant į kovos užduotį arba grįžtant iš kovos užduoties; 2. karių, ginklų, kovos technikos, materialinių priemonių nuostoliai nuo visų rūšių priešo ginklo poveikio ir jų

naikinamųjų veiksnių. Δ taip pat skiriami netekę gebėjimo kovoti kariai dėl nušalimų, nudegimų, apnuodijimų, ligų ir traumų, susijusių su kariuomenės kovos veiksmis, taip pat kariai, dingę be žinios ir patekę į nelaisvę. Δ gali būti: negrįžtamieji, grįžtamieji ir sanitariniai.

grįžtamieji Δ, replaceable losses, возвратные потери – tokie kovos nuostoliai, kai kariai pasveikę grįžta į rikiuotę, o suremontuota kovos technika ir atkurtos materialinės priemonės vėl gali būti panaudotos pagal tiesioginę paskirtį. Karių Δ yra sanitarinių nuostolių sudedamoji dalis.

negrįžtamieji Δ, irreplaceable losses, безвозвратные потери – kovos nuostoliai, prie kurių skiriami: žuvę, dingę be žinios, patekę į nelaisvę, mirę nuo žaizdų ir demobilizuoti dėl invalidumo kariai; taip pat ginklai, kovos technika ir kitos materialinės priemonės, kurios negali būti atkurtos ir panaudotos kariuomenės reikalams.

sanitariniai Δ, medical losses, санитарные потери – sužeisti ir susirgę kariai, kurie neteko gebėjimo kovoti ne trumpiau kaip vienai parai ir pateko į medicinos punktus arba gydymo įstaigas.

KOVINIŲ RADIOAKTYVIŲJŲ MĖDŽIAGŲ NAUDŪJIMAS, radiological warfare, применение боевых радиоактивных веществ – žr. *radiologinis ginklas*.

KRITINĖ BRANDUOLINĖ RIZIKA, emergency nuclear risk, критическая ядерная ризика – žr. *branduolinės rizikos laipsnis*.

KRITINĖ MĀSĖ, critical mass, критическая масса – mažiausia skylančiosios medžiagos masė, kuriai esant tam tikromis sąlygomis įmanoma savaiminė grandininė branduolių dalijimosi reakcija. Δ priklauso nuo medžiagos rūšies, jos tankio, užtaiso formos, priemaišų kiekio ir sudėties, neutronų atšvaito konstrukcijos ir kt. Brand. sprogimui sukelti skylančiosios medžiagos masė turi būti virškritinė. Kai Δ nepakankamai viršijama, dalijimosi reakcija gali sustoti dėl skylančių branduolių skaičiaus ir užtaiso tankio sumažėjimo, kai reakcijos metu padidėjus temperatūrai ir slėgiui, išsisklaido skylančioji medžiaga. Dar žr. *ikikritinė masė*.

KRUŠĀ, hail, град – ledai, krintantys šiltuoju metų laiku iš liūtinių kamuolinių debesų; dažniausiai būna su perkūnija ir ↑ *liūtimi*. Δ ledėkai yra nuo mažų žirnelių iki riešuto didumo; atogrąžose pasitaiko ir iki 2–3 kg. Paprastai Δ eina siauru (2–3 km), bet ilgu (iki 1000 km) ruožu. Vidutinė jos trukmė vienoje vietoje paprastai būna ne ilgesnė kaip 10–15 min. (didžiausia – 1–1,5 val.). Lietuvoje Δ registruojama 1–3 kartus per metus (retai 7–10 kartų).

KU KARŠTLIGĖ, Q fever, лихорадка Ку – labai sunki ūminė, nekontaktinė užkrečiamoji liga. Δ sukelia riketsijos. Skleidimo būdai – sukėlėjais užkrėstų dulkių arba lašų įkvėpimas, užkrėsto maisto ir nevirinto pieno produktų

vartojimas, erkių įkandimas; biol. karo sąlygomis – purškimas ore, dirbtinai užkrėstų erkių skleidimas. Ligos požymiai: karščiavimas, šaltkrėtis, blužnies padidėjimas, smarkus galvos, raumenų skausmas, nemiga. Inkubacinis periodas – 12–18 parų. Mirtingumas 1–4%. Užkrėsti kariai 18–45 paroms netenka gebėjimo kovoti.

KULŌNAS KILOGRĀMUI, coulomb per kilogram, c/kg, кулон на килограмм – ekspozicinės apšvitos dozės SI vienetas. Δ prilygsta tokiai ekspozicinei dozei, kai viename kilograme oro visi fotonų išlaisvinti elektronai ir pozitronai sukuria nešančius abiejų ženklų jonus, turinčius vieno kulono energijos krūvį. Jeigu ekspozicinė dozė matuojama ore,

1 C/kg = 33,85 J/kg = 33,85 Gy (biol. audiniuose 1 C/kg = 36,9 Gy).

KUMULIĀCINIS ŪŽTAISAS, haped charge, кумулятивный заряд – žr. *užtaisas*.

KŪOPOS MEDICĪNOS PŪSTAS, company medical post, ротный медицинский пункт – kuopos gynybos rajone įrengtas postas medicinos pagalbai suteikti, sužeistiesiems laikyti ir slėpti iki jų išsiuntimo į bataliono (brigados) medicinos punktą. Įrengia kuopos sanitarinis instruktorius. Δ turi būti tvarsliaivos ir vandens atsargos, o žiemą stengiamasi sušildyti sužeistuosius.

KVĖPĀVIMO APARĀTAS, respiratory apparatus, дыхательный аппарат – aparatas, kuriuo jo nešiotojas gali kvėpuoti nesinaudodamas aplinkos oru. Dar žr. *izoliuojamasis kvėpavimo aparatas*.

KVĖPĀVIMO ŪRGANŲ INDIVIDUALIŪSIOS APSAUGŪS PRIĒMONĒS, individual respiratory protective equipment, средства индивидуальной защиты органов дыхания – žr. *individualiosios apsaugos priemonės*.

L

LABILŪSIS (L) TEMPERATŪROS GRADIĒNTAS, lapse temperature gradient (Unstable-U), нестабильный температурный градиент – nepastovi atmosferos žemutinių sluoksnių būseną, kai jie yra šiltesni už viršutinius; oro vertikalojo stabilumo laipsnis. Δ paprastai būna giedrą dieną, kai vidutiniai ir žemieji debesys apima iki 30% dangaus, o vėjo greitis neviršija 5 km/h. Δ yra mažiausiai palanki priešui naudoti chem. ir biol. ginklą.

LAZERINĒ ŽVALGŪBA, laser reconnaissance, лазерная разведка – taikinių (objektų) aptikimas, atpažinimas ir koordinacių nustatymas naudojant

prietaisus, veikiančius lazerinės energijos spinduliavimo principu; radioelektroninės žvalgybos sudedamoji dalis. Δ naudojami lazeriniai tolinačiai ir lazerinės apšvietimo sistemos. Dar žr. *lazerinis tolimateis, lazerinis šviestuvas*.

LAZERINIO IMPULSO TRUKMĖ, laser pulse duration, продолжительность лазерного импульса – laikas, kuriuo lazerinio impulso galingumas pastoviai išlieka didesnis nei pusė maksimalaus dydžio.

LAZERINIS GIŅKLAS, laser weapon, лазерное оружие – MNG, kurio veikimas pagrįstas lazerio spinduliuotės naudojimu žmonėms kauti ir technikai (pirmiausia orlaiviams, žvalgybos ir ginklų valdymo optinėms elektroninėms sistemoms) naikinti. Δ pagrindą sudaro galingi optinio diapazono elektromagnetinės energijos spinduliuotuvai (optiniai kvantiniai generatoriai), ypač tikslios taikymo, spindulio nukreipimo ir išlaikymo taikinyje sistemos. Δ gali būti naudojami kietojo kūno, puslaidininkiniai ir cheminiai lazeriai (kosminiam Δ gali naudoti brand. sprogimo energija). Δ gali būti antžeminio, jūrų, oro ir kosminio bazavimo, įvairaus galingumo ir veikimo nuotolio. Δ gali apakinti ir nudeginti žmogų; uždegti, išlydyti, išgarinti, jonizuoti kovos technikos medžiagas. Δ spinduliuoja siauru pluošteliu, turi didelę koncentruotą energiją, veikia nepastebimai, labai tiksliai ir žaibiškai. Δ poveikis gerokai silpnėja rūke, lyjant, sningant, dulkėse. Įvairių šalių kariuomenės naudoja lazerinius prietaisus, kurie gali pažeisti stebėjimo ir žvalgybos optines priemones, priešo karius (stebėtojus, žvalgus, vairuotojus, taikytojus, lakūnus ir kt.), įvairių tipų orlaivius bei raketas. Apsauga nuo Δ: maskavimasis, įvairūs atšvaitai, dūmų uždangos, nuolatinis judančių objektų manevravimas, apsunkinantis taikymą į šaudymo, vairuotojų stebėjimo angas. 1995 m. prasidėjo įvairių pasaulinių organizacijų renginiai, kurių tikslas uždrausti naudoti Δ. Dar žr. *lazeriu valdomas ginklas*.

LAZERINIS IEŠKIKLIS, laser seeker, лазерный определитель – prietaisas atspindinčiai nuo lazerio pažymėto taikinio energijai aptikti ir taikinio krypčiai įtaiso atžvilgiu nustatyti.

LAZERINIS SEKIKLIS, laser tracker, лазер сопровождения – prietaisas taikinio krypčiai (pagal lazeriu pažymėto ar nurodyto taikinio atspindėtą energiją) savo atžvilgiu nustatyti.

LAZERINIS ŠVIESTUVAS, laser illuminator, лазерная подсветка – prietaisas apšvietimui veikimo zonoje, kai spinduliuojamas lazerio spindulys, stiprinti.

LAZERINIS TAIKINIO RODIKLIS, laser designator, лазерный целеуказатель – prietaisas lazerinės energijos spinduliui, kuris naudojamas specifinei vietai ar objektui žymėti, skleisti. Dar vadinamas lazeriniu taikinio žymekliu.

LAZERINIS TÁIKINIO ŽYMĖKLIS, laser target marker, лазерный целеуказатель – žr. *lazerinis taikinio rodiklis*.

LAZERINIS TOLĪMATIS, laser range-finder, лазерный дальномер – prietaisas nuotoliui nuo prietaiso iki vietos ar objekto matuoti. Δ naudoja lazerio energiją.

LAZERINIS VAĹDYMO PRĪETAISAS, laser guidance unit, лазерный прибор управления – prietaisas valdymo komandoms raketų, sviedinių ar bombų valdymo sistemai perduoti. Δ turi lazerinį nusitaikantį taikiklį, kuriuo perduodamos valdymo komandos.

LÁZERIS, laser, лазер – galingas optinio diapazono elektromagnetinės energijos spinduliuotavas. Δ veikimo principas pagrįstas elektromagnetinio lauko ir darbinės medžiagos atomų ir molekulių elektronų sąveika. Lazerio spindulys sklinda siauru pluošteliu ir turi labai didelę (koncentruotą) energiją. Δ gali būti: pagal darbinę medžiagą – kietojo kūno, puslaidininkiniai, skysčio ir dujų; pagal spinduliavimo pobūdį – nuolatinio, impulsinio ir dažninio impulsinio spinduliavimo; pagal kaupinimo pobūdį – su optiniu, šiluminiu, elektroniniu ir brand. kaupinimu, dujų išlydžio, injekciniai ir cheminiai. Karyboje Δ naudojamas lokacijos, ryšio, navigacijos, žvalgybos tikslais, ginklų valdymo sistemose, mokant šaudyti, saugant svarbius objektus, kuriant specialiąsias kovos priemones ir pan. Δ pagrindu sukurtas ↑ *lazerinis ginklas*.

LÁZERIU VAĹDOMAS GIŅKLAS, laser guided weapon, оружие с лазерной системой наведения – nusitaikantis ginklas, kuris aptinka lazerio energiją, atsispindinčią nuo lazerio pažymėto taikinio, ir į valdymo sistemą perduoda valdymo komandas, nukreipiančias ginklą į tašką, nuo kurio atsispindėjo lazerio energija. Dar žr. *lazerinis ieškiklis*.

LEIDĪMO BATĒRIJA, launching battery, стартовая батарея – pagrindinis raketų pajėgų ugnies vienetas raketoms parengti ir leisti.

LEIDĪMO ĮRENGINŲS, leistūvas, launcher, пусковая установка – specialus įrenginys raketoms laikyti, taikyti, rengti leidimui ir leisti; raketų komplekso kovos priemonė. Δ susideda iš leidimo stalo arba kreipiklių, taikymo mechanizmų, gulsčiavimo priemonių, dujų atšvaitų, patikros ir leidimo aparatūros, elektros energijos šaltinių ir kt. Δ skiriamas pagal raketų leidimą – vertikalusis ir nuožulnisis; pagal judrumą – judrusis, stacionarusis arba šachtinis, pusiau stacionarusis.

judrūsis Δ, mobile launcher, подвижная пусковая установка – įrengtas ant specialios transporto priemonės ir gali būti: aviacinis (lėktuvuose ir sraigtasparniuose), laivinis (antvandeniniuose ir povandeniniuose laivuose) ir antžeminis (ant grunto ir geležinkelio platformų). Antžeminiame Δ įrengiama: kabina įgulai, kranas raketai sujungti su kovine dalimi ir pan.

stacionarūsis Δ, stationary launcher, стационарная пусковая установка – išsidėsto šachtose ar kituose stacionariuose įrenginiuose. Šachtinis Δ skirtas palaikyti strateginių raketų aukštai kovinei parengčiai ir apsaugoti visam įrenginiui nuo brand. ginklo naikinamųjų veiksmių.

LEIDIMO POZICIJA, launching site, стартовая позиция – vietovės plotas, kuriame išsidėsto vienas ar keli raketų leidimo įrenginiai, įranga ir specialūs statiniai raketoms tam tikroje kovinėje parengtyje saugoti, joms techniškai prižiūrėti, leidimui rengti ir leisti. Δ gali būti pagrindinės ir atsarginės, pagal įrengimo pobūdį – atvirosios ir uždarnosios (šachtinės, angarinės ir kt.), pagal leidimo įrenginių skaičių – pavienės ir grupinės.

LEIDŽIAMASIS RADIOAKTYVIŪSIOS TARŠOS LŪGIS, acceptable level of radioactive contamination, допустимая степень радиоактивного заражения – higienos normų nustatyta įvairių paviršių ir medžiagų radioakt. tarša (atskirai brand. sprogimų ir radiacinių avarių atvejams). Nustatomas kūno paviršiaus, aprangos, IAP, ginklų ir kovos technikos, maisto produktų, vandens ir kt. Δ. Atliekant dozimetrinę kontrolę nustatoma, ar faktinė tarša neviršija Δ; jeigu viršija – atliekamas karių sanitarinis švarinimas ir kovos technikos, maisto produktų, geriamojo vandens ir kt. dezaktyvavimas.

LEIDŽIAMASIS VĀDAS, releasing commander, разрешающий командир – vadas (brand. kare), kuris turi įgaliojimus sankcionuoti brand. ginklo naudojimą, neviršijantį nustatyto limito. Dar žr. *vykdomasis vadas*.

LEIDŽIAMOJI KONCENTRĀCIJA, permissible concentration, допустимая концентрация – nuodingųjų medžiagų koncentracija, kuri nesukelia organizme patologinių pakitimų. Skiriama vidutinė ribinė ir didžiausioji leidžiamoji koncentracija. Dar žr. *leidžiamoji teršalų koncentracija*.

didžiausioji leidžiamoji koncentracija, maximum permissible concentration, максимальная допустимая концентрация – medžiagų koncentracija darbo zonoje, kuriai esant žmogus gali dirbti visą darbo dieną ir ilgą laiką nebus patologinių pakitimų organizme. Dar gali būti vidutinė paros ore, vienkartinė ore, produktuose, vandenyje ir kt. Δ.

vidutinė ribinė koncentracija, mean threshold concentration, средняя пороговая концентрация – mažiausia medžiagų koncentracija, kuri gali sukelti pastebimą fiziologinį poveikį (žmonės patiria tik nedidelius sveikatos sutrikimus – išbėrimus, kosulį, dusulį ir pan.).

LEIDŽIAMOJI TERŠALŲ KONCENTRĀCIJA, permissible concentration of contaminants, допустимая концентрация загрязняющих веществ – oro teršalo koncentracijos vertė, imama kaip orientacinė reguliuojant sveikatai pavojingus poveikius. Dar žr. *leidžiamasis radioaktyviosios taršos lygis*.

LEISTŪVAS, launcher, пусковая установка – žr. *leidimo įrenginys*.

LĒKTŪVINĒ RAKĒTOS TRAJEKTŪRIJA, aeroplane-type trajectory, самолетная траектория ракеты – žr. *raketos trajektorija*.

LĒKTUVŲ ATPAŽINIMAS, aircraft identification, опознавание самолетов – lėktuvų valstybinio (koalicinio) priklausomumo atpažinimas. Atliekamas vizualiai (pagal atpažinimo ženklus, lėktuvo formą ir kt. žvalgybinius požymius) ir specialiomis radioelektroninėmis priemonėmis.

LENGVÀSIS LIEPSNÓSVÁIDIS, light flamethrower, легкий огнемет – žr. *liepsnosvaidis*.

LENGVÌ PAŽEIDÌMAI, light injury, легкие поражения – žr. *branduolinio sproginimo padariniai*.

LĒTINĒ APŠVITÀ, chronic exposure, хроническая облученность – žr. *apšvita*.

LĒTINĒ APŠVITŌS DŌZĒ, chronic radiation dose, хроническая доза облучения – žr. *apšvitos dozė*.

LĒTINĒ SPINDULINĒ LIGÀ, chronic radiation sickness, хроническая лучевая болезнь – žr. *spindulinė liga*.

LĒTŪJÌ KOVINĒ NUODÌNGOJÌ MĒDŽIAGA, slow acting chemical agent, медленнодействующее ОВ – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

LIEKAMŪJÌ APŠVITŌS DŌZĒ, residual dose, остаточная доза облучения – žr. *apšvitos dozė*.

LIEKAMŪJÌ RADIOAKTYVIŪJÌ SPINDULIUŪTĒ, residual radiation, остаточная радиация – žr. *radioaktyvioji spinduliuotė*.

LIEKAMŪJÌ TARŠÀ, residual contamination, остаточное заражение – žr. *tarša*.

LIEMENŠ INDIVIDUALIŌSIOS APSAUGŌS PRIEMONĒS, individual body protective equipment, средства индивидуальной защиты туловища – žr. *individualiosios apsaugos priemonės*.

LIEPSNÓSVÁIDIS, flamethrower, огнемет – ginklas padegamosioms medžiagoms svaityti ir sudaryti sąlygas joms užsiliepsnoti. Δ yra šie: lengvasis, sunkusis pėstininkų, reaktyvinis, savaeigis, liepsnosvaidis tankas.

lengvąsìs Δ, light flamethrower, легкий огнемет – liepsnosvaidis, nešiojamas vieno kario; degiojo mišinio rezervuarai – vienas ar keli balionai ant nugaros. Padegamąjį mišinį svaiddo atskirame balione esančios suspaustosios dujos arba parako užtaisai. Balionuose būna 15–20 l padegamojo mišinio (3–5 pliūpsniai). Svaidymo tolis iki 70 m.

savaeigìs Δ, self-propelled flamethrower, самоходный огнемет – liepsnosvaidis, sumontuotas savaeigės važiuoklės bokštelyje. Padegamojo mišinio rezervuarai yra mašinos viduje. Svaidymo tolis iki 180 m.

sunkūsis pėstininkų Δ, heavy infantry flamethrower, тяжёлый пехотный огнемет – liepsnosvaidis, sumontuotas ant dviračio lafeto; susideda iš trijų keičiamų balionų. Kiekviename balione yra žiotys, parako sviedimo užtaisas, padegamasis įtaisas, mechaninis arba elektrinis šovimo mechanizmas. Užtaisyto Δ masė siekia 200 kg, vienu šūviu iššaunama apie 20 l padegamojo mišinio, svaidymo tolis ~200 m.

reaktyvinis Δ, reaction flamethrower, реактивный огнемет – lengvasis liepsnosvaidis, susidedantis iš reaktyvinio granatsvaidžio ir reaktyvinių granatų, pripildytų padegamojo mišinio. Granata lekia 400–800 m.

Δ tūnkas, flamethrower tank, огнеметный танк – tanko liepsnosvaidis; pagrindinis arba pagalbinis tanke sumontuotas ginklas, statomas bokštelyje vietoj pabūklo arba bet kurioje kitoje korpuso vietoje. Degiojo mišinio rezervuarai gali būti tanko viduje, ant tanko arba priekaboje. Svaidymo tolis iki 200 m.

LIEPSNÓSVÁIDIS TÁNKAS, flamethrower tank, огнеметный танк – žr. *liepsnosvaidis*.

LIEPSNÓSVÁIDŽIO POZICIJA, flamethrowing position, огнеметная позиция – įrengtas vietovės rajonas, kurį kovos veiksams užėmė ar parengė liepsnosvaidžių vienetai. Organizuojant gynybą, liepsnosvaidininkams skiriamos pagrindinės ir atsarginės pozicijos, pagrindinis ir papildomas liepsnos svaidymo sektorius. Kuopos (būrio) gynybos rajone liepsnosvaidininkai išsidėsto poromis, išsisklaidę išilgai fronto ir į gilumą iki 100 m. Δ parenkamos atsižvelgiant į vietovės sąlygas, kad būtų galima stebėti priešą ir šaudyti didžiausiu nuotoliu.

LIEPSNÓSVÁIDŽIŲ NAUDÓJIMAS, flame warfare, применение огнеметно-зажигательных средств – liepsnosvaidžių vienetai veikia motorizuotųjų pėstininkų vienetų sudėtyje ir vykdo šiuos uždavinius: gynybos metu – naikina priešo karius, ginkluotę ir kovos techniką artimose priešakinės gynybos krašto prieigose, iš pasalų, rengdami kontratakas ir naikindami oro desantus, stiprina užtvaras, remia gynybos ugnį, dengia pavojingus rajonus ir spragas kovos rikiuotėje ir kt.; puolimo metu – naikina priešo karius blindazuose, statiniuose, atvirose ir dengtose pozicijose, gadina kovos techniką ir naikina lengvai užsiliepsnojančius daiktus, amuniciją ir medžiagas.

LYGIAVĒRTĒ APŠVITÓŠ DÓZĒ, equivalent dose, эквивалентная доза облучения – žr. *apšvitos dozė*.

LIJŪNDRA, freezing rain, гололед – lietus, dulksna, rūko lašeliai, užšalantys ant žemės paviršiaus ir įvairių daiktų (medžių, laidų). Δ paprastai būna, kai oro temperatūra nuo 0 iki -3°C; dažnesnė ir intensyvesnė aukštesnėse reljefo vietose. Smarkios Δ apšalas (20 mm skersmens ir storesnis) laužo medžius, išvarto

elektros, telefono linijų atramas, nutrauko laidus. Gali griūti įvairios apledėjusios konstrukcijos ir nutrūkti laidai. Lietuvoje Δ būna 6–17 kartų per metus.

LIUIZITAS, lewisite, L, люизит – pūliuojamoji patvarioji kovinė nuodingoji medžiaga. Riebus tamsus skystis, blogai tirpsta vandenyje, gerai – organiniuose tirpikliuose, kitose nuodingosiose medžiagose. Kovinė būseną – garai, lašai. Lydymosi temperatūra $-2,4^{\circ}\text{C}$, virimo temperatūra $196,6^{\circ}\text{C}$. Veikia visą organizmą, neturi slaptojo periodo. Δ garai žeidžia akis ir kvėpavimo organus. Sąlyginė mirtinoji dozė įkvėpus $1,2 \text{ mg}\cdot\text{min}/\text{l}$, pro odą – $20 \text{ mg}/\text{kg}$, pro virškinimo traktą – $5\text{--}10 \text{ mg}/\text{kg}$. Apsauga – dujokaukė ir odos IAP.

LIŪTIS, heavy shower, ливень – labai smarkus lietus (iki $3,5 \text{ mm}$ per minutę). Δ staiga prasideda ir baigiasi, dažnai būna kartu su perkūnija, umaru.

LSD, LSD, Эл Эс Дэ – psichotropinė nepatvarioji kovinė nuodingoji medžiaga. Δ – kietoji kristalinė medžiaga; lydymosi temperatūra 83°C , vandenyje netirpsta. Kovinė būseną – aerosolis. Mirtinoji dozė $1\text{--}5 \text{ mg}/\text{kg}$, žalojamoji – $0,002 \text{ mg}/\text{kg}$, ribinė – $0,0005 \text{ mg}/\text{kg}$. Apsinuodijama pro kvėpavimo organus, virškinimo traktą, patenkant į kraują per žaizdas ir odą. Neturi slaptojo periodo ir kumuliacinio poveikio. Skiriamos 3 apsinuodijimo stadijos: pirminė ($40 \text{ min}\text{--}1,5 \text{ h}$), psichozės ($5\text{--}8 \text{ h}$) ir baigiamoji ($16\text{--}18 \text{ h}$, kartais – $1,5\text{--}2$ paros). Pirmieji apsinuodijimo požymiai: nuovargis, baimė, galvos svaigulys ir skausmai, skausmai širdies srityje, rankų šalimas ir drebėjimas, odos paraudimas arba pabalimas, kūno temperatūros svyravimas (tai karšta, tai šalta), prakaitavimas, seilėtekis ir ašarojimas, šleikštulys. Išsiplečia akių vyzdžiai, nerišli kalba, padažnėja pulsas ir sulėtėja kvėpavimas, sutrinka judesių koordinacija. Psichozės stadijoje pasireiškia depresija arba euforija, haliucinacijos, asmenybės dvejinimasis, dažnai keičiasi nuotaika, padidėja jautrumas, atsiranda persekiojimo baimė, agresyvumas ir pan. Apsauga – dujokaukė.

M

MĀRAS, plague, чума – labai pavojinga žmogaus ir gyvūnų ūminė, greitai plintanti kontaktinė užkrečiamoji liga. Δ sukelia bakterijos, kurios yra atsparios šalčiui, bet neatsparios aukštai temperatūrai. Skleidimo būdai – per orą užkrėstais lašais, įkandus užkrėstoms blusoms; biol. karo sąlygomis – purškimas ore, vandens, maisto produktų ir namų apyvokos daiktų užkrėtimas, užkrėstų blusų skleidimas. Ligos požymiai: karščiavimas, šaltkrėtis, jaudulys, sutrikusi sąmonė, sumažėjęs arterinis kraujospūdis, padidėjusios kepenys ir

blužnis. Inkubacinis laikotarpis trunka 2–3 dienas. Mirtingumas – 30–100%, gydant – iki 10%. Užkrėsti kariai 42–56 paroms netenka gebėjimo kovoti.

MĀSINIO NAIKĪNIMO GIŅKLAS, MNG, mass destruction weapon, оружие массового поражения, ОМП – ypač didelę naikinamąją galią turintis ginklas; jo naudojimas daro masinių nuostolių ir griovimų. Δ pasižymi didele naikinamųjų veiksmų gausa ir ilga jų trukme – tai turi ypač didelį neigiamą moralinį ir psichologinį poveikį. Δ priklauso ↑ *branduolinis*, ↑ *cheminis* ir ↑ *biologinis* ginklas. Δ taip pat priskiriamos ↑ *naujos masinio naikinimo ginklų rūšys*. Prie Δ pagal savo veiksmingumą priartėja įprastinis didesnės galios ginklas. Δ tarptautiniais susitarimais iš dalies uždraustas. 1925 m. Ženevos protokolas uždraudė naudoti dusinamąsias ir nuodingąsias dujas ir biol. medžiagas. Po II pasaulinio karo pasirašyta daug tarptautinių susitarimų, saugančių žmoniją ir gamtą nuo Δ: 1963 m. – sutartis, draudžianti brand. ginklo bandymus atmosferoje, kosmose ir po vandeniu; 1967 m. – sutartis dėl kosmoso naudojimo taikiais tikslais; 1968 m. – sutartis dėl brand. ginklo neplatavimo; 1972 m. – konvencija, draudžianti bakteriologinį ginklą; JAV ir SSRS sutartys dėl priešraketinės gynybos sistemų apribojimo, dėl strateginės puolamosios ginkluotės apribojimo (SGA-1); 1974 m. – JAV ir SSRS sutartis dėl brand. ginklo požeminių bandymų apribojimo; 1977 m. – JAV ir SSRS sutartis dėl bendradarbiavimo naudoti kosmosą taikiems tikslams; 1979 m. – JAV ir SSRS sutartis dėl strateginės puolamosios ginkluotės apribojimo (SGA-2, sutartis neįsigaliojo, nes nebuvo ratifikuota); 1980 m. – Ženevos protokolas, draudžiantis naudoti padegamąjį ginklą prieš taikius civilinius gyventojus; 1987 m. – JAV ir SSRS sutartis dėl vidutinio ir mažesnio nuotolio raketų sunaikinimo; 1991 m. – JAV ir SSRS sutartis dėl strateginės puolamosios ginkluotės mažinimo ir apribojimo (START-1) – balistinių raketų ir sunkiųjų bombonešių skaičius mažinamas iki 3200 (po 1600 kiekvienoje valstybėje), o brand. užtaisų – iki 12000 (po 6000 – kiekvienoje valstybėje); 1993 m. – Paryžiaus konvencija dėl chem. ginklo gamybos uždraudimo ir jo atsargų sunaikinimo, JAV ir Rusijos sutartis dėl strateginės puolamosios ginkluotės mažinimo ir apribojimo (START-2) – brand. užtaisų skaičius turi būti sumažintas 3 kartus. Lietuvos kariuomenė Δ neturi ir nežada turėti.

MĀSINIO NAIKĪNIMO GIŅKLO NAUDŪJIMAS, mass destruction attack, применение оружия массового поражения – MNG kovinis naudojimas, kurį nustato tam tikri statutai, nuostatai, instrukcijos, įgaliotų vadų įsakymai. MNG gali būti naudojamas bet kuriuose karo etapuose, tačiau didžiausia jo naudojimo tikimybė karo pradžioje, kai siekiama padaryti didžiausių nuostolių prieš pajėgoms, kariniam ekonominiam potencialui. Pagrindiniai MNG

naudojimo būdai – ugnies smūgiai (antpuoliai). Smūgiui gali būti naudojamas tiksliai brand. ginklas arba kelios MNG rūšys, arba masinio naikinimo ir įprastinis ginklai. Naudojant masinio naikinimo ginklą, veiksmingai ir patikimai naikinamos priešo grupuotės, sudaromos masinių sugriovimų, gaisrų, RChB taršos zonos. Pagrindiniai Δ principai yra šie: masiškumas, netikėtumas, pirmojo smūgio prevencija, svarbiausių priešų grupuočių ir objektų naikinimas svarbiausiomis kovos veiksmų kryptimis, nedelsiamas brand. ir chem. smūgių rezultatų naudojimas, brand. smūgių derinimas su kitų masinio naikinimo ir įprastinių ginklų smūgiais.

MĀSINIO NAIKINIMO GIŅKLŲ NAUDŪJIMO PADARINIŪ PROGNOZĀVIMAS, mass destruction weapon effects prediction, прогнозирование последствий применения оружия массового поражения – apytikris situacijos, susiklosčiusios dėl priešų brand., chem. ir biol. ginklų panaudojimo, išaiškinimas ir įvertinimas. Atliekamas matematiniais metodais, remiantis duomenimis apie MNG rūšį, naudojimo mastą, vietą ir laiką, savo kariuomenės padėtį, vietovės, klimatinės ir meteorologinės sąlygas. Δ tikslas – nustatyti galimus nuostolius, parengti sprendimą dėl pajėgų tolesnių veiksmų ir priemonių išiaiškinant jų kovinę gebą bei likviduojant MNG naudojimo padarinius. Prognozavimo rezultatus tikslina pagal inžinerinės, RChB žvalgybos duomenis. Dar žr. *branduolinio poveikio įvertinimas, cheminės situacijos prognozavimas, radiacinės situacijos prognozavimas*.

MĀSINIS BRANDUOLINIS SMŪGIS, mass nuclear blow, массивированный ядерный удар – žr. *branduolinis smūgis*.

MĀSINIS GAISRAS, mass fire, массовый пожар – žr. *gyvenvietės gaisras*.

MĀSINIŪ IR IŠTISIŪ GAISRŪ ZONĀ, mass and compact fire zone, зона массовых и сплошных пожаров – žr. *gaisrų zona*.

MĀSINIŪ NERAMŪMŪ MALŠINIMO CHĒMINĒ MĒDŹIAGA, riot control agent, химическое средство подавления массовых беспорядков – medžiaga, sukianti laikiną dirginantį ar žalojantį fizinį poveikį, kuris išnyksta per minutes, kai pasibaigia jos naudojimas. Ji nesukelia rizikos būti sužalotam ir realiai gydymas nėra reikalingas. Ši medžiaga dar vadinama policine priemone. Δ naudojamos dirginamosios nuodingosios medžiagos: CR ir CS.

MATERIĀLINIAI NŪOSTOLIAI, material damage, материальный ущерб – žr. *karo nuostoliai*.

MĀŹAS SUGRIOVĪMAS, light destruction, слабое разрушение – žr. *sugriovimas*.

MAŹIĀUSIASIS BRANDUOLINIO SAUGŪMO NŪOTOLIS, minimum nuclear safe distance, минимальное расстояние ядерной безопасности –

saugos spindulio ir garantuoto saugaus nuotolio suma. Dar žr. *garantuotas saugus nuotolis, saugos spindulys*.

MAŽIAUSIASIS ĮSPĖJIMO APIĖ BRANDUOLINĮ PAVŪJŲ LAIKAS, minimum nuclear warning time, минимальное время оповещения о ядерной опасности – įspėjimo sistemos reagavimo laiko ir karių reagavimo laiko suma.

Dar žr. *karių reagavimo laikas*.

MAŽIAUSIOJO LIĖKAMOJO RADIOAKTYVŪMO BRANDUOLINIS GIŅKLAS, minimum residual radioactivity weapon, ядерное оружие с наименьшей остаточной радиоактивностью – žr. *branduolinis ginklas*.

MAŽI BRANDUOLINIAI NÚOSTOLIAI, light nuclear damage, легкие ядерные потери – žr. *branduoliniai nuostoliai*.

MAŽŪ SUGRIOVIMŲ ZONÀ, light destruction zone, зона слабых разрушений – žr. *sugriovimų zona*.

MECHĀNINĖ DEGAZĀCIJA, mechanical degassing, механическая дегазация – žr. *degazacija*.

MECHĀNINĖ DEZAKTYVĀCIJA, mechanical disactivation, механическая дезактивация – žr. *dezaktyvacija*.

MECHĀNINIS NUODINGŪJŲ MĒDŽIAGŲ AEROZŪLIO GENERĀTORIUS, gas generator, механический генератор аэрозоля ОБ – įrenginys orui teršti dirginamųjų nuodingųjų medžiagų aerozoliu. Δ sudaro rezervuaras, slėgio šaltinis (suslėgto oro balionas arba kompresorius) ir purškimo įtaisas. Δ gali būti vežiojamas automobiliu, įtaisytas sraigtasparnyje ir nešiojamas. Vienas sraigtasparnis su Δ gali sudaryti žalojamąją koncentraciją 2 km ilgio ir 0,5 km pločio juostoje. Nešiojamieji generatoriai (purkštuvai) naudojami kariams pažeisti tranšėjose, priedangose, tuneliuose, statiniuose ir rūsiuose.

MEDICĪNINĖ APŠVITÀ, medical exposure, медицинская облученность – žr. *apšvita*.

MEDICĪNOS APSAUGŌS PRIĖMONĒS, medical protection equipment, средства медицинской помощи – karių pirmosios medicinos pagalbos +6.priemonės; Δ yra šios: ↑*individualioji vaistinėlė*, ↑*individualusis cheminis paketas*, ↑*individualusis tvarstymo paketas*, ↑*antibakterinis preparatas*, ↑*priešnuodis*, ↑*antiradiacinis preparatas*, neutraliojo jodo preparatas, naudojamas jodo profilaktikai. Taip pat gali būti naudojamos įvairios parankinės priemonės ir medžiagos.

MEDICĪNOS PŪNKTAS, medical aid station, медицинский пункт – karinio dalinio medicinos tarnybos padalinys, teikiantis kariams ambulatorinę ir stacionarinę medicinos pagalbą. Bataliono Δ ieško, renka, neša (veža) sužeistuosius ir ligonius iš kovos lauko, iš masinio naikinimo židinių, teikia

jiems pirmąją medicinos pagalbą, rengia tolesnei evakuacijai, atlieka batalione sanitarinės higienos ir antiepidemines priemones, atlieka medicininę žvalgybą, aprūpina karius ir kuopų sanitarinius instruktorius medicinos priemonėmis.

MEDŽIAGINĖ DŪLKIŲ KÁUKĖ, dust mask, противопыльная маска – dulkėms nelaidi audeklinė kaukė; paprasčiausia kvėpavimo organų apsaugos priemonė, sauganti kvėpavimo organus nuo radioakt. dulkių ir biol. aerozolio. Δ gamina patys gyventojai. Δ gaminamos įvairių dydžių.

MEGATONÀ, Mt, megaton, Mt, мегатонна – trinitrotoluenu (trotilo, TNT) ekvivalento vienetas, prilygstantis milijonui tonų TNT (1 Mt = 1000 000 t). Megatonomis matuojamas megatoninio brand. ginklo galingumas.

MEGATŌNINIS BRANDUOLĪNIS GIŅKLAS, megaton weapon, мегатонное ядерное оружие – žt. *branduolinis ginklas*.

MĖLYNŌJĪ MĒDŽIAGA, blue agent, синяя рецептура – karo tikslams naudojamas fitotoksinas. Išdžiovina ir suskleidžia lapus. Augalas per 2–4 paras žūva. Žemės ūkio kultūrų naikinimo norma – 3–8 kg/ha. Siekiant visiškai sunaikinti augalus, reikia juos pakartotinai apdoroti.

METEOROLŌGINIS GAIVALĪNIS REIŠKINŲS, meteorological phenomenon, стихийное метеорологическое явление – žt. *gaivalinis reiškinyš*.

METEOROLŌGINIS STEBĖTOJAS, weather observer, метеонаблюдатель – karys (eilinis, seržantas), atliekantis meteorologinio stebėjimo užduotis. Tokios užduotys gali būti: vėjo krypties ir greičio, oro ir dirvos temperatūros, slėgio, drėgnumo, debesuotumo nustatymas ir stebėjimas. Kuopos RChB stebėtojas ir bataliono RChB stebėjimo postas atlieka paprasčiausias meteorologinio stebėjimo užduotis (nustato vėjo kryptį ir greitį, oro temperatūrą ir kt.). Δ aprūpinamas meteorologiniais prietaisais: vėjui (anemometras, anemorumbometras, paprasčiausias vėjamatis), temperatūrai (termometras), drėgnumui (psichrometras), slėgiui (barometras) matuoti; gali būti standartinis kompleksinis prietaisas arba įvairių prietaisų rinkinys.

MĖTINĖ PATEKĪMO RIBÀ, annual absorbed limit, годовая норма поступления – į žmogaus organizmą per metus patekęs tam tikrų radionuklidų kiekis, kuris apšvitina žmogų doze, lygia didžiausiajai leidžiamajai lygiavertei arba efektinei dozei.

MIKROORGANĪZMAS, germ, микроорганизм – smulčiausias organizmas, matomas tik per mikroskopą. Kai kurie Δ yra patogeniniai (ligas sukeliantys) ir naudojami biol. ginklui kaip biologiniai ↑ *užkrečiamųjų ligų sukėlėjai*.

MINŌSVAIDŽIO MINÀ, mortar shell, минометная мина – minosvaidžio šaudmuo, susidedantis iš minos, pagrindinio ir papildomų užtaisų, padegamojo įtaiso. Δ gali būti: skeveldrinės, ardomosios, skeveldrinės ardomosios,

padegamosios, dūminės, šviečiamosios ir chem. Stambaus kalibro minosvaidžiams, pvz., 240 mm, gali būti naudojamos ir brand. minos.

MIŪZĖ, miosis, миоз – žr. *vyzdžio susiaurėjimas*.

MIRĖS (-USI) NUŌ MŪŠYJE GAUTŲ ŽAIZDŲ, died of wounds received in action, умер от полученных в бою ран – kovinių nuostolių rūšis; prie kovinių nuostolių priskiriami tie, kurie mirė nuo žaizdų ar kitų sužalojimų mūšyje po suteiktos medicinos pagalbos.

MIRŤINAS PŌVEIKIS, lethal effect, смертельное действие – NP naikinamųjų veiksnių poveikis, kuris nepalankiomis sąlygomis gali baigtis mirtimi. Δ gali būti: mechaninės arba šiluminės traumos, keliančios grėsmę žmogaus gyvybei, mirtinos apšvitos arba apsinuodijimo dozės, užkrėtimas mirtinomis ligomis ir pan. Δ tikimybę didina mišrieji pažeidimai.

MIRTINŌJI APSINUŌDIJIMO DŌZĖ, lethal toxic dose, смертельная токсическая доза – žr. *apsinuodijimo dozė*.

MIRTINŌJI NUODINGOJI MĒDŽIAGA, lethal chemical agent, ОБ смертельного действия – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

MIŠKO GAĪSRAS, wood fire, лесной пожар – medžių, krūmų, žolės ir kt. augalų degimas. Prie Δ priskiriamas ir durpynų gaisras. Δ būna trejopas: žemutinis, viršutinis ir požeminis.

požeminis Δ, underground wood fire, подземный лесной пожар – miško gaisras, kai ugnis plinta degančios medžiagos (dirvožemio, durpyno) sluoksniu 100–150 metrų per parą greičiu. Dar vadinamas durpynų gaisru.

viršutinis Δ, top wood fire, верховой лесной пожар – miško gaisras, kai ugnis apima medžių viršūnes, lapus, šakas ir plinta 1–6 km/h greičiu.

žemutinis Δ, bottom wood fire, низовой лесной пожар – miško gaisras, kai ugnis plinta tik apatiniame sluoksnyje 0,25–1 km/h greičiu.

MIŠRIŌJI APŠVITĀ, combined exposure, комбинированная облученность – žr. *apšvita*.

MIŠRIŌJI DEGAZĀCIJA, joint degassing, комбинированная дегазация – žr. *degazacija*.

MIŠRIŌJI DEZAKTYVĀCIJA, joint disactivation, комбинированная дезактивация – žr. *dezaktyvacija*.

MIŠRIOJO NAIKINIMO ŽIDINŲS, combined destruction area, очаг комбинированного поражения – teritorija, kurioje, veikiant dviem ir daugiau MNG arba kitoms priešo NP, susidarė sunki situacija, reikalaujanti atlikti gelbėjimo ir kitus neatidėliotinus darbus kartu su vietovės ir esančių joje daiktų specialiuoju švarinimu. Δ apibūdinamas mišriais karių pažeidimais (traumomis, šiluminiais, radiaciniais pažeidimais, apsinuodijimais ir kt.), RChB taršos

zonomis ir jų mastu, įvairiais kovos technikos pažeidimais, pastatų ir statinių sugriovimais.

MISRŪSIS BRANDUOLINIS UŽTAISAS, three-phase nuclear charge, комбинированный (трехфазный) ядерный заряд – termobranduolinis užtaisas, kuriame vyksta skilimo-sintezės-skilimo reakcijos. Δ korpusas pagamintas iš plg. pigaus gamtinio urano ^{238}U , kurį gali suskaidyti greitieji neutronai. Tai yra trečioji sprogimo (^{238}U skilimo) fazė. Dar vadinamas trifaziu užtaisu.

MISRŪSIS NAIKINIMAS, combined destruction, комбинированное поражение – naikinimas, kai žmogų, kovos techniką, statinius ir materialines priemones veikia keli šaudmens sprogimo naikinamieji veiksniai. Didžiausias ir stipriausias Δ būna brand. sprogimo metu dėl brand. ginklo naikinamųjų veiksnių gausos ir kaunamosios galios. Dar žr. *mišriojo naikinimo židinys*.

MISRŪSIS RAKĖTINIS KŪRAS, hybrid propellant, гибридное ракетное топливо – žr. *rakėtinis kuras*.

MŪŠIO KOVINIS APRŪPINIMAS, combat support, боевое обеспечение – priemonių kompleksas, kuris padeda išvengti netikėto priešo užpuolimo, mažina jo ugnies (smūgių) veiksmingumą ir sudaro palankias sąlygas sėkmingai ir laiku atlikti kovos užduotis. Pagrindinės Δ rūšys yra šios: žvalgyba, sauga, \uparrow apsauga nuo naikinimo priemonių, inžinerinis aprūpinimas ir maskuotė. Δ organizuoja karinio vieneto vadas.

N

NAIKINAMIEJI VEIKSNIAI, destruction factors, поражающие факторы – fizik. procesai ir reiškiniai, kurie atsiranda panaudojus kokias nors NP ir nulemia jų naikinamąjį poveikį. Dar žr. *branduolinio sprogimo naikinamieji veiksniai*, *antriniai naikinamieji veiksniai*.

NAIKINIMO PRIEMONĖS, destruction means, средства поражения – priemonės, kuriomis ginkluotos kovos metu tiesiogiai kaunami priešo kariai ir naikinama kovos technika, statiniai ir kt. objektai; ginklo sudedamoji dalis. Pagal naikinamąją galią skiriamos įprastinės ir masinio NP. Kai kuriais atvejais Δ sąvoka atitinka ginklo sąvoką (kai nėra nešimo į taikinį priemonių, pvz., šaltasis ginklas, rankinės granatos, fugasai, diversinės priemonės, rankiniu būdu dedamos prieštankinės ar priešpėstinės minos ir kt.). Dar žr. *ginklai*.

NAIKINIMO PRIEMONIŲ NAUDÓJIMO PADARINIŲ LIKVIDÁVIMAS, post-attack destruction means recovery operation, ликвидация последствий применения средств поражения – veiksmai,

kuriuos atlieka kariuomenė, kartu atkurdamą ir kovinę gebę. Pagrindinės Δ priemonės yra šios: naikinimo židinių žvalgyba; gelbėjimo ir kiti neatidėliotini darbai; gydymo ir medicininės evakavimo priemonės; gaisrų ribojimas ir gesinimas; judėjimo ir manevravimo kelių valymas ir atkūrimas; dozimetrinė ir chem. kontrolė; pajėgų išvedimas iš RChB taršos, sugriovimų, gaisrų ir užtvindymo zonų (rajonų); karių dvasinės būsenos stiprinimas; skubios profilaktikos ir izoliavimo bei ribojimo priemonės biol. naikinimo židiniuose; karių sanitarinis švarinimas, materialinių priemonių, vietovės, kelių ir statinių degazavimas, dezaktyvavimas ir dezinfekavimas. Δ vykdo kariuomenės vienetai savo jėgomis, taip pat naudodami specialiųjų vienetų paramą. Dar žr. *branduolinio sprogo padarinių likvidavimas, cheminio puolimo (cheminės avarijos) padarinių likvidavimas, gelbėjimo darbai, kiti neatidėliotini darbai.*

NAIKINIMO SPINDULYS, bursting radius, радиус поражения – nuotolis nuo sprogo centro (epicentro), kuriame sprogo banga išsaugo savo naikinamąjį poveikį. Δ priklauso nuo sprogo galios ir rūšies, karių, ginkluotės ir kovos technikos apsaugos laipsnio. Δ mažėja, kai naudojamos kovos technikos, fortifikacinių įrenginių, vietovės apsauginės savybės. Δ nustatomas atskirai neapsaugotiems ir fortifikaciniuose įrenginiuose apsaugotiems kariams, įvairiai kovos technikai, fortifikaciniams įrenginiams ir statiniams, pastatams ir kt.

NAPALMAS, napalm, напалм – padegamasis mišinys iš sutirštintų degalų ir įvairių priedų. Klampi, lipni, rožinė, geltona arba ruda medžiaga. Lengvai užsiliepsnoja. Dega lėčiau už benzina, išskirdamas tirštus juodus gailius dūmus. Δ gali būti sutirštintas ir nesutirštintas. Nesutirštintą Δ gamina iš benzino, dyzelino ir alyvos. Sutirštintas Δ gaunamas į degalus (benziną, žibalą, benzeną) pridėjus 2–6% tirštiklio – organinės rūgšties aliuminio druskos, sintetinio kaučiuko, polistireno ir kt. Veiksmingiausias padegamasis mišinys – napalmas B; gaunamas į benziną arba benzeną pridėjus 50% polistirolo. Gerai liepsnoja ir limpa. Δ liepsnos temperatūra 1000–1200°C. Δ naudojamas aviacinių bombų ir padegamųjų talpyklų, liepsnosvaidžių, įvairių ugnies fugasų užtaisams; juo naikinama priešo kariuomenė ir kovos technika, keliami gaisrai. Δ poveikis žmonėms pasireiškia: odos ir gleivinių, viršutinių kvėpavimo takų gleivinės nudegimais, šiluminiais smūgiais; apsinuodijimu Δ ir degių medžiagų degimo nuodingais produktais (anglies monoksidu, angliavandeniliais ir kt.); uždusimu dėl dalinio deguonies išdegimo ore, ypač uždaroje patalpose. Patekus degančiam Δ ant drabužių, jie greitai nusimetami arba liepsna gesinama: degantis paviršius uždengiamas bet kokia standžia medžiaga, užpilamas smėliu, žemėmis, gesinamas gesintuvais; atsigulama ant žemės ir prie jos prispaudžiamos degančios drabužių dalys; voliojantis, numušama liepsna. Patekę ant odos Δ gabalai nuimami neišterliojant jų po visą kūną.

NATŪRALÌ PRÍEDANGA, natural cover, естественное укрытие – žr. *priedanga*.

NAUJOS MĀSINIO NAIKÌNIMO GIŅKĻŲ RŪŠYS, new types mass destruction weapons, новые виды оружия массового уничтожения – MNG, kurie naudoja naujus fizik. principus, naujas energijos rūšis (elektromagnetinę, spindulinę energiją, įvairias gamtines jėgas ir pan.): ↑ *geofizinis*, ↑ *spindulinis*, ↑ *radiologinis*, ↑ *infragarsinis*, ↑ *radijo dažnio*, ↑ *etninis*, ↑ *genetinis* ir kt. ginklai.

NEAPSĀUGOTOJI RAKÈTŲ BĀZÈ, soft missile base, незащищенная ракетная база – raketų leidimo bazė, neapsaugota nuo brand. sprogoimo.

NEBRANDUOLINÈ VALSTYBÈ, nonnuclear country, неядерное государство – valstybė, neturinti brand. ginklo. Dar žr. *branduolinė valstybė*.

NEBRANDUOLINIS KĀRAS, nonnuclear warfare, безъядерная война – karas, kuriame nenaudojamas brand. ginklas. Dar žr. *branduolinis karas*.

NEGRÍŽTAMÍEJI NŪOSTOLIAI, irreplaceable losses, безвозвратные потери – žr. *koviniai nuostoliai*.

NEIŠPÈTI IR NEAPSĀUGOTI, unwarned exposed, непредупреждены и незащищены – draugiškų pajėgų pažeidžiamumo brand. ginklo naikinamaisiais veiksniais lygis. Esant tokioms sąlygoms kariai sprogoimo metu yra atvirai išsidėstę, bet turi kristi ant žemės kniūbsčia, kol priartės smūgio banga. Jų atviros kūno dalys neapsaugotos nuo tiesioginio šviesos spinduliuotės poveikio, o kai kurie kariai gali būti apakinti. Dar žr. *įspėti ir apsaugoti*, *įspėti ir neapsaugoti*.

NEKONTĀKVINÈ LIGÀ, noncommunicable disease, неконтагиозная болезнь – užkrečiamoji liga, kuri nuo ligonių sveikiesiems praktiškai neperduodama. Tipinės Δ – juodligė, tularēmija, bruceliozė, botulizmas ir kt.

NEKOVĪNIAI NŪOSTOLIAI, non-battle casualty, небоевые потери – nuostoliai, kurie nepriskiriami prie kovinių nuostolių; žmonės, dingę dėl ligos ar sužeidimo, įskaitant asmenis, mirusius nuo ligos, sužeidimo, vykdant užduotį, kuri nesujusi su kovine veikla, būnant internuotiems.

NEPAPRĀSTŪJI PADÈTÌS, ypatingoji padėtis, emergency, state of emergency, чрезвычайное положение – LR Seimo skelbiamas ypatingas teisinis režimas visoje valstybėje arba jos dalyje dėl nepaprastų vidaus ar išorės aplinkybių. Įvedus Δ, paprastai visiškai ar iš dalies sustabdomi veikiantys įstatymai, sustiprinama baudžiamoji atsakomybė už valstybinės ir visuomeninės tvarkos pažeidimus, apribojamos piliečių teisės ir laisvės. Δ metu valstybės valdžios organų funkcijos gynybos, viešosios tvarkos apsaugos ir valstybės saugumo srityse gali būti perduodamos kariniams valdymo organams. Dar žr. *karo padėtis*.

NEPATVARIÓJI NUODÌNGOJI MĒDŽIAGA, non-persistent agent, нестойкое ОБ – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

NEPĒRŠAUNAMOJI LIEMĒNĒ, bulletproof jacket, противопульный бронезилет – liemenė, skirta karių krūtinėi, nugarai, šonams, vidaus organams apsaugoti nuo kulku, durtinių smūgių, nedidelių skeveldrų, lekiančių daiktų, nuolaužų.

NEREIKŠMÌNGA BRANDUOLÌNĒ RÌZIKA, negligible nuclear risk, незначительная ядерная ризика – žr. *branduolinės rizikos laipsnis*.

NEŠANČIOJI RAKETA, carrier rocket [vehicle], missile-carrier, ракета-носитель – žr. *raketa*.

NEŠANTÝSIS LĒKTŪVAS, nuclear-carrier aircraft, самолет-носитель – kovinis lėktuvas, nešantis į taikinį bombas, raketas ir torpedas su brand. užtaisais.

NEŠÍJAMASIS BRANDUOLÌNIS GIŅKLAS, portable nuclear weapon, портативное ядерное оружие – žr. *branduolinis šaudmuo*.

NEŠÍJAMASIS DEGAZÁVIMO PRÍETAISAS, portable decontamination apparatus, носимый дегазационный прибор – lengvas prietaisas ginkluotės dalims greitai švarinti. Δ turi kiekviena mašina ar kita svarbi priemonė. Δ naudojamas švarinant nedidelius plotus: atskirus kario ekipuotės daiktus arba kovos technikos dalis, kurias kariai liečia jų kovinio naudojimo metu (pvz., vairas, vairalazdė, stabdžiai ir kt.). Δ pavyzdys – JAV kariuomenės ABC-M11 portable decontaminating apparatus. Šį prietaisą sudaro plieninis konteineris su aliumininio purškimo įtaisais ir cilindras su suslėgtu azotu. Pabaigus darbą, prietaisas pripildomas degazavimo skysčio DS2, keičiamas azoto cilindras – prietaisas parengtas naudoti. Degazavimo skystis DS2 yra degus, pažeidžia odą ir akis. Švarinant šiuo skysčiu, reikia naudoti odos ir akių apsaugos priemones.

NEŠVARŪSIS BRANDUOLÌNIS GIŅKLAS, salted nuclear weapon, грязное ядерное оружие [ядерное оружие повышенной радиоактивности] – žr. *branduolinis ginklas*.

NETIKĒTAS CHĒMINIS UŽPUOLÌMAS, surprise dosage attack, внезапное химическое нападение – chem. operacija, kuri padaro norimų nuostolių taikiniui, kol kariai spėja užsimauti dujokaukes ar kitaip apsisaugoti.

NEUTRALŪSIS (N) TEMPERATŪROS GRADIEŅTAS, neutral temperature gradient (Neutral-N), нейтральный температурный градиент – atmosferos žemutinių sluoksnių būseną, kai maždaug vienoda oro sluoksnių temperatūra; oro vertikalojo stabilumo laipsnis. Δ paprastai būna apsiniaukusią dieną ar naktį 1–2 val. iki saulėlydžio arba 1–2 val. po saulėtekio, kai vidutiniai ir žemieji debesys apima daugiau nei 30% dangaus. Nepriklausomai nuo debesuotumo ir paros laiko Δ būna, kai vėjo greitis viršija 5 km/h. Taip pat

normali Δ sąlyga – krituliai. Δ yra labai palanki priešui nuodingosioms medžiagoms naudoti.

NEUTRŌNAS, neutron, нейтрон – neutrali elementarioji dalelė, sudedamoji atomo branduolio dalis. Δ masė beveik 2000 kartų didesnė už elektrono masę. Δ , pvz., skleidžia urano ir plutonio atomų branduoliai vykstant jų dalijimosi reakcijoms. Δ stabiluosius atomus gali paversti radioakt., dėl to yra ypač pavojingi. Pagal energijos lygį Δ skiriami į lėtuosius (šaltuosius su mažesne nei 0,025 eV energija ir šiluminius – 0,025–0,5 eV) ir greituosius (0,5–20 eV). Šiluminiai Δ gali suskaidyti tik ^{233}U , ^{235}U , ^{239}Pu ; greitieji Δ – ir gamtinį uraną ^{238}U . Apsisaugoti nuo Δ poveikio yra labai sunku. Geriau už kitas medžiagas Δ sulaiko lengvosios medžiagos: vanduo, ledas, polietilenas ir kt.

NEUTRŌNINIS ŠAUDMUŌ, neutron ammunition, нейтронный боеприпас – nedidelis brand. šaudmuo su neutroniniu užtaisu. Δ gali būti: neutroninis artilerijos sviedinys, neutroninė raketos kovinė dalis. Pagrindinės neutroninio šaudmens dalys: termobranduolinis užtaisas (deuterio ir tričio mišinys), atominis užtaisas (žadinimo įtaisas – ^{239}Pu), korpusas su plazmos sulaikymo sistema, neutronų šaltinis ir neutronų atšvaitas, sprogstamųjų medžiagų užtaisas ir detonatorius.

NEUTRŌNINIS ŪZTAISAS, neutron charge, нейтронный заряд – mažo galingumo (ne didesnio kaip 10 kt) termobranduolinis užtaisas, kurio pagrindinė energija (apie 80%) naudojama pirminei radioaktyviajai spinduliuotei. Δ būdingas kelis kartus didesnis neutronų srautas ir jų padidėjusi energija. 1 kt galingumo Δ sprogimui reikia ~20 kg deuterio ir tričio. Tokio užtaiso pirminės radioaktyviosios spinduliuotės sukelta apšvitos dozė vienodu nuotoliu nuo sprogimo centro ~5–10 kartų viršija tokio paties galingumo atominio užtaiso dozę.

NEUTRŌNŲ SUKĖLTAS AKTYVŪMAS, neutron induced activity, наведенная нейтронами активность – radioaktyvumas Žemėje arba ant objekto, kurį sukėlė neutronų spinduliuotė.

NEUTRŌNŲ ŠALTINIS, neutron source, источник нейтронов – brand. užtaiso sudedamoji dalis, skleidžianti bet kurios energijos neutronus, stiprinančius brand. grandininę reakciją.

NEVALĖDOMOJI RAKETÀ, free rocket, неуправляемая ракета – žr. *raketa*.

NOMINALŪSIS BRANDUOLINIS GIŅKLAS, nominal weapon, номинальное ядерное оружие – žr. *branduolinis ginklas*.

NORMALIŪJI APŠVITÀ, normal exposure, нормальная облученность – žr. *apšvita*.

NUDEGĪMAS, burn, ожог – šiluminis kūno audinių pažeidimas, kurį sukelia šviesos (šilumos) spinduliuotė, padegamasis ginklas, kiti šilumos šaltiniai; atsižvelgiant į kūno audinių patologinius pakitimus skiriami keturi nudegimo laipsniai: I laipsnio – skausmingas odos paraudimas ir pabrinkimas; II – pūslės; III – gilių odos sluoksnių žūtis; IV – odos, poodinio ląstelyno, kartais ir gilesnių audinių suanglėjimas. Šiluminis žmogaus pažeidimas priklauso nuo nudegimo laipsnio ir ploto, taip pat nuo nudegimo vietos.

NUODIJAMOSIOS SAVYBĖS, toxic properties, токсические свойства – kenksmingos organizmui nuodingųjų medžiagų savybės. Apsinuodijama nuodingosiomis medžiagomis kvėpuojant, pro odą, žaizdas ir virškinimo traktą. Visais atvejais nuodingosios medžiagos, patekusios į kraują, išnešiojamos po visus organus ir audinius, dažniausiai nuodijamas visas organizmas (bendras apnuodijimas). Liesdamosis su odos paviršiumi, viršutinių kvėpavimo takų ir akių gleivine, nuodingosios medžiagos žaloja odą, dirgina kvėpavimo organus, silpnina regėjimą (vietinis apnuodijimas). Ilgą laiką veidamos nedidelėmis dozėmis, nuodingosios medžiagos sukelia vėžį, išsigimimus, didina organizmo alergiškumą, keičia paveldimumą, veikia lytines liaukas, gemalą ir kt.

NUODINGOJI MĒDŽIAGA, NM, chemical agent, отравляющее вещество (OB) – chem. medžiaga, kuri dėl savo neigiamo fiziologinio poveikio naudojama karinėse operacijose kariams žudyti, smarkiai sužaloti ar išvesti iš rikiuotės. Į šio termino sąvoką neįeina masinių neramumų malšinimo cheminė medžiaga, herbicidai ir dūmus bei liepsną sukeliančios medžiagos. Δ, naudojama chem. ginklui, dar vadinama ↑ *kovinė nuodingoji medžiaga*, o Δ, naudojama ūkyje, – ↑ *pavojingoji cheminė medžiaga*. Dar žr. *masinių neramumų malšinimo cheminė medžiaga*.

NUODINGŪJŲ MĒDŽIAGŲ APTIKĪMAS, chemical detection, химическое обнаружение – nuodingųjų medžiagų ore, vandenyje, žemėje, ant karo technikos ir kt. objektų aptikimas, atpažinimas ir kiekio nustatymas chem. žvalgybos prietaisais ar analizuojant mėginius laboratorijoje. Lauko sąlygomis nuodingosios medžiagos aptinkamos dujų ieškikliais, signalizatoriais, analizatoriais ir kitais chem. žvalgybos prietaisais, chem. lauko laboratorijomis, paprasčiausiomis priemonėmis (popierinis indikatorius, indikatoriai milteliai ir kt.). Dar žr. *cheminė žvalgyba, RChB stebėjimas*.

NUODINGŪJŲ MĒDŽIAGŲ DEBESIS, chemical cloud, облако OB – užterštas nuodingosiomis medžiagomis ir slenkantis pavėjui oro debesis. Skiriamas pirminis Δ (susidarantis chem. ginklo panaudojimo arba chem. avarijos metu) ir antrinis Δ (susidarantis garuojant skystoms kovinėms nuodingosioms medžiagoms arba išsiliejusioms PChM). Panaudojus patvariąsias nuodingąsias medžiagas, susidaro pirminis ir antrinis Δ,

nepatvariąsias – tik pirminis Δ . Įvykus chem. avarijai Δ darosi priklausomai nuo PChM virimo temperatūros ir saugojimo sąlygų. Jeigu PChM turi nelabai aukštą virimo temperatūrą (pvz., chloras ar amoniakas) ir jos saugomos didelio slėgio rezervuaruose arba izoterminėse saugyklose, avarijos atveju susidaro pirminis ir antrinis debesis. Jeigu PChM turi aukštą temperatūrą (pvz., sieros rūgštis, tetraetilšvinas), susidaro tiktai antrinis Δ .

NUODINGŪJŲ MĒDŽIAGŲ KONCENTRĀCIJA, chemical agents concentration, концентрация ОБ – žr. *koncentracija*.

NUODINGŪJŲ MĒDŽIAGŲ KOVINĒ BŪSENA, chemical agents combat condition, боевое состояние ОБ – nuodingųjų medžiagų būseną, kuri žalojama veikia prieš karius; ji būna trejopa: garai, aerosolis ir lašai. Δ susidaro sprogdinant chem. šaudmenis, terminiu būdu (garinant), mechaniniu būdu (purškiant, išliejant skystąsias nuodingąsias medžiagas ir kt.).

NUODINGŪMAS, toksiškumas, toxicity, токсичность – pagrindinė nuodingųjų medžiagų savybė, pasireiškianti jų geba sukelti organizmo patologinius pokyčius, dėl kurių prarandamas gebėjimas kovoti arba organizmas žūva. Δ vertinamas \uparrow *apsinuodijimo doze*.

NUSTATYTASIS BRANDUOLINIŲ ŪZTAISŲ SKAIČIUS, prescribed nuclear load, установленное количество ядерных зарядов – nustatytas vežamų brand. užtaisų skaičius brand. ginklo į taikinį nešimo vienetė. Ši skaičių nustato ir po jo sunaudojimo papildo vadovybės sprendimu priklausomai nuo taktinės situacijos, brand. aprūpinimo situacijos ir vieneto vežimo bei panaudojimo galimybių. Šis skaičius panašiuose vienetuose kasdien gali keistis.

NUSTATYTOSIOS BRANDUOLINIŲ GIŅKŲ ĄTSARGOS, prescribed nuclear stockage, установленные запасы ядерного заряда – nustatytas saugomų brand. ginklo ir kovinių galvučių tikrinimo įrangos skaičius specialiuose šaudmenų tiekimo punktuose ar kitose užnugario įstaigose. Šias atsargas nustato ir papildo vadovybės sprendimu priklausomai nuo taktinės situacijos, paskirstymo, užnugario vieneto galimybių kaupti ir prižiūrėti brand. ginklus bei brand. aprūpinimo situacijos. Nustatytos atsargos panašiuose užnugario aprūpinimo vienetuose nuolat gali keistis.

O

OBSERVĀCIJA, observation, обсервация – žr. *stebėjimas*.

ÓDOS INDIVIDUALIÓSIOS APSAUGÓŠ PRIĒMONĒS, individual skin protective clothing, средства индивидуальной защиты кожи – žr. *individualiosios apsaugos priemonės*.

OPERATYVŪSIS SPECIALŪSIS ŠVĀRINIMAS, operational decontamination, оперативная специальная обработка – žr. *specialusis švarinimas*.

ORÁNŽINĖ MĒDŽIAGA, orange agent, оранжевая рецептура – karo tikslais naudojamas fitotoksinas; tamsiai rudas riebus skystis. Su vandeniu nesimaišo. Nelabai lakus. Kietėjimo temperatūra žemesnė negu -40°C . Visiškai sunaikina daržovių pasėlius ir žaloja medžius bei krūmus. Vartojimo norma – 15–50 kg/ha. Naikinant žolę, norma didinama.

ORINIS BRANDUOLINIS SPROGĪMAS, nuclear air burst, воздушный ядерный взрыв – žr. *branduolinis sprogimas*.

ÓRO AŅTPUOLIS, air attack, воздушный налет – aviacijos smūgis prieš objektams bombomis arba raketomis. Δ dalyvauja vienos ar kelių aviacijos rūšių pavieniai lėktuvai, lėktuvų grupė, kelios grupės (daliniai, junginiai).

ÓRO GREIČIO SPŪDIS, air velocity pressure, скоростной напор – dinaminis krūvis, kurį sudaro smūgio bangos oro srautas; vienas iš pagrindinių smūgio bangos parametrų. Δ apibūdina smūgio bangos sviedžiamąjį poveikį ir yra pavojingiausias ginkluotei ir kovos technikai. Δ matuojamas paskaliais (Pa) arba kilogramais jėgos kvadratiniam centimetre (kgf/cm^2).

ÓRO PAVŪJUS, air alert, воздух – 1. išpėjamas signalas apie priešų grupinio ir masinio NP naudojimo pavojų, aviacijos, raketų ir artilerijos smūgius. Išpėjamas signalas „Oro pavojus“ skelbiamas techninėmis priemonėmis arba balsu, esant puolimo pavojui arba prasidėjus puolimui. Gavę šį signalą, kariai slepiasi fortifikaciniuose įrenginiuose, šarvuotojoje kovos technikoje ir vietovės nelygumuose. Padaliniai (kariai), atliekantys kovos užduotis, tęsia jas. Kovos su oro taikiniai priemonės rengiamos paleisti ugnį. Žygio metu pėstieji padaliniai išsidėsto artimiausioje priedangoje ir vado nurodymu paleidžia ugnį į oro taikinius; mechanizuotieji – didina judėjimo greitį ir atstumus tarp mašinų (padalinių). Signalas „oro pavojus“ gali būti trejopas: baltasis, geltonasis ir raudonasis. 2. nedelsiamas oro erdvės gynybos priemonių parengimas atremti oro puolimą; karių ir civilinių gyventojų pasirengimas visomis įmanomomis priemonėmis apsisaugoti nuo smūgių iš oro.

Δ **baltasis**, warning white, степень готовности „воздушное нападение невозможно“ – signalas „Oro pavojaus atšaukimas“.

Δ **geltonasis**, warning yellow, степень готовности „воздушное нападение вероятно“ – signalas, skelbiamas esant oro puolimo pavojui.

Δ **raudonasis**, warning red, степень готовности „воздушное нападение неизбежно“ – signalas, skelbiamas prieš lėktuvams artėjant prie objekto.

ÓRO PAVŪJUS BALTÀSIS, warning white, степень готовности „воздушное нападение невозможно“ – žr. *oro pavojus*.

ÓRO PAVŪJUS GELTONÀSIS, warning yellow, степень готовности „воздушное нападение вероятно“ – žg. *oro pavojus*.

ÓRO PAVŪJUS RAUDONÀSIS, warning red, степень готовности „воздушное нападение неизбежно“ – žg. *oro pavojus*.

ÓRO PROGNOZĖ, weather forecast, прогноз погоды – mokslinis būsimo oro kitimo numatymas. Δ gali būti teikiama tam tikram kariuomenės veiksmų punkui, maršrutui, rajonui, jūros rajonui ir pan. Skiriama trumpalaikė (nuo kelių val. iki 1–2 paros) ir ilgalaikė (nuo 3–10 parų iki 1 mėn. ir ilgesnė) Δ.

ÓRO STEBĖTOJAS, air observer [scout], наблюдатель за воздухом – karys, paskirtas oro taikinims stebėti. Δ gali būti specialiai paskirtas arba jo pareigas atlieka skyriaus (būrio) stebėtojas.

ÓRO VERTIKALIOJO STABILŪMO LÁIPSNIS, atmospheric stability chart, степень вертикальной устойчивости воздуха – atmosferos žemutinių sluoksnių (20–30 m nuo žemės paviršiaus) vertikaliojo judrumo charakteristika. Priklausomai nuo paros laiko, debesuotumo, vėjo greičio ir oro temperatūros (išmatuotos 50 ir 200 cm nuo žemės paviršiaus) skirtumo skiriami trys Δ: ↑ *stabilusis (S) temperatūros gradientas*, ↑ *neutralusis (N) temperatūros gradientas* ir ↑ *labilusis (L) temperatūros gradientas*. Δ naudojami prognozuojant ir įvertinant radiacinę ir cheminę situaciją.

P

PADARINIŲ LIKVIDÁVIMAS NELÁIMĖS RAJONĖ, area damage control, ликвидация последствий в районе бедствий – priemonės, atliekamos iki priešo veiksmų, natūralios ar žmogaus sukeltos nelaimės, jų metu arba po jų, kad sumažintų galimus nuostolius ir jų apimtį.

PADEGAMÀSIS BŪTELIS, incendiary bottle, бутылка с зажигательной смесью – stiklinis butelis, pripildytas lengvai išsiliesnojančio skysčio. Δ gali būti pripildytas benzino, o jo uždegimą (sudužus nuo susidūrimo su taikiniu) užtikrina įvairios išsiliesnojimo priemonės (pvz., Bertoleto druska įmirkytas audeklas, į kurį įvyniojamas butelis ir kt.).

PADEGAMÀSIS FUGÁSAS, flame mine, огневой фугас – fugasas, užtaisytas skystosiomis arba klampiosiomis padegamosiomis medžiagomis metalinėse talpyklose (statinėse, kanistruose, bakuose ir kt.). Sprogstamasis užtaisas sviedžia padegamąsias medžiagas, o jas padega specialios padegimo priemonės.

PADEGAMÀSIS GIŅKLAS, incendiary weapon, зажигательное оружие – ginklas priešo kariams kauti, kovos technikai naikinti, gaisrams kelti, kurio poveikis pagrįstas ↑ *padegamosios medžiagos* naudojimu. Δ sudaro padegamieji šaudmenys ir mišiniai

bei jų nešimo į taikinių ir svaidymo priemonės. Padegamuosius šaudmenis ir mišinius naudoja aviacija (padegamosios bombos, kasetės), artilerija (padegamieji sviediniai, minos), motorizuotieji pėstininkai (padegamosios granatos, šoviniai, fugasai, ↑ *liepsnosvaidžiai*). Apsaugai nuo Δ naudojami: uždarieji fortifikaciniai įrenginiai; kovos technika; gamtinės ir kitos natūralios priedangos; mūriniai pastatai; įvairios medžiagos; kvėpavimo organų ir odos apsaugos priemonės; viršutinė apranga. Patekusios ant aprangos ir atvirų kūno dalių padegamosios medžiagos gesinamos, nusimetama apranga ir apsaugos priemonės. Δ buvo naudojamas II pasauliniame kare, Korėjoje ir Vietname. Δ pagal savo veiksmingumą gali prilygti brand. ginklui. Pvz., Nagasakyje nuo atominės bombos sprogimo žuvo 70 tūstančių žmonių, Tokijuje nuo Δ vieno aviacijos antskrydžio metu – 120 tūkstančių. Todėl 1980 m. Ženevos konvencija uždraudė Δ naudoti prieš taikius gyventojus. Dar žr. *padegamųjų medžiagų naudojimo priemonė*.

PADEGAMĀSIS SVIEDINĪS, incendiary shell, зажигательный снаряд – pagrindinės paskirties padegamosios veikmės sviedinys su padegamuoju užtaisu; jo paskirtis – daryti gaisrų židinius, žeisti karius, gadinti lėktuvus aerodromuose ir kitą ginkluotę bei kovos techniką. Paprastai užtaisomas baltuoju ir plastifikuotuoju fosforu, kuris sproguos sviediniui, išsvaidomas 15–20 m spinduliu. Δ gali turėti kontaktinį arba nuotolinį sprogdiklį.

PADEGAMĀSIS ŠAUDMUŪ, incendiary ammunition, зажигательный боеприпас – šaudmuo, užtaisytas padegamąja medžiaga. Δ yra: aviacijos Δ (padegamoji bomba, kasetė ir kasečių įtaisas, padegamoji talpykla); artilerijos ↑ *padegamasis sviedinys* ir mina); ↑ *padegamoji granata*, ↑ *padegamasis fugasas*, padegamoji šaulių ginklų kulka. Dar žr. *padegamoji minosvaidžio mina*, *padegamasis butelis*, *padegamoji šaudmens veikmė*.

PADEGAMŪJI GRANATĀ, incendiary grenade, зажигательная граната – granata su padegamuoju užtaisu. Δ yra rankinė ir svaidoma iš granatsvaidžio. Rankinė Δ užtaisyta termitu ir kitomis padegamosiomis medžiagomis, svaidoma ranka iki 40 m, iššaunama iš standartinių šaulių ginklų 150–200 m. Pagrindinis užtaisas dega iki 1 min. Reaktyvinė Δ iššaunama iš granatsvaidžio ir taikliai pažeidžia mažus taikinius iki 200 m nuotoliu, užimančius didelį plotą – iki 700 m.

PADEGAMŪJI MĒDŽIAGA, incendiary agent, зажигательное вещество – specialus mišinys, degantis labai aukšta temperatūra, naudojamas padegamiesiems šaudmenims, liepsnosvaidžiams užtaisyti. Naudojamos šios Δ: ↑ *napalmas*, ↑ *pirogelis*, ↑ *savaime išiliepsnojantis mišinys*, ↑ *termitas*, ↑ *baltasis fosforas*, ↑ *elektronas* (2). Δ būna kietoji ir skystoji. Vienoms Δ degant reikalingas atmosferos deguonis (napalmui, pirogeliui, baltajam fosforui, elektronui), kitos turi oksidatorių ir gali degti be deguonies (termitas ir mišiniai

su juo, deguonies turinčios druskos). Napalmas, savaime įsiliepsnojantis mišinys ir pirogelis gerai limpa prie įvairių paviršių, lengvai įsiliepsnoja ir sunkiai gesinamas bei šalinamas.

PADEGAMOJI MINÓSVaidžIO MINÀ, incendiary mortar shell, зажигательная мина миномета – pagrindinės paskirties minosvaidžio mina su padegamuoju užtaisu. Naudojama įvairaus kalibro minosvaidžiams, skirta mediniams pastatams, degių medžiagų ir šaudmenų sandėliams, kitiems lengvai įsiliepsnojantiems objektams padegti, kariams bei automobiliams pažeisti.

PADEGAMOJI ŠAUDMEŅS VEIKMĖ, ammunition incendiary effect, зажигательное действие боеприпаса – šaudmens veikmė, pasireiškianti taikinio padegimu. Ši veikmė yra būdinga visiems pagrindinės paskirties šaudmenims, tačiau, norint pasiekti pakankamą padegimą, naudojami padegamieji šaudmenys.

PADEGAMŪJŲ MĒDŽIAGŲ NAUDÓJIMO PRÍEMONĖ, incendiary weapon, средство применения зажигательных веществ – ginkluotės elementas, užtikrinantis padegamųjų medžiagų nešimą į taikinį ir jų įsiliepsnojimą. Δ yra: aviacijos ir artilerijos padegamieji ir dūminiai šaudmenys, granatsvaidžiai, liepsnosvaidžiai, padegamieji fugasai, granatos, šoviniai, padegamosios plytelės, padegamieji buteliai.

PAGRINDINĖ BRANDUOLINĖ VALSTYBĖ, major nuclear power, основное ядерное государство – valstybė, turinti smogiamąsias brand. pajėgas, galinčias kelti grėsmę bet kuriai kitai valstybei.

PANDĒMIJA, pandemic, пандемия – užkrečiamosios ligos paplitimas keliose šalyse ar net žemynuose; visuotinė epidemija. Įvairiais laikais kildavo maro, choleros, raupų, maliarijos, dėmėtosios šiltinės, gripo Δ. Žinomos 3 maro Δ: pirmoji kilo VI a., per ją mirė ~100 mln. žmonių; antroji, nuo kurios mirė ketvirtadalis Europos gyventojų, buvo XIV a.; trečioji, apėmusi Kiniją, Indiją, V. Europą ir Ameriką, kilo XIX–XX a. Žinomos 7 choleros Δ. 2–3 kartus per šimtmetį kyla pasaulį apimančios gripo Δ. 1918–19 m. per vadinamąją ispaniškojo (prasidėjo Ispanijoje) gripo Δ pasaulyje mirė ~20 mln. žmonių. XX a. 9 dešimtmečio viduryje prasidėjo AIDS Δ.

PAPÍLDOMOSIOS DĒŽUTĖS KOMPLĒKTAS, carbon monoxide protection kit, комплект дополнительного патрона – komplektas, kartu su dujokauke saugantis kvėpavimo organus nuo anglies monoksido ir radioakt. dulkių. Δ naudojamas pagal paskirtį su bet kuria filtruojamąja dujokauke, turinčia filtruojamosios ir sugeriamosios dėžutės (FSD) prijungimo mazgą. Δ sudaro: papildoma dėžutė, aerozolinis filtras, jungiamoji žarna ir krepšys. Kai kuriose NATO šalių kariuomenėse, pvz., Vokietijos bundesvere, vietoj Δ

naudojama dėžutė, sauganti nuo anglies monoksido, kuri įeina į dujokaukės komplektą (dvi FSD ir viena dėžutė nuo CO).

PAPRASTŪJI BIOLŪGINĖ ŽVALGŪBA, nonspecific biology reconnaissance, неспецифическая биологическая разведка – žr. *biologinė žvalgyba*.

PARALYŽIUOJAMOJI NUODINGOJI MĒDŽIAGA, nerve agent, ОБ нервно-паралитического действия – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

PARALYŽIUOJAMŪJŲ NUODINGŪJŲ MĒDŽIAGŲ GARŪ INDIKĀTORIUS, nerve agent vapour detector, индикатор паров ОБ нервно-паралитического действия – įtaisas paralyžiuojamųjų nuodingųjų medžiagų garams ir jų pavojingai koncentracijai nustatyti. Δ nustato tikslai: yra ar nėra nuodingųjų medžiagų garų. Δ išduodamas kiekvienam kariui.

PASÁULINIS BRANDUOLINIS KÁRAS, nuclear world warfare, мировая ядерная война – žr. *branduolinis karas*.

PATRÁNKINIS ATŌMINIS ŪŽTAISAS, gun-type weapon, атомный заряд пушечного типа – žr. *atominis užtaisas*.

PATVARIŪJI NUODINGOJI MĒDŽIAGA, persistent agent, стойкое ОБ – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

PATVARŪMAS, persistency, стойкость – 1. biol. ar chem. kare – nuodingųjų medžiagų ar biol. medžiagų charakteristika, apibūdinanti jų veiksmingo veikimo trukmę priklausomai nuo medžiagų paskleidimo sąlygų (meteorologinių, topografinių ir kt.); 2. naikinamojo poveikio trukmė, kurią sudaro nuodingųjų medžiagų buvimo vietovėje (nepakitus jų savybėms) ir atmosferos taršos (dėl jų garavimo nuo dirvos bei paviršių arba kylant dulkėms) trukmė. Nuodingųjų medžiagų Δ vietovėje priklauso nuo jų chem. aktyvumo ir fizik. bei chem. savybių (virimo temperatūros, sočiųjų garų slėgio, lakumo, klampumo ir lydymosi temperatūros), klimatinių ir meteorologinių sąlygų, kurios greitina arba lėtina nuodingųjų medžiagų garavimą. Ypatingą reikšmę turi oro ir dirvos temperatūra, oro vertikalusis stabilumas ir vėjo greitis.

PAVĒJINĖ PŪSĖ, leeward side, подветренная сторона – vietovės pusė, į kurią pučia vėjas. Pavėjinėje nuo brand. sprogo (radiacinės avarijos šaltinio ar chem. ginklo naudojimo rajono) pusėje susidaro radioakt. (chem.) taršos zona.

PAVIĒNIS BRANDUOLINIS SMŪGIS, individual nuclear blow, одиночный ядерный удар – žr. *branduolinis smūgis*.

PAVIĒNIS GAĪSRAS, single fire, одиночный пожар – žr. *gyvenvietės gaisras*.

PAVIĒNIŲ GAISRŪ ZONÁ, single fire zone, зона одиночных пожаров – žr. *gaisrų zona*.

PAVIŪŠINIS BRANDUOLINIS SPROGIMAS, nuclear surface burst, поверхностный ядерный взрыв – žr. *branduolinis sprogimas*.

PAVOJINGASIS OBJEKTAS, dangerous object, опасный объект – įmonė, sandėlis arba kitas statinys, kuriame nuolat arba laikinai gaminama, perdirbama, laikoma, perkraunama, naudojama, sandėliuojama arba neutralizuojama viena arba kelios pavojingos medžiagos ar jų atliekos, kurių kiekis yra didesnis už nustatytą šios medžiagos ribinį kiekį, taip pat hidrotechniniai įrenginiai. Tokie Δ yra: Ignalinos AE, chem. pavojingi objektai (gaminantys, naudojantys ir gabenantys PChM), gaisringi objektai, magistraliniai naftotiekiai ir dujotiekiai, Kauno hidroelektrinė. Objektas priskiriamas prie chem. pavojingų, jeigu naudojamų pavojingų medžiagų kiekiai viršija nustatytus ribinius kiekius, kurie klasifikuojami pagal tris medžiagų reagavimo lygius. Tokie ribiniai kiekiai yra: amoniakas – I lygis – 1 t, II – 10 t, III – 250 t; chloras – I lygis – 0,1 t, II – 10 t, III – 25 t ir pan.

PAVOJINGOJI CHEMINĖ MĒDŽIAGA, PChM, dangerous chemical agent, аварийное химически опасное вещество, AXOB – 1. chem. medžiaga, pasižyminti dideliu nuodingumu ir esant tam tikroms sąlygoms galinti sukelti masinius apsinuodijimus, užteršti aplinką; 2. dideliais kiekiais naudojami ir vežami nuodingi chem. junginiai; chem. pavojingų objektų avarijose lengvai patenka į atmosferą ir gali masiškai apnuodyti žmones. Pagal nuodingumą Δ skiriamos į dvi grupes: labai nuodingos (poveikis pro virškinimo traktą – $LD_{50} \leq 25$ mg/kg; pro odą – $LD_{50} \leq 50$ mg/kg; pro kvėpavimo takus – $LC_t \leq 0,5$ mg·min/l); nuodingos (poveikis pro virškinimo traktą – $25 < LD_{50} \leq 200$ mg/kg; pro odą – $50 < LD_{50} \leq 400$ mg/kg; pro kvėpavimo takus – $0,5 < LC_t \leq 0,5$ mg·min/l).

PAVOJINGOS RADIOAKTYVIŠIOS TARŠOS ZONÀ, dangerous radioactive contamination zone, зона опасного радиоактивного заражения – žr. *radioaktyviosios taršos zona*.

PERTEKLINIS SLĒGIS, overpressure, избыточное давление – 1. slėgis, susidaręs sprogimo metu smūgio bangoje. Jis yra vadinamas teigiamuoju, kai viršija atmosferinį slėgį, ir neigiamuoju, kai slenkant bangai, darosi mažesnis už atmosferinį slėgį; 2. atmosferinio slėgio ir didžiausiojo slėgio sprogimo (smūgio) bangos fronte skirtumas; pagrindinis sprogimo (smūgio) bangos parametras. Δ matuojamas paskaliais (Pa) arba kilogramais jėgos kvadratiniam centimetre (kgf/cm^2). Δ žaloja žmones, griaua pastatus, gadina ginkluotę ir kovos techniką, jeigu jis veikimo vietoje viršija leidžiamus (projektinius) matmenis. Dar žr. *atmosferinis slėgis, pilnutinis slėgis*.

PESTICIDAI, pesticide, пестициды – chem. medžiagos, kuriomis naikinami žemės ūkio ir miško kenkėjai, ligų sukėlėjai bei nenaudingi augalai. Naudojami

tokie Δ : akaricidai (naikina erkes), algicidai (naikina vandens augalus), arboricidai (naikina krūmokšnius), desikantai (greitina augalo antžeminės dalies džiūvimą), \uparrow *defoliantai*, fumigantai (naikina augalų kenkėjus ir ligų sukėlėjus), fungicidai (naikina grybelinių ligų sukėlėjus), \uparrow *herbicidai*, insekticidai (naikina vabzdžius) ir kt. Δ yra nuodingi ir pavojingi žmonėms ir gyvuliams.

PILNUTINIS SLĖGIS, total pressure, абсолютное давление – dinaminio ir statinio slėgių suma.

PIRMIEJI PAŽEIDIMO NUODINGOSIOMIS MĖDŽIAGOMIS PÓŽYMIAI, warning effects, первые признаки поражения ОБ – pradinė organizmo reakcija į apnuodijimą, netiesiogiai galinti nurodyti apsinuodijimo šaltinį (nuodingųjų medžiagų tipą) ir laipsnį. Pasireiškus Δ , nedelsiant suteikiama pirmoji medicinos pagalba (vartojamas priešnuodis), naudojamos kvėpavimo organų apsaugos priemonės, atliekamas dalinis sanitarinis švarinimas (apsinuodijus patvariosiomis nuodingosiomis medžiagomis). Dar žr. *VX, zarinas, zomanas, tabūnas, ipritas, cianido rūgštis, chlorcianas, fosgenas, LSD, vyzdžio susiaurėjimas, BZ, amoniakas, chloras*.

PIRMINĖ RADIOAKTYVIOJI SPINDULIUOTĖ, initial radiation, первичная радиация – žr. *radioaktyvioji spinduliuotė*.

PIRMINIS DŪJŲ DEBESIS, primary gas cloud, первичное газовое облако – žr. *dujų debesis*.

PIRMŪJI MEDICINOS PAGÁLBA, first medical aid, первая медицинская помощь – skubios paprasčiausios medicinos priemonės, tiesiogiai atliekamos sužeidimo (pakenkimo) arba ekstremaliojo įvykio vietoje. Δ kariai suteikia patys sau arba vieni kitiems, taip pat sanitarai. Δ sudaro: išorinio kraujavimo stabdymas, įtvarų ir tvarsčių dėjimas, dirbtinio kvėpavimo atlikimas, priešnuodžio ir priemonės nuo skausmo suleidimas. Dar žr. *medicinos apsaugos priemonės*.

PIROGĖLIS, pyrohelium, пирогель – metalizuotas padegamasis mišinys; susideda iš naftos produktų, magnio ar aliuminio drožlių arba miltelių, oksidatorių, skysto asfalto bei sunkiųjų alyvų priedų. Šie priedai padidina pirogelio degimo temperatūrą, jis gali pradeginti plonas metalo plokštes, sunkesnis už vandenį. Degimo temperatūra 1600–2000°C. Naudojamas aviacinėse bombose.

PLANUÓJAMASIS SPROGĪMO EPICĖNTRAS, desired ground zero, планируемый эпицентр взрыва – žr. *sprogimo epicentras*.

PLĪKLEDIS, ice condition of roads, гололеда – po šlapdribos, lietaus, lijudros arba atodrėkio ant žemės ir kitų paviršių užšalęs ledas, o keliuose – ir transporto priemonių suplūktas bei nuslidinėtas sniegas. Δ keliuose pasunkina,

o nelygioje vietoje ir visai sustabdo automobilių eismą. Daug sunkiau vaikščioti.

PLŪOŠTINIS GIŅKLAS, beam [charged particle beam] weapon, пучковое оружие – spindulinis ginklas, kuriame naudojamas labai siauras, yrač taiklus elektringųjų arba neutraliųjų dalelių (elektronų, protonų, neutraliųjų vandenilio atomų) pluoštas; šios dalelės turi didelę energiją ir juda nepaprastai greitai; naikinamieji veiksniai: energijos srauto mechaninis smūgis, intensyvus šiluminis poveikis, priverstinė trumpabangė elektromagnetinė (rentgeno) spinduliuotė. Δ veikia bet kokiomis oro sąlygomis, žaibiškai ir netikėtai žaloja ir išveda iš rikiuotės pažeidžiamus objektus.

PLUTŌNIS, plutonium, плутоний – radioakt. elementas, eilės numeris periodinėje sistemoje 94, santykinė atominė masė 244; viena iš brand. kuro rūšių. Tai sidabro spalvos metalas; tankis $19,8 \text{ g/cm}^3$, lydymosi temperatūra 640°C . Labai mažai Δ randama urano rūdoje. Reikalingi Pu izotopų kiekiai gaunami brand. reaktoriuose švitinant neutronais urano izotopą ^{238}U . Brand. ginklui naudojamas izotopas ^{239}Pu .

POPIERINIS INDIKĀTORIUS, detector paper, бумажный индикатор – 1. popieriaus rinkinys, kuris rodo popieriaus paviršiaus užteršimą skystosiomis nuodingosiomis medžiagomis. Δ rinkiniu aprūpinamas kiekvienas karys; 2. specialus popierius, kuris, paveikus tam tikromis nuodingosiomis medžiagomis, keičia spalvą. JAV kariuomenėje naudojamas dviejų tipų Δ : ABC-M8 – nustato skystas VX, zarino ir iprito tipų nuodingąsias medžiagas; kiekvienas karys turi 25 lapų tokio popieriaus knygele; ABC-M9 – tiktai nustato, kad ore yra skystųjų nuodingųjų medžiagų. M9 Δ tvirtinamas ant aprangos: dešiniojo peties, kairiojo rankogalio ir kairiosios ar dešinėsios kulkšnies. Jeigu jis paraudonuoja, nuodingųjų medžiagų tipą nustato M8 Δ .

POTENCIALIŲ APŠVITĀ, potential exposure, потенциальная облученность – žr. *apšvita*.

PŌTVYNIS, flood, наводнение – smarkus vandens pagausėjimas upėje; hidrologinis reiškiny. Δ būna gamtinis (jo priežastys yra intensyvus sniego tirpimas ir ledonešis pavasarį; poplūdis ir stiprus vėjas, varantis jūrų vandenį į upių žiotis) ir $\hat{\uparrow}$ *katastrofinis užtvindymas*. Dar žr. *dirbtinis vietovės užtvindymas*

POVANDENINIS BRANDUOLINIS SPROGĪMAS, nuclear underwater burst, подводный ядерный взрыв – žr. *branduolinis sprogimas*.

POŽEMINIAI ĮRENGINIAI IR STATINIAI, underground fortification, подземные сооружения – inžineriniai apsauginiai įrenginiai, kurių paskirtis – karių, valdymo punktų, kovos technikos ir pramonės įmonių apsauga nuo NP poveikio. Δ įrengiami iškasant tiek grunto, kiek užima išorinių įrenginio

konstrukcijų kontūras. Δ gali būti: slėptuvės, blindažai ir kt. Jie turi geras apsaugines savybes.

POŽEMINIS BRANDUOLINIS SPROGIMAS, nuclear underground burst, подземный ядерный взрыв – žr. *branduolinis sprogimas*.

POŽEMINIS MIŠKO GAISRAS, underground wood fire, подземный лесной пожар – žr. *miško gaisras*.

PRĪEDANGA, cover, укрытие – fortifikacinis įrenginys, vietovės reljefas ir vietinis daiktas, naudojamas karių, kovos technikos ir materialinių priemonių apsaugai ir maskavimui. Pozicijose ir susitelkimo rajonuose paprastai įrengiama: kariams – priedangos, blindažai ir slėptuvės; kovos technikai ir kt. materialinėms priemonėms – priedangos, nišos ir podėliai. Dar žr. *gamtinė priedanga*.

PRIEŠGAISRINĖ ĮRANGA, fire-prevention equipment, противопожарное оборудование – techninių priemonių kompleksas gaisrui kovos mašinoje likviduoti. Skiriama rankinė (rankiniai gesintuvai) ir stacionarioji (sumontuota mašinoje speciali priešgaisrinė sistema, kurią sudaro keli balionai su gesinimo mišiniu, sujungti vamzdynais su purkštais) Δ.

PRIEŠGAISRINĖ SAUGÀ, fire protection, противопожарная защита – techninių ir organizacinių priemonių kompleksas, kurį sudaro: galimos gaisrų situacijos prognozavimas; ↑ *priešgaisrinės profilaktinės priemonės*; gaisrų situacijos įvertinimas ir stebėjimas; gaisrų židinių žvalgyba; nustatymas karinių vienetų, technikos ir materialinių priemonių, kuriems gresia pavojus; gaisrų ribojimas ir gesinimas. Δ turi maksimaliai sumažinti gaisrų poveikį kariniams vienetams, vykdančiams kovos užduotis. Veiksminga Δ kariniuose vienetuose tada, kai nuolat atliekamos priešgaisrinės priemonės, kariai griežtai laikosi priešgaisrinių taisyklių ir tinkamai organizuota priešgaisrinė tarnyba.

PRIEŠGAISRINĖS PROFILAKTINĖS PRIEMONĖS, fire-prevention measures, мероприятия по предотвращению пожаров – profilaktinės priemonės, kurių tikslas – visiškai arba dalinai likviduoti gaisrų ir jų plitimo priežastis, o kilus gaisrui, sudaryti reikiamas sąlygas jam gesinti. Δ yra šios: šalinami lengvai užsidegantys daiktai, sausa žolė iš karinių vienetų išdėstymo rajonų, fortifikacinių įrenginių ir sandėlių; veikiant miškuose ir gyvenvietėse įrengiamos priešgaisrinės juostos; fortifikacinių įrenginių degių elementų apsaugai naudojamos ugniai atsparios dangos ir skiediniai; naudojamos sunkiai užsidegančios ir įmirkytos ugniai atspariais skiediniais maskavimo medžiagos ir dangos; įvairioms medžiagoms apsaugoti naudojami ugniai atsparūs aptepai, dažai ir mirkalai; rengiamas ir laikomas tinkamos parengties priešgaisrinis inventorių ir įranga.

PRIEŠGAISRINĖS SAUGŌS TAISYKLĖS, fire-prevention rules, правила пожарной безопасности – statutų ir įsakymų nustatytos taisyklės, kurių privalo laikytis visi kariai. Tokios taisyklės nustatytos Tarnybos statute.

PRIEŠMEDŽIAGINĖ OPERACIJA, antimateriel operation, операция против материалов – ginklų ar priemonių naudojimas karinėse operacijose medžiagoms naikinti. Dar žr. *ardomoji medžiaga*.

PRIEŠNUODIS, antidote, противоядие – vaistinis preparatas, kuriuo šalinami iš organizmo nuodai arba nuodingosios medžiagos ir mažinamas jų kenksmingas poveikis; medikamentai, darantys nuodingąsias medžiagas organizme nekenksmingas. Δ nuo paralyžiuojamųjų nuodingųjų medžiagų gali būti tūbeliniuose švirkštuose, ampulėse arba tabletėmis. Δ vartojamas savarankiškai, pasireiškus pirmiems apsinuodijimo požymiams, arba pagal padalinio vado komandą (signalą „Cheminiis pavojus“). Taip pat vartojamas Δ nuo bendrųjų nuodingųjų medžiagų (amilnitrilas), priešdūminis preparatas (nuo apsinuodijimo dirginamosiomis nuodingosiomis medžiagomis) ir kt.

Bendrojo veikimo Δ padaro nekenksmingus nuodus, patekusius į skrandį, ant odos, gleivinių. Tokie Δ yra įgėrikliai (pvz., aktyvintosios anglis), vėmimą sukeliantys vaistai (pvz., apomorfinas), vidurius paleidžiantys vaistai (pvz., karčioji druska), oksidatoriai (pvz., kalio permanganatas). Specifinių Δ veikimas pagrįstas chem. reakcija, kuria nuodai paverčiami netirpiaisi nenuodingais junginiais (sunkieji metalai šalinami kompleksonais), netirpūs nuodai paverčiami tirpiaisi nenuodingais junginiais (pvz., rūgštys neutralizuojamos šarmais). Biol. kilmės nuodus padaro nekenksmingus antitoksinai. Δ vartojamas profilaktiškai esant tikimybei, kad bus panaudotas chem. ginklas ir gydant jau apnuodytus žmones.

Profilaktiškai nuo VX, zarino, zomano vartojamos tabletės iš individualiosios vaistinėlės, apsinuodijus tūbeliniu švirkštu suleidžiamas atropinas, afinas, budaksimas; suvartotas ne vėliau kaip per 10 min. po apsinuodijimo gali neutralizuoti bent vieną mirtinąją nuodingųjų medžiagų dozę. VX, zarino, zomano lašus daro nekenksmingus skystis iš individualiojo cheminio paketo, kurį reikia pavartoti kiek galima greičiau: kūno dalių švarinimas per 2 min. užtikrina saugumą 80% atvejų, per 5 min. – 30% atvejų, per 10 min. – švarinimas neefektyvus.

Apsinuodijus cianido rūgštimi arba chlorcianu, sutraiškya amilnitrilo ampulė greitai dedama po dujokaukės kauke. Įkvepiant vienos Δ ampulės garus iki 20% kraujo hemoglobino virsta methemoglobinu, kuris nedalyvauja perteikiant audiniams deguonį. Todėl suteikiant pirmąją medicinos pagalbą galima naudoti ne daugiau kaip dvi amilnitrilo ampules.

Apsinuodijus botulino toksinu, vartojami antitoksinai kartu su antibiotikais, vėliau papildomai suleidžiami kraujagysles plečiantys ir širdies bei kvėpavimo centro veiklą stimuliuojantys vaistai. Šiais būdais galima sumažinti mirtingumą nuo 90 iki 15–30%.

PRIŠVĖJINĖ PUSĖ, windward side, наветренная сторона – vietovės pusė, iš kurios pučia vėjas. Δ nuo brand. sprogimo nesusidaro radioakt. taršos zona (išskyrus brand. sprogimo rajoną), nuo chem. ginklo panaudojimo rajono – chem. taršos zona.

PROFESINĖ APŠVITĀ, profession exposure, профессиональная облученность – žr. *apšvita*.

PROFILĀK TINĖ DEZINFĖKCIJA, prophylactic disinfection, профилактическая дезинфекция – žr. *dezinfekcija*.

PROTONAS, proton, протон – elementarioji branduolio dalelė, turinti teigiamąjį krūvį. To paties chem. elemento branduoliai turi vienodą protonų skaičių, kuriam atitinka branduolio krūvis (atominis skaičius).

PSICHOTRŪPINĖ NUODĖNGOJI MĖDŽIAGA, psychochemical agent, психотропное OB – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

PŪGĀ, snowstorm, вьюга – smarkus sniego pustymas; meteorologinis reiškinys. Kyla, kai sninga ir pučia smarkus (> 10 m/s) vėjas arba kai vėjas pučia virš purios sauso sniego dangos. Blogina matomumą. Smarki Δ kartais turi gaivalinių nelaimių požymių. Paprastai tai būna tada, kai sninga ne trumpiau kaip 12 val., o vėjo greitis viršija 15 m/s. Δ trikdo automobilių ir geležinkelio transporto eismą. Neretai sutrinka komunalinio ūkio ir ryšių įstaigų darbas, pažeidžiamas normalus gyvenviečių ir net miestų gyvenimas. Krintant šlapdribai, šalant, pučiant uraganiniam vėjui, apledėja elektros, ryšių linijos, elektrinio transporto kontaktinis tinklas, stogai, įvairios atramos bei konstrukcijos, dėl to griūva, trūkinėja objektai, lūžta medžiai. Δ trukdo ir kovos veiksmams.

PŪLIŪOJAMOJI NUODĖNGOJI MĖDŽIAGA, blister agent, BL, OB кожно-нарывного действия – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

PURŠKĖMO SISTEMA, washdown system, распыляющая система – sistema, kuri purškia jūros vandenį ant laivo ar jo dalių ir sudaro nuolat judančią vandens plėvelę ant laivo paviršiaus. Šią sistemą turi turėti kiekvienas laivas.

PUSĖJIMO TRUKMĖ, half-life, период полураспада – 1. laikas, reikalingas radioakt. medžiagų aktyvumui sumažėti perpus nuo pradinio aktyvumo dėl jos radioakt. skilimo; 2. laiko tarpas, per kurį suskyla pusė turimų radionuklidų. Pusėjimas – kiekvienos radioakt. medžiagos būdinga savybė ir nepriklauso nuo jos kiekio ar sąlygų. Įvairių radionuklidų Δ labai skiriasi: nuo kelių sekundžių

iki milijonų metų, pvz., ^{131}I – 8 paros, ^{90}Sr – 28 metai, ^{137}Cs – 30 metų, ^{238}U – 4,5 mlrd. metų. Dar žr. *efektyvusis pusėjimas*.

PŪSINIO SLOPINIMO SLŪOKSNIS, half reduction layer, слой половинного ослабления – jonizuojančiąją spinduliuotę slopinančių medžiagų charakteristika, rodanti, koks medžiagos sluoksnis du kartus mažina spinduliuotės intensyvumą. Δ gama spinduliuotei yra 1,3 cm švino arba 13 cm betono (kuo sunkesnė medžiaga, tuo plonesnis Δ). Kitų medžiagų slopinimo savybės yra tiek kartų didesnės ar mažesnės už šiuos du etalonus, kiek kartų jų tankis skiriasi nuo švino ar betono tankio. Δ neutronų srautui yra kitoks: vandens, polietileno – 3–6 cm, švino – 9–20 cm, betono – 9–12 cm ir kt.; taigi – kuo lengvesnė medžiaga, tuo plonesnis Δ . Dar žr. *apsauginis ekranas*.

R

RĀDAS, rd, rad, рад – nesisteminis sugertosios apšvitos dozės vienetas. Vieną radą atitinka 100 erg sugertosios energijos vienam medžiagos gramui:

$$1 \text{ rd} = 100 \text{ erg/g} = 1 \cdot 10^{-2} \text{ J/kg} = 1 \cdot 10^{-2} \text{ Gy} = 1 \text{ cGy}.$$

RADIĀCIJA, radiation, радиация – ta pati reikšmė, kaip ir *spinduliavimas*. Kartais jonizuojantįjį spinduliavimą vadina jonizuojančiąja radiacija, arba radiacija, tačiau šis terminas fizikoje nebevertojamas. Vartojamas tik žodis *radiacinis* žymint apsaugos nuo jonizuojančiosios spinduliuotės sąvokas, pvz., radiacinė sauga, radiacinė situacija, radiacinė slėptuvė, radiacinė žvalgyba, radiaciniai nuostoliai, radiacinis pavojus ir kt. Dar žr. *jonizuojančioji spinduliuotė*, *radioaktyvioji spinduliuotė*.

RADIĀCIJOS FŌNAS, background radiation, радиационный фон – žr. *jonizuojančiosios spinduliuotės fonas*.

RADIĀCIJOS LŪGIO STEBĖJIMO SISTEMA, RLSS, dose rate monitoring system, система наблюдения уровня радиации – stebėjimo sistema, nuolat stebinti dozės galią šalies teritorijoje. Δ gali dirbti trimis nustatytais režimais: normalaus, sustiprinto ir ypatingo darbo. Dirbant **pirmuoju režimu**, krašto apsaugos, priešgaisrinės apsaugos, pasienio policijos daliniuose (padaliniuose) dozimetrinių prietaisų darbas tikrinamas ir rodmenys fiksuojami kartą per parą specialiuose budėjimo žurnaluose. **Antrasis** – „Sustiprinto RLSS darbo režimas“ skelbiamas vietinės avarijos IAE atveju, esant informacijai apie avarijas AE arba kitus brand. incidentus gretimose valstybėse, padidėjus apšvitos dozės galiai per 0,3 $\mu\text{Sv/h}$ (30 $\mu\text{R/h}$) trijuose gretimuose Δ postuose. Dirbant šiuo režimu, visuose padaliniuose pradeda veikti RChB stebėjimo

postai, dozimetriniai prietaisai įjungiami nuolat stebėti, jų rodmenys registruojami kas 1 val. **Trečiasis** – „Ypatingo RLSS darbo režimas“ skelbiamas bendrosios avarijos IAE atveju arba nustačius realią pavojingų radioakt. pernašų virš Lietuvos teritorijos grėsmę.

RADIACINĖ AVĀRIJA, radiological accident, радиационная авария – AE veiklos sutrikimas, kilęs dėl įrangos gedimo, klaidingų personalo veiksmų, technologinio proceso pažeidimų, gaivalinių nelaimių arba kitų priežasčių, kai galima nenumatyta personalo ir gyventojų apšvita, viršijanti didžiausias leidžiamąsias apšvitos dozes. Remiantis pagrindiniais Tarptautinės atominės energijos agentūros ir Europos Sąjungos radiacinį saugumą reglamentuojančiais dokumentais, nustatytos šios avarinės būklės klasės: ↑ *išankstinė parengtis*, vietinė avarija ir bendroji avarija. Didžiausia Δ įvyko 1986 m. Černobylio AE (Ukraina). Dar žr. *branduolinis įvykis*.

bendroji Δ, far field radiological accident, общая радиационная авария – AE naudojimo sutrikimas, dėl kurio patekę į aplinką radionuklidai išplinta už sanitarinės apsaugos zonos ribų kiekiais, viršijančiais normalios eksploatacijos nustatytas reikšmes. Radiacinis pavojus gresia ne tik personalui, bet ir gyventojams. Būtina vykdyti neatidėliotinas radiacinės saugos priemones.

vietinė Δ, near radiological accident, местная радиационная авария – radionuklidų ir jonizuojančiosios spinduliuotės kiekio, viršijančio normalios eksploatacijos reikšmes, išsiveržimas į sanitarinę apsaugos zoną neišplintant už jos ribų. Galima AE personalo radioaktyvioji apšvita ir pastatų tarša radioakt. medžiagomis.

RADIACINĖ IR CHĖMINĖ ŽVALGŪBA, radiological and chemical reconnaissance, радиационная и химическая разведка – duomenų rinkimas apie vietovės, oro erdvės, akvatorijos ir karinių objektų radioakt. ir chem. taršos mastą ir lygį. Δ organizuojama per visą kovos laiką. Žvalgo RChŽ padaliniai, lėktuvų (sraigtasparnių) įgulos, taip pat visų kariuomenės rūšių žvalgybos padaliniai, RChB stebėjimo postai (RChB stebėtojai). Δ naudojami RChŽ prietaisai. Dar žr. *radiacinė žvalgyba, cheminė žvalgyba*.

RADIACINĖ PRĪEDANGA, fallout cover, противорадиационное укрытие – priedanga, mažinanti jonizuojančiosios spinduliuotės poveikį. Δ gali būti: dengta priedanga, dengtas tranšėjos (susisiekimo eigos) ruožas, blindažas, slėptuvė. Δ taip pat gali būti panaudoti įvairūs pastatai, statiniai, pastatų rūšiai, požeminiai įrenginiai, uolos ir kt.

RADIACINĖ SAUGA, radiation protection, радиационная защита – visuma teisinių, techninių, technologinių, statybos, higienos bei darbų saugos, aplinkos apsaugos normų, taisyklių ir priemonių, kuriomis užtikrinama žmonių ir aplinkos apsauga nuo žalingo jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio. Δ

užtikrinama taikant ↑*radiacinės saugos būdus*, naudojant ↑*radiacinės saugos priemonės*, vykdamas ↑*radiacinės saugos užduotis* ir griežtai laikantis ↑*radiacinės saugos normų*.

RADIACINĖ SITUACIJA, radiation situation [radiological environment], радиационная обстановка – padėtis vietovėje, kuri susidarė dėl radioakt. taršos pavojaus. Δ apibūdina taršos mastai ir pobūdis, kurie savo ruožtu priklauso nuo radiacinės avarijos pobūdžio (brand. sproginimo galios, rūšies ir aukščio), praėjusio po avarijos (sproginimo) laiko ir meteorologinių sąlygų (vidutinio vėjo krypties ir greičio, oro vertikaliojo stabilumo laipsnio). Kiekviename vietovės taške Δ apibūdina apšvitos dozės galia tam tikru laiku po avarijos (brand. sproginimo).

RADIACINĖ SLĒPTŪVĖ, anti-radiation shelter, противорадиационное убежище – žr. *slėptuvė*.

RADIACINĖ ŽVALGŪBA, radiological survey [reconnaissance], радиационная разведка – tokios pastangos ir veiksmai, kuriais nustatomas jonizuojančiosios spinduliuotės pasiskirstymas ir dozės galia vietovėje.

RADIACINĖS APSAUGŌS VEIKMĖNS PRIEMONĖS, radiation intervention measures, мероприятия радиационной безопасности – veiksmai, kurių turi būti imamasi gyventojų apšvitai išvengti arba apšvitos dozėms sumažinti avarinės arba lėtinės apšvitos atveju. Δ yra šios: ↑*radiacinė žvalgyba*; individualiosios ir kolektyvinės apsaugos priemonių naudojimas; ↑*jodo profilaktika*, ↑*dozimetrinė kontrolė*; ↑*gyventojų evakuavimas*; ↑*specialusis švarinimas* ir ↑*sanitarinis švarinimas*; antiradiacinių preparatų vartojimas ir kt. profilaktinės priemonės; užterštų maisto produktų vartojimo apribojimas arba visiškas draudimas; neatidėliotina medicinos pagalba. Lietuvos Respublikoje Ignalinos AE avarijos atveju nustatytos ↑*kontroliuojamosios zonos*. Δ vykdomos taip, kad nebūtų viršytos ↑*radiacinės saugos normos*.

RADIACINĖS IR CHEMINĖS ŽVALGŪBOS PRIETAISAS, radiological and chemical survey device, прибор радиационной и химической разведки – prietaisas jonizuojančiosios spinduliuotės dozės galiai matuoti ir nuodingosioms medžiagoms aptikti. Δ įtaisomas šarvuotuose objektuose ir nuolat fiksuoja dozės galią ir paralyžiuojamąsias nuodingąsias medžiagas už objekto ribų. Prietaisas duoda šviesos ir garso signalus, taip pat įgulos apsaugos sistemos vykdomųjų mechanizmų įjungimo komandas, kai pasiekiamos kontroliuojamų parametrų ribinės reikšmės, atsiradus brand. sproginimo pirminės radioaktyviosios spinduliuotės gama spinduliams (kad įgula būtų apsaugota nuo smūgio bangos, radioakt. dulkių ir aerozolio bei nuodingųjų medžiagų garų). Prietaisas taip pat matuoja ekspozicinės dozės galią.

RADIĄCINĖS SAUGŌS BŪDAI, radiation protection method, способы радиационной защиты – būdai žmonėms apsaugoti nuo jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio. Δ yra šie: ribojamas buvimo laikas radioakt. taršos zonoje (apsauga laiku); didinamas atstumas nuo jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinio (apsauga atstumu); ekranuojamas jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis (apsauga ekranu); organizmo apsauga nuo radioakt. medžiagų patekimo; apsauga nuo tiesioginio kontakto su radioakt. medžiagomis.

RADIĄCINĖS SAUGŌS NŪRMOS, Standarts of Radiation Safety, нормы радиационной безопасности – higienos normos, kurios nustato žmonių radiacinės saugos reikalavimus, veikiant visoms gamtinės ir dirbtinės jonizuojančiosios spinduliuotės rūšims, ir jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių saugumo reikalavimus. Atskirai nustatytos Δ darbuotojams (žmonėms, nuolat arba laikinai dirbantiems su radioakt. medžiagomis – radiologams, rentgenologams, AE darbuotojams ir kt.) ir gyventojams. Darbuotojų (profesinė) apšvita neturi viršyti 50 mSv metinės efektinės dozės su sąlyga, kad per 5 iš eilės metus vidutinė dozė nebus didesnė negu 20 mSv per metus; asmenų nuo 16 iki 18 metų amžiaus profesinė apšvita turi būti ne didesnė negu 6 mSv metinės efektinės dozės; likviduojant avariją, gauta apšvitos dozė neturi viršyti 100 mSv, o gelbėjant žmonių gyvybę – 500 mSv. Gyventojų apšvita neturi viršyti 5 mSv metinės efektinės dozės su sąlyga, kad per 5 iš eilės metus vidutinė dozė nebus didesnė kaip 1 mSv per metus. Brand. smūgių atvejais nustatyti 3 radiacinės rizikos lygiai: nereikšminga rizika – 50 cGy (rd), vidutinė rizika – 70 cGy (rd), kritinė rizika – 150 cGy (rd).

RADIĄCINĖS SAUGŌS PRIEMONĖS, radiation protection means, средства радиационной защиты – priemonės žmonėms apsaugoti nuo jonizuojančiosios spinduliuotės ir įvairiems objektams nuo radioakt. taršos. Δ yra šios: kolektyvinės ir individualiosios apsaugos priemonės; antiradiaciniai preparatai ir jodo profilaktikos priemonės; sanitarinio švarinimo ir dezaktyvavimo priemonės; radiacinės žvalgybos ir dozimetrinės kontrolės priemonės.

RADIĄCINĖS SAUGŌS ŪZDUOTYS, radiation protection mission, задания радиационной защиты – uždutys, kurių atlikimas turi užtikrinti žmonių apsaugą nuo jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio. Δ yra šios: ↑ *radiacinė žvalgyba* ir stebėjimas; ↑ *radiacinės situacijos prognozavimas*; karių išpėjimas apie radioakt. taršą; kolektyvinės ir individualiosios apsaugos priemonių naudojimas; karių išvedimas iš užterštos vietovės; radiacinės apsaugos režimų taikymas ir įvedimas; ↑ *antiradiacinių preparatų* vartojimas ir ↑ *jodo profilaktika*; maisto produktų ir vandens apsauga nuo taršos; neužterštų maisto produktų ir vandens vartojimas; patekusių į organizmą radioakt. medžiagų

šalinimas; ↑ *dozimetrinė kontrolė*; karių ↑ *sanitarinis švarinimas*, ginkluotės, kovos technikos, fortifikacinių įrenginių, apsauginių statinių, pastatų ir vietovės dezaktyvavimas; neatidėliotina medicinos pagalba nukentėjusiesiems.

RADIACINĖS SITUACIJOS ĮVĒRTINIMAS, assessment of radiation situation, оценка радиационной обстановки – radiacinės situacijos, susiklosčiusios po brand. ginklo naudojimo (radiacinės avarijos), išsiaiškinimas ir įvertinimas. Radiacinė situacija nustatoma ir vertinama naudojant radiacinės žvalgybos duomenis. Vertinant radiacinę situaciją, nustatomos apšvitos dozės, kurias gali gauti kariai, veikdami užterštoje vietovėje, apskaičiuojamas leidžiamas buvimo joje laikas (kad nebūtų viršytos radiacinės saugos normų nustatytos apšvitos dozės), nustatomos radiacinės saugos užduotys bei sprendžiami kiti uždaviniai. Toliau analizuojami uždavinių sprendimo rezultatai ir numatomi veiksmai, kurie turi užtikrinti karių apsaugą nuo jonizuojančiosios spinduliuotės ir karinių vienetų kovinę gebą.

RADIACINĖS SITUACIJOS PROGNOZAVIMAS, prediction of radiation situation, прогнозирование радиационной обстановки – orientacinis radiacinės situacijos, susidariusios priešui panaudojus brand. ginklą arba įvykus radiacinei avarijai, išsiaiškinimas ir įvertinimas. Δ atliekamas įvertinus meteorologines sąlygas brand. ginklo panaudojimo (radiacinės avarijos) rajonuose ir ↑ *radioaktyviojo debesies pėdsake*, taip pat nustačius brand. sprogimų laiką, epicentrus (antžeminio ir antvandeninio kontaktinių sprogimų centrus), galią ir rūšį (radiacinės avarijos laiką ir pobūdį). Prognozuojant radiacinę situaciją, nustatomos ir žymimos žemėlapyje (scheme) radioakt. taršos zonos karinių vienetų veiksmų rajonuose; įvertinamos apšvitos dozės, kurias gali gauti kariai, veikdami šiomis sąlygomis; numatomi veiksmai, užtikrinantys mažiausią karių apšvitą. Δ atliekamas iki brand. ginklo naudojimo (radiacinės avarijos) ir po brand. sprogimų (avarijos). Tikslsnis radiacinės situacijos įvertinimas atliekamas pagal radiacinės žvalgybos duomenis.

RADIACINĖS SITUACIJOS ŽEMĖLAPIS, radiation situation map, карта радиационной обстановки – žemėlapis, kuriame pavaizduota esama ir (ar) prognozuojama radiacinė situacija reikiamuose rajonuose.

RADIACINĖS ŽVALGŪBOS PRIETAISAS, radiological survey device, прибор радиационной разведки – prietaisas jonizuojančiajai spinduliuotei aptikti, technikos, maisto, vandens, oro ir kitų objektų radioakt. taršai nustatyti. Naudojami tokie Δ: ↑ *radioaktyvumo indikatorius*, ↑ *dozės galios matuoklis*, ↑ *radiometras*. Beveik visuose Δ taikomas jonizavimo metodas. Pagrindiniai Δ elementai yra šie: jonizuojančiosios spinduliuotės detektorius (↑ *jonizacijos*

kamera, dujų išlydžio skaitiklis), impulsų keitimo elektrinė schema, matavimo arba registravimo įtaisas, maitinimo šaltinis.

RADIACINIAI NÚOSTOLIAI, radioactive losses, радиационные потери – nuostoliai, kuriuos sukėlė pirminė ir liekamoji radioaktyvioji spinduliuotė. Δ gali būti negrįžtamieji ir sanitariniai. Priklausomai nuo apšvitos dozės kariai tam tikram laikui netenka gebėjimo kovoti arba miršta. Kariai, gavę vienkartinę apšvitos dozę iki 150 rd, gali kovoti; 150–250 rd – susergera I laipsnio spinduline liga ir netenka gebėjimo kovoti per 2–4 savaites; 250–400 rd – susergera II laipsnio spinduline liga ir netenka gebėjimo kovoti per 1–14 parų; 400–600 rd – susergera III laipsnio spinduline liga ir netenka gebėjimo kovoti per 1–2 paras; daugiau kaip 600 rd – susergera IV laipsnio spinduline liga ir netenka gebėjimo kovoti per kelias val. po apšvitos. Dar žr. *spindulinė liga*.

RADIACINIO PAVŪJAUS ZONÀ, radiation dangerous zone, зона радиационной опасности – toliausiai nutolusi nuo radiacinės avarijos šaltinio radioakt. taršos zona, kurioje dozės galia 1 val. po avarijos gali būti nuo 0,01 iki 0,1 rd/h (cGy/h), o metinė apšvitos dozė neviršija 5 rd (cGy). Šioje zonoje kariuomenės veiksmai neribojami, tačiau joje atliekamos būtiniausias radiacinės saugos užduotys: radiacinė žvalgyba, jodo profilaktika, IAP naudojimas, neužterštų maisto produktų ir vandens vartojimas, dozimetrinė kontrolė, karių sanitarinis švarinimas ir kt.

RADIACINIS (-Ė), CHĖMINIS (-Ė), IRĖ BIOLÒGINIS (-Ė), nuclear, biological, chemical, радиационный, химический и биологический – bendras terminas, reiškiantis, kad kas nors vyksta radiaciniame, chem. ir biolog. aplinkoje. Toliau vartojama šios sąvokos santrumpa RChB ir jos angliški bei rusiški atitikmenys NBC ir ПХБ.

RADIACINIS NUDEGĪMAS, radiation burn, радиационный ожог – radiacinis kūno audinių pažeidimas, kurį sukelia kontaktinė apšvita. Skiriami 3 radiacinių nudegimų laipsniai: pirmasis – sukelia nestiprius, tarsi saulės nudegimus, po kelių dienų jie išnyksta; antrasis – išskyta pūslės, visiškai pagyjama po 4–6 savaitių; trečiasis – sukelia audinių žūtį, paprastomis priemonėmis neišgydoma. Gyjama labai lėtai (iki 6 mėn.), dažnai lieka randai, o vėliau gali atsirasti piktybinių pažeidimų. Dar žr. *kontaktinė apšvita*.

RADIACINIS PAVŪJUS, radiation alert, радиационная тревога – 1. situacija, kai reikia imtis skubių karių (gyventojų) radiacinės saugos priemonių. 2. Krašto apsaugos (Civilinės saugos) išpėjamas signalas, skelbiamas esant tiesioginiam radioakt. taršos pavojui arba nustačius tokią taršą. Gavę šį signalą, kariai užsideda respiratorius (užsimauna dujokaukes), o atviroje vietovėje (atvirose mašinos) apsirengia ir apsauginę aprangą; esantys šarvučiuose (kovos mašinos, tankuose) uždaro liukus, duris, šaudymo angas ir įjungia

filtravimo ir ventiliacijos įrangą (pūstuvus). Paskelbus šį signalą taikos metu (IAE bendrosios avarijos atveju), kariai (gyventojai) užsideda kvėpavimo organų apsaugos priemonės ir nedelsiant eina į radiacinę slėptuvę arba rūšį; jeigu pasilieka gyvenamosiose patalpose, uždaromos ir sandarinamos durys, langai, vėdinimo angos; atliekama jodo profilaktika. Signalas Δ skelbiamas, kai dozės galia viršija: brand. sproginimo atveju – 0,5 rd/h, radiacinės avarijos atveju – 30 μ rd/h.

RADIACINIS SAUGUMAS, radiation safety, радиационная безопасность – visos fizinės, techninės priemonės, užtikrinančios jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių saugumą vežant, saugojant, naudojant, remontuojant ir kt. atvejais.

RADIJO DĄŽNIO GIŅKLAS, electromagnetic wave weapon, радиочастотное оружие – MSG, kurio veikimas pagrįstas aukštojo (300–30000 MHz) arba žemojo (mažiau kaip 100 Hz) dažnio elektromagnetinės spinduliuotės (EMS) naudojimu. Δ žaloja žmones: pažeidžia smegenis, širdį, centrinę nervų, kraujotakos ir endokrininę sistemas, veikia žmogaus psichiką, trukdo suvokti ir naudoti informaciją apie aplinką, sukelia klausos haliucinacijas, sintezuoja dezinformacinius garsinius pranešimus, kuriuos tiesiogiai suvokia žmogus. Apsauga nuo Δ : ekranuojami uždarieji fortifikaciniai statiniai; kariniai vienetai išdėstomi taip, kad nepatektų į EMS šaltinio sklaidžiamų spindulių srautą arba išvedami iš EMS šaltinio įtakos zonos; ekranuojama radioelektroninė aparatūra.

RADIOAKTYVIEJI IŠMETALAI, radioactive exhaust, радиоактивные выбросы – praktinėje veikloje susidariusios aerolinės, dujinės, skystosios ir kietosios radioakt. medžiagos, kurios pašalinamos į aplinką, kad būtų išsklaidytos ir praskiestos.

RADIOAKTYVIOJI APŠVITĀ, radiation exposure, радиоактивная облученность – jonizuojančiosios spinduliuotės poveikis biol. ir kitiems objektams. Jonizuojančioji spinduliuotė kenkia, jei radioakt. medžiagos patenka į organizmą arba veikia jį iš aplinkos. \uparrow *Alfa dalelės*, \uparrow *beta dalelės* ir \uparrow *gamma spinduliai* bei \uparrow *neutronai* jonizuoja ir sužadina ląstelių molekules; sutrinka medžiagų apykaita ir organizmas žūsta. \uparrow *Biologinis jonizuojančiosios spinduliuotės poveikis* priklauso nuo \uparrow *apšvitos dozės*, švitinimo laiko, žmogaus fizinės būklės, švitinimo pobūdžio ir kt. Δ dozės iki 1 Sv gali sukelti lėtinę, o didesnės – ūminę \uparrow *spindulinę ligą*. Apšvitintas didesne nei 6 Sv doze žmogus miršta. Dar žr. *apšvita*.

RADIOAKTYVIOJI DALĖLĖ, radioactive particle, радиоактивная частица – dalelė, kuri gali jonizuoti aplinką; Δ gali būti: \uparrow *alfa dalelė*, \uparrow *beta dalelė*, \uparrow *neutronas*, \uparrow *protonas* ir kt.

RADIOAKTYVIŲJŲ MĒDŽIAGA, active material, radioactive agent, радиоактивное вещество – 1. tokia medžiaga kaip plutonis ir tam tikri urano izotopai, kurie gali palaikyti grandininę branduolių dalijimosi reakciją; 2. bet kuri medžiaga, kurioje yra vienas ar daugiau radionuklidų, į kurių aktyvumą reikia atsižvelgti laikantis radiacinės saugos. Labai daug Δ susidaro sprogus brand. užtaisams ir dirbant brand. reaktoriams. Δ yra jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis ir pavojinga organizmui. Kai Δ patenka ant atviros odos arba gleivinių, atsiranda radiaciniai nudegimai. Δ patenka į organizmą kvėpuojant ir pro virškinimo traktą su maistu bei vandeniu, kaupiasi kai kuriuose audiniuose ir organuose (ypač skydinėje liaukoje, kepenyse, stubure); labai pavojingos alfa dalelės spinduliuojančios Δ (Pu, Ra, Rn, Am ir kt.). Δ užteršia vietovę ir esančius joje objektus, žmogaus kūno paviršių, aprangą ir kt. Kai kurios Δ (\uparrow *uranas*, \uparrow *plutonis*, \uparrow *trititis*, litis) naudojamos brand. užtaisuose ir brand. reaktoriuose. Dar žr. *kovinė radioaktyvioji medžiaga*.

RADIOAKTYVIŲJŲ SPINDULIUOTĖ, radioactive radiation, радиоактивное облучение – jonizuojančioji spinduliuotė, kurią sudaro gama ir rentgeno spinduliai bei jonizuojančiosios dalelės (alfa, beta dalelės, neutronai ir kt.). Δ gali būti pirminė ir liekamoji. Visa Δ yra jonizuojanti, tačiau ne visa jonizuojančioji spinduliuotė yra radioaktyvi, pvz., rentgeno spinduliai laikomi jonizuojančiąja spinduliuote, tačiau nelaikomi Δ , nes jie neatsiranda iš atomo branduolių. Dar žr. *jonizuojančioji spinduliuotė, branduolinio sprogo radioaktyvioji spinduliuotė*.

liekamoji Δ , residual radiation, остаточная радиация – 1. brand. radioaktyvioji spinduliuotė, kurią sukėlė radioakt. dulkių nusėdimas, dirbtinė radioakt. medžiagų sklaida arba spinduliuotė, kuri sklinda iš brand. sprogo centro ir tęsiasi ilgiau nei viena minutė po sprogo; 2. aplinkos užterštumas radioakt. medžiagomis; brand. sprogo naikinamasis veiksnys, jam tenka ~7% visos sprogo energijos. Δ sukelia gama spinduliai ir beta dalelės, kuriuos skleidžia iškritusios skylančios radioakt. medžiagos ir dėl neutronų poveikio atsiradęs \uparrow *sukeltas* Žemės paviršiaus *radioaktyvumas*. Radioakt. vietovės užteršimo lygis priklauso nuo brand. sprogo galios ir rūšies, atstumo, vėjo krypties ir greičio. Vietovė smarkiai užteršiama radioakt. medžiagomis tik paviršinio ir požeminio (povandeninio) brand. sprogo metu. Įgarniui užteršimo intensyvumas mažėja: po 7 val. susilpnėja 10 kartų, o po 2 parų – ~100 kartų. Jonizuojančiosios spinduliuotės poveikį slopina fortifikaciniai įrenginiai, slėptuvės, gyvenamieji ir kiti pastatai, pvz., daugiaaukščio mūrinio namo rūsys – 400 kartų, slėptuvė – 1000 ir daugiau kartų. Žmonės iš užterštos vietovės kuo skubiau evakuojami, jiems atliekamas sanitarinis švarinimas; žemė, pastatai, daiktai dezaktyvuojami.

pirminė Δ , initial radiation, первичная радиация – 1. radiacija, kurią sudaro neutronai ir gama spinduliai, atsirandantys dėl brand. sprogimo ir išspinduliuojami iš ugnies kamuolio per 1 min. po sprogimo; 2. brand. sprogimo naikinamasis veiksnys, kuriam tenka 4–5% visos sprogimo energijos. Δ pavojinga 2–3 km nuo sprogimo vietos. >1 Sv apšvitos dozė sukelia ūminę spindulinę ligą. Apsaugai tinka įvairios gama spinduliuotė ir neutronus slopinančios medžiagos. Neutronų srautą geriau sulaiko lengvos medžiagos (vanduo, polietilenas), gama spinduliuotė – sunkios (švinas, plienas, betonas). Dar vadinama *skvarbioji radioaktyvioji spinduliuotė*.

RADIOAKTYVIOJI TARŠA, radioactive contamination, радиоактивное заражение – žr. *tarša*.

RADIOAKTYVIOJO DEBESIŲ PĖDSAKAS, fallout track, след радиоактивного облака – teritorija radioakt. debesies plitimo ruože, kurioje krinta radioakt. krituliai. Dar žr. *radioaktyviosios nuosėdos, radioaktyvūs lietūs, radioaktyviosios dulkės*.

RADIOAKTYVIOJO SKILIMO GREĖTIS, radioactive decay rate, скорость радиоактивного распада – radioakt. medžiagų skilimo per tam tikrą laiką greitis.

RADIOAKTYVIOJO SKILIMO KREIVĖ, radioactive decay curve, кривая радиоактивного распада – grafiko linija, rodanti radioaktyvumo mažėjimą laikui bėgant.

RADIOAKTYVIOJO UŽTERŠTUMO KONTRŪLĖ, radioactive contamination control, контроль радиоактивного заражения – karių, kovos technikos, statinių, maisto produktų, vandens ir kt. objektų radioakt. užterštumo lygio matavimas, siekiant nustatyti karinių vienetų specialiojo švarinimo ir vietovės, kelių bei statinių dezaktyvavimo poreikį; dozimetrinės kontrolės sudedamoji dalis. Kontroliuoja RChŽ padaliniai, radiimetrinės laboratorijos, RChB stebėjimo postai (RChB stebėtojai), tam parengti kariai. Δ atliekama išėjus iš užterštos vietovės ir atlikus specialųjį švarinimą; kontroliuojama įvairiais \uparrow *dozės galios matuokliais* ir \uparrow *radiometrais*. Dar žr. *radioaktyviojo užterštumo lygis, radioaktyvumo kontrolė*.

RADIOAKTYVIOJO UŽTERŠTUMO LYGIS, radioactive contamination rate, степень радиоактивного заражения – vietovės, vandens, oro, karo technikos, karių ir kt. objektų radioakt. taršos charakteristika. Δ matuojamas dozimetriniais prietaisais ir vertinamas \uparrow *apšvitos dozės galia* arba radioaktyviosios medžiagos aktyvumu.

RADIOAKTYVIOŠIOS APŠVITOS KONTRŪLĖ, radiation monitoring, контроль радиоактивного облучения – apšvitos dozių matavimas, siekiant

nustatyti karių radiacinio pažeidimo lygį. Skiriama grupinė ir individualioji kontrolė. Dar žr. *radioaktyviosios apšvitos lygis*.

grūpinė apšvitės kontrolė, group radiation monitoring, групповой контроль облучения – apšvitos kontrolė, nustatanti karinio vieneto kovinę gebą radioaktyviosios apšvitos sąlygomis. 1–2 ↑ *taktiniai dozimetrai* duodami žmonių, kurie veikia maždaug vienodomis radioakt. apšvitos sąlygomis, grupei; pagal šių matuoklių rodmenis sprendžiama apie visų grupės žmonių radioakt. apšvitą.

individualioji apšvitės kontrolė, individual radiation monitoring, индивидуальный контроль облучения – apšvitos kontrolė, nustatanti kiekvieno žmogaus apšvitos dozę. Δ atliekama pirminei radiacinių pažeidimų diagnostikai ir apšvitintų karių rūšiavimui medicininės evakuacijos metu ↑ *individualiaisiais dozimetrais*.

RADIOAKTYVIŪSIOS APŠVITŲS LŪGIS, radiation exposure state, степень радиоактивного облучения – karinio vieneto ar, išimties atvejais, žmogaus būseną, susidariusi dėl visų gautų apšvitos dozių. Tai išreiškiama simboliu, kuris nurodo pajėgumą būsiamiems veiksams ir rizikos laipsnį, jeigu tektų patirti papildomą apšvitą.

RADIOAKTYVIŪSIOS ĄTLIEKOS radioactive waste, радиоактивные отходы – panaudotas brand. kuras ir kitos radioakt. medžiagos, kurių tolesnis technologinis naudojimas yra netikslingas arba negalimas.

RADIOAKTYVIŪSIOS DŪLKĖS, fallout, радиоактивная пыль – 1. radioakt. medžiagų dalelių nuosėdos ant žemės iš brand. sprogo debesies; 2. brand. šaudmens ir grunto dalelės, užterštos radioakt. medžiagomis, atsiradusiomis brand. sprogo metu. Radioaktyviausios yra vidutinės ir stambiosios dalelės, kurių ypač daug atsiranda antžeminių ir negilių požeminių sprogo metu. Taip pat Δ atsiranda ir radiacinių avarių atvejais, kai jos išmetamos ir išgaruoja iš sugriauto reaktoriaus.

RADIOAKTYVIŪSIOS MĒDŽIAGOS AKTYVŪMAS, radioactive agent activity, активность радиоактивного вещества – radionuklido branduolių virsmo intensyvumo charakteristika. Radionuklido aktyvumas A – savaiminio branduolių virsmo skaičiaus dN_o per laiko tarpą dt santykis šiuo laiko tarpu: $A = dN_o / dt$. Δ vienetai – ↑ *bekereelis* ir ↑ *kiuris*. Radionuklido aktyvumo šaltinyje santykis su šaltinio mase, tūriu (tūriniam šaltiniams), paviršiaus plotu (paviršiniams šaltiniams) arba ilgiu (linijiniams šaltiniams) vadinamas savituoju, tūriniu, paviršiniu arba linijiniu aktyvumu. Savitąjį, arba tūrinį, aktyvumą matuoja Bq/m³, Bq/l, Ci/l, Ci/kg; paviršinį aktyvumą – Ci/km², Bq/m²; linijinį aktyvumą – Ci/km, Bq/m ir t.t. Δ netiesiogiai rodo ir lydimosios gama spinduliuotės dozės galia, kuri matuojama mrd/h, μSv/h, mrd/s, μSv/s.

RADIOAKTYVIOSIOS NÚOSĖDOS, rainout, радиоактивные осадки – kritulių pavidalu iškritusi atmosferoje esanti radioakt. medžiaga. Δ gali būti vietinės (per kelias valandas iškrintančios maždaug 100 km spinduliu nuo sprogimo epicentro ar avarijos vietos), troposferinės (iškrintančios kelių šimtų arba net tūkstančių kilometrų spinduliu per 10–30 parų) ir stratosferinės (teršiančios visą Žemės paviršių).

RADIOAKTYVIŪSIOS SPINDULIUŪTĖS INTENSYVŪMAS, radiation intensity, интенсивность радиоактивного облучения – apšvitos dozės galia tam tikru laiku ir tam tikroje vietoje; pagrindinė radioakt. spinduliuotės charakteristika. Δ priklauso nuo brand. sprogimų skaičiaus, galios ir rūšies (radiacinės avarijos pobūdžio, radioakt. išmetalų kiekio), atstumo nuo sprogimo centro (avarijos vietos), laiko nuo sprogimo (avarijos) momento, meteorologinių sąlygų ir kt. aplinkybių. Δ vertinamas \uparrow apšvitos dozės galia. Ilgėjant laiko tarpui nuo sprogimo (avarijos) momento, Δ mažėja. Δ apibūdina \uparrow dozės galios mažėjimas. Grafiškai galima žymėti Δ tam tikru laiku po brand. sprogimo, pvz., R₃ yra dozės galia 3 val. po sprogimo.

RADIOAKTYVIŪSIOS SPINDULIUŪTĖS ŠALTINIS, radioactive source, источник радиоактивного облучения – žr. *jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis*.

RADIOAKTYVIŪSIOS TARŠŪS RIBÀ, fallout contour, граница радиоактивного заражения – linija, jungianti taškus, turinčius vienodą jonizuojančiosios spinduliuotės intensyvumą, apibūdinantį radioakt. dulkių pasiskirstymą; ji žymima centigrėjais (radais, rentgenais) per val. (cGy/h, rd/h, R/h).

RADIOAKTYVIŪSIOS TARŠŪS ZONÀ, radioactive contamination zone, зона радиоактивного заражения – vietovės (akvatorijos) rajonas arba oro erdvės sritis, pavojingai užteršta radioakt. medžiagomis. Δ apibūdina apšvitos dozės galia tam tikru laiku po brand. sprogimo (radiacijos avarijos), matmenys, susidarymo laikas, pavojingumo laipsnis ir jo kitimas laikui bėgant ir kt. Skiriamos keturios Δ zonos: vidutinės taršos (A), didelės taršos (B), pavojingos taršos (C), ypač pavojingos taršos (D). Radiacinės avarijos atveju dar skiriama \uparrow radiacinio pavojaus zona (M). Δ zonos nustatomos skaičiavimais ir remiantis radiacinės žvalgybos duomenimis. Δ kariai ir gyventojai veikia naudodami IAP. Dar žr. *pavėjinė pusė, priešvėjinė pusė*.

didelės Δ, heavy [intense] radioactive contamination zone, зона сильного радиоактивного заражения – radioakt. taršos zona, kurioje dozės galia 1 val. po sprogimo svyruoja nuo 100 rd/h (cGy/h) išorinėje zonos riboje iki 300 rd/h (cGy/h) vidinėje zonos riboje. Šioje zonoje karinių vienetų veiksmi nutraukiami iki vienos paros, kariai slepiasi apsauginiuose įrenginiuose ir

statiniuose arba išvedami iš užterštos vietovės. Δ riba žemėlapiuose (schemose) žymima mėlyna spalva.

ýpač pavojìngos Δ , extremely radioactive contamination zone, зона чрезвычайно опасного радиоактивного заражения – arčiausiai brand. sprogimo epicentro (antžeminio ar povandeninio sprogimo centro) esanti radioakt. taršos zona, kurios išorinėje riboje dozės galia 1 val. po sprogimo yra ne mažesnė kaip 1000 rd/h (cGy/h). Šioje zonoje karinių vienetų veiksmai neįmanomi ir jie išvedami iš užterštos vietovės. Δ riba žemėlapiuose (schemose) žymima raudona spalva.

pavojìngos Δ , dangerous radioactive contamination zone, зона опасного радиоактивного заражения – radioakt. taršos zona, kurioje dozės galia 1 val. po sprogimo svyruoja nuo 300 rd/h (cGy/h) išorinėje zonos riboje iki 1000 rd/h (cGy/h) vidinėje zonos riboje. Šioje zonoje karinių vienetų veiksmai neįmanomi ir jie išvedami iš užterštos vietovės. Δ riba žemėlapiuose (schemose) žymima žalia spalva.

vidutinės Δ , moderate radioactive contamination zone, зона умеренного радиоактивного заражения – labiausiai nutolusi nuo brand. sprogimo epicentro (antžeminio ar povandeninio kontaktinio sprogimo centro) radioakt. taršos zona, kurioje dozės galia 1 val. po sprogimo svyruoja nuo 30 rd/h (cGy/h) išorinėje zonos riboje iki 100 rd/h (cGy/h) vidinėje zonos riboje. Šioje zonoje karinių vienetų veiksmai turi būti nutraukiami kelioms valandoms, kariai slepiasi apsauginiuose įrenginiuose ir statiniuose arba išvedami iš užterštos vietovės. Δ riba žemėlapiuose (schemose) žymima juoda spalva.

RADIOAKTYVIŲJŲ DŪLKIŲ PASISKIRSTYMAS, fallout pattern, распределение радиоактивной пыли – radioakt. dulkių pasiskirstymas, kuri nurodo $\hat{\uparrow}$ radioaktyviosios taršos riba.

RADIOAKTYVIŲJŲ KRITULIŲ IŠKRITĪMAS, fallout, выпадение радиоактивных осадков – radioakt. kritulių pasiskirstymas ant žemės. Δ priklauso nuo brand. sprogimo galios, rūšies ir orinio sprogimo aukščio (radiacinės avarijos pobūdžio), meteorologinių ir kt. sąlygų. Kai kuriais atvejais, pvz., dėl smarkių kritulių, radioakt. krituliai gali smarkiai užteršti ir labai nutolusius nuo sprogimo epicentro (antžeminio ar antvandeninio kontaktinio sprogimo centro) ar avarijos vietos rajonus, sudarydamos vadinamąsias $\hat{\uparrow}$ karštąsias dėmes.

RADIOAKTYVIŲJŲ KRITULIŲ RAJŪNAS, area of military significant fallout, район выпадения радиоактивных осадков – rajonas, kuriame radioakt. krituliai kenkia karinių vienetų gebėjimui normaliai atlikti užduotis, todėl jame ribojami kariuomenės veiksmai.

RADIOAKTYVIŲJŲ MĒDŽIAGŲ SKILĪMO KONSTĀNTA, radioactive decay constant, постоянная радиоактивного распада – pastovioji, apibūdinanti branduolių skilimo greitį ir rodanti, kiek skilimų įvyko per laiko vienetą.

RADIOAKTYVŪMAS, radioactivity, радиоактивность – savaiminis atomo branduolio dalijimasis, kai spinduliuojamos alfa, beta dalelės, gama spinduliai ir kt. Skiriamas natūralusis ir ↑ *dirbtinis* (kai neutronų veikiami stabilieji elementai virsta radioakt.) *radioaktyvumas*. Dar žr. *atmosferos radioaktyvumas*.

RADIOAKTYVŪMO INDIKĀTORIUS, radioactivity indicator, индикатор радиоактивности – radiacinės žvalgybos prietaisas gama ir beta jonizuojančiajai spinduliuotei aptikti ir dozės galiai apytiksliai įvertinti. Δ turi paprasčiausias elektrines schemas su šviesos ir garso signalais. Gali nustatyti dozės galios mažėjimą arba didėjimą.

RADIOAKTYVŪMO KONTROLĒ, monitoring, контроль радиоактивности – 1. jonizuojančiosios spinduliuotės aptikimas ir matavimas dozimetriniais prietaisais. Taip pat vadinamas radiologine kontrole; 2. sisteminis dozės galios arba taršos, susijusios su apšvitos arba radioakt. užteršimo poveikiu, matavimas ir gautų rezultatų vertinimas.

RADIOAKTYVŪSIS DEBESIS, radioactive cloud, радиоактивное облако – brand. sprogo ir radiacinės avarijos debesis. Radiacinės avarijos debesis – po radiacinės avarijos atsiradęs radioakt. medžiagomis prisotintas debesis, slenkantis kartu su oro srovėmis ir radioakt. medžiagomis teršiantis aplinką. Dar žr. *branduolinio sprogo debesis, radioaktyviojo debesies pėdsakas*.

RADIOAKTYVŪSIS ELEMENTAS, radioactive element, радиоактивный элемент – nestabilusis chem. elementas, kurio branduolys gali savaime skilti. Tokie elementai yra periodinės elementų lentelės pabaigoje; jų branduoliai turi labai daug neutronų: pastarųjų skaičius 1,5 ir daugiau kartų viršija protonų skaičių. Pvz., ²³⁸U branduolyje 92 protonams tenka 146 neutronai.

RADIOAKTYVŪSIS IZOTŪPAS, radioactive isotope, радиоизотоп – radioakt. chem. elemento izotopas.

RADIOAKTYVŪSIS LIETŪS, radioactive rain, радиоактивный дождь – kartu su krituliais iškritusios radioakt. medžiagos. Jeigu radioakt. krituliai nusėda smarkiai lyjant arba sningant, vietovėje gali susidaryti plotai, kuriuose radioakt. tarša gerokai didesnė nei gretimuose rajonuose – karštosios dėmės.

RADIOAKTYVŪSIS SKILĪMAS, radioactive decay, радиоактивный распад – 1. radioakt. medžiagų jonizuojančiojo spinduliuotės intensyvumo mažėjimas laikui bėgant; 2. chem. elementų radioakt. izotopų virtimas stabiliaisiais izotopais.

RADIOLÒGIJA, radiologic, радиология – biol. ir medicinos šaka, tirianti jonizuojančiosios spinduliuotės poveikį sveikatai, jos taikymą medicinoje.

RADIOLÒGINĖ OPERÁCIJA, radiological operation, радиологическая операция – radioakt. medžiagų ar jų skleidimo prietaisų naudojimas, siekiant padaryti nuostolių ar apriboti vietovės naudojimą. Į šią sąvoką įeina sąmoningas brand. sprogimų sukeltų radioakt. dulkių naudojimas.

RADIOLÒGINĖ SAUGÀ, radiological protection, радиологическая защита – visuma normų, taisyklių ir priemonių, kuriomis užtikrinama žmonių ir aplinkos apsauga nuo radiacinio pavojaus, kylančio dėl radiologinio ginklo naudojimo arba radioakt. medžiagų paskleidimo; radiacinės saugos sudedamoji dalis. Dar žr. *radiacinė sauga*.

RADIOLÒGINIS GIŅKLAS, radiological weapon, радиологическое оружие – MNG, kurio veikimas pagrįstas radioakt. medžiagų naudojimu žmonėms pažeisti, aplinkai, technikai ir kt. objektams užteršti. Δ sudaro ↑ *kovinės radioaktyviosios medžiagos* ir jų naudojimo priemonės. Kovinės radioakt. medžiagos gali būti naudojamos aviacinėse bombose, laistytuvuose, bepiločiuose lėktuvuose, sparnuotuosiose raketose ir kituose šaudmenyse. Radioakt. medžiagos taip pat gali būti paskleistos diversiniais būdais, aplaidžiai elgiantis su jonizuojančiosios spinduliuotės šaltiniais ir radioakt. atliekomis. Radioakt. medžiagų reikia labai nedaug, kad smarkiai užterštų vietovę. Žmogui nužudyti pakanka 1 mikrogramo plutonio.

RADIOMĖTRAS, radiometer, радиометр – 1. prietaisas įvairių paviršių ir medžiagų (žmogaus kūno paviršiaus, aprangos, karo technikos, vandens, maisto produktų, oro ir pan.) radioakt. užterštumui aptikti ir matuoti. Δ naudojamas kariuomenės vienetuose lauko sąlygomis, radiologinėse laboratorijose, specialiųjų šaudmenų saugyklose, AE, brand. pramonėje ir kt.; 2. prietaisas įkaitusių kūnų optinio diapazono elektromagnetinės spinduliuotės energijai aptikti ir matuoti; 3. prietaisas mažos galios radijo bangų diapazono spinduliuotei aptikti ir matuoti; 4. akustinis prietaisas garso slėgiui matuoti.

RADIONUKLĪDAS, radionuclide, радиоизотоп – radioakt. nuklidai (atomai). Δ į žmogaus organizmą patenka su įkvėpiamu oru, su maistu ir pro odą.

RADÒNAS, radon, радон – izotopas ^{220}Rn , ^{222}Rn ; alfa aktyvusis radionuklidai, pusėjimo trukmė 3,8 paros. Δ – bekvapės ir beskonės inertinės sunkiosios dujos (7,5 kartų sunkesnės už orą). Δ teikia apie pusę apšvitos dozės iš visų gamtinių jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių. Didžiąją apšvitos dalį (iki 5 mSv per metus) žmogus gauna kvėpuodamas, ypač namų apatinių aukštų uždaroje nevedinamoje patalpoje, į kurias dujos prasiskverbia pro pamatus ir grindis. Δ koncentracija uždaroje patalpoje 8 kartus didesnė negu lauke, o viršutiniuose aukštuose – mažesnė negu pirmajame. Kiti Δ šaltiniai: vanduo ir

gamtinės dujos. Pavojingiausia įkvėpti vandens garų. Taip dažniausiai būna voniose, kur vidutinė Δ koncentracija maždaug 3 kartus didesnė negu virtuvėje ir apie 40 kartų – negu gyvenamuosiuose kambariuose. Δ susimaišo su gamtinėmis dujomis po žeme, o joms degant virtuvių viryklėse, Δ pasklinda po patalpas. Δ koncentracija labai didėja, jeigu blogai veikia ventilacijos sistema. Veiksminga kovos su Δ priemonė yra rūšių, virtuvių, vonių ir kt. patalpų vėdinimas.

RAKETĀ, missile, rocket, paketa – bepilotis skriejimo aparatas, varomas reaktyvinės traukos, kurią sudaro \uparrow *raketinis variklis*. Pagrindinės dalys: korpusas, vienas ar keli reaktyviniai varikliai, valdymo sistema (valdomosiose Δ), kuro talpyklos, naudingasis krūvis (kovinė dalis, kosminis aparatas ir kt.). Pagrindines energetines ir eksploatavimo charakteristikas lemia variklio tipas ir kuro rūšis. Praktiškai visos šiuolaikinės Δ turi raketinius arba oro reaktyvinius variklius. Dažnai įtaisomi kietojo kuro paleidimo varikliai, kurie atlikę savo darbą numetami. Δ skirstomos pagal paskirtį (strateginės ir taktinės); skriejimo nuotolį (mažo nuotolio, arba taktinės – iki 1000 km, vidutinio nuotolio – 1000–5500 km, tarpžemyninės, arba strateginės – daugiau nei 5500 km); kovinės dalies tipą (brand., chem., biol., įprastinės, padegamosios ir kt.); variklio tipą; pakopų skaičių (vienpakopės ir daugiapakopės); valdomumą (valdomosios ir nevaldomosios); trajektorijos pobūdį (balistinės, zenitinės, sparnuotosios); leidimo ir taikinio vietą bei kt. Pagal leidimo ir taikinio vietą Δ skirstomos į klases: „žemė–žemė“, „žemė–oras“, „žemė–laivas“, „oras–oras“, „oras–žemė“, „oras–laivas“, „laivas–laivas“, „laivas–žemė“, „laivas–oras“. Daugiausia naudojamos „žemė–žemė“ klasės Δ , kurios priklauso prie \uparrow *raketų antžeminio komplekso* raketų. „Žemė–oras“ Δ yra pagrindinis priešlėktuvinis ginklas. „Oras–oras“, „oras–žemė“ ir „oras–laivas“ klasių Δ yra aviacijos raketos. „Laivas–žemė“ klasės raketos dažniausiai yra balistinės ir sparnuotosios raketos. Dar žr. *raketos galvutė, raketos kovinė dalis, raketos pakopa*.

antiradiolokacinė Δ , antiradiation missile, противорадиолокационная ракета – raketa, kuri pasyviai nusitaiko į radiolokacinės spinduliuotės šaltinį.

balistinė Δ , ballistic missile, баллистическая ракета – raketa, kuriai pakilti nereikalinga raketos paviršiaus aerodinaminė forma; dėl tos priežasties ji skrieja balistine trajektorija, jei yra ribota varomoji jėga. Dar žr. *balistinė trajektorija, raketos trajektorija*.

daugiapakopė Δ , multiple missile, многоступенчатая ракета – sudėtinė raketa su dviem ir daugiau pakopų. Pakopų skaičius priklauso nuo skriejimo tolio, variklių tipo ir naudojamo krūvio masės. Daugiapakopėmis raketomis paprastai daromos nešančiosios ir strateginės raketos.

nėšančioji Δ, carrier rocket, carrier vehicle, missile-carrier, ракета-носитель – balistinė raketa dirbtiniams Žemės palydovams, kosminėms stotims ir kt. objektams į kosmosą iškelti; paprastai daugiapakopė.

nevaldomoji Δ, free rocket, неуправляемая ракета – skriejanti raketa nevaldoma ir nekontroliuojama.

sparnuotoji Δ, winged missile, крылатая ракета – valdomoji raketa su sparnais, kuriančiais aerodinaminę keliamąją jėgą skriejant atmosfera. Δ įrengiamas raketinis (skystojo ar kietojo kuro) arba oro reaktyvinis (reaktyvinis, turboreaktyvinis ir kt.) variklis. Leidžiama iš povandeninių ir antvandeninių laivų, bombonešių, judriųjų antžeminių leidimo įrenginių. Δ gali būti strateginė ir taktinė. Strateginės Δ kilimo masė iki 1360 kg, skriejimo tolis 2600 km, greitis 800–900 km/h, brand. užtaiso galia iki 200 kt; taktinės Δ skriejimo tolis iki 600 km, masė iki 500 kg, neturi papildomų kuro bakų. Δ naudojama labai veiksminga taikymo sistema. Δ aptikimą ir naikinimą sunkina tai, kad jos labai nedidelės (ilgis maždaug 6 m, sparno ilgis 2,5 m, korpuso skersmuo maždaug 0,5 m), skrieja labai žemai (iki 30 m nuo Žemės paviršiaus), aplenkdamos visus reljefo nelygumus, nedidelis veiksmingasis pataikymo sklaidos paviršius.

valdomoji Δ, guided missile, управляемая ракета – bepilotė raketa, kurios trajektorija ar kursas per visą skriejimą yra kontroliuojamas.

valdomoji Δ „oras–oras“, air-to-air guided missile, управляемая ракета класса „воздух-воздух“ – valdoma raketa, leidžiama iš orlaivio, oro taikiniams naikinti.

valdomoji Δ „oras–žemė“, air-to-surface guided missile, управляемая ракета класса „воздух-земля“ – valdoma raketa, leidžiama iš orlaivio, antžeminiams taikiniams naikinti.

valdomoji Δ „žemė–žemė“, surface-to-surface guided missile, управляемая ракета класса „земля-земля“ – valdoma raketa, leidžiama nuo Žemės paviršiaus, antžeminiams taikiniams naikinti.

RAKĖTINĖ AVIACIJOS GINKLUOTĖ, missile [rocket] air-armament, ракетное авиационное вооружение – aviacijos ginkluotė, kurią sudaro įvairių tipų raketos. Δ yra: ↑ *aviacijos raketų kompleksas*, reaktyvinė salvinės ugnies sistema (antžeminiams taikiniams naikinti nevaldomosiomis raketomis) ir kt. Dar žr. *raketinis kompleksas, raketa*.

RAKĖTINĖS PĀJĖGOS, missile-throwing arm, ракетные войска – karinių darinių, turinčių ginkluotėje įvairių klasių raketinį ginklą, pavadinimas. Δ yra tikrai Rusijos ginkluotosiose pajėgose (strateginės paskirties raketinės pajėgos, sausumos kariuomenės raketiniai daliniai, zenitinės raketinės pajėgos, raketiniai kranto daliniai). NATO valstybių kariuomenėse raketiniai daliniai

(junginiai) įeina į sausumos kariuomenės, karinių oro pajėgų ir karinio jūrų laivyno sudėtį.

RAKĖTINIAI DALINIAI, missile troops, ракетные части – kariniai vienetai, kurių pagrindinė ginkluotė – raketos. Δ gali būti: divizionai, brigados (pulakai) ir kt.

RAKĖTINIS BRANDUOLINIS GIŅKLAS, nuclear-missile weapon, ракетно–ядерное оружие – ginklas, kuriame NP yra brand. šaudmenys, o nešimo į taikinį priemonė – raketos; viena iš MNG rūšių. Pagrindinės kovinės savybės: praktiškai neribotas veikimo nuotolis, milžiniška naikinamoji galia, netikėto panaudojimo galimybė, taikinių kludimo tikslumas, didelis greitis ir mažas pažeidžiamumas, naudojimo nepriklausomumas nuo meteorologinių sąlygų ir paros laiko, veikimo patikimumas. Δ – svarbiausia sudedamoji brand. ginklo dalis. Δ turi JAV, Rusija, Prancūzija, D.Britanija ir KLR.

RAKĖTINIS GIŅKLAS, missile weapon, ракетное оружие – ginklas, kuriame NP nešamos į taikinį raketomis; įvairių ↑ *rakėtinių kompleksų*, skirtų antžeminiams, oro ir jūrų taikiniams naikinti, visuma.

RAKĖTINIS KOMPLĖKSAS, missile system, ракетный комплекс – funkciškai susijusios įvairios sistemos ir įranga raketoms leisti, valdyti ir kt. uždaviniams atlikti. Susideda iš raketų ir antžeminės įrangos. Δ būna antžeminiai, laivų ir aviacijos. Dar žr. *raketų antžeminis kompleksas*.

RAKĖTINIS KŪRAS, rocket propellant, ракетное топливо – medžiagos arba jų mišiniai, kurie, būdami energijos šaltiniu ir darbinium kūnu, sudaro raketos variklio reaktyvinę trauką. Δ būna kietasis, skystasis ir mišrusis. Taip pat gali būti ir branduolinis Δ.

kietasis Δ, solid rocket propellant, твердое ракетное топливо – kietasis oksidatoriaus ir degalų mišinys. Privalumai: tinka ilgai laikyti užtaisytas raketas, didelis tankis; trūkumai: degimo valdymo sunkumas ir palyginti neaukšta degimo temperatūra.

mišrusis Δ, hybrid propellant, гибридное ракетное топливо – kuras iš kietųjų ir skystųjų dėmenų: kietojo oksidatoriaus ir skystųjų degalų arba skystojo oksidatoriaus ir kietųjų degalų.

skystasis Δ, liquid propellant, жидкое ракетное топливо – būna vieno, dviejų ir daugiau komponentų mišinys. Komponentai saugomi ir transportuojami atskirai. Dažniausiai naudojamas dviejų komponentų skystasis Δ, susidedantis iš oksidatoriaus ir degalų.

RAKĖTINIS VARIKLIS, rocket engine, ракетный двигатель – reaktyvinis variklis, nenaudojantis savo darbui aplinkos medžiagos. Daugiausia naudojami chem. Δ, kuriuose deginamas chem. kietasis, skystasis arba mišrusis ↑ *rakėtinis kuras*. Pagal paskirtį skiriami pagrindiniai (leidimo, skriejimo) ir pagalbiniai

(vairo, koregavimo, mikroraketiniai, stabdžių ir kt.) Δ. Perspektyvoje gali būti naudojami brand., fotoniniai, elektriniai ir kt. Δ.

RAKĖTOS GALVUTĖ, missile head, головная часть ракеты – priešakinė raketos dalis, kurioje įtaisoma raketos kovinė dalis. Paprastai Δ su įtaisyta kovine dalimi vadinama raketos kovine galvute. Δ gali turėti vieną arba kelis (keliolika) kovinių užtaisų; gali būti valdomosios ir nevaldomosios. Valdomosios Δ su vienu koviniu užtaisu paskutinis trajektorijos ruožas yra koreguojamas. Kai yra daug kovinių užtaisų, jie pasyviojo trajektorijos ruožo pradžioje atsiskiria nuo raketos, o kiekvienas užtaisas gali būti individualiai nutaikomas į savo taikinį. Dar žr. *kovinė galvutė, raketos kovinė dalis*.

RAKĖTOS KOVINĖ DALIS, missile warhead, боевая часть ракеты – raketos elementas taikiniui tiesiogiai naikinti. Susideda iš korpuso, kovinio užtaiso, sprogdinimo mechanizmo, saugiklių, susinaikinimo ir kt. sistemų. Δ gali turėti brand. užtaisą (brand. kovinė dalis), chem. užtaisą (chem. kovinė dalis), biol. užtaisą (biol. kovinė dalis) arba būti užtaisyta įprastinėmis sprogstamosiomis arba padegamosiomis medžiagomis (ardomoji, skeveldrinė, kumuliacinė, kasetinė, padegamoji ir kt. kovinė dalis). Dažniausiai Δ įtaisoma raketos galvutėje, kuri tada vadinama raketos kovine galvute. Δ būna atsiskiriančiosios ir neatsiskiriančiosios nuo raketos korpuso. Atsiskiriančiojoje Δ gali būti viena, kelios arba keliolika valdomųjų kovinių dalių.

RAKĖTOS LEIDIMAS, launching, starting, пуск ракеты – procesai, kurie vyksta leidimo įrenginio ir raketos sistemose nuo komandos „Leidimas“ momento iki raketa paliks leidimo įrenginį. Raketa, priklausomai nuo leidimo įrenginio (leistuvo), gali būti leidžiama vertikaliai ir nuožulniai. Povandeninis Δ – balistinės arba sparnuotosios raketos leidimas iš pasinėrusio povandeninio laivo. Dar žr. *leidimo įrenginys*.

RAKĖTOS PAKÓPA, rocket [missile] stage, ступень ракеты – daugiapakopės raketos dalis, užtikrinanti jos skriejimą tam tikrame aktyviojo trajektorijos ruožo etape. Δ sudaro raketinis variklis, talpykla su raketinio kuro atsargomis, kuro tiekimo sistema, valdymo įtaisai, valdymo aparatūra ir konstrukcijos elementai bei įranga. Iškeičiojus kuro atsargas ir nustojus veikti varikliui, Δ atsiskiria nuo kitų pakopų, kurios tęsia skriejimą. Paskutinė Δ neša naudingąjį krūvį (kovinę dalį, kosminį aparatą ir kt.).

RAKĖTOS TRAJEKTÒRIJA, missile trajectory, траектория ракеты – raketos masės centro trajektorija raketai atitrūkus nuo leidimo įrenginio. Tai sudėtinga kreivė, kurios forma priklauso nuo raketos paskirties ir klasės, valdymo sistemos ir taikymo metodo tipo, variklio tipo ir kt. Δ būna balistinė, zenitinė, lėktuvinė ir kt.

balistinė Δ, ballistic missile trajectory, баллистическая траектория ракеты – raketos trajektorija, kuri susidaro, kai nėra aerodinaminės keliamosios jėgos; susideda iš aktyviojo (veikia variklis) ir pasyviojo (variklis neveikia) trajektorijos ruožų. Pasyvusis ruožas sudaro daugiau kaip 90% visos trajektorijos; raketą veikia tik Žemės traukos ir oro pasipriešinimo jėgos. Tokia trajektorija skrieja strateginės ir kai kurios taktinės raketos, reaktyviniai ir aktyvieji reaktyviniai sviediniai.

lėktūvinė Δ, aeroplane-type trajectory, самолетная траектория ракеты – trajektorija, kuria skrieja sparnuotosios ir prieštankinės valdomosios raketos.

zenitinė Δ, ground-to-air trajectory, зенитная траектория ракеты – trajektorija, kuri susidaro, kai raketa lekia į oro taikinį. Paprastai visą kelią veikia varikliai; besileidžiančio trajektorijos ruožo nėra.

RAKETŲ ANTŽEMINIS KOMPLĖKSAS, ground missile system, наземный ракетный комплекс – funkciškai susijusios ir įrengtos ant žemės ir po žeme sistemos ir įranga raketoms leisti ir valdyti. Susideda iš raketų „žemė-žemė“ raketų ir antžeminės įrangos. Δ būna stacionarieji, pusiau judrūs ir judrieji. Δ kovines galimybes nusako šie taktiniai ir techniniai duomenys: raketos skriejimo tolis, taiklumas, kovinės dalies galia, parengimo laikas, manevringumas, taikinio naikinimo patikimumas.

RAUPAI, smallpox, натуральная оспа – sunki kontaktinė užkrečiama liga. Δ sukelia virusai. Skleidimo būdai – per orą lašais ir liečiantis su sergančiais; biol. karo sąlygomis – purškimas ore, vandens ir namų apyvokos daiktų užkrėtimas. Skiepytų žmonių imunitetas gali būti palaužtas daugkartine užkrato doze. Inkubacinis periodas – 13–15 parų. Liga prasideda staiga: ima krėsti šaltis, karštis pakyla iki 40°C, skauda galvą, strėnas. Po 3 dienų karštis nukrinta, prasideda tikrasis raupų bėrimas. Mirtingumas 6–10% (tarp imunizuotųjų). Užkrėsti kariai 12–40 parų netenka gebėjimo kovoti.

RChB APRŪPINIMAS, NBC corps support, ПХБ обеспечение – specialiųjų priemonių kompleksas, kurio tikslas – sudaryti sąlygas kariuomenės veiksmams RChB taršos sąlygomis; operatyvinio (kovinio) aprūpinimo dalis. Δ sudaro: ↑ *branduolinių sprogimų aptikimas*, ↑ *RChB žvalgyba*, ↑ *RChB stebėjimas*, ↑ *dozimetrinė kontrolė*, ↑ *cheminė kontrolė*, ↑ *specialusis švarinimas*, kariuomenės ↑ *aprūpinimas RChB ekipuotė*; dūmų, aerosolio ir padegamojo ginklo naudojimas. Δ atlieka visų kariuomenės rūšių vienetai organizuojant ANP. Sudėtingiausias užduotis vykdo RChBS vienetai.

RChB EKIPUOTĖ, NBC protective equipment, имущество ПХБ защиты – RChBS tarnybos ginkluotė ir ekipuotė nuo NP saugoti, dūminėms ir padegamosioms medžiagoms naudoti. Δ sudaro: individualiosios apsaugos priemonės, kolektyvinės apsaugos priemonių filtravimo ir ventiliacijos įranga,

RChB žvalgybos, dozimetrinės ir chem. kontrolės priemonės ir prietaisai, specialiojo švarinimo priemonės, dūmijimo priemonės, liepsnosvaidžiai ir kitos padegamojo ginklo naudojimo priemonės, Δ remonto ir priežiūros priemonės.

RChB GIŅKLAI, CBR weapon, ПХБ оружие – apibendrinantis terminas, reiškiantis ginklus, kuriuose naudojamos radioakt. medžiagos, nuodingosios ir biol. medžiagos. Dar žr. *biologinis ginklas, branduolinis ginklas, cheminis ginklas, radiologinis ginklas*.

RChB SAUGÀ, RChBS, NBC protection, ПХБ защита – visuma apsaugos normų, taisyklių ir priemonių, kuriomis užtikrinama žmonių apsauga nuo RChB pavojaus, kylančio dėl brand., radiologinio, chem. ir biol. ginklų naudojimo, radiacinių ir chem. avarių padarinių; ANP sudedamoji dalis. Δ organizuojama ir vykdoma nuolat, ją organizuoja ir vykdo ↑ *RChBS tarnyba, ↑ RChBS vienetai*, visų rūšių pajėgų vadai, štabai ir vienetai. Dar žr. *biologinė gynyba, cheminė sauga, radiacinė sauga*.

RChB STEBĖJIMAS, NBC observation, ПХБ наблюдение – stebėjimas, kuris turi nustatyti brand., chem. ir biol. ginklų panaudojimą, brand. sprogdimo charakteristikas, nuodingųjų medžiagų tipą ir pavojingumą (koncentraciją), užteršto oro debesies slinkimo kryptį ir laiku paskelbti signalus „Cheminis pavojus“ ir „Radiacinis pavojus“. Δ atlieka kuopos (bataliono) ↑ *RChB stebėtojas (↑ RChB stebėjimo postas)*.

RChB STEBĖJIMO PŪSTAS, NBC observation post, пост ПХБ наблюдения – žvalgybos organas, skiriamas RChB situacijai stebėti. Stebi šarvuotyje, tanke, RChB žvalgybos mašinoje, apkase, įrengtame netoli vadavietės, ir kt. vietose. Mūšyje ir žygyje gali veikti kaip ↑ *RChB žvalgybos patrulis*. Δ sudaro 2–3 RChB stebėtojai, iš kurių vienas skiriamas vyresniuoju. Žvalgybai naudojami RChŽ prietaisai. Δ atlieka RChŽ padalinio išsidėstymo bei veiksmų rajone.

RChB STEBĖTOJAS, NBC observer, ПХБ наблюдатель – karys (eilinis, seržantas), atliekantis RChB stebėjimo užduotis. Kuopoje visomis mūšio ir išdėstymo sąlygomis skiriamas vienas Δ. Batalione 2–3 RChB stebėtojai sudaro RChB stebėjimo postą. Kiekvienoje kuopoje turi būti parengta RChBS grupė, kurioje bent vienas karys yra išmokytas vykdyti RChB žvalgybą ir naudotis prietaisais (NATO STANAG Nr. 2150).

RChB ŽVALĖGAS, NBC scout, ПХБ разведчик – RChB žvalgybos padalinio karys, vykdamas RChB žvalgybos užduotis. Jeigu batalione pagal etatus nėra etatinio RChBS padalinio, rengiamos dvi RChB žvalgybos grupės (pagrindinė ir atsarginė). Kiekvienoje grupėje turi būti karys, mokantis dirbti su prietaisais, ir jo padėjėjas (NATO STANAG Nr. 2150). Δ sudaro RChB stebėjimo postą arba RChB žvalgybos patrulį.

RChB ŽVALGÝBA, NBC survey [reconnaissance], РХБ разведка – duomenų rinkimas apie vietovės, oro erdvės, akvatorijos ir karinių objektų RChB taršos mastą ir lygį. Δ organizuojama per visą kovos laiką. Žvalgo RChŽ padaliniai, lėktuvų (sraigtasparnių) įgulos, taip pat visų kariuomenės rūšių žvalgybos padaliniai, RChB stebėjimo postai (RChB stebėtojai). Biol. žvalgybą t. p. atlieka medicinos tarnybos padaliniai ir laboratorijos. Δ naudojami RChŽ prietaisai, paprastosios biol. žvalgybos būdai. Dar žr. *radiacinė žvalgyba, cheminė žvalgyba, paprastoji biologinė žvalgyba*.

RChB ŽVALGÝBOS MAŠINÀ, NBC survey [reconnaissance] vehicle, разведывательная РХБ машина – speciali kovos mašina, įrengta RChB žvalgybai. Δ yra: radiacinės, chem. ir paprastosios biol. žvalgybos prietaisai, navigacinė aparatūra, ryšio priemonės, taršos zonų žymėjimo priemonės, reaktyviniai chem. pavojaus signalai, meteorologinis komplektas, filtravimo ir ventiliacijos agregatas ir kt. įranga. Δ gali būti įrengta automobilyje, šarvuotyje ar kitoje transporto priemonėje. Δ turi RChBS padaliniai.

RChB ŽVALGÝBOS PATRŪLIS, NBC survey [reconnaissance] patrol, дозор РХБ разведки – žvalgybos organas, siunčiamas iš bataliono, kad nustatytų RChB taršos pobūdį ir mastą žygio arba kovos veiksmų kryptimi. Į Δ paprastai skiriamas žvalgybos skyrius (grandis) arba RChB stebėjimo postas. Δ gali veikti savarankiškai arba kitų žvalgybos ir žygio saugos padalinių sudėtyje, šarvuotyje, RChB žvalgybos mašinoje, kitoje transporto priemonėje arba pėsčiomis.

RChBS INSTRŪKTORIUS, NBC instructor, инструктор РХБ защиты – RChB saugos tarnybos pareigūnas, kuris gali būti bataliono ar kuopos etatuose. Tokias pareigas gali užimti atitinkamai parengtas ir turintis kvalifikaciją puskarininkis (seržantas). Jeigu kuopoje pagal etatus nėra RChBS personalo, kuopos vadas skiria vieną puskarininkį (seržantą), kad be tiesioginių pareigų, atliktų saugos funkcijas (NATO STANAG Nr. 2150).

RChBS TARNÝBA, NBC protection service, служба РХБ защиты – specialiai kai kurių šalių kariuomenės tarnyba, atliekanti tokius uždavinius: karių ir karinių vienetų ↑ *RChB sauga*, padegamųjų medžiagų ir maskuojamųjų dūmų naudojimas, karinių vienetų ↑ *aprūpinimas RChB amunicija*, jų tinkamo naudojimo, priežiūros ir remonto garantavimas. Δ sudaro valdymo organai ir RChBS vienetai.

RChBS VÍENETAI, NBC protection units, части (подразделения) радиационной и химической безопасности – specialūs kariniai vienetai, atliekantys specifines apsaugos nuo NP užduotis ir kovos veiksmų RChB aprūpinimą. Jų pagrindinė paskirtis: brand. sprogdimų nustatymas; RChB žvalgyba; dozimetrinė ir chem. kontrolė; karinių vienetų specialusis

švarinimas; aprangos, vietovės rajonų, kelių ir įrenginių degazavimas, dezinfekavimas ir dezinsekavimas; dalyvavimas likviduojant branduolinės energetikos ir chem. pramonės objektų sugriovimų (avarijų) padarinius; draugiškų pajėgų vienetų veiksmų maskavimas dūmais; padegamojo ginklo naudojimas; specialios ginkluotės ir apsaugos priemonių remontas. Dar žr. *RChB aprūpinimas*.

REĀKCIJA, reaction, реакция – būsenos (būklės), kokybės kitimas, pvz., ↑ *branduolinė reakcija*, cheminė Δ.

REĀKCIJOS SUŽĀDINIMAS, initiation, инициирование – (brand.) veiksmas, sužadinantis skylančios medžiagos, kuri pasiekė kritinę būseną (paprastai neutronų srauto išspinduliavimas), grandininę reakciją.

REAKTŪVINIS LIEPSNÓSVAIDIS, reaction flamethrower, реактивный огнемёт – žr. *liepsnosvaidis*.

REGENERĀCINĖ DĖŽUTĖ, regenerative cartridge, регенеративный патрон – izoliuojamosios dujokaukės (izoliuojamojo kvėpavimo aparato) dalis. Užtaisomas specialiu preparatu, kurio paskirtis – sugerti iš iškvepiamo oro anglies dvideginį ir vandens garus bei prisotinti iškvepiamą orą deguonimi.

REGIMĀSIS SIGNĀLAS, visual call signal, визуальный сигнал – žr. *signalas*.

REŅTGENAS, R, roentgen, r, рентген – psn., gama (ar rentgeno) jonizuojančiosios spinduliuotės ekspozicinės dozės nesisteminis vienetas; dozimetrijoje vienas rentgenas iš esmės lygiavertis vienam radui. $1 R = 2,58 \cdot 10^{-4} C/kg$.

RENTGENOMĖTRAS, roentgenometer, ionometer, рентгенометр – žr. *dozės galios matuoklis*.

REŅTGENO SPINDULIUŪTĖ, X-radiation, рентгеновское облучение – elektromagnetinė spinduliuotė, kurios bangos ilgis nuo 10^{-7} iki 10^{-12} m. Prasiskverbia pro daugelį matomajai šviesai nelaidžių medžiagų. Δ šaltiniai: rentgeno vamzdeliai, radioaktyvieji izotopai, elektronų greitintuvai, brand. sprogimai. Δ registruoja fotografiniu popieriumi, liuminescenciniais ekranais, brand. spinduliavimo detektoriais. Naudojama moksliniuose tyrimuose, medicinoje, defektoskopijoje ir kt.

RESPIRĀTORIUS, respirator, респиратор – individualioji kvėpavimo organų apsaugos (nuo esančių ore kenksmingų medžiagų aerozolio ir dujų) priemonė. Δ būna filtruojamieji (priešdujiniai, priešdulkiniai ir universalūs) ir izoliuojamieji. Įvairių tipų Δ yra daugelio kariuomenių ginkluotėje.

RIBĪNĒ APSINUŌDIJIMO DŌZĒ, threshold toxic dose, пороговая токсическая доза – žr. *apsinuodijimo dozė*.

RIBĪNĒ APŠVITŌS DŌZĒ, threshold ionic radiation dose, пороговая доза ионизирующего облучения – žr. *apšvitos dozė*.

RIBŌTASIS BRANDUOLĪNIS KĀRAS, local nuclear warfare, ограниченная ядерная война – žr. *branduolinis karas*.

RIBŌTASIS KĀRAS, local warfare, локальная война – karas, apimantis (kitaip nei pasaulinis) nedaug valstybių ir ribotą geografinį rajoną. Δ labai paplito po II pasaulinio karo, kai daugiau nei 200 kartų įsiplieskė Δ ir kariniai konfliktai. Dar žr. *branduolinis karas*.

RIBŌTASIS NEBRANDUOLĪNIS KĀRAS, local nonnuclear warfare, локальная неядерная война – ribotas karas, kuriame naudojami tiktai įprastiniai ginklai.

RIBŌTOJI CHĒMINĒ AVĀRIJA, local chemical accident, ограниченная химическая авария – žr. *cheminė avarija*.

RIKĒTSIJA, rickettsia, риккетсия – smulkus, panašus į bakteriją, mikroorganizmas; nedidelė (0,4–1 μm) ląstelė-lazdelė. Riketsijos dauginasi tik gyvųjų audinių ląstelėse, nesudaro sporų, bet yra atsparios džiovinimui, šalčiui, palyginti aukštoms (iki 56°C) temperatūroms. Žmogui kenkia riketsijos, kurias perneša nariuotakojai (erkės, blusos, utėlės). Sukelia tokias sunkias ligas, kaip dėmėtoji šiltinė, Ku karštligė ir kt.

RYŠIAI SŪ VISUOMENE, civil affair, связь с общественностью – kokių nors klausimų sprendimas karo metu tarp ginkluotųjų pajėgų vadovybės ir civilinių gyventojų bei vyriausybių tuose rajonuose, kuriuose kariuomenė veikia ir kuriuose yra išsidėsčiusi nuolatinėse bazėse pagal abipusį oficialųjį ar kitokį susitarimą.

RŪKAS, fog, туман – ore susidariusi gausi smulkių vandens lašų arba ledo kristalų sankaupa, dėl kurios matomumas atmosferos priežemio sluoksnyje esti mažesnis kaip 1 km. Δ (kaip ir debesys) atsiranda, kai ore kondensuojasi vandens garai. Kai oro temperatūra aukštesnė kaip –20°C, Δ paprastai būna vien iš vandens lašelių. Δ, susimaišęs su dūmais ir dujiniais atmosferos teršalais, vadinamas smogu (dūminiu rūku). Lietuvoje per metus būna vidutiniškai nuo 38 (Ukmergėje) iki 102 (Laukuvoje) Δ dienų.

SANITĀRINĒ APSAUGŌS ZONĀ, sanitation protective zone, санитарно-защитная зона – žr. *kontroliuojamoji zona*.

SANITĀRINĒ EPIDĒMINĒ ŽVALGŪBA, sanitation epidemic survey, санитарно-эпидемическая разведка – medicininės žvalgybos sudedamoji dalis. Δ vykdo visos medicinos tarnybos grandys. Δ tikslas: laiku nustatyti būsimų kariuomenės išdėstymo ir veiksmų rajonų sanitarinę epideminę būklę; išsiaiškinti epideminę situaciją gretimuose kariniuose vienetuose ir priešo kariuomenėje; remiantis šiais duomenimis planuoti ir atlikti antiepidemines priemones.

SANITĀRINĖS HIGIĒNOS PRIĒMONĖS, sanitation hygienic measures, санитарно-гигиенические мероприятия – medicinos priemonės, atliekamos kariuomenėje taikos ir karo metais. Δ yra šios: karių asmeninės higienos taisyklių laikymasis; karinių vienetų veiksmų (išdėstymo) rajonų tinkamos sanitarinės būklės palaikymas; teritorijos, vandens šaltinių, maisto produktų sanitarinė kontrolė. Kovos veiksmų sąlygomis laikomasi asmens higienos taisyklių, tinkamai organizuojama mityba ir aprūpinama vandeniu, šalinami iš karinių vienetų išdėstymo rajonų nešvarumai ir atliekos, įrengiami lauko tualetai.

SANITĀRINĖS PROFILĀKTIKOS PRIĒMONĖS, sanitation prophylactic measures, санитарно-профилактические мероприятия – specialiosios medicinos priemonės, didinančios karių atsparumą jonizuojančiajai spinduliuotei ir nuodingųjų medžiagų poveikiui. Δ yra šios: antiradiacinių preparatų ir priešnuodžių vartojimas, ↑ *jodo profilaktika*.

SANITĀRINIAI NŪOSTOLIAI, medical losses, санитарные потери – žr. *koviniai nuostoliai*.

SANITĀRINIO ŠVĀRINIMO PŪNKTAS, decontamination shower facility (station), пункт санитарной обработки – ekipuotas ir parengtas pastatas ar tinkama vieta, kur kariai yra visiškai švarinami nuo chem., biol. ar radioakt. teršalų; specialiojo švarinimo punkto (rajonų) elementas.

SANITĀRINIS ŠVĀRINIMAS, decontamination, санитарная обработка – užterštų nuodingosiomis, radioakt. bei biol. medžiagomis karių (gyventojų) švarinimas; specialiojo švarinimo dalis. Δ būna dalinis ir visiškas.

dalinis Δ, immediate decontamination, частичная санитарная обработка – sanitarinis švarinimas, kurį nedelsdami ir nenutraukdami kovos veiksmų atlieka patys kariai individualiaisiais cheminiais paketais ir prankinėmis

priemonėmis; jo turinys: odos atvirų vietų, aprangos, IAP ir ginklų švarinimas.

visiškas Δ , complete decontamination, полная санитарная обработка – sanitarinis švarinimas, kuris atliekamas įvykdžius kovos užduotį dezinfekavimo įrenginiuose ir dušuose; jo turinys: žmogaus odos švarinimas dezinfekuojamaisiais preparatais, maudymasis, baltinių ir aprangos keitimas, nešvarios aprangos dezinfekavimas (dezinsekavimas).

SANTYKĪNIS BIOLÒGINIS EFEKTYVUMAS, relative biological effectiveness, относительная биологическая эффективность – atitinkamos energijos gama ir rentgeno spindulių sugertosios dozės santykis su kitos jonizuojančiosios spinduliuotės sugertąja doze, kuri sukuria tokį patį biologinį efektą.

SAUGAŪS NÚOTOLIO RIBÀ, safety line, рубеж безопасного удаления – vietovės sąlyginė linija, mažiausiai nuotolusi nuo planuojamų savo šaudmenų sprogo rajonų; neperžengę šios linijos kariniai vienetai (kariai) nebus pažeisti. Planuojant draugiškų pajėgų brand. ginklo smūgius, Δ nustatoma sumuojant \uparrow *saugos spindulį* ir \uparrow *garantuotą saugų nuotolį*.

SAUGŌS SPINDULŲS, radius of safety, радиус безопасности – horizontalus nuotolis nuo taikymo vietos, už kurio ginklų poveikis draugiškoms pajėgoms yra priimtinas.

SAVAEĪGIS LIEPSNÓSVĀIDIS, self-propelled flamethrower, самоходный огнемет – žr. *liepsnosvaidis*.

SAVÁIME ĮSILIEPSNÓJANTIS MIŠINŲS, self-ignition mixture, самовоспламеняющаяся смесь – padegamasis mišinys, galintis savaime įsiliepsnoti ore; jis taip pat gali savaime įsiliepsnoti ant drėgnų paviršių, sniego, jeigu juose bus natrio, kalio, magnio arba fosforo priemaišų; sunkiai gesinamas vandeniu. Savo pavidalu primena napalmą. Degimo temperatūra 1100–1300°C. Naudojamas reaktyviuose ir kituose artilerijos sviediniuose.

SAVÁIMINĖ DEGAZÁCIJA, weathering, самодегазация – žr. *degazacija*.

SAVÁIMINIS DALĪJIMASIS, natural decay, естественный распад – žr. *branduolio dalijimasis*.

SAVITÁSIS AKTYVUMAS, specific activity, удельная активность – bandinio radionuklido aktyvumo [Bq] ir pilnutinės jo masės [kg, g] santykis.

SIGNÁLAS, signal, сигнал – 1. operatyvus pranešimas; tekstas, kurį sudaro viena ar kelios raidės, žodžiai, signalinės vėliavėlės, regimieji ženklai ar specialūs garsai, turintys iš anksto sutartas reikšmes; perduodamas ar siunčiamas regimosiomis, garsinėmis ar elektrinėmis priemonėmis; 2. sąlyginiai ženklai komandoms, paliepiams ir kt. informacijai perduoti. Δ gali būti kartojamas įvairiomis priemonėmis. Pagal paskirtį Δ gali būti:

nelaimės jūroje, sąveikos, įspėjamas, išankstinis įspėjamas, atpažinimo, valdymo, taikinių nurodymo ir kt.

Δ „Atomas”, warned exposed, сигнал „Атом” – įspėjamas signalas, skelbiamas įvykus brand. sprogimui. Gavę šį signalą arba pastebėję brand. sprogimo blyksnį, kariai nedelsdami slepiasi artimiausiose priedangose, vietovės nelygumuose, o jeigu jų nėra – atsigula ant žemės kojomis į sprogimo pusę bei uždengia atviras kūno dalis. Praėjus smūgio bangai, užsideda kvėpavimo organų apsaugos priemonės ir apsirengia apsauginę aprangą. Dar žr. *ispėti ir neapsaugoti*.

garsinis Δ, sound signal, звуковой сигнал – įspėjamas arba valdymo signalas, skelbiamas garsinėmis priemonėmis: sirenomis, automobilių, lokomotyvų, laivų signalais, smūgiais į įvairius metalinius daiktus, švilpukais, varpais, kaukiančiomis signalinėmis raketomis, t. p. balsu.

įspėjamasis Δ, warning signal, сигнал оповещения – 1. signalas, įspėjantis apie realų ar gresiantį pavojų, pvz., aviacijos antpuolį; 2. krašto apsaugos signalas. Krašto apsaugos sistemoje nustatyti vienodi ir nuolat veikiantys Δ: apie NP naudojimo pavojų, artėjančius pavojingus hidrometeorologinius reiškinius, atominės energetikos ir pavojingų chem. objektų sugriovimą – „Dėmesio”; apie NP naudojimo pavojų, prasidėjusį artilerijos antpuolį ir aviacijos antskrydį – „Oro pavojus”; apie radioakt. taršą – „Radiacinis pavojus”; apie chem. ir biol. taršą – „Cheminis pavojus”; apie brand. smūgius – „Atomas”. 3. civilinės saugos signalas. CS nustatyti tokie Δ: įspėjamas garso signalas „Dėmesio – visiems”; Δ – „Radiacinis pavojus”, „Cheminis pavojus”, „Uragano pavojus”, „Potvynio pavojus”, „Katastrofinis užtvindymas”, „Oro pavojus”, „Oro pavojaus atšaukimas”. Dar žr. *ispėjimas, oro pavojus, radiacinis pavojus, cheminis pavojus*.

išankstinis įspėjamasis Δ, warning call, предварительный сигнал оповещения – įspėjamas signalas, skelbiamas, kai nevisiškai aiški kovos situacija ir reikia pasiręngti bet kokiems veiksams ir apsaugai nuo bet kokių NP. Toks signalas krašto apsaugos sistemoje yra signalas „Dėmesio”; jis skelbiamas tais atvejais, kai ne visai aiškus pavojaus pobūdis ir mastas. Gavę šį signalą, kariai slepiasi fortifikaciniuose įrenginiuose, kovos technikoje, vietovės nelygumuose. IAP parengiamos naudoti. Vadai informuoja karius apie pavojaus pobūdį ir tolesnius veiksmus.

regimasis Δ, visual call signal, визуальный сигнал – signalas, pirmiausia perduodamas regimosiomis signalizavimo priemonėmis.

SIGNĀLAS „ATOMAS”, warned exposed [signal „Атом“], сигнал „Атом” – žr. *signalas*.

SIGNĀLINĒS PRIEMONĒS, signalling means, equipment, сигнальные средства – regimosios ir garsinės priemonės trumpoms komandoms, pranešimams ir kt. perduoti. Regimosios Δ gali būti: daiktinės signalizavimo priemonės (vėliavėlės, skydeliai, figūros ir kt.), šviesos (žibintuvėliai, prožektoriai, signaliniai žiburiai) ir pirotechninės (signaliniai ir šviečiamieji signaliniai šoviniai, signalinės raketos). Garsinės Δ – sirenos, megafonai, švilpukai, metaliniai daiktai bei strypai ir kt. Signalams perduoti taip pat naudojamas laidinis ir radijo ryšys. Dar žr. *signalinis pistoletas*.

SIGNĀLINIS PISTOLĖTAS, signal pistol, ракетница – lygiavamzdžio pistoletas signaliniais ir šviečiamaisiais šoviniais šaudyti, norint perduoti įspėjamuosius signalus, komandas ir pranešimus, trumpam apšviesti tam tikrus vietovės plotus. Laivuose Δ skelbiami nelaimės signalai.

SIGNALIZUOTOJAS, flagman, signal tender, сигнарист – jūreivis arba laivūnas laive arba kranto poste, atliekantis stebėjimo ir signalų perdavimo pareigas.

SILIKAGĖLIS, silica gel, силикагель – balti ar geltoni pusiau permatomi arba panašūs į kreidą grūdėliai; blogai tirpsta ir nebrinksta vandenyje ir organiniuose tirpikliuose; gerai sugeria drėgmę ir įvairius skysčius. Δ naudojamas kaip nuodingųjų medžiagų garų gėriklis aprangos degazavimo priemonėse ir kt.

SITUĀCIJA, situation, обстановка – mūšio (operacijos) rengimo ir eigos veiksniai ir sąlygos. Pagrindiniai veiksniai ir sąlygos yra: priešų pajėgų sudėtis, grupuotė ir veiksmų pobūdis; savo pajėgų padėtis, būseną, atliekamos užduotys, materialinis ir techninis aprūpinimas; gretimų karinių vienetų padėtis ir veiksmai; vietovės pobūdis; klimatinės ir hidrometeorologinės sąlygos; turimas laikas pasirengti kovos veiksmams ir atlikti kovos užduotis; RChB, inžinerinė, medicininė, epideminė, epizootinė, užnugario, techninė ir kt. Δ . Dar žr. *avarinė situacija, branduolinė situacija, biologinė situacija, cheminė situacija, radiacinė situacija, ekstremalioji situacija*.

SITUĀCIJOS ĮVĒRTINIMAS, assessment of the situation, оценка обстановки – veiksmų ir sąlygų, nuo kurių priklauso kovos užduočių atlikimas ir mūšio (operacijos) tikslo įgyvendinimas, išsiaiškinimas ir nagrinėjimas. Situaciją įvertina vadai, priimdami sprendimą ir valdydami karinius vienetus mūšyje. Vertinant situaciją dalyvauja karinių vienetų štabai ir tarnybos. Įvertinant situaciją, išsiaiškinami veiksniai ir sąlygos, kurios sunkina arba lengvina kovos užduoties atlikimą, numatomos priemonės, neutralizuojančios nepalankius ir efektyviai panaudojančios palankius veiksnius. Įvertinant situaciją išsiaiškinami ir nagrinėjami duomenys apie priešą, savo pajėgas, kovos veiksmų rajoną, meteorologines ir klimatinės

sąlygas, laiką ir kt. situacijos elementai. Dar žr. *cheminės situacijos įvertinimas, radiacinės situacijos įvertinimas, radiacinės situacijos prognozavimas*.

SĪVERTAS, Sv, sivert, зиверт – lygiavertės apšvitos dozės vienetas; bet kurios jonizuojančiosios spinduliuotės apšvitos dozė, kurią sugėrė 1 kg biologinių audinių ir sukėlė tokį pat biologinį efektą kaip 1 Gy etaloninės rentgeno spinduliuotės sugertoji dozė. Biologinis spinduliuotės poveikis priklauso ne tiksliai nuo apšvitos dozės, bet ir nuo spinduliuotės skvarbumo biologiniuose audiniuose, kuri apibūdina svorinis jonizuojančiosios spinduliuotės daugiklis w_R : gama ir beta spinduliuotei prilygsta 1, alfa – 20, neutronams – 5–20. 1 Sv = 1 Gy. $w_R = 100$ rem.

SKIĖPIJIMAS, vakcināvimas, vaccination, прививка – būdas sukelti žmogui dirbtinį aktyvųjį imunitetą kai kurioms užkrečiamosioms ligoms. Skiepijama į organizmą suleidžiant nekenksmingą skiepių kiekį. Skiepijama, kai tam tikroje vietovėje yra sunkiai išaiškinamų užkrato šaltinių, daug užkrečiamajai ligai imlių žmonių, palankios sąlygos ja užsikrėsti. Kai kada įstatymu skelbiamas privalomasis Δ . Δ gali būti planinis (atliekamas pagal medicinos tarnybos sudarytus grafikus) ir skubusis (kai pablogėja epideminė situacija). Dar skiepijami žmonės pagal profesinį arba teritorinį principą. Dar žr. *imunizavimas, injekcija*.

SKILIMO MĒDŽIAGOS, fission products, материалы деления – bendras terminas, pažymintis sudėtinį medžiagų mišinį, susidariusį po brand. skilimo.

SKILIMO SĄNTYKIS, fission to yield ratio, соотношение выхода продуктов деления – santykis tarp brand. skilimo produktų išeigos ir visos medžiagos kiekio; tai dažnai išreiškiama procentais.

SKYSTĀSIS RAKĖTINIS KŪRAS, liquid propellant, жидкое ракетное топливо – žr. *raketinis kuras*.

SKLAIDĀ, dispersion, рассеивание – žr. *išsklaidymas*.

SKVARBIŪJI NUODINGŪJŲ MĒDŽIAGŲ DŪZĖ, canister penetrating dosage, доза ОБ, пробивающая коробку противогаса – patekusių į dujokaukės filtruojamąją ir sugeriamąją sistemą (FSD) dujų arba garų masė, kurią viršijus, nuodingosios medžiagos prasiskverbia pro dujokaukės FSD (dėžute); pagrindinė dujokaukės charakteristika, dar vadinama \uparrow *dinaminiu aktyvumu*. Dar žr. *dujokaukės veikimo laikas*.

SKVARBIŪJI RADIOAKTYVIŪJI SPINDULIUŪTĖ, initial radiation, проникающая радиация – žr. *radioaktyvioji spinduliuotė*.

SLAPTĀSIS APSINUŪDIJIMO PERIŪDAS, chemical latent period, скрытый период отравления – laikotarpis, per kurį organizme, gavusiame tam tikrą apsinuodijimo dozę, nepasireiškia išoriniai apsinuodijimo požymiai.

Nuodingosios medžiagos, turinčios Δ , vadinamos lėtosiomis nuodingosiomis medžiagomis, neturinčios – greitosiomis nuodingosiomis medžiagomis.

SLAPTĀSIS SPINDULINĒS LIGŌS PERIŌDAS, radiological latent period, скрытый период лучевой болезни – spindulinės ligos tariamojo sveikimo periodas; antrasis (po pirminių reakcijų į apšvitą) periodas. Δ trukmė priklauso nuo ūminės spindulinės ligos sunkumo (apšvitosis dozės dydžio): lengvos spindulinės ligos atveju – 3–5 savaitės, vidutinio sunkumo – iki 15–20 parų, sunkios – iki 5–10 parų (jau pirmą savaitę gali pasireikšti ligos požymiai), labai sunkios ligos atveju Δ neryškus. Atlėgus pirminėms reakcijoms, apšvitintas žmogus jaučiasi geriau. Jis dar gali jausti šokių tokių silpnumą, prakaituoti, neturėti apetito, bet organizme atsiranda ir kraujo pakitimų. Smarkiai apšvitinti ligoniai nenustoja viduriuoti. Labai didelės apšvitosis dozės sukelia ūminę spindulinę ligą be Δ : po pirminės reakcijos iš karto prasideda trečiojo (ryškių klinikinių požymių) periodo reiškiniai.

SLĒPTŪVĒ, shelter, убежище – uždaras statinys, specialiai statytas arba įrengtas žmonėms apsaugoti nuo visų NP. Δ pagal paskirtį būna: karinės ir civilinės. Karinės Δ skiriamos pagal saugos laipsnį, naudojamas medžiagas, konstrukciją ir įrengimo būdą; gali būti lengvosios ir sunkiosios. Civilinės Δ skirstomos: pagal apsaugines savybes – radiacinės, cheminės ir apkrovinės; pagal konstrukciją – atskirosios (užimančios visą pastatą), dalinės (užimančios pastato dalį), požeminės (slėptuvės lubos yra žemės lygyje arba žemiau jo), pusrūsio (pusė slėptuvės yra virš žemės) bei antžeminės (slėptuvės grindys žemės lygyje arba įgilintos ne daugiau kaip 1,5 m); pagal talpumą – labai mažos (mažiau kaip 25 vietų), mažos (25–50), nedidelės (50–150), vidutinės (150–300), didelės (300–600), labai didelės (600–1200), ypač didelės (daugiau kaip 1200). Slėptuvėse įrengiamos ventiliacijos, vandens, energijos, šildymo, nuotekų ir ryšių sistemos.

chėminė Δ , chemical shelter, химическое убежище – slėptuvė, sauganti nuo nuodingųjų medžiagų ir jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio; t. p. apsaugo nuo sprogimo (smūgio) bangos, jeigu įrengta apkrovinėje slėptuvėje. Δ turi būti sandari, joje turi būti įrengti visi trys ventiliacijos režimai: ventiliacijos, filtravimo ir ventiliacijos, visiškos izoliacijos. Įrengiama galimose aplinkos chem. taršos ir galimų gaisrų vietose.

radiacinė Δ , anti-radiation shelter, противорадиационное убежище – slėptuvė, sauganti nuo jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio; t. p. apsaugo nuo sprogimo (smūgio) bangos, jeigu įrengta apkrovinėje slėptuvėje. Nuo jonizuojančiosios spinduliuotės apsaugo ir chem. slėptuvė. Δ slopinimo koeficientas turi būti toks: visoje Lietuvos teritorijoje – 100; 60 km aplink

IAE – 200; 30 km – 500; 10 km – 1000; 3 km – 3000; IAE teritorijoje – 5000.

SLOPINIMO KOEFICIĖNTAS, attenuation factor, коэффициент ослабления – apšvitos dozės ar dozės galios mažėjimo koeficientas, rodantis, kiek kartų apsauginė medžiaga, pro kurią praėjo jonizuojančioji spinduliuotė, sumažino dozę ar dozės galią.

SMŪGIO BANGÀ, shock wave, ударная волна – 1. sproginimo sukelta banga, kurią sukuria greitas karštų dujų plitimas atmosfera; bangos greitis pradžioje viršija garso greitį, vėliau Δ virsta garso banga; 2. orinė, povandeninė ar požeminė sproginimo banga, kurią sudaro skleidžiamas slėgio impulsas; 3. brand. sproginimo naikinamasis veiksnys, jam eikvojama apie 50% visos sproginimo energijos. Pagrindiniai parametrai: \uparrow *perteklinis slėgis* bangos fronte ir \uparrow *oro greičio spūdis*. Nuo Δ apsaugo tvirti apkasai, slėptuvės, kovos technika; galima apsisaugoti giliame griovyje, atsigulus ant žemės kojomis į sproginimo pusę. Dar žr. *smūgio bangos frontas*, *smūgio bangos greitis*, *smūgio bangos poveikis*.

SMŪGIO BANGŌS FRŪNTAS, shock front, фронт ударной волны – slėgio, kurį sukūrė orinis (paviršinis, povandeninis ar požeminis) sproginimas, riba sudrumstoje atmosferoje, vandenyje ar žemėje. Dar vadinamas slėgio frontu.

SMŪGIO BANGŌS GREĖTIS, shock velocity, скорость распространения ударной волны – greitis, kuriuo plinta smūgio bangos frontas.

SMŪGIO BANGŌS PŪVEIKIS, shock [blast] effect, действие ударной волны – tiesioginis ir netiesioginis naikinamasis poveikis, kurį sukelia smūgio banga. Tiesioginį poveikį sukelia smūgio bangos perteklinis slėgis ir oro greičio spūdis; netiesioginį – lekiančios pastatų nuolaužos, krintantys medžiai, stiklų skeveldros, akmenys, gruntas ir pan. Karių sužalojimas gali būti lengvas, vidutinis, sunkus ir labai sunkus; ginkluotės ir kovos technikos gadinimas – mažas, vidutinis ir visiškas; pastatų ir statinių sugriovimas – mažas, vidutinis, didelis ir visiškas. Žalojimų, gadinimų ir sugriovimų pobūdis priklauso nuo perteklinio slėgio dydžio ir oro greičio spūdžio sviedžiamojo poveikio, t. p. nuo netiesioginio Δ .

SOCIÁLINĖS EKSTREMÁLIŪSIOS SITUÁCIJOS PRĖŽASTYS, social cause of an emergency, социальные причины экстремальной ситуации – žr. *ekstremaliosios situacijos priežastys*.

SPARNŪOTOJI RAKETÀ, winged missile, крылатая ракета – žr. *ракета*.

SPECIALIŪJI APRANGÀ, special clothing, специальная одежда – karių apranga arba tik atskiros jos dalys, dėvimos prižiūrint ir naudojant kovos techniką, dirbant aerodromuose, sandėliuose, technikos parkuose ir kt.;

aprasa maskuotis ir saugotis nuo užteršimo. Pagal savybes ir paskirtį Δ būna: bendrosios paskirties (kombinezonai, striukės, šalmai ir kt.); maskuojamoji (kostiumai, chalatai), apsauginė (kostiumai, apsiaustai, prijuostės ir kt.). Dar žr. *apsauginė apranga*.

SPECIÁLIOJO ŠVĀRINIMO MĒDŽIAGA, decontaminant, вещество для специальной обработки – medžiaga, veiksmingai ir greitai švarinanti nuo ginkluotės ar įrenginių radioakt. daleles, biol. ar nuodingąsias medžiagas. Dar žr. *degazavimo medžiaga, dezaktyvavimo medžiaga, dezinfekavimo medžiaga*.

SPECIÁLIOJO ŠVĀRINIMO PRIĒMONĒ, decontamination equipment, средство специальной обработки – medžiaga, prietaisas ir įranga, naudojama specialiajam švarinimui. Δ yra: ↑ *specialiojo švarinimo medžiaga*; individualusis cheminis ir degazavimo paketas; ginkluotės ir kovos technikos švarinimo komplektas; ↑ *specialiojo švarinimo technika*. Dar žr. *degazavimo prietaisas, degazavimo mašina, dezaktyvavimo priemonė, dezinfekavimo priemonė*.

SPECIÁLIOJO ŠVĀRINIMO PŪNKŖAS, decontamination point, пункт специальной обработки, – kovos technikos, ginkluotės, transporto ir kt. materialinių priemonių degazavimo, dezaktyvavimo ir dezinfekavimo bei karių sanitarinio švarinimo vieta; specialiojo švarinimo rajono elementas.

SPECIÁLIOJO ŠVĀRINIMO RAJŖNAS, decontamination area, район специальной обработки – rajonas, skirtas užterštų radioakt., nuodingosiomis ar biol. medžiagomis karinių vienetų, CS darinių ir gyventojų visiškam specialiajam švarinimui. Pagrindiniai Δ elementai: laukiamasis rajonas, vienas ar keli ↑ *specialiojo švarinimo punktai*, susirinkimo (pabaigus specialųjį švarinimą) rajonas.

SPECIÁLIOJO ŠVĀRINIMO STOTĪS, cleansing station, decontamination station, decontamination or cleansing station, станция специальной обработки – 1. ekipuotas ir parengtas pastatas ar tinkama vieta kariams ir materialinėms priemonėms nuo chem., biol. ar radiologiniai teršalų valyti; 2. stacionarus ar judrus įrenginys karių aprangai švarinti, aprangai keisti (švaria apranga apsivilkti). Įrenginys gali turėti specialiajam švarinimui skirtą prausimosi įrangą, jei tai numato specialiojo švarinimo nuostatai.

SPECIÁLIOJO ŠVĀRINIMO TĒCHNIKA, decontamination equipment, техника специальной обработки – technika ginkluotei, kovos technikai, vietai degazuoti, dezaktyvuoti ir dezinfekuoti. Δ gali būti ↑ *degazavimo mašina*, ↑ *šiluminė specialiojo švarinimo mašina*, ↑ *ginklų ir kovos technikos specialiojo švarinimo komplektas*, ↑ *nešiojamasis degazavimo prietaisas*, ↑ *variklinis specialiojo švarinimo prietaisas* ir kt.

SPECIALŪSIS SVIEDINŲS, special shell, специальный снаряд – sviedinys su specialiuoju užtaisu; Δ yra: dūminis, šviečiamasis, agitacinis, išsaudomasis ir kt.

SPECIALŪSIS ŠAUDMUŌ, special ammunition, специальный боеприпас – šaudmuo specialiajai užduočiai atlikti; toks šaudmuo yra: dūminis, šviečiamasis, agitacinis ir kt. Dar žr. *specialusis sviedinys, minosvaidžio mina*.

SPECIALŪSIS ŠVĀRINIMAS, decontamination, специальная обработка – ginklų ir kitos karo technikos, ekipuotės, apsaugos priemonių, šaudmenų bei kt. materialinių priemonių ↑ *degazacija*, ↑ *dezaktyvacija*, ↑ *dezinfekcija*, ↑ *dezinsėkcija* ir ↑ *deratizacija*, žmonių ↑ *sanitarinis švarinimas*. Δ būna dalinis, visiškas ir operatyvusis. Dar žr. *vietovės švarinimas*.

dalinis Δ, immediate decontamination, частичная специальная обработка – specialusis švarinimas, kurį atlieka užterštas karys, kad išsaugotų gyvybę ir gautų kiek galima mažiau pažeidimų. Jis apima pačius karius, jų aprangą ir (ar) ekipuotę. Δ organizuoja būrio (skyriaus) vadas, nenutraukdamas kovos užduoties vykdymo. Δ atliekamas taršos zonoje tuoj pat po užteršimo nuodingosiomis medžiagomis arba per pirmąją valandą po užteršimo radioakt. medžiagomis. Jeigu vietovė buvo užteršta radioakt. ar biol. medžiagomis, švarinimas gali būti atliekamas ir išėjus iš taršos zonos. Visais atvejais, išėjus iš taršos zonos, Δ kartojamas arba atliekamas visiškas specialusis švarinimas.

operatyvūs is Δ, operational decontamination, оперативная специальная обработка – specialusis švarinimas, kurį atlieka karys ir (ar) padalinys; reikalinga švarinimo įranga, medžiagos ir (ar) atlikimo rajonas. Jo tikslas – minimaliai sumažinti kontakto su teršalais keliamą pavojų ir garantuoti užduoties vykdymą. Δ apima dalinį specialųjį švarinimą, taip pat užduočiai vykdyti būtinų kovos technikos dalių ir ribotų vietovės rajonų švarinimą.

visiškas Δ, complete [detailed, gross] decontamination, полная специальная обработка – specialusis švarinimas, atliekamas specialiojo švarinimo punktuose (rajonuose) arba sutelkimo rajonuose, leidus (įsakius) vyresniajam vadui, kai karinis vienetas įvykdė kovos užduotį. Atlikus Δ, kariai gali veikti be individualiosios apsaugos priemonių. Δ atlieka RChBS vienetai, t. p. visų rūšių kariuomenės vienetai, naudodami ↑ *specialiojo švarinimo priemonės* ir vietines priemones. Dar žr. *specialiojo švarinimo punktas, specialiojo švarinimo rajonas*.

SPINDULIĀVIMAS, radiation, излучение – iš tam tikro šaltinio sklindantis bangų ar dalelių srautas. Skiriamas elektromagnetinis, šiluminis spinduliavimas, ↑ *jonizuojantysis spinduliavimas* ir kt.

SPINDULINĖ LIGÀ, radiation sickness, лучевая болезнь – 1. liga, kurią sukelia ilgesnis jonizuojančiosios spinduliuotės poveikis. Pirminiai požymiai: šleikštulys, vėmimas ir viduriavimas, vėliau gali slinkti plaukai, kraujuojama, atsiranda burnos ir gerklės uždegimas, bendras silpnumas (energijos išsekimas); 2. liga, kai gana didelės jonizuojančiosios spinduliuotės dozės sukelia patologinius organizmo pakitimus; pirmiausia pažeidžiami kraujodaros, lytiniai ir kiti biol. aktyviausi organai. Spindulinė liga gali būti ūminė ir lėtinė. Dar žr. *slaptasis spindulinės ligos periodas*.

lėtinė Δ, chronic radiation sickness, хроническая лучевая болезнь – spindulinė liga, kurią sukelia lėtinė apšvita. Žmogus, kasmet gaunantis 0,5–1 Sv apšvitos dozę, gali susirgti Δ. Δ gali būti lengva, vidutinė, sunki ir labai sunki.

ūminė Δ, acute radiation sickness, острая лучевая болезнь – spindulinė liga, kurią sukelia ūminė apšvita (didesnė kaip 1,5 Sv apšvitos dozė). Δ sunkumas priklauso nuo apšvitos dozės: 1,5–2,5 Sv – pirmojo laipsnio, lengva; 2,5–4 Sv – antrojo laipsnio, vidutinė; 4–6 Sv – trečiojo laipsnio, sunki; daugiau kaip 6 Sv – ketvirtojo laipsnio, labai sunki. Yra keturi Δ periodai: pirminių reakcijų, slaptasis, ryškių klinikinių požymių, ligos baigties arba sveikimo. Sergantieji I (II) laipsnio Δ po 1–2 (2–3) mėn. pasveiksta; III laipsnio – 50–80% po 3–6 mėn.; IV laipsnio – 30–50% pasveiksta tik po ankstyvojo specializuotojo gydymo.

SPINDULINIS GIŃKLAS, ray weapon, лучевое оружие – MNG, kurio veikimas pagrįstas elektromagnetinės energijos arba labai įgreitintų elementariųjų dalelių koncentruoto pluošto spindulių naudojimu. Pagrindinės Δ rūšys: ↑ *lazerinis ginklas* ir ↑ *pluoštinis ginklas*.

SPINDULINIS NUDEGĪMAS, flash burn, лучевой ожог – nudegimas, kurio priežastis yra per daug didelis šviesos spinduliuotės poveikis neapsaugotai odai.

SPINDULINIS PAŽEIDĪMAS, radiation injury, лучевое поражение – žr. *biologinis jonizuojančiosios spinduliuotės poveikis*.

SPINDULIUOTĖS IŠSKLAIDYMAS, radiation scattering, распределение радиации – spinduliuotės (šiluminės, elektromagnetinės ar branduolinės) nuokrypis nuo savo pradinės krypties; jis susidaro dėl atomų, molekulių ar stambesnių dalelių sąveikos ir susidūrimo atmosferoje ar kituose sluoksniuose. Dėl išsklaidymo spinduliuotė (ypač gama spinduliai ir neutronai) pasiekia tašką iš daugelio krypčių, vietoj vienintelės krypties iš spinduliuotės šaltinio (pvz., brand. sprogimo).

SPROGDĪNAMASIS ŪŽTAISAS, bursting charge, разрывной заряд – žr. *užtaisas*.

SPROGĪMAS, blast, burst, взрыв – 1. trumpalaikis ir greitas slegiamo oro, garų ar skysčio judėjimas nuo sprogo ar raketų kuro degimo centro į išorę; 2. didelio energijos kiekio išlaisvinimas labai nedideliame tūryje per labai trumpą laiką. Δ gali būti: cheminis, elektrinis, \uparrow *branduolinis*, kosminis, kryptingasis, \uparrow *erdvinis*. Sprogimo metu gali būti išlaisvinama sproguosiujų medžiagų chem. energija, vidinė branduolių energija, elektromagnetinė energija (lazerio kibirkštis, žaibas ir kt.) ir mechaninė energija. Karyboje naudojamosi chem. ir vidinės branduolių energijos išlaisvinimu (įprastiniai ir brand. šaudmenys). Nuo septintojo dešimtmečio pradžios pradėtas naudoti erdvinis Δ . Dar žr. *sprogimo poveikis*, *sprogimo banga*.

SPROGĪMO BANGĀ, blast wave, взрывная волна – labai stipriai sprogo suslėgtos aplinkos (dujų, skysčio, kietojo kūno) sklidimas į visas puses nuo sprogo vietos. Δ slėgis mažėja tostant bangai nuo sprogo vietos. Mažėja ir Δ greitis. Gana toli nuo sprogo vietos Δ virsta garso banga, sklindančia pastoviu greičiu, būdingu tai aplinkai. Pagrindiniai Δ parametrai: \uparrow *perteklinis slėgis* bangos fronte, \uparrow *oro greičio spūdis*, perteklinio slėgio veikimo laikas, fronto sklidimo greitis, oro greitis ir temperatūra bangos fronte. Dar žr. *sprogimo bangos frontas*.

SPROGĪMO BANGŌS FRŪNTAS, blast wave front, фронт взрывной волны – priekinė sprogo bangos riba, skirianti nesujaudrintą aplinką nuo aplinkos su padidėjusiu slėgiu, greičiu ir temperatūra.

SPROGĪMO CENĖSTRAS, center of burst, центр взрыва – taškas Žemės ar vandens paviršiuje (ore, po žeme, po vandeniui), kuriame yra įvykusio (tikrojo) ar planuojamo įprastinio ar brand. sprogo centras; brand. antžeminio (antvandeninio) brand. kontaktinio sprogo centras.

SPROGĪMO DUOBĖ, crater, shell crater, воронка – įdubimas, susidaręs žemėje įprastinio ar brand. sprogo vietoje. Δ priklauso nuo sprogo uždaiso užtaiso masės ir pobūdžio (šaudmenų kalibro, brand. sprogo galios ir rūšies), fizikinių grunto savybių ir užtaiso (šaudmens) įsmigimo į gruntą sprogo metu gylis.

SPROGĪMO EPICENĖSTRAS, ground zero, эпицентр взрыва – taškas Žemės paviršiuje, po kuriuo ar virš kurio, yra įvykusio ar planuojamo brand. sprogo centras. Dar žr. *sprogimo centras*.

planuojamasis Δ , desired ground zero, планируемый эпицентр взрыва – taškas žemės paviršiuje, po kuriuo ar virš kurio planuojamas brand. sprogo centras.

tikrasis Δ , actual ground zero, действительный эпицентр взрыва – taškas Žemės paviršiuje, po kuriuo ar virš kurio yra įvykusio brand. sprogo centras.

SPROGÌMO PÓVEIKIS, burst effect, взрывное действие – sąvoka, apibūdinanti sprogimo naikinamąjį poveikį; išreiškiama sprogimo ↑ *naikinimo spindulio* ar ↑ *sprogimo duobės* parametrais.

SPROGÌMO RŪŠYS, type of burst, виды взрыва – brand. sprogimų skirstymas pagal sprogimo vietą. Brand. Δ yra šios: aukštybinis, orinis, žemas orinis, paviršinis, požeminis, povandeninis sprogimas. Dar žr. *branduolinis sprogimas*.

SPROGIMO SEISMİNĖS BAŅGOS, seismic explosion waves, сейсмозврывные волны – mechaniniai virpesiai grunte, kuriuos sukelia sprogimo (smūgio) banga; jie plinta dideliu nuotoliu nuo sprogimo centro. Δ susidaro galingų įprastinių sprogimų grunte, požeminių ir antžeminių brand. sprogimų metu. Δ charakteristikos priklauso nuo sprogimo galios ir sprogstamojo užtaiso (sprogimo) gylio grunte.

SPRÓGSTAMOJI MĒDŽIAGA, explosive, blasting agent, взрывчатое вещество – chem. junginys arba jų mišinys, kuris, veikiamas išorinių impulsų (smūgių, dūrių, trinties, kaitinimo ir pan.), gali sprogti. Dar žr. *įprastinė sprogstamoji medžiaga*.

STABILŪSIS (S) TEMPERATŪROS GRADIENŖTAS, inversion temperature gradient (Stable-S), стабильный температурный градиент – pastovioji atmosferos žemutinių sluoksnių būseną, kai jie yra šaltesni už viršutinius; oro vertikalojo stabilumo laipsnis. Δ paprastai būna giedrą arba nepastoviai debesuotą naktį, kai vidutinieji ir žemieji debesys apima iki 30% dangaus, taip pat ankstų rytą iki vienos val. po saulėtekio, kai vėjo greitis mažesnis nei 5 km/h. Tinkamiausia atmosferos būseną priešui naudoti nuodingąsias medžiagas.

STACIONARIÓJI GAĪSRO GESĪNIMO PRĪEMONĖ, stationary fireextinguishing equipment, стационарное средство пожаротушения – žr. *gaisro gesinimo priemonė*.

STACIONARŪSIS LEIDIMO ĮRENGINŲS, stationary launcher, стационарная пусковая установка – žr. *leidimo įrenginys*.

STEBĖJIMAS, observācija, observacija, обсервация – sveikų žmonių, turėjusių kontaktų su pavojingu užkratu ir todėl izoliuotų, medicininė priežiūra; izoliavimo, ribojimo ir gydymo profilaktinių priemonių kompleksas, kurio tikslas – apriboti užkrečiamųjų ligų plitimą. Įvedus Δ režimą, ribojamas išvykimas iš užkrečiamųjų ligų židinio ir atvykimas į jį; draudžiamas daiktų, kurie nėra padaryti nekenksmingi, išvežimas; ribojamas bendravimas su kitų karinių vienetų kariais ir vietiniais gyventojais; organizuojamas karių medicininis stebėjimas, nedelsiamas išaiškintų ligonių izoliavimas ir guldymas į ligoninę, visų karių skubi profilaktika ir

imunizavimas. Medicinos punktai ir gydymo įstaigos dirba antiepideminiu režimu. Δ trukmė nustatoma priklausomai nuo užkrečiamosios ligos inkubacinio periodo (nuo dezinfekcinių priemonių baigties dienos).

STICHINĖ NELAIMĖ, natural calamity, стихийное бедствие – žr. *gaivalinė nelaimė*.

STICHINIS REIŠKINYS, natural phenomenon, стихийное явление – žr. *gaivalinis reiškinys*.

STRATĖGINIS ĮSPĖJIMAS, strategic warning, стратегическое оповещение – žr. *įspėjimas*.

STRŪNCIS, strontium, стронций – ^{89}Sr , ^{90}Sr , radioakt. beta aktyvusis chem. elementas. Pusėjimo trukmė ^{89}Sr – 50 parų, ^{90}Sr – 28 metai. Susidaro brand. sprogmų ir ypač radiacinių avarių metu. Δ – chem. kalcio analogas, patenka į organizmą pro plaučius, virškinimo traktą ir odą, gerai susigeria ir po truputį kaupiasi kauluose, beveik neužsilaiko raumenyse. Pavojingi ^{90}Sr šaltiniai yra ankštiniai augalai, šakniavaisiai, bulvės ir grūdiniai augalai. Šalinamas iš organizmo su šlapimu ir išmatomis. Biol. šalinimo pusėjimas – $1,8 \cdot 10^4$ parų.

SUBKILOTŌNINIS BRANDUOLINIS GIŅKLAS, subkiloton weapon, субкилотонное ядерное оружие – žr. *branduolinis ginklas*.

SUGERIAMĀSIS FĪLTRAS, absorbent filter, фильтр-поглотитель – dujokaukės (filtravimo ir ventiliacijos įrangos ar agregato) filtruojamosios ir sugeriamosios sistemos pagrindinė dalis. Δ (dar vadinamas įgėriekliu), sudaro specialiai apdorotas aktyviosios anglies sluoksnis, vadinamas įkrova. Dar žr. *aktyvioji anglis*.

SUGERTŌJI APŠVITŌS DŌZĖ, absorbed dose, поглощенная доза облучения – žr. *apšvitos dozė*.

SUGRIOVĪMAS, destruction, разрушение – pastatų (įrenginių, statinių) naikinimas, darant juos netinkamus naudoti. Pastatų ir statinių Δ būna: mažas, vidutinis, didelis ir visiškas; fortifikacinių įrenginių – mažas, vidutinis ir visiškas. Dar žr. *sugriovimų zona, sugriovimų gylis, sugriovimų spindulys*.

didelis Δ, heavy destruction, сильное разрушение – toks pastato (įrenginio, statinio) griovimas, kai nebeįmanoma jo panaudoti. Sugriaunamos pastatų viršutinių aukštų kai kurios sienos ir perdangos, deformuojamos žemutinių aukštų perdangos, atsiranda sienose plyšių; kai kurie išlikę rūšiai, juos išvalius, ribotai gali būti naudojami. Sužeidžiama dauguma esančių pastate žmonių.

māžas Δ, light destruction, слабое разрушение – toks pastato (įrenginio, statinio) griovimas, kai jis tinka naudoti, bet vėliau jį reikia taisyti. Ppr. išdūžta pastatų langai ir durys, išgriaunamos lengvos pertvaros, uždaruose fortifikaciniuose įrenginiuose šiek tiek apgriaunamos susisiekimo eigos,

vedančios į statinį, atsiranda vos pastebimų poslinkių ir plyšių laikančiųjų konstrukcijų elementų sandūrose; atviruose įrenginiuose šiek tiek užgriūva gruntas, atsiranda sienelėse plyšių, lūžta kai kurios atramos. Žmonės sužeidžia konstrukcijų nuolaužas, o pasislėpę rūsiuose žmonės nenukenčia.

vidutinis Δ , moderate destruction, среднее разрушение – toks pastato (įrenginio) griovimas, kai dalis patalpų, jas išvalius ir sutaisius, gali būti naudojama, o fortifikacinis įrenginys netinkamas naudoti. Daugiausiai sugriaunami antraeiliai pastato elementai (stogas, pertvaros), išdūžta langai, durys, atsiranda sienose plyšių, perdangos paprastai neužgriūva; žmonės sužeidžia konstrukcijų nuolaužas; rūšiai išlieka.

visiškas Δ , full destruction, полное разрушение – toks pastato (įrenginio, statinio) griovimas, kai nebeįmanoma jo panaudoti ir atstatyti. Sugriaunami ir užgriaunami visi pastato (statinio) elementai, žūva esantys jame žmonės.

SUGRIOVĪMO GYLIS, collapse depth, глубина разрушения – projektinis gylis, nustatantis standartinį slėgį, kurį viršijus pralaužiama korpuso struktūra arba korpusas ir įmanoma, kad visiško griovimo taške įvyks turinti katastrofiškų padarinių avarija.

SUGRIOVĪMŲ SPINDULYS, destruction radius, радиус разрушения – nuotolis nuo šaudmens sprogo centro (epicentro), kuriuo su tam tikra tikimybe sugriaunami pastatai (statiniai, įrenginiai). Δ priklauso nuo įprastinio šaudmens rūšies ir kalibro (brand. šaudmens galios), brand. sprogo rūšies ir aukščio, reljefo, pastatų (statinių, įrenginių) ypatumų ir kt. aplinkybių.

SUGRIOVĪMŲ ZONĀ, destruction zone, зона разрушений – vietovės rajonas, kuriame po brand. ar įprastinių šaudmenų sprogo susidaro masiniai sugriovimai, miškų, nuolaužų, grunto ir kt. užvartos, kyla gaisrai. Skiriamos keturios Δ : visiškų, didelių, vidutinių ir mažų sugriovimų.

didelių Δ , heavy destruction zone, зона сильных разрушений – sugriovimų zona, kurioje smarkiai apgriaunami pastatai ir statiniai, išlieka slėptuvės ir požeminės komunikacijos. Δ susidaro ištisi griuvėsiai; kyla ištisinių ir masinių gaisrų, kurie gali virsti ugnies audra.

mažų Δ , light destruction zone, зона слабых разрушений – sugriovimų zona, kurioje šiek tiek apgriaunami pastatai. Δ gali kilti pavienių gaisrų. Antžeminio ir požeminio brand. sprogo židinyje susidaro ir radioakt. taršos zonos.

vidutinių Δ , moderate destruction zone, зона средних разрушений – sugriovimų zona, kurioje vidutiniškai apgriaunami pastatai ir statiniai, o slėptuvės ir iš dalies blindazai išlieka. Δ kyla masinių gaisrų.

visišku Δ, full destruction zone, зона полных разрушений – sugriovimų zona, kurioje visiškai sugriaunami fortifikaciniai įrenginiai, gyvenamieji ir pramoniniai pastatai, tačiau išlieka iki 75% apkrovinių slėptuvių ir iki 95% požeminių komunikacijų. Δ susidaro ištisi griuvėsiai, kurie dega arba smilksta.

SUGRIOVĪMŲ ZŪNOS SPINDULYS, destruction zone radius, радиус зоны разрушений – žr. *sugriovimų spindulys*.

SUKAUPTOJI APŠVITŪS DŪZĖ, total dose, суммарная доза облучения – žr. *apšvitės dozė*.

SUKELTĀSIS RADIOAKTYVŪMAS, induced radiation, наведенная радиоактивность – jonizuojančioji spinduliuotė, kurią kelia tiesioginis radioakt. medžiagų buvimas, ypač neutronų pagavimas; dirbtinio radioaktyvumo rūšis. Neutronų šaltiniai gali būti: brand. sprogimas, brand. reakcijos brand. reaktoriuose ir kt. įrangoje. Δ turi praktinę reikšmę orinio brand. sprogo atvejais. Grunte dažniausiai susidaro radioakt. ⁵⁶Mn, ²⁸Al, ²⁴Na izotopai, kurių kiekis yra proporcingas neutronų išėjimui, sprogas šiam brand. užtaisui. Daugiausia neutronų vienetiniam užtaiso galingumui susidaro sprogas neutroniniam užtaisui. Dar žr. *neutronų sukeltas aktyvumas*.

SUNKŪSIS PĖSTININKŲ LIEPSNŪSVAIDIS, heavy infantry flamethrower, тяжелый пехотный огнемет – žr. *liepsnosvaidis*.

SUNKŪSIS VANDUŌ, heavy water, тяжелая вода – D₂O, vanduo, kuriame vietoje paprastų vandenilio atomų yra sunkieji vandenilio izotopai – deuterio atomai. Sunkiojo vandens tankis 1,104 g/cm³, lydymosi temperatūra 3,813°C, virimo temperatūra 101,43°C. Jo yra gamtoje; elektrolizės būdu gaunamas iš paprasto vandens. Δ sekina organizmą, nuo didelio kiekio žūvama. Δ yra deuterio gavimo šaltinis, naudojamas lėtinti neutronams branduoliniuose reaktoriuose ir izotopų indikatoriuose (žymėtasis vanduo). Dar žr. *deuteris*.

SUŪKŪS PAŽEIDĪMAI, heavy injury, тяжелые поражения – žr. *branduolinio sprogo padariniai*.

SURINKĪMO CEŅTRO SUDEDAMŪJI DALIS, sub-collection centre, вспомогательный центр сбора информации – žr. *branduolinės, biologinės ir cheminės informacijos rinkimo centras*.

SUŽEIDĪMAS, wounding, vulneratio, ранение – 1. žmogaus kūno dalių ir organų sužalojimas, keičiantis jų formas ir funkcijas. Δ būna šautiniai (kulku, skeveldrų) ir nešautiniai; lengvieji ir sunkieji; 2. žaizdos darymas.

SUŽEISTAS (-À) MŪŠYJE, wounded in action, ранен в бою – kovinių nuostolių rūšis; koviniai nuostoliai, kitokie nei ↑ *žuvęs(-usi) mūšyje*; sužalojimai, priklausantys nuo išorinių medžiagų ar prižasčių. Terminas apima visas gautas mūšyje žaizdas ar sužalojimus: šautines ar durtines kūno

žaisdas, kontūzijas, visus lūžius, nudegimus, smegenų sukrėtimą nuo sprogimo, visų biol. ar kovinių nuodingųjų medžiagų, jonizuojančiosios spinduliuotės, kitų ginklų ar medžiagų žalojančią poveikį. Dar žr. *karo nuostoliai, koviniai nuostoliai*.

SVŪRINIS AUDINIŲ JAŪTRIO DAUGIKLIS (w_T), tissue weighting factor, *весовой коэффициент чувствительности тканей* – daugiklis, apibūdinantis žmogaus kūno organų ar audinių jautrį jonizuojančiajai spinduliuotei. Padauginę iš šio daugiklio lygiavertės dozės dydį, gauname efektingą dozę. Audinių ir organų svoriniai jautrio daugikliai yra šie: lytinės liaukos – 0,20, raudonieji kaulų čiulpai, storoji žarna, plaučiai, skrandis – 0,12, šlapimo pūslė, krūtys, kepenys, stemplė, skydliaukė – 0,05, oda, kaulų paviršius – 0,01, kiti organai – 0,05.

SVŪRINIS JONIZUOJANČIOSIOS SPINDULIUOTĖS DAUGIKLIS (w_R), radiation weighting factor, *весовой коэффициент ионизирующего излучения* – daugiklis, apibūdinantis biol. audinio jautrį įvairioms jonizuojančiosios spinduliuotės rūšims. Padauginę sugertosios dozės dydį iš svorinio daugiklio, gauname lygiavertę dozę. Spinduliuotės rūšių svoriniai jonizuojančiosios spinduliuotės daugikliai yra šie: visų energijų fotonai ir elektronai – 1; neutronai – 5–20; protonai – 5; α -dalelės – 20.

Š

ŠAUDMUŪ, ammunition, munition, боеприпас – 1. karinėse operacijose naudojamas sukomplektuotas įtaisas, užtaisytas sprogstamosiomis medžiagomis, išmetamuoju užtaisu, pirotechniniais elementais ir sprogdikliais, brand., biol. ar chem. medžiagomis. Tam tikri šaudmenys gali būti naudojami mokymo tikslais, apeigų metu ar ne karo tikslais; 2. ginkluotės sudedamoji dalis tiesiogiai žmonėms kauti, technikai ir įtvirtinimams naikinti bei specialiosioms užduotims atlikti – apšviesti, dūmyti, agitacinei medžiagai mėtyti ir kt. Δ yra: artilerijos sviedinys ir mina, reaktyvinis sviedinys, raketos ir torpedos kovinė dalis, šaulių ginklų šoviny, granata, aviacinė bomba, sprogstamasis užtaisas, dūmadėžė ir kt. Pagal tai, kuri kariuomenės rūšis naudoja, Δ būna šaulių ginklų, artilerijos, \uparrow *aviacijos*, inžineriniai, jūrų; pagal paskirtį – pagrindiniai, specialieji ir pagalbiniai; pagal užtaiso pobūdį – \uparrow *įprastiniai*, \uparrow *erdvinio sprogimo*, kasetiniai, \uparrow *padegamieji*, \uparrow *branduoliniai*, \uparrow *cheminiai*, \uparrow *biologiniai*, kumuliaciniai. Pagrindiniai Δ – naikinamieji, griaunamieji; \uparrow *specialieji* – šviečiamieji, dūminiai, trasuojamieji, radijo

bangų sklidimą trukdantys, agitaciniai ir kt.; pagalbiniai Δ – mokomieji, treniruočių, ginklų bandymo. Įprastiniai Δ užtaisomi paprastosiomis sprogdamosiomis medžiagomis. Dar žr. *šaudmuo su gatavais naikinamaisiais elementais*.

ŠAUDMUO SŪ GATAVAĪS NAIKINAMAISIAIS ELEMEŅTAIS, arrow weapon, ammunition with finished destruction elements, боеприпас с готовыми убойными элементами – pagrindinės paskirties šaudmuo, pripildytas adatėlių, strėlių, šratų ir pan. Pvz., artilerijos sviedinyje gali būti 7–9 tūkst. plunksnotų adatėlių (strėlių), kurios lėkdamos kūgio pavidalo spiečiumi dideliame plote žaloja karius. Skeveldrinio šaudmens korpusas gali būti gaminamas taip, kad sprogdamas sudarytų maždaug vienodo dydžio skeveldras, turinčias pakankamą kaunamąją galią.

ŠAUNAMÀSIS ÛZTAISAS, propelling charge, метательный заряд – žr. *užtaisas*.

ŠILUMINĖ SPECIÁLIOJO ŠVÁRINIMO MAŠINÀ, thermal decontamination device, тепловая машина специальной обработки – specialiojo švarinimo įrenginys, kuriame naudojamas aviacinis reaktyvinis variklis; švarinama dujų ir lašų arba tikrai dujų srautu. Gali būti naudojama kietosios dangos keliams degazuoti ir dezaktyvuoti.

ŠILUMINĖ SPINDULIUOTĖ, thermal radiation, тепловое облучение – 1. šiluma ir šviesa, kuriuos sukėlė brand. sprogimas; 2. elektromagnetinė infraraudonųjų (šiluminių) bangų diapazono spinduliuotė; ji priklauso nuo objekto ar reiškinio temperatūros. Δ temperatūra siekia 1000–2000°C. Pagrindinis Δ parametras – \uparrow *šilumos impulsas*.

ŠILUMINIAI REŅTGENO SPINDULIAĪ, thermal X-rays, тепловые рентгеновские лучи – mažos energijos rentgeno spindulių elektromagnetinis spinduliuavimas; jį skleidžia turinčios ypač aukštą temperatūrą brand. ginklo skeveldros.

ŠILUMŌS IMPÛLSAS, thermal exposure, тепловой импульс – 1. suminis šilumos spinduliuotės komponentas, visapusiškai veikiantis tam tikrą paviršių sprogimo metu. Matuojamas kalorijomis kvadratiniam centimetrai (cal/cm²) ir (arba) megadžauliais kvadratiniam metrai (MJ/m²); 2. kūno sugertoji spinduliuotės energijos dalis (sudedamoji šviesos impulso dalis). Δ tiesiogiai proporcingas šviesos impulsui ir priklauso nuo to, kaip kūnas sugeria šviesos spinduliuotę.

ŠTŌRMAS, storm, шторм – audra jūroje; ji trunka nuo kelių valandų iki keliolikos parų, sukelia dideles bangas (Baltijos jūroje – iki 6 m, vandenyne – 10 m ir daugiau); dažniausiai būna susijusi su ciklonais.

ŠVARŪSIS BRANDUOLINIS GIŅKLAS, desalted nuclear weapon, чистое ядерное оружие – žr. *branduolinis ginklas*.

ŠVIESŌS IMPŪLSAS, light impulse, световой импульс – šviesos energijos kiekis, kuris per visą švytėjimo laiką patenka į statmeną šviesos spinduliams 1 m^2 plotą. Δ priklauso nuo brand. sprogoimo galios ir rūšies, nuotolio nuo sprogoimo centro ir šviesos spinduliuotės silpnėjimo atmosferoje, ekranuojamo dūmų, dulkių, augmenijos, vietovės nelygumų ir t. t. veikimo. Δ mažėja didėjant nuotoliui nuo sprogoimo centro. Matuojamas kalorijomis kvadratiniam centimetru (cal/cm²) ir (arba) megadžauliais kvadratiniam metrui (MJ/m²).

ŠVIESŌS SPINDULIUŪTĖ, light radiation, световое облучение – optinio diapazono spindulių srautas, sklindantis iš brand. sprogoimo švytinčios srities; brand. sprogoimo naikinamasis veiksnys, jam tenka 30–35% visos sprogoimo energijos. Brand. sprogoimo švytinčios srities temperatūra iš pradžių siekia 8000–10000°C, vėliau temperatūra palaipsniui krinta iki 1000–2000°C ir Δ virsta šilumine spinduliuote. Δ trunka kelias ar keliolika sekundžių. Δ sukelia gaisrus, nudegina ir apakina žmones, žaloja gyvūnus ir augalus. Pagrindinė Δ charakteristika – \uparrow šviesos impulsas. Apsaugo bet kuri šešėli sudaranti priedanga.

T

TABELINĖ KOVINĖ NUODINGOJI MĒDŽIAGA, standard chemical agent, табельное ОВ – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

TABELINIS CHĒMINIS ŠAUDMUŌ, standard chemical munition, табельный химический боеприпас – žr. *cheminis šaudmuo*.

TABŪNAS, tabun, GA, табун – paralyžiuojamoji patvarioji kovinė nuodingoji medžiaga. Karčiųjų migdolų (didelės koncentracijos – žuvies) kvapo geltonai žalias – rudas skystis. Kovinė būseną – lašai. Lydymosi temperatūra -48°C, virimo temperatūra 237–240°C. Organizmą veikia garai ir lašai. Sąlyginė mirtinoji dozė ikvėpus 0,4 mg·min/l, pro odą – 15 mg/kg, pro virškinimo traktą – 5 mg/kg. Mirštama per 15–20 min, jei nedidelės koncentracijos – per 24 val. Lengvi pažeidimai (vyzdžių susiaurėjimas, bronchų spazmai, pasunkėjęs kvėpavimas) pasireiškia, kai apsinuodijimo dozė 0,01 mg·min/l. Apsauga – dujokaukė, odos IAP, individualusis cheminis paketas.

TÁIKINIO ŽYMĖJIMO LÁZERIU SISTEMÀ, laser target designating [marking] system, лазерная система отечания цели – sistema lazerinei energijai nukreipti į taikinį (tašką). Sistema susideda iš lazerinio taikinio rodiklio arba lazerinio taikinio žymeklio su savo displejumi (ekranu) ir valdymo elementais, kurie reikalingi, kad taikinį surastų ir tuoj pat nukreiptų į jį lazerio spindulį.

TÁKTINIS DOZIMĖTRAS, dosimeter tactical, тактический дозиметр – tiesiogiai rodantis prietaisas, nustatantis grupės arba karinio vieneto karių gama ir neutronų spinduliuotės apšvitos dozes.

TÁKTINIS ĮSPĖJĪMAS, tactical warning, тактическое оповещение – žr. *įspėjimas*.

TARŠÀ, contamination, заражение – radioakt., nuodingųjų bei biol. medžiagų nusėdimas, susigėrimas arba išigėrimas vietovėje, ant statinių, žmonių arba objektų. Dar žr. *radioaktyviosios nuosėdos, sukeltasis radioaktyvumas, radioaktyvioji spinduliuotė*.

biològinė Δ, biological contamination, биологическое заражение – žemutinio oro sluoksnio ir vietovės užteršimas biol. ligų sukėlėjais, kai priešas naudoja biol. ginklą, siekdamas sukelti masinius žmonių, gyvulių ir augalų susirgimus. Δ nustato biol. žvalgyba.

chėminė Δ, chemical contamination, химическое заражение – vietovės, erdvės virš jos ir ten esančių objektų užteršimas nuodingosiomis medžiagomis panaudojus chem. ginklą arba įvykus pavojingų chem. objektų avarijai. Orą užteršia nuodingųjų medžiagų garai, aerozolis ir lašai; žemę, įvairių objektų paviršių – ant jų nusėdę aerozolio dalelės ir lašai; maistą ir vandens telkinius – patekę į juos nuodingųjų medžiagų lašai. Vietovė užteršta nuodingosiomis medžiagomis, jeigu jų koncentracija yra pavojinga neapsaugotiems žmonėms (viršijama didžiausioji leidžiamoji koncentracija arba ribinė apsinuodijimo dozė). Pagrindinės Δ charakteristikos yra užteršimo mastas, trukmė ir pavojingumas. Δ mastą apibūdina \uparrow *cheminės taršos zona* ir \uparrow *cheminio naikinimo židinys*. Δ trukmė priklauso nuo nuodingųjų medžiagų patvarumo. Δ pavojingumas įvertinamas galimais žmonių nuostoliais chem. taršos zonoje. Δ nustatomas ChŽ prietaisais.

liekamóji Δ, residual contamination, остаточное заражение – radioakt. tarša, kuri vis dar lieka po jos šalinimo. Dezaktyvuojant užterštus paviršius galima pasiekti tik leidžiamąjį užteršimą; tarša išliks tol, kol radioakt. medžiagos savaime (natūraliai) suirs.

radioaktyvióji Δ, radiological contamination, радиоактивное заражение – 1. dirbtinės kilmės radioakt. medžiagų kiekis žmogaus kūno ir aplinkos objektų išorėje ir viduje, ore arba bet kurioje kitoje vietoje, nuo kurio galima

žmogaus kūno apšvita daugiau kaip 1 mSv efektine doze per metus; 2. bet kurios medžiagos, paviršiaus ir aplinkos bei žmogaus užterštumas ↑ *radioaktyviosiomis medžiagomis*. Kalbant apie žmogaus kūno užteršimą, į šią sąvoką įeina ir išorinis odos užteršimas, ir vidinis užteršimas nepriklausomai nuo patekimo būdo. Δ atsiranda brand. sprogo, brand. objektų radiacinių avarijų, tyčinio ar aplančios radioakt. medžiagų paskleidimo atvejais, panaudojus radiologinį ginklą. Ypač didelė Δ būna po paviršinių, požeminių ir povandeninių brand. sprogo, bendrųjų radiacinių avarijų. Objektų, technikos ir žmonių užterštumas nustatomas įvairiais dozės galios matuokliais ir radiometrais. Radioakt. užterštumo lygis vertinamas apšvitos dozės galia. Radioakt. užterštoje vietovėje žmonės veikia radioaktyvioji apšvita.

TARŠOS IR PAVŪJAUS ZŪNOS RIBŪJIMO ŹENKLAI, warning signs for the marking of contaminated and dangerous land areas, знаки ограждения зараженной и опасной зоны – įspėjamieji Źenkilai, kuriais įspėjama apie užterštus ar pavojingus vietovės rajonus, įrenginius ir atsargas. Δ paskirtis – karinių vienetų personalo apsauga pavojinguose rajonuose, įrenginiuose ir sandėliuose, siekiant išvengti karių nuostolių, negaišti laiko, tikslingai ir sąmoningai įveikti užterštus rajonus. Šie Źenkilai yra stačiakampiai lygiašoniai trikampiai (pagrindo ilgis – 28 cm, šonų ilgis – 20 cm), kabinami ant tvoros, medžio, akmens, stulpo ir pan. stačiu kampu Źemyn. Δ praneša: juodas užrašas „ATOM“ baltame fone – apie radioaktyviąją taršą; raudonas užrašas „DUJOS“ geltoname fone – apie cheminę taršą; raudonas užrašas „BIO“ mėlyname fone – apie biologinę taršą; geltonas užrašas „CHEMINĖS MINOS“ raudoname fone, per Źenklo vidurį – geltona juosta – apie cheminių minų laukus; balta juosta per Źenklo vidurį raudoname fone – apie minas staigmenas; balta bomba raudoname fone – apie nesprogusius šaudmenis (NATO STANAG Nr. 2002).

TARŠOS KONTROLĖ, contamination control, контроль заражения – veiksmai, kuriais stengiamasi laikinai ar visam laikui išvengti, sumažinti, pašalinti, padaryti nekenksmingą RChB taršą. Šių veiksmų tikslas – palaikyti arba padidinti karinių operacijų veiksmingumą. Dar Źr. *radioaktyviojo užterštumo kontrolė*.

TARŠOS KONTROLĖS PŪNKTAS, contamination control point, пункт контроля заражения – taršos kontrolės ribos dalis, kur kariai reguliuoja įėjimą į taršos rajoną ir išėjimą iš jo.

TARŠOS KONTROLĖS RIBÀ, contamination control line, граница контроля заражения – įgaliotos vadovybės nustatyta riba, kuri Źymi vyraujančiais teršalais iki tam tikro lygio užterštą rajoną.

TARŠŖS LŶGIS, degree of contamination, степень заражения – vietovės, vandens, oro, karinės technikos, karių ir kt. objektų užteršimo radioakt. ir nuodingosiomis medžiagomis kiekybinė charakteristika. Δ nustatomas RChŽ prietaisais.

TARŠŖS RAJŖNAS, contamination area, зараженный район – vietovės (akvatorijos) rajonas arba oro erdvė, užteršti pavojingomis radioakt., nuodingųjų ir biol. medžiagų koncentracijomis. Δ apibūdina: panaudotų taršos medžiagų tipai, Δ dydis ir vieta kovos rikiuotės ir užnugario objektų atžvilgiu, užteršimo laikas, pavojingumas ir jo kitimas po tam tikro laiko ir kt. Taršos rajone kariuomenė ir gyventojai naudoja apsaugos priemones.

TARŠŖS TAŦKIS, density of contamination, плотность заражения – nuodingųjų medžiagų kiekis užteršto paviršiaus ploto vienetė; vienas iš chem. situacijos vertinimo rodiklių. Matuojamas mg/m^2 , g/m^2 . Δ rodo pavojingumo karius, veikiančioms užterštoje vietovėje, laipsnį.

TARŠŖS ZŖNŶ ĮVEIKĪMAS, negotiation of contaminated zones, преодоление зон заражения – pajėgų judėjimas kovos, prieškovine ar žygio rikiuote per taršos zonas, išsaugantis jos kovinę gebą ir užtikrinantis kovos užduočių atlikimą. Taršos zonos įveikiamos, kai neįmanoma jų apeiti arba perkelti pajėgas lėktuvais ir sraigtasparniais. Radioakt. taršos zonos įveikiamos nesustojant arba palaukus, kol sumažės dozės galia. Chem. ir biol. taršos zonos paprastai apeinamos. Jei negalima tai padaryti arba laukti, judama per jas nesustojant ir nekeičiant pajėgų rikiuotės.

TĖCHNIKOS REMŖNTAS MŶŠIO SĄLYGOMIS, battle damage repair, ремонт техники в боевых условиях – būtinas remontas, kuris gali būti greitai atliktas mŶšio sąlygomis; sugadinta technika gražinama į rikiuotę, naudojant kasdieninės priežiūros įrankius.

TĖCHNINĖS EKSTREMALIŖSIOS SITUĄCIJOS PRIĖŽASTYS, technical cause of an emergency, технические причины экстремальной ситуации – žr. *ekstremaliosios situacijos priežastys*.

TECHNOGENINĖ JONIZUŖJANČIOJI SPINDULIUŖTĖ, man-made ionising radiation, искусственные источники ионизирующего облучения – papildomų, žmogaus sukurtų šaltinių jonizuojančioji spinduliuotė. Δ kuria žmogaus gamybinė ir kita veikla, keičianti radioakt. elementų buvimo vietą: radionuklidai iškasami kartu su naudingomis iškasenomis (metallų rūda, trąšų žaliavomis, organiniu kuru ir kt.), statybinėmis medžiagomis. Didžiąją technogeninių jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių apšvitos dozės dalį (iki 50%) sudaro radiologinės medicinos procedūros. Jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių yra ir buityje. Δ intensyvėja gaminant naujus radionuklidus arba didinant natūralių radionuklidų kiekį (brand. reaktoriuose,

brand. ginklo bandymuose atmosferoje ir kt.). Δ sukuria dirbtinis \uparrow jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis.

TEKTÒNINIS GAIVALINIS REIŠKINYS, tectonic phenomenon, стихийное тектоническое явление – žr. *gaivalinis reiškinys*.

TERMĪTAS, thermite, термит – presuotas miltelių pavidalo geležies oksidų ir aliuminio granuliu padegamasis mišinys, kuriame t. p. yra oksidatorių bei jungiamosios medžiagos (magnio, sieros, švino peroksido, bario nitrato). Degant termitams, susidaro skystas išsilydęs šlakas, kurio temperatūra ~ 3000°C. Naudojamas mažo kalibro padegamosiose bombose, sviediniuose, minose, rankinėse padegamosiose granatose.

TERMOBRANDUOLINĖ REAKCIJA, thermonuclear reaction, термоядерная реакция – lengvųjų branduolių jungimosi (sintezės) į sunkesnius branduolius reakcija. Lengviausiai Δ vyksta su deuterio ir tričio branduoliais. Δ vyksta sproguos termobranduoliniam užtaisui; sprogo metu išsiskiria milžiniškas energijos kiekis. Dar žr. *termobranduolinis (-ė), deuteris, tritis*.

TERMOBRANDUOLINIS (-Ė), thermonuclear, термоядерный – tai terminas (būdvardis), žymintis procesą (procesus), kuriame naudojamos labai aukštos temperatūros, siekiant sukelti lengvųjų branduolių sintezę, kurios metu išsiskiria energija.

TERMOBRANDUOLINIS GIŅKLAS, thermonuclear weapon, термоядерное оружие – 1. ginklas, kuriame naudojama labai aukšta temperatūra, siekiant sukelti lengvųjų branduolių, pvz., vandenilio izotopų (deuterio ar tričio), sintezę. Per šį procesą išsiskiria energija. Reikalingą aukštą temperatūrą sudaro branduolio dalijimosi procese dalyvaujančios priemonės; 2. brand. ginklas, kurio veikimas pagrįstas termobranduoline reakcija. Dar žr. *termobranduolinis šaudmuo*.

TERMOBRANDUOLINIS ŠAUDMUO, thermonuclear ammunition, термоядерный боеприпас – brand. šaudmuo su termobranduoliniu užtaisu, pvz., termobranduolinė bomba (anksčiau vadinama vandenilinė bomba). Dar žr. *branduolinis užtaisas*.

TERMOBRANDUOLINIS UŽTAISAS, thermonuclear charge, термоядерный заряд – brand. užtaisas, kurio sprogo metu energiją lemia branduolių dalijimosi ir sintezės reakcijos. Daugiausiai energijos išskiria deuterio ir tričio termobranduolinė reakcija. Susijungus 1 kg deuterio ir tričio, išsiskiria 5 kartus daugiau energijos negu skilus 1 kg ^{235}U . Laisvosios būsenos deuteris ir tritis – dujos; tritis – brangus radioaktyvusis izotopas. Todėl Δ paprastai naudojamas ličio deuteridas – kietoji medžiaga, deuterio ir ličio junginys. Pagrindinė termobranduolinės reakcijos sąlyga – labai aukšta

temperatūra (dešimtys milijonų laipsnių) ir labai didelis slėgis; tokia temperatūra ir slėgis pasiekiami atominio užtaiso sprogimu. Pagrindiniai Δ elementai: termobranduolinis kuras, atominis užtaisas, neutronų šaltinis. Skiriami paprastieji (sprogimo energija sukelia panašius kaip atominio užtaiso naikinamuosius veiksmus) ir specialieji (ryškus energijos pasiskirstymo pakitimas) Δ . Specialieji Δ : neutroniniai, švarieji užtaisai ir kt.

TERŠALAI, contaminant, загрязняющее вещество – 1. nepageidaujamos kietosios, skystosios ar dujinės medžiagos ore; 2. kenksmingos medžiagos, užteršiančios vietovę, vandenį, orą ir kt. objektus. Δ yra šie: \uparrow radioaktyvioji medžiaga, \uparrow kovinė nuodingoji medžiaga, \uparrow pavojingoji cheminė medžiaga, \uparrow biologinė medžiaga, \uparrow pesticidai, sunkieji metalai ir kt.

TYČINIS BRANDUOLINIŲ GIŅKŲ NAIKINIMAS, emergency destruction of nuclear weapons, умышленное уничтожение ядерного оружия – brand. šaudmenų, komponentų ir susijusių su jais įslaptintų medžiagų naikinimas be reikšmingo brand. poveikio, padarant ginklą taktiškai nenaudingą, siekiant išvengti slaptos informacijos atskleidimo bei pasinaudojimo ginklu kaip karo trofėjumi.

TIKRĀSIS SPROGIMO EPICENTRAS, actual ground zero, действительный эпицентр взрыва – žr. *sprogimo epicentras*.

TINKAMIAUSIAS SPROGIMO AUKŠTIS, optimum height of burst, наивыгоднейшая высота взрыва – apskaičiuotas brand. ginklo sprogimo virš taikinio (ar rajono) aukštis, kuriame tam tikros galios ginklas turi užtikrinti veiksmingumą, ne mažesnę už didžiausią galimą.

TOKSINAI, gamtiniai nuodai, toxins, токсины – gamtinės kilmės nuodai. Skiriami egzotoksinai (išskiriami gyvųjų organizmų) ir endotoksinai (susidarantys žuvus organizmui). Pirmieji gali būti biol. ginklo pagrindas, antrieji – chem. ginklo (neurotropiniai Δ). Karo tikslais dažniausiai gali būti naudojami neurotropiniai Δ : botulizmo toksinas (mirtinas) ir stafilokokinis enterotoksinas (laikiniai apnuodijantis).

TOKSINIS GIŅKLAS, toxin weapon, токсинное оружие – chem. arba biol. ginklas, kuriame naudojami toksinai. Dar žr. *toksinai*.

TOKSIŠKŪMAS, toxicity, токсичность – žr. *nuodingumas*.

TOTĀLINĖ CHEMINĖ ATAKĀ, total dosage attack, тотальная химическая атака – chem. operacija, kuriai, siekiant reikiamo apnuodijimo, neribojamas laikas.

TRANSMISINIS UŽTERŠIMO BŪDAS, transmission contamination, трансмиссионный способ заражения – dirbtinai užkrėstų kraujasiurbii

nešiotųjų skleidimas naudojant ↑ *entomologinius šaudmenis* (aviacines bombas ir specialios konstrukcijos konteinerius).

TRINITROTOLUENO EKVIVALENTAS, TNT equivalent, тротиловый эквивалент – energijos, išsiskyrusios sprogus brand. užtaisui arba turimam kiekiui skylančiosios medžiagos, matas; energetinė charakteristika, apibūdinanti brand. užtaiso sprogimo galingumą. Δ lygus tokiam trinitrotolueno kiekiui, kuriam sprogus gali išsiskirti toks pat energijos kiekis. Pvz., sprogus vienam kilogramui ^{235}U arba ^{239}Pu (įvykus visų branduolių dalijimosi reakcijai), išsiskiria tiek energijos, kiek jos išsiskirtų sprogus 20000 t trinitrotolueno. Δ matuojamas tonomis, ↑ *kilotonomis* ir ↑ *megatonomis*.

TRITIS, tritium, тритий – radioakt. vandenilio (H) izotopas, kurio atominė masė 3 (1 protonas ir 2 neutronai); pagrindinis termobranduolinio užtaiso dėmuo. Planuojama jį naudoti valdomojoje termobranduolinėje sintezės reakcijoje. Tričio pusėjimo trukmė – 12,26 metų. Gamtoje egzistuoja labai maži kiekiai. Reikalingas tričio kiekis gaunamas švitinant litį neutronais.

TROPOPÁUZĖ, tropopause, тропопauза – tarpinė zona tarp stratosferos ir troposferos. Δ paprastai būna maždaug 8–15 km aukštyje ašigaliuose ir vidutinėse platumose bei iki 20 km atogrąžose; Δ temperatūra virš Lietuvos – 53, -54 °C vasarą ir -59, -60 °C žiemą.

TROPOSFERÀ, troposphere, тропосфера – 1. apatinis atmosferos sluoksnis, kuriame, kintant aukščiui, palyginti žymiai kinta temperatūra. Tai sritis, kurioje darosi debesys, vyksta oro masių judėjimas ir tęsiasi bei daugiau ar mažiau baigiasi oro masių maišymasis; 2. apatinis, tankiausias atmosferos sluoksnis. Δ dažnai keičiasi orai. Δ viršutinės ribos aukštis virš Lietuvos svyruoja nuo 9,8 iki 11,2 km (aukščiausia riba – vasarą, žemiausia – žiemą). Kylant aukštyn, temperatūra krinta 6°C kas 1 km. Δ yra 80% visos atmosferos masės (kylant aukštyn, oro tankis sparčiai mažėja). Δ skirstoma į paribio sluoksnį (nuo Žemės paviršiaus iki 1,5 km) ir į laisvąją atmosferą. Paribio sluoksnyje oro savybės dar priklauso nuo apačioje esančio Žemės paviršiaus vietinių ypatybių. Čia skiriami šie pasluoksniai: pažemio – nuo Žemės paviršiaus iki 2 m aukščio (oro temperatūros, drėgnumo, vėjo greičio didžiausio vertikalios gradiento sluoksnio) ir priežemio – nuo 2 m iki 100 m (jame vyksta smarkiausias oro maišymasis – turbulencija).

TROŠKINAMOJI NUODINGOJI MĒDŽIAGA, suffocating agent, ОБ удушяющего действия – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

TŪBĒLINIS ŠVIRKŠTAS, syringe-tube, шприц-тюбик – medicininis instrumentas, kuriuo į organizmą švirkščiami vaistai; kartinis ar daugkartinis švirkštas su tam tikrais vaistais. Tokiuose individualiosios vaistinėlės

švirksčiuose yra skausmo malšinimo preparatas, priešnuodis nuo paralyžiuojamųjų nuodingųjų medžiagų ir kt.

TULIARĖMIJA, tularemia, туляремия – ūminė užkrečiamoji liga, kuri reiškiasi karščiavimu, bendru organizmo apsinuodijimu, limfmazgių uždegimu ir įvairių organų pažeidimu. Δ sukelia bakterijos, kurios atsparios išdžiūvimui ir šalčiui, gali ilgai išlikti gyvybingos maisto produktuose, graužikų lavonuose ir kailiukuose. Skleidimo būdai – užkrėstų sukėlėjais dulkių įkvėpimas, kontaktas su sergančiais graužikais, užkrėsto vandens ir maisto produktų vartojimas; biol. karo sąlygomis – purškimas ore, vandens ir maisto produktų užkrėtimas, užkrėstų nariuotakojų skleidimas. Inkubacinis periodas – 3–7 paros, kartais 2–3 savaitės. Mirtingumas 5–30%. Užkrėsti kariai 21–60 parų netenka gebėjimo kovoti.

U

ŪGNIAI ATSPARÌ APRANGÀ, flameproof clothing, огнезащитная одежда – specialūs gaisriniai kostiumai, kurių medžiaga nebijo ugnies, rūgščių ir šarmų. Gesinant gaisrą ar gelbėjant žmones iš degančių pastatų ir neturint specialios Δ, galima naudotis karine apsaugine apranga arba gausiai sudrėkintais viršutiniais drabužiais (tokia apsauga yra trumpalaikė).

UGNIĖS AUDRÀ, fiery storm, tornado, огненная буря, торнадо – ištisinio gaisro rūšis. Ji kyla tada, kai ištisai dega didelė miesto teritorija (ne mažesnė kaip 25 ha) ir iš visų pusių į gaisro centrą pučia smarkus vėjas (greitis 50–60 km/h). Δ sukelia brand. sproginiai ir masinis padegamojo ginklo naudojimas. Su ugnies audra iš esmės neįmanoma kovoti.

ULTRAGAŖSAS, ultrasound, ультразвук – negirdimi 20 kHz–1 GHz dažnio virpesiai. Į Δ reaguoja ne tik ausis, bet ir visas žmogaus organizmas. Veikiant Δ, didėja kūno temperatūra, sutrinka pusiausvyros organas, sumažėja girdimumas, pailgėja reakcijos į garso ar šviesos signalą laikas, sumažėja jautrumas skausmui. Taigi Δ veikia centrinę nervų sistemą. Tačiau (kitaip nei infragasarsas) šiuos pakenkimus sukelia tiksliai ilgalaikis (valanda ir ilgiau) Δ poveikis, todėl jo naudojimas naikinimo požiūriu yra neperspektyvus. Δ plačiai naudojamas karo jūrų laivyne (hidrolokacija, povandeninis garso ryšys, navigacija, ginklo nusitaikymas, tyrimai dideliame gylyje ir pan.), defektoskopijoje, holografijoje, biologijoje, medicinoje ir t. t.

ŪMĪNĖ APŠVITŌS DŪZĖ, acute radiation dose, острая доза облучения – žr. *apšvitos dozė*.

ŪMĪNĖ SPINDULINĖ LIGÀ, acute radiation sickness, острая лучевая болезнь – žr. *spindulinė liga*.

ŪMĪNĖ TRUMPALAIKĖ APŠVITÀ, acute exposure, сильная кратковременная облученность – žr. *apšvita*.

URAGĀNAS, tornado, ураган – nepaprastai smarkus ilgai pučiantis vėjas, kurio greitis viršija 35 m/s (125 km/h), o stiprumas – 12 ir daugiau balų (pagal Boforto skalę). Lietuvos pajūryje Δ siaučia 1–2 kartus per metus, toliau nuo jūros – kartą per 10–20 metų.

URĀNAS, uranium, уран – radioakt. chem. elementas, sidabro spalvos metalas, eilės numeris periodinėje sistemoje 92, santykinė atominė masė 238. Tankis 19 g/cm³, lydymosi temperatūra 1134°C. Gamtoje yra 3 urano izotopai: ²³⁸U (99,282%), ²³⁵U (0,712%) ir ²³⁴U (0,006%). ²³⁹Pu ir ²³³U pramoniniais kiekiais gaminami brand. reaktoriuose, apšvitinant neutronais ²³⁸U ir ²³²Th. Brand. užtaisuose naudojamas labai sodrintas (iki 90 %) ²³⁵U ir ²³³U, brand. reaktoriuose – mažai sodrintas (iki 2–3%).

UŽDARĖSIS JONIZUOJANČIOSIOS SPINDULIUŪTĖS ŠALTINIS, closed ionic radiation source, закрытый источник ионизирующего излучения – žr. *jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis*.

UŽDARŪJI ZONÀ, closed area, закрытая зона – pažymėtas rajonas, kuriame yra draudžiamas vienintelis šio rajono kelias.

UŽKREČIAMŪJI LIGÀ, infėkcinė ligà, infectious disease, инфекционная болезнь – liga kurią sukelia į organizmą įsiskverbę patogeniniai (ligas sukiantys) mikrobai (↑ *bakterijos*, ↑ *virusai*, grybeliai, ↑ *riketsijos*). Δ plinta pavieniais susirgimais arba masiniais protrūkiais, sukeldama epidemijas ar pandemijas. Mikrobai į sveiką organizmą iš sergančio patenka pro kvėpavimo takus, virškinimo traktą, odą ar gleivinę, iš kraujo į kraują (įkandus vabzdžiui). Patekus mikrobams, prasideda užsikrėtimo procesas, kuris priklauso nuo mikrobų kiekio, savybių, patekimo vietos ir organizmo atsparumo. Kiekvienai Δ būdingas tam tikros trukmės ↑ *inkubacinis periodas*. Dar žr. *kontaktinė liga*, *nekontaktinė liga*.

UŽKREČIAMŪJŪ LIGŪ NESIŪTOJAI, infection carriers, переносчики инфекционных заболеваний – natūraliai ar dirbtinai užkrėsti kraujasiurbiai vabzdžiai (uodai, musės, utėlės, blusos, erkės).

UŽKREČIAMŪSIOS LIGŌS SUKĖLĖJAS, infection agent, возбудитель заразной болезни – ligą sukiantis mikroorganizmas. Δ yra šie: ↑ *virusai*, ↑ *bakterijos*, ↑ *riketsijos*, grybeliai. Biol. ginkle naudojami ↑ *maro*, ↑ *bruceliozės*, ↑ *choleros*, ↑ *tuliaremijos*, ↑ *įnosiu*, ↑ *juodligės*, ↑ *dėmėtosis*

šiltinės, ↑ vidurių šiltinės ↑ Ku karštligės, ↑ raupu, ↑ geltonosios karštligės, ↑ botulizmo ir kt. pavojingų ligų sukėlėjai.

ŪŽTAISAS, charge, заряд – sprogstamoji medžiaga (parakas, kietasis raketinis kuras, ↑ *branduolinis kuras*) ir jai susprogdinti (uždegti, sužadinti) skirtas degtuvas, kapsulė arba sprogdiklis. Skiriamas šaunamasis, išmetamasis, sprogdinamasis, kumuliacinis, inžinerinis Δ, ↑ *branduolinis užtaisas, ↑ cheminis užtaisas* ir kt. Dar žr. *raketinis kuras*.

išmetamasis Δ, ejection charge, вышибной заряд – parakas padegamajame, šviečiamajame, agitaciniame sviedinyje arba minoje. Sprogsta, sviediniui ar minai esant tam tikroje trajektorijos vietoje, ir išmeta padegamąjį mišinį, šviečiamosios medžiagos paketą su parašytu, agitacinę literatūrą.

inžinerinis Δ, explosive charge, инженерный заряд – sprogstamoji medžiaga, dedama į inžinerinius fugasus, minas, grėžinių sprogmenis; juo sprogdinamas gruntas tiesiant kelius, kasant kanalus, pilant užtvankas, atidengiant anglių ir rūdos telkinius.

kumuliacinis Δ, shaped charge, кумулятивный заряд – kryptingo veikimo užtaisas; jo energija nukreipiama viena kryptimi.

sprogdinamasis Δ, bursting charge, разрывной заряд – sprogstamoji medžiaga (trinitrotoluenas, amonitas ir kt.), įtaisyta sviedinio (minos, bombos, torpedos, raketos) korpuse ir jį sprogdinanti į skeveldras.

šaunamasis Δ, propelling charge, метательный заряд – į tūtą arba į maišelį (kartūžą) supiltas parakas; jam degant, susidariusios dujos išstumia iš vamzdžio kulka, sviedinį, miną.

ŪŽTERŠTO ÓRO PLITIMO ZONÀ, contaminated air dissemination zone, зона распространения зараженного воздуха – 1. chem. taršos zonos plotas už chem. ginklo naudojimo rajono ribų; 2. teritorija, virš kurios pasklido užterštas nepakeliamosiomis pavojingųjų cheminių medžiagų (PChM) koncentracijomis debesis chem. avarijos atveju. Δ sudaro pavėjui slenkantis kovinių nuodingųjų medžiagų (PChM) debesis.

ŪŽTVINDYMO ZONÀ, flood zone, зона затопления – vandeniui užlietas vietovės rajonas; susidaro potvynio ir katastrofinio užtvindymo metu. Dar žr. *katastrofinio užtvindymo zona*.

ŪŽVARTŲ ZONÀ, obstruction [abatis] zone, зона завалов – vietovės rajonas, kuriame po brand. ar įprastinių šaudmenų sprogimo susidaro miškų, nuolaužų, grunto ir kt. užvartos. Gali būti ištisinių (visiškų ir didelių sugriovimų zonose), dalinių (vidutinių sugriovimų zonoje) ir pavienių (mažų sugriovimų zonoje) užvartų zonos. Taip pat užvartos gali būti specialiai daromos miškų, gyvenviečių, kalnų ir kt. keliuose.

V

VAKCINĀVIMAS, vaccination, вакцинация – kitaip ↑ *skiepijimas*. Dar žr. *imunizavimas*.

VAKUUMINĖ BŪMBA, vacuum bomb, вакуумная бомба – žr. *erdvinio sproginio šaudmuo*.

VALDOMASIS GIŅKLAS, guided weapon, управляемое оружие – ginklas, kuriame galima keisti NP lėkimo (skriejimo) trajektoriją. Tokios NP yra: valdomosios raketos, valdomosios aviacijos bombos, valdomieji prieštankiniai reaktyviniai sviediniai, valdomieji artilerijos sviediniai ir kt.

VALDOMOJI RAKETÀ „ÓRAS-ÓRAS“, air-to-air guided missile, управляемая ракета класса „воздух–воздух“ – žr. *raketa*.

VALDOMOJI RAKETÀ „ÓRAS-ŽĖMĖ“, air-to-surface guided missile, управляемая ракета класса „воздух–земля“ – žr. *raketa*.

VALDOMOJI RAKETÀ „ŽĖMĖ-ŽĖMĖ“, surface-to-surface guided missile, управляемая ракета класса „земля–земля“ – žr. *raketa*.

VALDOMOJI RAKETÀ, guided missile, управляемая ракета – žr. *raketa*.

VANDENILINĖ BŪMBA, hydrogen bomb, водородная бомба – ntk.= *termobranduolinis šaudmuo*.

VANDENILINIS GIŅKLAS, hydrogen weapon, водородное оружие – ntk.= *termobranduolinis ginklas*.

VANDENĪLIS, hydrogen, водород – pirmasis lengviausias periodinės elementų sistemos chem. elementas. Gamtinį Δ sudaro du stabilieji izotopai: protis ^1H ir deuteris ^2H . Žinomas taip pat radioaktyvusis izotopas – tritis ^3H . Δ atomas turi vieną elektroną. Δ – labiausiai paplitęs chem. elementas, dažniausiai sudaro junginius su O, C, S, N ir Cl, rečiau – su P, I, Br ir kt. elementais; įeina į visų gyvųjų organizmų, naftos, anglių, gamtinių dujų, vandens ir kt. sudėtį. Δ – neturinčios skonio ir kvapo bespalvės dujos. Δ nenuodingas, bet degus ir sproguš. Skystas Δ , patekęs ant atvirų kūno dalių, gali jas smarkiai nušaldyti.

VANDĖNS KŪPOLAS, spray dome, водяной столб – išmetamas į orą vandens pūslų kauburys, kai povandeninio brand. sproginio smūgio banga pasiekia vandens paviršių. Dar žr. *bazinė banga*.

VARĪKLINIS SPECIÁLIOJO ŠVĀRINIMO PRIĖTAISAS, power-driven decontamination apparatus, двигательный прибор специальной обработки

– didelės talpos variklinis aparatas ginkluotei ir įrenginiams švarinti. Δ naudojamas specialiojo švarinimo vienetuose (punktuose). Dar žr. *degazavimo mašina*.

VĀTOS IR MĀRLĒS RAĪŠTIS, wadding and gauze mask, ватно–марлевая повязка – paprasčiausia kvėpavimo organų apsaugos priemonė, sauganti nuo radioakt. dulkių ir biol. aerozolio; sudrėkintas vandeniu arba neutralizavimo tirpalais (geriamosios sodos, citrinų rūgštis ir kt.) apsaugo ir nuo kai kurių PChM (chloro, amoniako ir kt.). Δ susideda iš kelių sluoksnių marlės ir 2 cm sluoksnio vatos, jį gaminasi gyventojai.

VĒLYVŌJI BRANDUOLINĒS ELEKTRINĒS AVĀRIJOS FĀZĒ, late accident phase, поздняя фаза аварии ядерной электростанции – žr. *branduolinės elektrinės avarijos fazė*.

VENTILIĀCIJOS SISTEMA, ventilation system, система вентиляции – slėptuvės gyvybingumą užtikrinanti sistema, skirta kenksmingoms oro priemaišoms šalinti ir išvalytam orui tiekti į slėptuvę. Naudojami tokie Δ darbo režimai: filtracinis (ventiliacijos, I) režimas – slėptuvės patalpos ventiliuojamos išvalytu bedulkiu oru; filtracinis absorbcinis (filtravimo ir ventiliacijos, II) režimas – slėptuvė ventiliuojama nuo dulkių, kenksmingo aerozolio ir nuodingųjų medžiagų išvalytu oru; recirkuliacinis regeneracinis (visiškos izoliacijos, III) režimas – slėptuvės vidaus oras teka uždaru ratu ir vyksta jo recirkuliacija (oras valomas nuo patalpos vidaus dulkių, iš jo šalinamas šilumos ir drėgmės perteklius, po to jis šviežinamas regeneravimo įtaisais; taip palaikomas reikiamas deguonies ir anglies dioksido santykis). Labai mažose slėptuvėse gali būti natūralus vėdinimas. Visais kitais atvejais privaloma mechaninė ventiliacija.

VIDINĒ APŠVITĀ, internal exposure, внутренняя облученность – žr. *apšvita*.

VIDINIS APŠVITINIMAS, internal radiation, внутреннее облучение – žr. *apšvitinimas*.

VIDURIŪ ŠIŪTINĒ, enteric [typhoid] fever, брюшной тиф – ūminė užkrečiamoji liga. Δ sukelia bakterijos. Užkrato šaltinis – ligonis arba sveikas bakterijų nešiotojas, kuris išskiria Δ sukėlėjus su išmatomis ir šlapimu. Mirtingumas – iki 7%. Naikinti Δ labai sunku dėl sveikų bakterijų nešiotųjų.

VIDUTINĒ BRANDUOLINĒ RĪZIKA, moderate nuclear risk, средняя ядерная ризика – žr. *branduolinės rizikos laipsnis*.

VIDUTINĒ MIRTINŌJI APSINUŌDIJIMO DŌZĒ, mean lethal dose, средняя смертельная токсическая доза – žr. *apsinuodijimo dozė*.

VIDUTINĒ MIRTINŌJI APŠVITŌS DŌZĒ, mean lethal dose, средняя смертельная доза облучения – žr. *apšvitos dozė*.

- VIDUTINĖ RIBINĖ KONCENTRĀCIJA**, mean threshold concentration, средняя пороговая концентрация – žr. *leidžiamoji koncentracija*.
- VIDUTINĖ ŽALÓJAMOJI APSINUÓDIJIMO DÒZĖ**, median incapacitating dose, средняя поражающая токсическая доза – žr. *apsinuodijimo dozė*.
- VIDUTINĖS RADIOAKTYVIÓSIOS TARŠOS ZONÀ**, moderate radioactive contamination zone, зона умеренного радиоактивного заражения – žr. *radioaktyviosios taršos zona*.
- VIDUTINIAI BRANDUOLINIAI NÚOSTOLIAI**, moderate nuclear damage, средние ядерные потери – žr. *branduoliniai nuostoliai*.
- VIDUTINIAI PAŽEIDIMAI**, moderate injury, поражения средней тяжести – žr. *branduolinio sprogimo padariniai*.
- VIDUTINIS SUGRIOVĪMAS**, moderate destruction, среднее разрушение – žr. *sugriovimas*.
- VIDUTINIŲ SUGRIOVĪMŲ ZONÀ**, moderate destruction zone, зона средних разрушений – žr. *sugriovimų zona*.
- VIENKARTINĖ APŠVITÀ**, single exposure, однократная облученность – žr. *apšvita*.
- VIENÓDOS DÒZĖS GĀLIOS RIBÀ**, isodose rate line, граница одинаковой мощности дозы – žr. *apšvitos dozės galios riba*.
- VIĖSULAS**, tornado, смерч – smarkus, siauras oro sūkurys su beveik vertikalia ašimi, susidarantis po audros debesimis. Δ skersmuo – 30–2000 m, slinkimo greitis – 30–80 km/h, Δ viduje oro sūkurio greitis gali siekti 720 km/h (kartais viršija ir garso greitį). Tokio sūkurio viduje oro slėgis labai mažas, todėl viesulas slinkdamas traukia į save žemes, vandenį, įvairius daiktus, gyvūnus, susuka net metalines sijas, sutrupina storus medžius, susprogdina pastatus (dėl didesnio slėgio pastato viduje). Δ dažnesni jūroje; sausumoje dažniausiai pasitaiko kaitros metu. Sausumos Š. Amerikos atogrąžų labai smarkus ir platus Δ dar vadinamas tornadu, sausumos Δ V. Europoje – trombu.
- VIĖTINĖ CHĖMINĖ AVĀRIJA**, near field chemical accident, местная химическая авария – žr. *cheminė avarija*.
- VIĖTINĖ RADIACINĖ AVĀRIJA**, near field radiological accident, местная радиационная авария – žr. *radiacinė avarija*.
- VIĖTINIS GAIVALINIS REIŠKINŲS**, local phenomenon, местное стихийное явление – žr. *gaivalinis reiškinyš*.
- VIETOVĖS ŠVĀRINIMAS**, terrain [ground] decontamination, обеззараживание местности – vietovės degazavimas, dezaktyvavimas ir dezinfekavimas. Δ naudojamos specialiosios degazavimo mašinos. Tokia

mašina viena įkrova degazuoja (dezinfekuoja) 5 m pločio ir 500 m ilgio juostą. Žiemą degazuoti (dezinfekuoti) vietovę galima nuimant 3–4 cm susigulėjusio sniego sluoksnį, o puraus sniego – iki 20 cm. Dezaktyvuojant vietovę, reikia nuimti kelis cm grunto.

VIETOVĖS UŽTERŠĪMAS, terrain contamination, заражение местности – žr. *tarša*.

VIETOVĖS UŽTVĖNDYMAS, terrain flooding, затопление местности – 1. tyčinis vietovės rajonų užtvėndymas, siekiant sulaukyti puolantį priešą, sutrukdyti jam manevruoti, priversti palikti užimtą teritoriją, pažeisti tiltus ir sužlugdyti keltų ir desantines perkėlas. Atliekamas pagal karinės vadovybės planus aktyviu ar pasyviu būdais. Aktyvusis būdas – staigus didelio vandens kiekio nuleidimas iš vandens telkinių, ežerų ir jūrų, sukeltiant potvynio bangą. Pasyvusis būdas – vandens kaupimas prieš užtvankas, įrengiamas upėje, kanale ir pan.; 2. upės slėnio užliejimas vandeniu gamtinių potvynių metu ir statant hidrotechninius įrenginius. Dar žr., *katastrofinis užtvėndymas, užtvėndymo zona*.

VYKDOMASIS VĀDAS, executing commander, исполняющий командир – vadas (brand. kare), kuris realizuoja brand. ginklo nešimą į ypatingus taikinius arba pagal patvirtintą planą. Dar žr. *leidžiamasis vadas*.

VIRŠGARSINIS GREĪTIS, supersonic speed, velocity, сверхзвуковая скорость – greitis, viršijantis garso greitį.

VIRŠUTINIS MIŠKO GAĪSRAS, top wood fire, верховой лесной пожар – žr. *miško gaisras*.

VĪRUSAS, virus, вирус – neląstelinės sandaros mažiausias mikrobas. Δ būna lazdelės, daugiakampio, rutulio formos; jų dydis – 12–18 ÷ 300–400 nm. Virusai dauginasi tiktai gyvose ląstelėse. Sukelia sunkias virusines ligas: raupus, geltonąją karštligę, įnosės ir kt. Įnosėmis gali sirgti ir žmonės, ir gyvuliai. Užkrato šaltinis – sergantis žmogus ar gyvulys ir sveikas virusų nešiotojas. Užsikrečiama per orą, per virusais užterštą maistą ar vandenį ir per kontaktą su ligoniu. Δ neatsparūs įvairiems aplinkos veiksniams: džiovinimui, saulės spinduliams ir ypač ultravioletiniams spinduliams, aukštesnei kaip 60°C temperatūrai, dezinfekavimo medžiagoms (formalinui, chloraminui ir kt.).

VĪSĪŠKA OPERATŪVINĖ PARENGTĪS, immediate operational readiness, полная оперативная готовность – kovinė parengtis, kai ginkluotosios pajėgos yra pasirengusios visais šiuolaikinio mūšio atžvilgiais. Dar žr. *branduolinės pratybos, branduolinio ginklo naudojimo pratybos*.

VĪSĪŠKAS SANTĀRINIS ŠVĀRINIMAS, complete decontamination, полная санитарная обработка – žr. *sanitarinis švarinimas*.

VÌŠKAS SPECIALÛSIS ŠVĀRINIMAS, complet [detailed, gross] decontamination, полная специальная обработка – žr. *specialusis švarinimas*.

VÌŠKAS SUGRIOVÌMAS, full destruction, полное разрушение – žr. *sugriovimas*.

VÌŠKOJI DEGAZĀCIJA, complete degassing, полная дегазация – žr. *degazacija*.

VÌŠKOJI DEZAKTYVĀCIJA, complete disactivation, полная дезактивация – žr. *dezaktyvacija*.

VÌŠKOJI DEZINFĒKCIJA, complete disinfection, полная дезинфекция – žr. *dezinfekcija*.

VÌŠKŪ SUGRIOVÌMŪ ZONĀ, full destruction zone, зона полных разрушений – žr. *sugriovimų zona*.

VÝDŽÏIO SUSIAURĒJIMAS, **miòzė**, miosis, миоз – pagrindinis ir pirmasis apsinuodijimo paralyžiuojamosiomis nuodingosiomis medžiagomis požymis.

VX, VX, Ви-Икс – paralyžiuojamoji patvarioji kovinė nuodingoji medžiaga; viena iš labiausiai paplitusių šiuolaikinių mirtinųjų nuodingųjų medžiagų. Bekvapis, nelakus, bespalvis, riebus skystis, blogai tirpsta vandenyje, gerai – organiniuose tirpikliuose. Pagrindinė kovinė būseną – stambus aerosolis ir lašai. Lydymosi temperatūra -39°C, virimo temperatūra 298°C. Garai ar smulkus aerosolis labai greitai pažeidžia žmogų pro kvėpavimo takus. Stambus aerosolis ir lašai gerai veikia pro neapsaugotą odą ir aprangą. Pakanka vieno lašo skysto Δ, patekusio ant vasarinės aprangos, kad per 8 val. organizmas gautų mirtinąją dozę. Greitoji nuodingoji medžiaga turi trumpą slaptą veikimo periodą ir kumuliacinį poveikį. Sąlyginė mirtinoji dozė įkvėpus 0,01 mg·min/l, pro odą (garai) – 1 mg·min/l, pro odą (lašai) – 0,1 mg/kg, pro virškinimo traktą – 0,07 mg/kg. Vyzdžiai susiaurėja po 1 min, kai koncentracija 0,0001 mg/l. Apsauga – dujokaukė, odos IAP, individualusis cheminis paketas.

Z

ZARÌNAS (GB), zarin, GB, зарин – paralyžiuojamoji kovinė nuodingoji medžiaga. Priklausomai nuo aplinkos temperatūros Δ gali būti patvarus (žiema) ir nepatvarus (vasara). Δ pripildyti beveik visi chem. artilerijos, aviacijos šaudmenys ir chem. raketų kovinės dalys. Bekvapis, bespalvis

skystis, gerai tirpsta vandenyje ir organiniuose tirpikliuose. Pagrindinė kovinė būsena – garai ir smulkus aerosolis. Lydymosi temperatūra -57°C , virimo temperatūra $151,5^{\circ}\text{C}$. Organizmą labiausiai veikia pro kvėpavimo takus, pažeidimo požymiai pasireiškia greitai, nėra slaptąjo veikimo periodo, turi kumuliacinį poveikį. Sąlyginė mirtinoji dozė įkvėpus $0,075\text{ mg}\cdot\text{min}/\text{l}$, pro odą (garai) – $12\text{ mg}\cdot\text{min}/\text{l}$, pro odą (lašai) – $24\text{ mg}/\text{kg}$, pro virškinimo traktą – $0,14\text{ mg}/\text{kg}$; ribinė dozė $0,001\text{ mg}\cdot\text{min}/\text{l}$. Lengvi pažeidimai pasireiškia gavus $0,1$ mirtinosios įkvėpamosios dozės; vidutiniai – $0,2$; sunkūs – $0,3\text{--}0,5$; mirštama per $5\text{--}15$ min. nuo širdies raumens ir kvėpavimo centro paralyžiaus. Švarinti tinka amoniako ir aminių vandeniniai tirpalai. Apsauga – dujokaukė, odos IAP, individualusis cheminis paketas.

ZENĖTINĖ RAKĖTOS TRAJEKTORIJA, ground-to-air trajectory, зенитная траектория ракеты – žr. *raketos trajektorija*.

ZOMĀNAS (GD), zoman, GD, зоман – paralyžiuojamoji patvarioji kovinė nuodingoji medžiaga. Skaidrus, truputį kvėpiantis kamparu skystis, blogai tirpsta vandenyje, gerai – organiniuose tirpikliuose, degaluose. Pagrindinė kovinė būsena – garai ir stambus aerosolis. Lydymosi temperatūra -80°C , virimo temperatūra 190°C . Organizmą veikia pro kvėpavimo takus, odą, virškinimo traktą. Žalojamasis poveikis pasireiškia kur kas greičiau nei VX. Sąlyginė mirtinoji dozė įkvėpus $0,03\text{ mg}\cdot\text{min}/\text{l}$, pro odą (garai) – $7,5\text{--}10\text{ mg}\cdot\text{min}/\text{l}$, pro odą (lašai) – $1,4\text{ mg}/\text{kg}$, pro virškinimo traktą – $0,14\text{ mg}/\text{kg}$; ribinė dozė – $0,0003\text{ mg}\cdot\text{min}/\text{l}$. Apsauga – dujokaukė, odos IAP, individualusis cheminis paketas.

Ž

ŽALÓJAMOJI APSINUÓDIJIMO DÒŽĖ, incapacitating dose, поражающая токсическая доза – žr. *apsinuodijimo dozė*.

ŽALÓJAMOJI NUODÌNGOJI MĒDŽIAGA, incapacitating agent, выводящее из строя ОБ – žr. *kovinė nuodingoji medžiaga*.

ŽĖMAS BRANDUOLĪNIS ORĪNIS SPROGĪMAS, low air burst, низкий воздушный ядерный взрыв – žr. *branduolinis sproginas*.

ŽĖMĒS DREBĖJIMAS, earthquake, землетрясение – požeminiai smūgiai ir Žemės paviršiaus siūbavimas dėl staigaus Žemės gelmių potencinės energijos atspalaidavimo. Δ intensyvumas vertinamas įvairiai: (nuo 7 iki 12 balų). Pagal 12 balų skalę Δ būna: silpni ($1\text{--}4$ balų), stiprūs ($5\text{--}7$ balų) ir stipriausi

(8 ir daugiau balų) Δ. 4 balų Δ metu nežymiai virpa daiktai; 6 balų – šiek tiek apgriaunami pastatai; 9 balų – smarkiai ardomi mūriniai namai; 11 balų – atsiveria platūs žemės paviršiaus plyšiai, susidaro nuošliaužos, griūtys; 12 balų – kinta upių vagos. Lietuvoje nebūna stiprių Δ, nes Žemės gelmėse yra stabili tektoninė struktūra – Rytų Europos platforma. Kas 5–7 metai būna silpnų Δ, pvz., 1977 m. Δ stiprumas buvo 4–5 balai (virpėjo pastatai, siūbavo šviestuvai). 1908 m. netoli dabartinės Ignalinos AE įvyko stiprus 7 balų Δ.

ŽEMUTINIS MIŠKO GAISRAS, bottom wood fire, низовой лесной пожар – žr. *miško gaisras*.

ŽŪVĖS (-USI) MŪŠYJE, killed in action, погибший в бою – kovinių nuostolių rūšis; žmogus žuvo iš karto ar mirė nuo žaizdų ar kitokio sužalojimo iki buvo suteikta medicinos pagalba. Dar žr. *karo nuostoliai, koviniai nuostoliai, miręs nuo mūšyje gautų žaizdų*.

ANGLŲ-LIETUVIŲ KALBŲ ŽODYNĖLIS

A			
abatis zone	užtvarų zona	acute exposure	ūminė trumpalaikė apšvita
absolute filter	absoliutusias filtras	acute radiation	ūminė apšvitos
absolute lethal	absoliuti mirtinoji	dose	dozė
dose	apsinuodijimo	acute radiation	ūminė spindulinė
absolute weapon	absoliutusias	sickness	liga
	ginklas	adamsite, DM	adamsitas
absorbed dose	sugertoji apšvitos	adjustment of	apsauginės
	dozė	protective	aprangos
absorbent filter	sugeriamasis	clothing	parinkimas ir apsirengimas
	filtras	aerochemical	aviacinis
acceptable level	leidžiamasis	weapon	cheminis ginklas
of radioactive	radioaktyviosios	aeroplane-type	lėktuvinė raketos
contamination	taršos lygis	trajectory	trajektorija
accident	avarija,	aerosol	aerolis
	ekstremalusis	aerosol contami-	aerolinis
	įvykis, ypatingasis	nation method	užteršimo būdas
	įvykis	after burst	branduolinio
accident area	ekstremaliojo	operations	sprogimo
	įvykio židinys		padarinių
accident criterion	ekstremaliojo	aftereffect	likvidavimas
	įvykio kriterijai		branduolinio
accidental cover	gamtinė		sprogimo
	priedanga	air alert	padariniai
accident phase	atominės	air attack	oro pavojus
	elektrinės	air bomb	oro antpuolis
	avarijos fazė	air scout	aviacijos bomba
activated charcoal	aktyvioji anglis	[observer]	oro stebėtojas
activation	aktyvumo		
detector	indikatorius	air gas attack	aviacijos cheminis
active material	radioaktyvioji		smūgis
	medžiaga	air missile	aviacijos raketų
actual ground	tikrasis sprogimo	complex	kompleksas
zero	epicentras		(ARK)

air observer [scout]	oro stebėtojas	anticrop agent	derliaus naikinimo priemonė
air velocity pressure	oro greičio spūdis	anticrop operation	derliaus naikinimo operacija
aircraft ammunition	aviacijos šaudmuo	antidote	priešnuodis
aircraft identification	lėktuvų atpažinimas	antiepidemic means	antiepideminės priemonės
aircraft spray tank	aviacinis laistytuvas	antimaterial agent	ardomoji medžiaga
air-raid warning	įspėjimas apie oro pavojų	antimateriel operation	priešmedžiaginė operacija
air-to-air guided missile	valdomoji raketa „oras-žemė“	antiradiation missile	antiradiacinė raketa
air-to-surface guided missile	valdomoji raketa „oras-žemė“	antiradiation preparation	antiradiacinis preparatas
alert	pavojaus signalas, kovinės parengties padėtis	anti-radiation shelter	radiacinė slėptuvė
allowable stay time	buvimo užterštame rajone leidžiamasis laikas	are of military significant fallout	radioaktyviųjų kritulių rajonas
alpha (-particle) decay	alfa skilimas	area damage control	padarinių likvidavimas nelaimės rajone
alpha particle	alfa dalelė	arrow weapon, ammunition with finished destruc- tion elements	šaudmuo su gatavais naikinamaisiais elementais
alpha-emitter	alfa spindulis	artificial ionic radiation source	dirbtinis jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis
alpha-radiation	alfa spinduliuotė	artificial radioactivity	dirbtinis radioaktyvumas
ammonia	amoniakas	artificially inundation	dirbtinis vietovės užtvindymas
ammunition incendiary effect	šaudmuo padegamoji šaudmens veikmė	artillery weapons	artilrijos ginklai
annual absorbed limit	metinė patekimo riba	assesment of radiation situation	radiacinės situacijos įvertinimas
anthrax	juodligė		
antibacterium preparation	antibakterinis preparatas		

assessment of the situation	situacijos įvertinimas	base surge	bazinė banga
atmosphere	atmosfera	battle casualty	koviniai
atmospheric pressure	atmosferos slėgis	battle damage repair	nuostoliai
atmospheric radioactivity	atmosferos radioaktyvumas	beam [charged particle beam] weapon	technikos remontas mūšio sąlygomis
atmospheric stability chart	oro vertikalojo stabilumo laipsnis	bequerel, Bq	pluoštinis ginklas
atom	atomas	beta emitter	bekerelis
atomic [nuclear] artillery	atominė artilerija	beta particle	beta spinduoelis
atomic bomb	atominė bomba	beta-decay	beta dalelė
atomic charge	atominis užtaisas	beta-radiation	beta skilimas
atomic demolition munition	branduolinis sprogmuo	binary chemical munition	beta spinduliuotė
atomic weapon	atominis ginklas	biological agent	dvinaris cheminis šaudmuo
attenuation factor	slopinimo koeficientas	biological aircraft ammunition	biologinė biologinis
automatic gas alarm	automatinis dujų signalizatorius	biological ammunition	medžiaga
automatic gas analyzer	automatinis dujų analizatorius	biological attack	biologinis aviacijos šaudmuo
avertable dose	išvengtoji apšvitos dozė	biological combat device	biologinis šaudmuo
	B	biological contamination	biologinis antpuolis (smūgis, puolimas)
background count	jonizuojančiosios spinduliuotės fono nustatymas	biological defence	biologinis prietaisas
background radiation	jonizuojančiosios spinduliuotės fonas, radiacijos fonas	biological destruction area	biologinė tarša
bacteria	bakterijos	biological environment	biologinė gynyba
bacterium mallei	įnosės	biological operation	biologinio naikinimo židynys
ballistic missile	balistinė raketa	biological radiation effect	biologinė situacija
ballistic trajectory	balistinė trajektorija		biologinė operacija
			biologinis jonizuojančiosios spinduliuotės poveikis

biological reconnaissance	biologinė žvalgyba		
biological warfare	biologinis karas		C
biological warhead	biologinė kovinė galvutė	cesium	cezis
blast	sprogimas	calcium	chlorkalkės
blast effect	smūgio bangos poveikis	hypochloride	
blast wave	sprogimo banga	candle	cheminė dėžė
blast wave front	sprogimo bangos frontas	canister	skvarbioji nuodingųjų medžiagų dozė
blasting agent	sprogstamoji medžiaga	penetrating	anglies monoksidas
blister agent, BL	pūluojamoji nuodingoji medžiaga	dosage	anglies monoksidas
blood agent	bendroji nuodingoji medžiaga	carbon monoxide	papildomos dėžutės komplektas
blue agent	mėlynoji medžiaga	protection kit	nešanti raketa
bombardment	bombardavimas	carrier rocket	nešanti raketa
bombing	bombardavimas	carrier vehicle	karių nuostoliai
bottom wood fire	žemutinis miško gaisras	casualty	katastrofa
botulism	botulizmas	catastrophe	katastrofinis
brucellosis	bruceliozė	catastrophic flooding	katastrofinio užtvindymas
buffer distance	buferinis nuotolis, garantuotas saugus nuotolis	catastrophic flooding zone	katastrofinio užtvindymo zona
bulletproof jacket	neperšaunamoji liemenė	cause of an emergency	ekstremaliosios situacijos priežastys
burn	nudegimas	CBR weapon	RChB ginklai
burst	sprogimas	center of burst	sprogimo centras, branduolinio sprogimo centras
burst effect	sprogimo poveikis		centigrėjus
bursting charge	sprogdinamasis užtaisas	centigray	grandininė dalijimosi reakcija
bursting radius	naikinimo spindulys	chain reaction of fission	užtaisas
BZ	BZ	charge	pluoštinis ginklas
		charged particle beam weapon	cheminė žvalgyba nuodingoji medžiaga, NM
		chemical survey	
		chemical agent	

chemical [gas] alert	cheminis pavojus	chemical grenade chemical	cheminė granata cheminis
chemical accident	cheminė avarija	identification and	nuodingųjų
chemical agents	nuodingųjų	sampling kit	medžiagų
combat condition	medžiagų kovinė		identifikavimo ir
	būsena		mėginių ėmimo
chemical agents	nuodingųjų	chemical latent	komplektas
concentration	medžiagų	period	slaptasis
	koncentracija		apsinuodijimo
chemical aircraft	cheminis aviacijos	chemical monitoring	periodas
ammunition	šaudmuo	chemical mortar	cheminė kontrolė
chemical	cheminis		cheminis
ammunition	šaudmuo	chemical operation	minosvaidis
chemical attack	cheminis antpuolis	detector	cheminė operacija
	(puolimas, smūgis)	chemical point	cheminis posto
chemical barrage	cheminė užtvara	protection	indikatorius
chemical charge	cheminis užtaisas	chemical protection	cheminė sauga
chemical cloud	nuodingųjų	protection means	cheminės saugos
	medžiagų debesis	chemical protection	priemonės
chemical	cheminė tarša	protection methods	cheminės saugos
contamination		chemical protection	būdai
chemical	cheminės taršos	protection missions	cheminės saugos
contamination	zona	chemical shell,	užduotys
area		projectile	cheminis
chemical	cheminė gynyba	chemical shelter	sviedinys
defence*		situation estimate	cheminė slėptuvė
chemical	cheminis karas		cheminės
warfare*		chemical situation	situacijos
chemical	cheminio	prediction	įvertinimas
destruction area	naikinimo židiny	chemical survey	cheminės
chemical	nuodingųjų	chemical survey	situacijos
detection	medžiagų	device	prognozavimas
	aptikimas		cheminė žvalgyba
chemical disaster	cheminio puolimo		cheminės
control	(cheminės avarijos)		žvalgybos
	padarinių		prietaisas
	likvidavimas		
chemical dose	apsinuodijimo		
	dozė		
chemical	cheminė situacija		
environment			

chemical warfare agent	kovinė nuodingoji medžiaga	civil preparedness for war	civilinis pasirengimas karui
chemical warfare symbols	kariniai cheminiai simboliai	civil protection	civilinė sauga
chemical warhead	cheminė kovinė galvutė	Civil Protection Department	Civilinės saugos departamentas
chemical weapon	cheminis ginklas	civil protection public works	civilinės saugos statinys
chemical weapon employment mean	cheminio ginklo naudojimo priemonė	civil-military cooperation	civilinių ir karinių institucijų bendradarbiavimas
chemical weapon employment principles	cheminio ginklo naudojimo principai	civil-military relations	civiliniai kariniai santykiai
chemical, biological and radiological operation	cheminė, biologinė ir radiologinė operacija	Cleansing station	specialiojo švarinimo stotis
chloracetophenon, CN	chloracetofenonas	closed area	uždaroji zona
chlorine	chloras	closed ionic radiation source	uždarasis jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis
chlорpicrin, PS	chlорpikrinas	clothing	aprangos impregnavimas
choking [suffocating] gas	dušinamoji nuodingoji medžiaga	collapse depth	sugriovimo gylis
cholera	cholera	collective nuclear, biological and chemical protection	kolektyvinė apsauga nuo branduolinio, biologinio ir cheminio ginklo
chronic exposure	lėtinė apšvita	collective protection equipment	kolektyvinės apsaugos priemonės
chronic radiation dose	lėtinė apšvitos dozė	collective protective system	kolektyvinės apsaugos sistema
chronic radiation sickness	lėtinė spindulinė liga	combat chemical	karinis cheminės žvalgybos prietaisas
cyanogen chloride, CK	chlorcianas	combat concentration	kovinė koncentracija
cycle of nuclear energetics	branduolinės energetikos ciklas	combat effectiveness	kovinė geba
civil disturbance	civiliniai neramumai		
civil affair	ryšiai su visuomene		
civil defence	civilinė gynyba		

combat effectiveness rehabilitation	kovinės gebos atkūrimas	contamination control line	taršos kontrolės riba
combat readiness	kovinė parengtis	contamination control point	taršos kontrolės punktas
combat support	mūšio kovinis aprūpinimas	control zone	kontroliuojamoji zona
combined destruction	mišrusis naikinimas	conventional warhead	įprastinė kovinė galvutė
combined destruction area	mišriojo naikini- mo židinyš	conventional ammunition	įprastinis šaudmuo
combined exposure	mišrioji apšvita	conventional explosive	įprastinė sprogstamoji medžiaga
compact fire	ištisinis gaisras	conventional group destruction	grupinio naikinimo
company medical post	kuopos medicinos postas	conventional weapon	įprastinis ginklas
complet [detailed, gross]	visiškas specialu- sis [sanitarinis]	conventional increased power	didesnės galios įprastinis ginklas
decontamination	švarinimas	conventional weapon	
complete degassing	visiškoji degazacija	conventional individual de-	individualiojo naikinimo
complete disactivation	visiškoji dezaktyvacija	struction weapon	įprastinis ginklas
complete disinfection	visiškoji dezinfekcija	conventional warfare	įprastinis karas
complete of weapons and	ginklų ir kovos technikos specia-	conventional weapon	įprastinis ginklas
material	liujo švarinimo	corbon monoxide	papildomosios dėžutės
decontamination	komplektas	protection kit	komplektas
concentration	koncentracija	coulomb per kilogram, cpkg	kulonas kilogramui
contact exposure	kontaktinė apšvita	cover	priedanga
contagious disease	kontaktinė liga	cover material chemical proof	chemiškai nelaidi danga
contaminant	teršalai	CR	CR
contaminated air dissemination zone	užteršto oro plitimo zona	crater	sprogimo duobė
contamination	tarša	crew-served weapon	grupinis ginklas
contamination area	taršos rajonas	critical mass	kritinė masė
contamination control	taršos kontrolė	CS	CS
		curie	kiuris, Ci

D			
dangerous chemical agent	pavojingoji cheminė medžiaga, PChM	decontamination kit	degazavimo paketas
dangerous object	pavojingasis objektas	decontamination point	specialiojo švarinimo punktas
dangerous radioactive contamination zone	pavojingos radioaktyviosios taršos zona	decontamination powder kit	degazavimo miltelių paketas
decay factor	dozės galios mažėjimo koeficientas	decontamination set	individualusis specialiojo švarinimo rinkinys
decontamination*	specialusis [sanitarinis] švarinimas, degazacija, dezaktyvacija	decontamination shower facility (station)	sanitarinio švarinimo punktas
decontaminant	specialiojo švarinimo [degazavimo, dezaktyvavimo, dezinfekavimo] medžiaga	decontamination squad	degazavimo komanda
decontaminating device	degazavimo prietaisas	decontamination station	specialiojo švarinimo stotis, degazavimo punktas
decontamination agent	specialiojo švarinimo medžiaga	decontamination vehicle	degazavimo mašina
decontamination area	specialiojo švarinimo rajonas	defoliant operation	defoliantų naudojimo operacija
decontamination equipment	specialiojo švarinimo [degazavimo, dezaktyvavimo, dezinfekavimo] priemonė [technika]	defoliating agent	defoliantai
		degassing contamination	degazacija taršos lygis
		degree of nuclear risk	branduolinės rizikos laipsnis
		demoralization	demoralizacija
		density of contamination	taršos tankis
		deratization	deratizacija
		desalted nuclear weapon	švarusis branduolinis ginklas

desired ground zero	planuojamasis sprogimo epicentras	disinfection squad	dezinfekavimo komanda
destruction destruction factors	sugriovimas naikinamieji veiksniai	disinsectization dispersion	dezinsekcija išsklaidymas, sklaida
destruction means	naikinimo priemonės	dose dose limitation	dozė dozės apribojimas
destruction radius	sugriovimų spindulys	dose rate dose rate contour line	dozės galia apšvitos dozės galios riba
destruction side effects	antriniai naikinamieji veiksniai	dose rate decrease	dozės galios mažėjimas
destruction zone destruction zone radius	sugriovimų zona sugriovimų zonos spindulys	dose rate level decrease	apšvitos dozės galios mažėjimas
detail decontamination	visiškas specialusis švarinimas	dose rate monitoring system	radiacijos lygio stebėjimo sistema, RLSS
detector paper	popierinis indikatorius	dose rate meter	dozės galios matuoklis
detector tube	indikatorinis vamzdelis	dosimeter	dozimetas, dozės matuoklis,
deuterium dichlorethane died of wounds received in action	deuteris dichloretanas miręs (-usi) nuo mūšyje gautų žaidų	dosimeter charger dosimeter reader	dozimetrų įkroviklis dozių skaitytuvas
dynamic activity	dinaminis aktyvumas	dosimeter tactical	taktinis dozimetas
dioxine diphosgene, DP disactivation disinfection disinfection and shower installation	dioksinas difosgenas dezaktyvacija dezinfekcija dezinfekuojamasis dušo įrenginys	dosimetry dual capable unit	dozimetrija dvigubų galimybių vienetas
disinfection chamber	dezinfekavimo kamera	dugout blanket	apsauginė uždanga
disinfection installation	dezinfekavimo įrenginys	dust dust filter dust mask	dulkės dulkių filtras medžiaginė dulkių kaukė

	E		
early accident phase	ankstyvoji atominės elektrinės avarijos fazė	emergency	ekstremalioji situacija, nepaprastoji [ypatingoji] padėtis
earthquake	žemės drebėjimas	emergency damage control	ekstremaliųjų situacijų padarinių likvidavimas
ecological warfare	ekologinis karas	emergency destruction of nuclear weapons	tyčinis branduolinių ginklų naikinimas
effect radius	branduolinio sprogimo naikinimo spindulys	emergency exposure	avarinė apšvita
effective dose	efektinė apšvitos dozė	emergency decontamination	avarinė dezaktyvacija
effective half-life	efektyvusis pusėjimas	emergency nuclear risk	kritinė branduolinė rizika
ejection charge	išmetamasis užtaisas	emergency response plan	avarijos likvidavimo planas
ecological cause of an emergency	ekologinės ekstremaliosios situacijos priežastys	emergency situation	avarinė situacija
electromagnetic wave weapon	radijo dažnio ginklas	enteric [typhoid] fever	vidurių šiltinė
electromagnetic radiation hazard	elektromagnetinės spinduliuotės pavojus	entomological munition	entomologinis šaudmuo
electromagnetic waves	elektromagnetinės bangos	epidemic epidemic environment	epidemija epideminė situacija
electron	elektronas	epidemiological protection	epideminė sauga
electronic warfare	elektroninė kova	epiphytotic epizootic	epifitotija epizootija
electromagnetic impulse	elektromagnetinis impulsas	equipment	signalinės priemonės
electromagnetic radiation	elektromagnetinė spinduliuotė, EMS	equivalent amount of dangerous chemical agents	ekvivalentinis pavoingosios cheminės me- džiagos kiekis

equivalent dose	lygiavertė apšvitos dozė	fallout contour	radioaktyviosios taršos riba
ethnic weapon	etninis ginklas	fallout cover	radiacinė priedanga
evacuation	evakavimas	fallout pattern	radioaktyviųjų dulkių
evacuation means	evakavimo priemonės	fallout track	radioaktyviojo debesies pėdsakas
evacuation population	gyventojų evakavimas	fallout warning	įspėjimas apie RChB taršos pavojų
evacuation station	evakavimo punktas	far field chemical accident	bendroji cheminė avarija
event	įvykis	far field radiological accident	bendroji radiacinė avarija
executing commander	vykdomasis vadas	fast acting chemical agent	greitoji kovinė nuodingoji medžiaga
expectant treatment	ilgalaikis gydymas	field protective clothing	karinis apsauginis komplektas
explosive	sprogstamoji medžiaga	fiery storm	ugnies audra
explosive charge	inžinerinis užtaisas	filter filtering gas mask	filtruojamoji dujokaukė
exposure	apšvita	filter-ventilation equipment	filtravimo ir ventiliacijos įranga
exposure dose	ekspozicinė apšvitos dozė	filter-ventilator unit	filtravimo ir ventiliacijos agregatas
exposure population	gyventojų apšvita	filtrating protective clothing	filtruojamoji apsauginė apranga
external exposure	išorinė apšvita	fire fire fighting [suppressing]	gaisras gaisro gesinimas
external radiation	išorinis apšvitinimas		
extremely injury	ypač sunkūs pažeidimai		
extremely radioactive contamination zone	ypač pavojingos radioaktyviosios taršos zona		
	F		
fallout	radioaktyviosios dulkės, radioaktyviųjų kritulių iškritimas		

fire in ruins zone	gaisrų griuvėsiuose zona	flash burn	spindulinis nudegimas
fire protection	priešgaisrinė sauga	flash-to-bang time	branduolinio sprogimo blyksnio ir garso intervalas
fire suppressing [fighting]	gaisro gesinimas	flood	potvynis
fire zone	gaisrų zona	flood zone	užtvindymo zona
fire-extinguisher	gesintuvas	fog	rūkas
fire-extinguishing equipment	gaisro gesinimo priemonė	fougasse	fugasas
fire-prevention equipment	priešgaisrinė įranga	free rocket	nevaldomoji raketa
fire-prevention measures	priešgaisrinės profilaktinės priemonės	freezing rain	lijundra
fire-prevention rules	priešgaisrinės saugos taisyklės	fuel-air explosive	tūrinis sprogimas
first medical aid	pirmoji medicinos pagalba	fuel-air explosive munition	tūrinio sprogimo šaudmuo
fission	branduolio dalijimasis	full destruction	visiškas sugriovimas
fission produkts*	skilimo medžiagos	full destruction zone	visiškų sugriovimų zona зона
fission reaction	dalijimosi reakcija		G
fission to yield ratio	skilimo santykis	gamma-activity	gama aktyvumas
flagman	signalizuotojas	gamma-radiation	gama spinduliuotė
flame mine	pagėgamasis fugasas	gas alarm device	dujų signalizatorius
flamethrower tank	liepsnosvaidis tankas	gas alert	cheminis pavojus
flame warfare	liepsnosvaidžių naudojimas	gas analyzer	dujų analizatorius
flameproof clothing	ugniai atspari apranga	gas attack	dujų ataka
flamethrower	liepsnosvaidis	gas chamber	dujokaukių tikrinimo kamera
flame-throwing position	liepsnosvaidžio pozicija	gas cloud	dujų debesis
		gas danger	cheminė grėsmė
		gas density	cheminio užteršimo tankis
		gas detector	dujų ieškiklis

gas generator**gas mask****gas mine**

gas warning

genetic weapon**geophysical**

weapon

germ**global warfare****graphite****graphite**

moderator

grey, Gy**gross**

decontamination

ground

decontamination

ground missile

system

ground zero**ground-to-air**

trajectory

group nuclear

blow

group radiation

monitoring

guided missile**guided weapon****gun-type**

weapon

mechaninis

nuodingųjų

medžiagų

aerolio

generatorius

dujokaukė**cheminis fugasas**

įspėjimas apie

cheminį puolimą

genetinis ginklas**geofizinis ginklas****mikroorganizmas****globalinis karas****grafitas****grafitinis**

neutronų lėtiklis

grėjus**visiškas**

specialusis

švarinimas

vietovės

švarinimas

raketų antžeminis

kompleksas

sprogimo

epicentras

zenitinė raketos

trajektorija

grupinis

branduolinis

smūgis

grupinė apšvitos

kontrolė

valdomoji raketa**valdomasis**

ginklas

patrankinis

branduolinis

užtaisas

H**hail****half reduction**

layer

half-life**hard missile**

base

heavy [intense]radioactive conta-
mination area**heavy destruction****heavy destruction**

zone

heavy infantry

flamethrower

heavy injury**heavy shower****heavy water****herbicides****hybrid**

propellant

hydrocyanic

acid, AC

hydrogen

bomb

hydrogen**hydrogen**

weapon

hydrological

phenomenon

high altitude

burst

high-explosive

effect

kruša**pusinio slopimo**

sluoksnius

pusėjimo trukmė**apsaugotoji**

raketų bazė

didelėsradioaktyviosios
taršos zona**didelis**

sugriovimas

didelių

sugriovimų zona

sunkusis

pėstininkų

liepsnosvaidis

sunkūs pažeidimai**liūtis****sunkusis vanduo****herbicidai****mišrusis**

raketinis kuras

cianido rūgštis**vandeninė**

bomba

vandenilis**vandenilinis**

ginklas

hidrologinis

gaivalinis reiškinys

aukštuminis

branduolinis

sprogimas

ardomasis

(fugasinis)

poveikis

high-precision weapon	ypač taiklus ginklas	incendiary ammunition	padegamasis šaudmuo
hopcalite cartridge	hopkalitinė dėžutė	incendiary bottle	padegamasis butelis
hot particle	karštoji dalelė	incendiary defense	apsauga nuo padegamojo ginklo
hot spot	karštoji dėmė	incendiary grenade	padegamoji granata
	I	incendiary mortar shell	padegamoji minosvaidžio mina
ice condition of roads	plikledis	incendiary shell	padegamasis sviedinys
immediate decontamination*	dalinis specialusis [sanitarinis] švarinimas	incendiary weapon	padegamasis ginklas [padega- mųjų medžiagų naudojimo priemonė]
immediate degassing	dalinė degazacija	incubation period	inkubacinis periodas
immediate disactivation	dalinė dezaktyvacija	indicator	indikatorius
immediate disinfection	dalinė dezinfekcija	individual body protective equipment	liemens individualiosios apsaugos priemonės
immediate operational readiness	visiška operacinė parengtis	individual decontamination kit	individualusis cheminis paketas
immunization	imunizavimas	individual dosimeter	individualusis dozimetras
impermeable unit	izoliuojamoji apsauginė apranga	individual eyes protective equipment	akių individualiosios apsaugos priemonės
implosion weapon	implozinis branduolinis užtaisas	individual first- aid kit	individualusis tvarstymo paketas
impregnated clothing	impregnuotoji apranga	individual gas detector	individualusis dujų ieškiklis
impregnites	impregnantai	individual head protective equipment	galvos individualiosios apsaugos priemonės
incapacitating agent	žalojamoji nuodingoji medžiaga		
incapacitating dose	žalojamoji apsinuodijimo dozė		
insecticides	insekticidai		
incendiary agent	padegamoji medžiaga		

individual nuclear blow	pavienis branduolinis smūgis	injection inlet valve	injekcija įkvėpimo vožtuvas
individual nuclear, biological and chemical protection	individualioji apsauga nuo branduolinio, cheminio ir biologinio ginklo	insulator internal radiation	izoliatorius vidinis apšvitinimas
individual protective equipment	individualiosios apsaugos priemonės	internal exposure international nuclear power plant (NPP)	vidinė apšvita tarptautinė AE avarijų skalė
individual radiation monitoring	individualioji apšvitos kontrolė	accident scale, INES	
individual respiratory protective equipment	kvėpavimo organų individualiosios apsaugos priemonės	intense [heavy] radioactive contamination zone	didelės radioaktyviosios taršos zona
individual skin protective equipment	odos individualiosios apsaugos priemonės	intervention intervention measures	apsaugos veikmuo apsaugos veikmens priemonės
individual weapon	odos individualiosios apsaugos priemonės	intervention level	apsaugos veikmens lygis
induced radiation	individualusis ginklas	inversion temperature gradient (Stable – S)	apsaugos veikmens lygis stabilusis temperatūros gradientas
infection agent	sukeltasis radioaktyvumas	iodine prophylactic	jodo profilaktika
infection carriers	užkrečiamosios ligos sukėlėjas	ion	jonas
infections disease	užkrečiamųjų ligų nešiotojai	ionic irradiation	jonizuojančioji spinduliuotė
infrasound	užkrečiamoji [infekcinė] liga	ionic radiation	jonizuojantysis spinduliavimas
infrasound weapon	infragarsas infragarsinis ginklas	ionic radiation reduction coefficient	jonizuojančiosios spinduliuotės slopinimo koeficientas
initial radiation	pirminė [skvarbioji] radioaktyvioji spinduliuotė	ionic radiation source	jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis
initiation	reakcijos sužadinimas	ionization	jonizacija

ionization chamber	jonizacijos kamera	laser designator	lazerinis taikinio rodiklis
ionizing power	jonizacijos geba	laser guidance unit	lazerinis valdymo prietaisas
ionometer	rentgenometras	laser guided weapon	lazerinio valdymo ginklas
irradiation	apšvitinimas	laser illuminator	lazerinis šviestuvas
irreplaceable	negrižtamieji	laser pulse duration	lazerinio impulso trukmė
losses	nuostoliai	laser rangefinder	lazerinis tolimatis
irritant	dirginamoji medžiaga	laser reconnaissance	lazerinė žvalgyba
isodose rate line	vienodos dozės galios riba	laser seeker	lazerinis ieškiklis
isolation and restriction measures	izoliavimo ir apribojimo priemonės	laser target designating [marking] system	taikinio žymėjimo lazeriu sistema
isotope	izotopas	laser target marker	lazerinis taikinio žymeklis
	J	laser target marking [designating] system	taikinio žymėjimo lazeriu sistema
joint degassing	mišrioji degazacija	laser tracker	lazerinis sekiklis
joint disactivation	mišrioji dezaktyvacija	laser weapon	lazerinis ginklas
joule per kilogram, jpkg	džaulis kilogramui	late accident phase	vėlyvoji atominės elektrinės avarijos fazė
	K	launcher	leidimo įrenginys, leistuvas
killed in action	žuvęs (-usi) mūšyje	launching battery	raketos leidimas
kiloton weapon	kilotoninis branduolinis ginklas	launching site	leidimo baterija
kiloton, kt	kilotona, kt	Law On Civil Protection	leidimo pozicija
	L	leeward side	Civilinės saugos įstatymas
lapse temperature gradient (unstable – U)	labilusis temperatūros gradientas	lethal chemical agent	pavėjinė pusė
laser	lazeris		mirtinoji nuodingoji medžiaga

lethal effect	mirtinas poveikis
lethal toxic dose	mirtinoji apsinuodijimo dozė
lewisite, L	liuizitas
life of the respirator	dujokaukės veikimo laikas
light destruction	mažas sugriovimas
light destruction zone	mažų sugriovimų zona
light flamethrower	lengvasis liepsnosvaidis
light impulse	šviesos impulsas
light injury	lengvi pažeidimai
light nuclear damage	maži branduoliniai nuostoliai
light radiation	šviesos spinduliuotė
liquid propellant	skystasis raketinis kuras
local chemical accident	ribotoji cheminė avarija
local nonnuclear warfare	ribotas nebranduolinis karas
local nuclear warfare	ribotas branduolinis karas
local phenomenon	vietinis gaivalinis reiškinys
local warfare	ribotas karas
low air burst	žemas orinis branduolinis sprogimas
LSD	LSD

M

major nuclear power	pagrindinė branduolinė valstybė
malignant pustule	juodligė
man-made ionising radiation	technogeninė jonizuojančioji spinduliuotė
mask	dujokaukės antveidis
mass and com- pact fire zone	masinių ir išstisinių gaisrų zona
mass destruction attack	masinio naikinimo ginklo naudojimas
mass destruction weapon	masinio naikinimo ginklas, MNG
mass destruction weapon effects prediction	masinio naikinimo ginklų naudojimo padarinių prognozavimas
mass fire	masinis gaisras
mass nuclear blow	masinis branduolinis smūgis
material damage	materialiniai nuostoliai
maximum permissible concentration	didžiausioji leidžiamoji koncentracija
maximum permissible dose	didžiausioji leidžiamoji apšvitos dozė
maximum permissible level	didžiausiasis leidžiamasis lygis

mean lethal dose	vidutinė mirtinoji apšvitos [apsinuodijimo] dozė	minimum nuclear warning time	mažiausiasis įspėjimo apie branduolinį pavojų laikas
mean threshold concentration	vidutinė ribinė koncentracija	minimum residual radioactivity weapon	mažiausiojo liekamojo radioaktyvumo branduolinis ginklas
mechanical degassing	mechaninė degazacija	miosis	vyzdžio susiaurėjimas, miozė
mechanical disactivation	mechaninė dezaktyvacija	missile [rocet]	raketa
median incipitating dose	vidutinė žalojamoji apsinuodijimo dozė	missile [rocket] air-armament	raketinė aviacijos ginkluotė
medical aid station	medicinos punktas	missile head	raketos galvutė
medical exposure	medicininė apšvita	missile system	rakinis kompleksas
medical losses	sanitariniai nuostoliai	missile [rocket]stage	raketos pakopa
medical protection equipment	medicinos apsaugos priemonės	missile trajectory	raketos trajektorija
megaton, Mt	megatona, Mt	missile troops	rakiniai daliniai
megaton weapon	megatoninis branduolinis ginklas	missile warhead	raketos kovinė dalis
meteorological phenomenon	meteorologinis gaivalinis reiškinys	missile weapon	rakinis ginklas
methods of combat	biologinių priemonių kovinio naudojimo būdai	missile-carrier	nešanti raketa
employment of biological agents	karo nuostoliai	missile-throwing arm	rakinė kariuomenė
military casualties	karinis potencialas	mobile fire- extinguishing equipment	kilnojamoji gaisro gesinimo priemonė
military potential	mažiausiasis branduolinio saugumo nuotolis	mobile launcher	judrusis leidimo įrenginys
minimum nuclear safe distance		mode of entry biological agents	biologinių ligų sukėlėjų patekimo į organizmą būdas
		moderate destruction	vidutinis sugriovimas
		moderate destruction zone	vidutinių sugriovimų zona

moderate injury	vidutiniai pažeidimai	natural ionic radiation source	gamtinis jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis
moderate nuclear damage	vidutiniai branduoliniai nuostoliai	natural irradiation background	gamtinė jonizuojančioji spinduliuotė
moderate nuclear risk	vidutinė branduolinė rizika	natural phenomenon	gaivalinis [stichinis] reiškinys
moderate radioactive contamination zone	vidutinės radioaktyviosios taršos zona	NBC corps support	RChB aprūpinimas
monitoring	radioaktyvumo kontrolė	NBC defence	apsauga nuo masinio naikinimo ginklo
mortar shell	minosvaizžio mina	NBC instructor	RChBS instruktorius
multi-agent munition	daugianaris šaudmuo	NBC observation	RChB stebėjimas
multiple missile	daugiapakopė raketa	NBC observation post	RChB stebėjimo postas
munition	šaudmuo	NBC observer	RChB stebėtojas
multiple exposure	daugkartinė apšvita	NBC protection	RChB sauga, RChBS
mustard gas, HD	ipritas	NBC protection service	RChBS tarnyba
N			
napalm	napalmas	NBC protection units	RChBS vienetai
natural calamity	gaivalinė nelaimė	NBC protective equipment	RChB amunicija
natural catastrophical phenomenon	katastrofinis gaivalinis reiškinys	NBC [reconnaissance] vehicle	RChB žvalgybos mašina
natural cause of an emergency	gamtinės ekstremaliosios situacijos priežastys	NBC scout	RChB žvalgas
natural cover	natūrali priedanga	NBC survey [reconnaissance]	RChB žvalgyba
natural decay	savaiminis dalijimasis	NBC survey [reconnaissance] patrol	RChB žvalgybos patrulius
natural exposure	gamtinė apšvita		

NBC warfare	branduolinis , biologinis ir cheminis karas, BBC karas	new types mass destruction weapon	naujos masinio naikinimo ginklų rūšys
NBC warfare supply	aprūpinimas RChB amunicija	nitrogen dioxide nitrogen-mustard gas, HN	azoto dioksidas azoto ipritas
NBC weapons	branduolinis , biologinis ir cheminis ginklas, BBC ginklai	nominal weapon	nominalusis branduolinis ginklas
near field chemical accident	vietinė cheminė avarija	non-battle casualty	nekoviniai nuostoliai
near field radiological accident	vietinė radiacinė avarija	noncommunicable disease	nekontaktinė liga
negligible nuclear risk	nereikšminga branduolinė rizika	noneffectiveness	kovinės gebos praradimas
negotiation of contaminated zones	taršos zonų įveikimas	nonnuclear country	nebranduolinė valstybė
nerve agent	paralyžiuojamoji nuodingoji medžiaga	nonnuclear warfare	nebranduolinis karas
nerve agent vapour detector	paralyžiuojamųjų nuodingųjų medžiagų garų indikatorius	non-persistent agent	nepatvarioji nuodingoji medžiaga
neutral temperature gradient (Neutral-N)	neutralusis temperatūros gradientas	nonspecific biology reconnaissance	paprastoji biologinė žvalgyba
neutron	neutronas	normal exposure	normalioji apšvita
neutron ammunition	neutroninis šaudmuo	nuclear accident	branduolinė avarija
neutron charge	neutroninis užtaisas	nuclear accountant	dozimetrininkas
neutron induced activity	neutronų sukeltas aktyvumas	nuclear action	branduolinio ginklo naudojimas
neutron source	neutronų šaltinis	nuclear air burst	branduolinis orinis sprogimas
		nuclear aircraft ammunition	branduolinis aviacijos šaudmuo
		nuclear ammunition	branduolinis šaudmuo
		nuclear artillery	branduolinė artiljerija

nuclear barrier	branduolinė užtvara	nuclear detonation, detection and reporting system	branduolinių sprogimų aptikimo ir įspėjimo sistema
nuclear blow	branduolinis smūgis	nuclear energy	branduolinė energija
nuclear burst	branduolinis sprogimas	nuclear environment	branduolinė situacija
nuclear burst radiation	branduolinio sprogimo radioaktyvioji spinduliuotė	nuclear explosion blast	branduolinio sprogimo smūgio banga
nuclear charge	branduolinis užtaisas	nuclear facility	branduolinė jėgainė
nuclear cloud	branduolinio sprogimo debesis	nuclear fallout	branduolinio sprogimo radioaktyviosios nuosėdos
nuclear collateral damage	branduoliniai šalutiniai nuostoliai	nuclear fuel	branduolinis kuras
nuclear column	branduolinio sprogimo stulpas	nuclear gun	branduolinė patranka
nuclear commitment	branduolinis įsipareigojimas	nuclear yield	branduolinio užtaiso galia
nuclear damage	branduoliniai nuostoliai	nuclear incident	branduolinis incidentas
nuclear damage assessment	branduolinių nuostolių įvertinimas	nuclear land mine	branduolinis fugasas
nuclear defence	branduolinė gynyba	nuclear logistic movement	branduolinio ginklo transportavimas
nuclear delivery unit	branduolinio ginklo naudojimo vienetas	nuclear mean	branduolinė kovinė priemonė
nuclear delivery vehicle	branduolinio ginklo naudojimo priemonė	nuclear munition delivery mean	branduolinių šaudmenų nešimo į taikinių priemonė
nuclear destruction	branduolinis pažeidimas	nuclear nation	branduolinė valstybė
nuclear destruction area	branduolinio naikinimo židinys	nuclear offensive	branduolinis puolimas
nuclear detection	branduolinių sprogimų aptikimas	nuclear piece	branduolinis pabūklas

nuclear radiation	branduolinė radioaktyvioji spinduliuotė	nuclear underwater burst	povandeninis branduolinis sprogimas
nuclear power plant accident	atominės elektrinės avarija	nuclear vulnerability assessment	branduolinio poveikio įvertinimas
nuclear protection	branduolinė sauga	nuclear warfare	branduolinis karas
nuclear protection means	branduolinės saugos priemonės	nuclear warhead	branduolinė kovinė galvutė
nuclear power plant, NPP	atominė elektrinė	nuclear weapon	branduolinis ginklas
nuclear reaction	branduolinė reakcija	nuclear weapon accident	branduolinio ginklo avarija
nuclear reactor	branduolinis [atominis] reaktorius	nuclear weapon debris	branduolinio ginklo liekanos
nuclear sabotage mine	branduolinė diversinė mina	nuclear weapon employment time	branduolinio ginklo naudojimo laikas
nuclear safety line	branduolinės saugos linija	nuclear weapon exercise	branduoliniai mokymai
nuclear shell	branduolinis sviedinys	nuclear weapon manoeuvre	branduolinio ginklo naudojimo pratybos
nuclear strategy	branduolinė strategija, branduolinio ginklo naudojimo principai	nuclear weapon tests	branduolinio ginklo bandymai
nuclear strike warning	įspėjimas apie branduolinį puolimą	nuclear weapons system	branduolinio ginklo kompleksas
nuclear substance	branduolinė medžiaga	nuclear world warfare	pasaulinis branduolinis karas
nuclear surface burst	paviršinis branduolinis sprogimas	nuclear, biological and chemical area of observation	branduolinio, biologinio ir cheminio stebėjimo rajonas
nuclear target response	branduolinio sprogimo naikinamieji veiksniai	nuclear, biological and chemical collection centre	branduolinės, biologinės ir cheminės informacijos rinkimo centras
nuclear underground burst	požeminis branduolinis sprogimas		

nuclear,
biological and
chemical control
centre

nuclear,
biological and
chemical zone of
observation

nuclear,
biological,
chemical

nuclear-carrier
aircraft

nuclear-missile
weapon

atomic nucleus

observation

obstruction
[abatis] zone

occurance

offset distance

open ionic
radiation source

operational
decontamination

optimum height
of burst

orange agent

branduolinės,
biologinės ir
cheminės
kontrolės centras

branduolinio,
biologinio ir
cheminio
stebėjimo zona

radiacinis (-ė),
cheminis (-ė),
biologinis (-ė)

nešantis lėktuvas

raketinis
branduolinis
ginklas

atomo branduolys

O

stebėjimas,
observacija,
užvartų zona

hidrologinis
gaivalinis
reiškinys
epicentro
nuokrypis
atvirasis
jonizuojančiosios
spinduliuotės
šaltinis

operatyvusis
specialusis
švarinimas
tinkamiausias
sprogimo aukštis
oranžinė
medžiaga

other urgent
operation
outlet valve

overboots

overpressure
oxygen breathing
gas mask

pandemic
perchloron

permissible
concentration

permissible
concentration of
contaminants

persistence
persistent agent

personal first-aid
kit

personal
sanitation

personnel
reaction time

pesticide
physical
degassing

phytotoxic
agents

phosgene, CG
phosphorus
photon
pyrohelium
placing

kiti neatidėliotini
darbai

iškėpimo
vožtuvas

apsauginės
kojinės

perteklinis slėgis
izoliuojamoji
dujokaukė

P

pandemija
kalcio
hipochloritas

leidžiamoji
koncentracija

leidžiamoji
teršalų
koncentracija

patvarumas
patvarioji

nuodingoji
medžiaga

individualioji
vaistinė

asmens higiena

karių reagavimo
laikas

pesticidai
fizikinė
degazacija

fitotoksinai

fosgenas

fosforas

fotonas

pirogelis

ginklo nešimas
į taikinį

plague	maras	program of	branduolinio
plutonium	plutonis	nuclear	bendradarbiavimo
point of smoke	dūmijimo židynis	cooperation	programa
origin		propelling	šaunamasis
portable	nešiojamas	charge	užtaisas
decontaminating	degazavimo	prophylactic	profilaktinė
apparatus	prietaisas	disinfection	dezinfekcija
portable nuclear	nešiojamas	protection	apsauga nuo
weapon	branduolinis	against	naikinimo
	ginklas	destruction means	priemonių
post-attack	naikinimo	protection	apsauga nuo
destruction means	priemonių	against mass	masinio
recovery	naudojimo	destruction	naikinimo ginklo
operation	padarinių	weapon	
	likvidavimas	protective cape	apsauginis
potential	potencialioji		apsiaustas
exposure	apšvita	protective	apsauginė
power-driven	variklinis	clothing	aprasanga
decontamination	specialiojo	protective	apsauginės
apparatus	švarinimo	constructions	konstrukcijos
	prietaisas	protective	apsauginės
prediction of	radiacinės	ensembley	aprasangos
radiation situation	situacijos		komplektas
	prognozavimas	protective gloves	apsauginės
pre-eruption of	atominės		pirštinės
radiation accident	elektrinės avarijos	protective helmet	apsauginis šalmas
phase	fazė iki	protective	apsauginiai
	radionuklidų	impregnators	impregnantai
	išsiveržimo	protective	apsauginiai
preliminary	iškankstinė	installations and	įrenginiai ir
readiness	parengtis	constructions	statiniai
prescribed	nustatytasis	protective	apsauginės
nuclear load	branduolinių	leggings	kojinės
	užtaisų skaičius	protective level	apsaugos lygis
prescribed nuclear	nustatytosios	protective mask	karinė dujokaukė
stockage	branduolinių	protective means	apsaugos
	ginklų atsargos		priemonės
primary	pirminis dujų	protective	apsaugos
gas cloud	debesis	measures zone	priemonių zona
profession	profesinė apšvita	protective	apsauginis
exposure		ointment	tepalas

protective paint	apsauginis dažymas	radiation dangerous zone	radiacinio pavojaus zona
protective security assistance	karių saugumo užtikrinimas	radiation dose radiation dose range	apšvitos dozė apšvitos dozės riba
protective terrain features	apsauginės vietovės savybės	radiation dose rate	apšvitos dozės galia
protective underwear	impregnuotieji baltiniai	radiation dose status card	apšvitos dozių apskaitos kortelė
proton psychochemical agent	protonas psichotropinė nuodingoji medžiaga	radiation exposure radiation exposure state radiation injury	radioaktyvioji apšvita radioaktyviosios apšvitos lygis spindulinis pažeidimas dozės galios [radioaktyviosios spinduliuotės] intensyvumas radioaktyviosios apšvitos kontrolė
	Q	radiation intensity	radiacinis saugumas leidžiamoji dozės galia spinduliuotės išsklaidymas radiacinės situacijos žemėlapis
Q fever quarantine	Ku karštligė karantinas	radiation monitoring radiation safety	radiacinis saugumas leidžiamoji dozės galia spinduliuotės išsklaidymas radiacinės situacijos žemėlapis
	R	radiation safety level radiation scattering radiation situation map	radiacinės situacijos žemėlapis radiacinis žvalgybos prietaisas svorinis jonizuojančiosios spinduliuotės daugiklis (w_R) radioaktyvusis skilimas radioaktyvioji medžiaga
rad rad equivalent man, rem radiac calculator radiac	radas, rd biologinis rado ekvivalentas, rem dozimetris skaičiuoklis dozimetris prietaisas dozimetrinė liniuotė	radiation survey device radiation weighting factor	radiacinės situacijos žemėlapis radiacinis žvalgybos prietaisas svorinis jonizuojančiosios spinduliuotės daugiklis (w_R) radioaktyvusis skilimas radioaktyvioji medžiaga
radiac rule	radiacija, spinduliavimas		
radiation	radioaktyviosios spinduliuotės [dozės galios] intensyvumas		
radiation intensity	spindulinė liga		
radiation sickness			
radiation alert radiation burn	radiacinis pavojus radiacinis nudegimas		

radioactive agent activity	radioaktyviosios medžiagos aktyvumas	radioactive source	radioaktyviosios spinduliuotės šaltinis
radioactive cloud	radioaktyvūs debesis	radioactive waste	radioaktyviosios atliekos
radioactive contamination	radioaktyvioji tarša	radioactive waste burying	radioaktyviųjų atliekų laidojimas
radioactive contamination control	radioaktyviojo užterštumo kontrolė	radioactivity radioactivity concentration guide	radioaktyvumas didžiausioji leidžiamoji radioaktyviųjų medžiagų koncentracija
radioactive contamination rate	radioaktyviojo užterštumo lygis	radioactivity indicator	radioaktyvumo indikatorius
radioactive contamination zone	radioaktyviosios taršos zona	radiologic radiological accident	radiologija radiacinė avarija
radioactive decay constant	radioaktyviųjų medžiagų skilimo konstanta	radiological agent	kovinė radioaktyvioji medžiaga
radioactive decay curve	radioaktyviojo skilimo kreivė	radiological and chemical reconnaissance	radiacinė ir cheminė žvalgyba
radioactive decay rate	radioaktyviojo skilimo greitis	radiological and chemical survey device	radiacinės ir cheminės žvalgybos prietaisas
radioactive deposits	branduolinio sprogimo radioaktyvieji produktai	radiological contamination	radioaktyvioji tarša
radioactive element	radioaktyvūs elementas	radiological environment	radiacinė situacija
radioactive exhaust	radioaktyvieji išmetalai	radiological intervention measures	radiacinės apsaugos veikmens priemonės
radioactive isotope	radioaktyvusis izotopas	radiological latent period	slaptasis spindulinės ligos periodas
radioactive losses	radiaciniai nuostoliai	radiological monitoring	dozimetrinė kontrolė
radioactive particle	radioaktyvioji dalelė		
radioactive radiation	radioaktyvioji spinduliuotė		
radioactive rain	radioaktyvusis lietus		

radiological operation	radiologinė operacija	relative biological	santykinis biologinis
radiological protection	radiacinė [radiologinė] sauga	effectiveness	efektyvumas
radiological protection means	radiacinės saugos priemonės	replaceable losses	grįžtamieji nuostoliai
radiological protection method	radiacinės saugos radiacinės saugos būdai	rescue operation	gelbėjimo darbai
radiological protection mission	radiacinės saugos užduotys	residual radiation	liekamoji radioaktyvioji spinduliuotė
radiological survey [reconnaissance]	radiacinė žvalgyba	residual contamination	liekamoji tarša
radiological warfare	kovinių radioaktyviųjų medžiagų naudojimas	residual dose	liekamoji apšvitos dozė
radiological weapon	radiologinis ginklas	respirator	respiratorius
radiometer	radiometras	respiratory apparatus	kvėpavimo aparatas
radionuclide	radionuklidas	rickettsia	riketsija
radius of safety	saugos spindulys	riot control agent	masinių neramumų malšinimo cheminė medžiaga
radon	radonas	rocket [missile]	raketa
ray weapon	spindulinis ginklas	rocket engine	raketinis variklis
rainout	radioaktyviosios nuosėdos	rocket propellant	raketinis kuras
reaction	reakcija	rocket [missile] stage	raketos pakopa
reaction flamethrower	reaktyvinis liepsnosvaidis	roentgen, r	rentgenas
releasing commander	leidžiamasis vadas	roentgenometer	rentgenometras
regenerative cartridge	regeneracinė dėžutė		
rehabilitation measures	atkuriamosios priemonės	sabotage	S
rehabilitation measures plan	atkuriamųjų priemonių planas	sabotage contaminating method	diversija diversinis užteršimo būdas
		safety goggles	apsauginiai akiniai
		safety line	saugaus nuotolio riba

salted weapon	padidinto radioaktyvumo branduolinis ginklas	shielding	apsauginis ekranas
sanitation epidemic survey	sanitarinė epideminė žvalgyba	shock front	smūgio bangos frontas
sanitation hygienic measures	sanitarinės higienos priemonės	shock velocity	smūgio bangos greitis
sanitation prophylactic measures	sanitarinės profilaktikos priemonės	shock wave	smūgio banga
sanitation protective zone	sanitarinė apsaugos zona	signal	signalas
screening [smoke] agent	dūminė medžiaga	signal pistol	signalinis pistoletas
sealed door	apsauginės durys	signal tender	signalizuotojas
second strike capability	atsakomojo smūgio galimybė	signalling means	signalinės priemonės
secondary gas cloud	antrinis dujų debesis	silica gel	silikagelis
seismic explosion waves	sprogimo seisminės bangos	simulants	imitacinės priemonės
self-contained respiratory apparatus	izoliuojamasis kvėpavimo aparatas	simulation	imitacija
self-ignition mixture	savaime išsiliepsnojantis mišinys	single exposure	vienkartinė apšvita
self-propelled flamethrower	savaeigis liepsnosvaidis	single fire	pavienis gaisras
settlement fire	gyvenvietės gaisras	single fire zone	pavienių gaisrų zona
severe nuclear damage	dideli branduoliniai nuostoliai	syringe-tube situation	tūbelinis švirkštas
shaped charge	kumuliacinis užtaisas	sivert	situacija
shell crater	sprogimo duobė	slow acting chemical agent	Sivertas, Sv lėtoji kovinė nuodingoji medžiaga
shelter	slėptuvė	smallpox	raupai
		smoke [screening]	dūmai
		smoke agent	dūminė medžiaga
		smoke ammunition	dūminis šaudmuo
		smoke area [zone]	dūmijimo ruožas
		smoke candle	dūmadėžė
		smoke cloud	dūmų debesis
		smoke discharger	dūminis granatsvaidis
		smoke filter	dūmų filtras

smoke generating equipment	dūmijimo įranga	stay time	buvimo užterštame rajone laikas
smoke grenade	dūminė granata	standard chemical agent	tabelinė kovinė nuodingoji medžiaga
smoke line	dūmijimo riba		tabelinis cheminis šaudmuo
smoke machine	dūmijimo mašina	standard chemical munition	
smoke mine	dūminė mina	standarts of radiation safety	radiacinės saugos normos
smoke object	dūmijimo objektas	starting	raketos leidimas nepaprastoji [ypatingoji] padėtis
smoke screen	dūmų uždanga	state of emergency	karo padėtis stacionarioji gaisro gesinimo priemonė
smoke screening	dūmijimas, dūmų maskuotė	state of war	stacionarusis leidimo įrenginys
smoke shell	dūminis sviedinys	stationary fire- extinguishing equipment	audra, štormas strateginis įspėjimas
smoke signal	dūminis signalas	stationary launcher	stroncis surinkimo centro sudedamoji dalis
smoke zone [area]	dūmijimo ruožas	storm	ikikritinė masė subkilotoninis branduolinis ginklas
smoke-making device	dūmijimo priemonė	strategic warning	dušinamoji nuodingoji medžiaga
snowstorm	pūga	strontium	viršgarsinis greitis
social cause of an emergency	socialinės ekstremaliosios situacijos priežastys	sub-collection centre	valdomoji raketa „žemė–žemė“
soft missile base	neapsaugotoji raketų bazė	subcritical mass	netikėtas cheminis užpuolimas
solid rocket propellant	kietasis raketinis kuras	subkiloton weapon	
sound	garsas	suffocating gas [choking]	
sound signal	garsinis signalas	supersonic [velocity] speed	
space weapon	kosminis ginklas	surface-to- surface guided missile	
special ammunition	specialusis šaudmuo	surprise dosage attack	
special clothing	specialioji apranga		
special shell	specialusis sviedinys		
specific activity	savitasis aktyvumas		
speed of sound	garso greitis		
spray dome	vandens kupolas		

survival equipment survival vest	gelbėjimo priemonės gelbėjimo liemenė	thermonuclear reaction	termobranduolinė reakcija
		thermonuclear weapon	termobranduolinis ginklas
		three-phase nuclear charge	mišrusis branduolinis užtaisas
	T	threshold ionic radiation dose	ribinė apšvitos dozė
tabun, GA tactical warning	tabūnas taktinis	threshold toxic dose	ribinė apsinuodijimo dozė
tasks of civil protection	įspėjimas civilinės saugos uždaviniai	type of burst typhus	sprogimo rūšys dėmėtoji šiltinė
technical cause of an emergency	techninės ekstremaliosios situacijos priežastys	tissue weighting factor	svorinis audinių jautrio daugiklis (w_T)
tectonic phenomenon	tektoninis gaivalinis reiškiny	TNT equivalent	trinitrotolueno ekvivalentas
tell-tale signature	demaskuojamieji požymiai	tolerable activity level	didžiausiasis leidžiamasis aktyvumo lygis
terrain contamination	vietovės užteršimas	top wood fire	viršutinis miško gaisras
terrain flooding	vietovės užtvindymas	tornado	uraganas, viesulas, ugnies audra
thermal radiation	šiluminė spinduliuotė	total dosage attack	totalinė cheminė ataka
thermal exposure	šilumos impulsas	total dose	sukauptoji apšvitos dozė
thermal decontamination device	šiluminė specialiojo švarinimo mašina	total pressure	pilnutinis slėgis
thermal X-rays	šiluminiai rentgeno spinduliai	toxic properties	nuodijamosios savybės
thermite	termitas	toxicity	nuodingumas, toksiškumas
thermonuclear	termobranduolinis (-ė)	toxin weapon	toksinis ginklas
thermonuclear ammunition	termobranduolinis šaudmuo	toxins	gamtiniai nuodai, toksinai
thermonuclear charge	termobranduolinis užtaisas		

training simulants	imitacinės treniravimosi priemonės	VX	VX
transmission contamination	transmisinis užteršimo būdas		W
tritium	tritis	wadding and gauze mask	vatos ir marlės raištis
tropopause	tropopauzė	warhead	kovinė galvutė
troposphere	troposfera	warned	įspėti ir apsaugoti
tsunami	cunamis	protected	įspėti ir neapsaugoti,
tularemia	tuliaremija	warned exposed *	signalas „Atomas“
	U		įspėjimas
ultrasound	ultragarsas	warning	išankstinis
underground fortification	požeminiai įrenginiai ir statiniai	warning call	įspėjamasis signalas
underground wood fire	požeminis miško gaisras	warning effects	pirmieji pažeidimo
unwarned exposed	neįspėti ir neapsaugoti		nuodingosiomis medžiagomis
uranium	uranas	warning yellow	požymiai oro pavojus geltonasis
	V	warning red	oro pavojus raudonasis
vaccination	skiepijimas, vakcinavimas	warning sings for the marking of contaminated and dangerous land areas	taršos ir pavojaus zonos ribojimo ženklai
vacuum bomb	vakuuminė bomba	warning signal	įspėjamasis signalas
vapour confirmation monitor (chemical)	garų kontrolės prietaisas	warning system	įspėjimo sistema
velocity speed	viršgarsinis greitis	warning white	oro pavojus baltasis
ventilation system	ventiliacijos sistema	washdown system	purškimo sistema
virus	virusas	weapon	ginklai
visual call signal	regimasis signalas	weapon delivery	ginklo nešimas į taikinį
vulneratio	sužeidimas		

weapon delivery vehicle	ginklo nešimo į taikinių priemonė	wounding	sužeidimas
weapons system	ginklų sistema		X
weather forecast	oro prognozė	X-radiation	rentgeno spinduliuotė
weather observer	meteorologinis stebėtojas		Y
weathering	savaiminė degazacija	yellow fever	geltonoji karštligė
white agent	baltoji medžiaga		Z
white phosphorus	baltasis fosforas		
windward side	priešvėjinė pusė	zarin, GB	zarinas (GB)
winged missile	sparnuotoji raketa	zoman, GD	zomanas (GD)
wood fire	miško gaisras		
wounded in action	sužeistas (-a) mūšyje		

RUSŲ–LIETUVIŲ KALBŲ ŽODYNĖLIS

A

альфа- облучение	alfa spinduliuotė	авиационный боеприпас	aviacijos šaudmuo
артиллерийское оружие	artilėrijos ginklai	авиационный ракетный	aviacijos raketų kompleksas
абсолютная смертельная токсическая доза	absoliuti mirtinoji apsinuodijimo dozė	авиационный химический	aviacijos cheminis smūgis
абсолютное давление	pilnutinis slėgis	удар	
абсолютное оружие	absoliutusias ginklas	автоматический газоопределитель	automatinis dujų analizatorius
абсолютный фильтр	absoliutusias filtras	автоматический газосигнализатор	automatinis dujų signalizatorius
аварийная дезактивация	avarinė dezaktyvacija	адамсит	adamsitas
аварийная облученность	avarinė apšvita	азотистый иприт	azoto ipritis
аварийная ситуация	avarinė situacija	активированный уголь	aktyvioji anglis
аварийное химически опасное вещество, АХОВ	pavojingoji cheminė medžiaga, PChM	активность радиоактивного вещества	radioaktyviosios medžiagos aktyvumas
авария авария атомной электростанции	avarija atominė elektrinės avarija	альфа-активное вещество	alfa spinduolis
авария ядерного оружия	branduolinio ginklo avarija	альфа-распад	alfa skilimas
авиационная бомба	aviacijos bomba	альфа-частица	alfa dalelė
авиационное химическое оружие	aviacinis cheminis ginklas	аммиак	amoniakas
		артиллерийское оружие	artilėrijos ginklai
		атмосфера	atmosfera
		атмосферное давление	atmosferos slėgis
		атом	atomas
		атомная артиллерия	atominė artilėrija
		атомная бомба	atominė bomba
		атомная война	atominis karas

атомная электростанция	atominė elektrinė	бета-частица	beta dalelė
атомная энергия	atominė energija	Би-Зет	BZ
атомное оружие	atominis ginklas	бинарный химический	dvinaris cheminis
атомное ядро	atomo branduolys	боеприпас	šaudmuo
атомный заряд	atominis užtaisas	биологическая боеголовка	biologinė kovinė galvutė
атомный реактор	atominis reaktorius	биологическая война	biologinis karas
аэрогенный способ заражения	aerolinis užteršimo būdas	биологическая защита	biologinė gynyba
аэрозоль	aerolis	биологическая обстановка	biologinė situacija
		биологическая операция	biologinė operacija
		биологическая разведка	biologinė žvalgyba
		биологический авиационный	biologinis aviacijos
базисная волна	bazinė banga	боеприпас	šaudmuo
бактерии	bakterijos	биологический боеприпас	biologinis šaudmuo
баллистическая ракета	balistinė raketa	биологический эквивалент рада, бэр	biologinis rado ekvivalentas, rem
баллистическая траектория	balistinė trajektorija	биологическое воздействие	biologinis jonizuojančiosios spindulių poveikis
баллистическая траектория ракеты	balistinė raketos trajektorija	радиации	biologinė tarša
безвозвратные потери	negrįžtamieji nuostoliai	биологическое заражение	biologinis antpuolis (smūgis, puolimas)
безъядерная война	nebranduolinis karas	биологическое нападение	biologinis ginklas
беккерель	bekerelis	биологическое оружие	biologinė medžiaga
белая рецептура	baltoji medžiaga	биологическое средство	
белый фосфор	baltasis fosforas		
бета-активное вещество	beta spinduliuolis		
бета-облучение	beta spinduliuotė		
бета-распад	beta skilimas		

Б

боевое отравляющее вещество, ОБ	kovinė nuodingoji medžiaga	бутылка с зажигательной смесью	padegamasis butelis
боевое радиоактивное вещество	kovinė radioaktyvioji medžiaga	буферное расстояние	buferinis nuotolis
боевая готовность	kovinė parengtis	быстродейств- ующее ОБ	greitoji kovinė nuodingoji medžiaga
боевая концентрация	kovinė koncentracija		B
боевая часть ракеты	raketos kovinė dalis	вакуумная бомба	vakuuminė bomba
боевое обеспечение	mūšio kovinis aprūpinimas	вакцинация	vakcinavimas
боевое состояние ОБ	nuodingųjų medžiagų kovinė būsena	ватно-марлевая повязка	vatos ir marlės raištis
боевой биологический прибор	biologinis kovinis prietaisas	вдыхательный клапан	įkvėpimo vožtuvas
боевые потери	koviniai nuostoliai	верховой лесной пожар	viršutinis miško gaisras
богоголовка	kovinė galvutė	весовой коэффициент ионизирующего облучения	svorinis jonizuojančiosios spinduliuotės daugiklis (w_R)
боеприпас	šaudmuo	весовой коэффициент чувствитель-	svorinis audinių jautrio daugiklis (w_T)
боеприпас объемного взрыва	tūrinio sprogimo šaudmuo	ности тканей	
боеприпас с готовыми убой-	šaudmuo su gatavais	вещество для специальной	specialiojo švarinimo medžiaga
ными элемен- тами	naikinamaisiais elementais	обработки	civilinių ir karinių institucijų bendradarbiavimas
беспособность	kovinė geba	взаимодействие гражданских и военных	proгимas
бомбардировка	bombardavimas	институций	sprogimo banga
ботулизм	botulizmas	взрыв	sprogimo poveikis
бруцелиоз	bruceliozė	взрывная волна	sprogstamoji medžiaga
брюшной тиф	vidurių šiltinė	взрывное действие	
бумажный индикатор	popierinis indikatorius	взрывчатое вещество	
буря	audra		

виды взрыва	sprogimo rūšys	воздушный	oro antpuolis
визуальный	regimasis	налет	
сигнал	signalas	воздушный	orinis
Ви-Икс	VX	ядерный взрыв	branduolinis
вирус	virusas		sprogimas
внезапное	netikėtas	возможность	atsakomojo
химическое	cheminis	ответного удара	smūgio galimybė
нападение	užpuolimas	война с	įprastinis karas
внешнее	išorinis	применением	
облучение	apšvitinimas	обычных	
внешняя	išorinė apšvita	средств	
облученность		поражения	
внутреннее	vidinis	войсковой	karinis
облучение	apšvitinimas	прибор	cheminės
внутренняя	vidinė apšvita	химической	žvalgybos
облученность		разведки (ВПХР)	prietaisas
водород	vandenilis	воронка	sprogimo duobė
водородная	vandenilinė	восстанови-	atkuriamosios
бомба	bomba	тельные	priemonės
водородное	vandenilinis	мероприятия	
оружие	ginklas	восстановление	kovinės gebos
водяной столб	vandens kupolas	боееспособности	atkūrimas
военно-	civiliniai	время	buvimo
гражданские	kariniai santykiai	пребывания в	užterštame
отношения		зараженном	rajone laikas
военное	karo padėtis	районе	
положение		время	branduolinio
военно-	kariniai	применения	ginklo naudo-
химические	cheminiai	ядерного	jimo laikas
символы	simboliai	оружия	
военные потери	karo nuosotoliai	время	karių
военный	karinis	реагирования	reagavimo laikas
потенциал	potencialas	личного состава	
возбудитель	užkrečiamosios	вспомогатель-	surinkimo
заразной	ligos sukėlėjas	ный центр сбо-	centro
болезни		ра информации	sudedamoji dalis
возвратные	grįžtamieji	вторичное	antrinis dujų
потери	nuostoliai	газовое облако	debesis
воздух	oro pavojus		

вторичные поражающие факторы	antriniai naikinamieji veiksniai	генетическое оружие	genetinis ginklas
выводящее из строя ОВ	žalojamoji nuodingoji medžiaga	геофизическое оружие	geofizinis ginklas
выдыхательный клапан	iškvepimo vožtuvas	гербициды гибридное ракетное топливо	herbicidai mišrusis raketinis kuras
выливной авиационный прибор	aviacinis laistytuvas	гидрологичес- кое стихийное явление	hidrologinis gaivalinis reiškinyš
выпадение радиоактивных осадков	radioaktyviųjų kritulių iškritimas	гипохлорит кальция	kalcio hipochloritas
высокоточное оружие	ypač taiklus ginklas	глобальная война	globalinis karas
высотный ядерный взрыв	aukštuminis branduolinis sprogimas	глубина разрушения	sugriovimo gylis
вышибной заряд	išmetamasis užtaisas	годовая норма поступления	metinė patekimo riba
вьюга	pūga	головная часть ракеты	raketos galvutė
Г			
газоанализатор	dujų analizatorius	гололед гололедица гопкалитовый патрон	lijundra plikledis hopkalitinė dėžutė
газовая атака	dujų ataka	горячая частица	karštoji dalelė
газовое облако	dujų debes	горячее пятно	karštoji dėmė
газоопреде- литель	dujų ieškiklis	град	kruša
газосигнали- затор	dujų signalizatorius	гражданская защита	civilinė sauga
гамма- активность	gama aktyvumas	гражданская оборона	civilinė gynyba
гамма- облучение	gama spinduliuotė	гражданская подготовка к войне	civilinis pasirengimas karui
гарантирован- ное безопасное расстояние	garantuotas saugus nuotolis	гражданские беспорядки	civiliniai neramumai
		граница контроля заражения	taršos kontrolės riba

граница одинаковой мощности дозы	vienodos dozės galios riba	дегазирующий силикагелевый пакет	degazavimo miltelių paketas
граница радиоактивного заражения	radioaktyviosios taršos riba	деактивация деактивирующее вещество	dezaktyvacija dezaktyvavimo medžiaga
графит графитовый замедлитель нейтронов	grafitas grafitinis neutronų lėtiklis	дезинсекция дезинфекционная камера	dezinsekcija dezinfekavimo kamera
грей групповое оружие	grėjus grupinis ginklas	дезинфекцион- ная команда	dezinfekavimo komanda
групповой контроль облучения	grupinė apšvitos kontrolė	дезинфекцион- ная установка	dezinfekavimo įrenginys
групповой ядерный удар	grupinis branduolinis smūgis	дезинфекционно- душевая установка	dezinfekuojama- sis dušo įrenginys
		дезинфекция дезинфициру- ющее вещество	dezinsekcija dezinfekavimo medžiaga
		действие ударной волны	smūgio bangos poveikis
		действительный эпицентр	tikrasis sprogimo epicentras
		взрыва	deuteris
двигательный прибор специальной обработки	variklinis specialiojo švarinimo prietaisas	дейтерий демаскирующие признаки	demaskuojamie- ji požymiai
двуокись азота дегазационная команда	azoto dioksidas degazavimo komanda	деморализация Департамент гражданской защиты	demoralizacija Civilinės saugos departamentas
дегазационная машина	degazavimo mašina	дератизация дефолианты	deratizacija defoliantai
дегазационный пакет	degazavimo paketas	джауль на килограмм	džaulis kilogramui
дегазационный прибор	degazavimo prietaisas	диверсионная ядерная мина	branduolinė diversinė mina
дегазационный пункт	degazavimo punktas	диверсионный способ	diversinis užteršimo būdas
дегазация дегазирующее вещество	degazacija degazavimo medžiaga		

Д

диверсия	diversija	допустимое	buvimo
динамическая	dinaminis	время пребывания	в заражен-
активность	aktyvumas	в районе	ном районе
диоксин	dioksinas		leidžiamasis
дифосген	difosgenas		laikas
дихлорэтан	dichlorešanas	допустимое	didžiausiasis
длительное	ilgalaikis	содержание	leidžiamasis
лечение	gydymas	активности	aktyvumo lygis
доза	dozė	допустимый	leidžiamoji
доза облучения	apšvitos dozė	уровень	dozės galia
доза ОБ,	skvarbioji	радиации	
пробивающая	nuodingųjų	доставка	ginklo nešimas į
коробку	medžiagų dozė	оружия к цели	taikinį
противогаза		другие	kiti
доза, которой	išvengtoji	неотложные	neatidėliotini
удалось	apšvitos dozė	работы	darbai
избежать		дымовая	dūmijimo įranga
дозиметр	dozimetras	аппаратура	
дозиметрист	dozimetrininkas	дымовая	dūminė granata
дозиметричес-	dozimetrinė	граната	
кая линейка	liniuotė	дымовая завеса	dūmų uždanga
дозиметричес-	dozimetrinis	дымовая	dūmų maskuotė
кий алькулятор	skaičiuoklis	маскировка	
дозиметричес-	dozimetrinė	дымовая	dūmijimo
кий контроль	kontrolė	машина	mašina
дозиметричес-	dozimetrinis	дымовая мина	dūminė mina
кий прибор	prietaisas	дымовая	dūmadėžė
дозиметрия	dozimetrija	шашка	
дозор РХБ	RChB žvalgybos	дымовое облако	dūmų debesys
разведки	patrulis	дымовой	dūminis
допустимая	leidžiamoji	боеприпас	šaudmuo
концентрация	koncentracija	дымовой	dūminis
допустимая	leidžiamoji	гранатомет	granatsvaidis
концентрация	teršalų	дымовой	dūminis
загрязняющих	koncentracija	сигнал	signalas
веществ		дымовой	dūminis
допустимая	leidžiamasis	снаряд	sviedinys
степень	radioaktyviosios	дымообразую-	dūminė
радиоактивного	taršos lygis	щее	medžiaga
заражения			

дымообразующее средство
дымы
дыхательный аппарат

dūmijimo
priemonė
dūmai
kvėpavimo
aparatas

E

единица
применения
ядерного
оружия
естественное
укрытие
естественная
облученность
естественное
укрытие
естественный
источник
ионизирующего
облучения
естественный
радиационный
фон
естественный
распад

branduolinio
ginklo
naudojimo
vienetas
gamtinė
priedanga
gamtinė apšvita

natūrali
priedanga
gamtinis
jonizuojančiosios
spinduliuotės
šaltinis
gamtinė
jonizuojančioji
spinduliuotė
savaiminis
dalijimasis

Ж

желтая
лихорадка
жидкое
ракетное
топливо

geltonoji
karštligė
skystasis
raketinis kuras

З

загрязняющее
вещество

teršalai

задания
противохимической
защиты

задания
радиационной
защиты

задачи
гражданской
защиты

задымление
зажигательное
вещество

зажигательная
граната

зажигательная
мина миномета

зажигательное
действие
боеприпаса

зажигательное
оружие

зажигательный
боеприпас

зажигательный
снаряд

Закон о
гражданской
защите

закрытая зона
закрытый
источник

ионизирующего
облучения

заражение
заражение

местности
зараженный

район
зарин

cheminės
saugos užduotys

radiacinės
saugos užduotys

civilinės saugos
uždaviniai

dūmijimas
padegamoji
medžiaga

padegamoji
granata

padegamoji
minosvaizdis
mina

padegamoji
šaudmens
veikmė

padegamasis
ginklas

padegamasis
šaudmuo

padegamasis
sviedinys

Civilinės saugos
įstatymas

uždaroji zona
uždarasis
jonizuojančiosios
spinduliuotės
šaltinis

tarša

vietovės
užteršimas

taršos rajonas

zarinas (GB)

заряд	užtaisas	защитные	apsauginės
засечка	branduolinių	свойства	vietovės savybės
ядерных	sprogimų	местности	
взрывов	aptikimas	защитные	apsauginiai
затопление	vietovės	сооружения	įrenginiai ir
местности	užtvindymas		statiniai
захоронение	radioaktyviųjų	защитные	apsauginės
радиоактивных	atliekų	чулки	kojinės
отходов	laidojimas	защитный	apsauginė
защита от	apsauga nuo	занавес	uždanga
зажигательного	padegamojo	защитный	apsauginis
оружия	ginklo	шлем	šalmas
защита от	apsauga nuo	защитный	apsauginis
оружия	masinio	экран	ekranas
массового	naikinimo ginklo	защищенная	apsaugotoji
поражения		ракетная база	raketų bazė
защита от	apsauga nuo	звук	garsas
средств	naikinimo	звуковой	garsinis signalas
поражения	priemonių	сигнал	
защитная	apsaugos	землетрясение	žemės
деятельность	veikmuo		drebėjimas
защитная	apsauginės	зенитная	zenitinė raketos
дверь	durys	траектория	trajektorija
защитная мазь	apsauginis	ракеты	
	tepalas	зиверт	sivertas
защитная	apsauginis	знаки	taršos ir
накидка	apsiaustas	ограждения	pavojaus zonos
защитная	apsauginė	зараженной и	ribojimo ženklai
одежда	apraga	опасной зоны	
защитная	apsauginis	зоман	zomanas (GD)
окраска	dažymas	зона массовых	masinių ir
защитные	apsauginės	и сплошных	ištisinių gaisrų
конструкции	konstrukcijos	пожаров	zona
защитные очки	apsauginiai	зона	pavienių gaisrų
	akiniai	одиночных	zona
защитные	apsauginės	пожаров	
перчатки	pirštinės	зона пожаров	gaisrų zona
защитные	apsauginiai	зона пожаров в	gaisrų
пропитки	impregnantai	развалинах	griuvėsiuose
			zona

зона химического заражения	cheminės taršos zona	зона умеренного радиоактив-ного заражения	vidutinės radioaktyviosios taršos zona
зона завалов зона затопления	užvartų zona užtvindymo zona	зона чрезвычайно опасного радиоактивного заражения	ypač pavojingos radioaktyviosios taršos zona
зона защитных мероприятий	apsaugos priemonių zona	зона ядерного, биологического и химического наблюдения	branduolinio, biologinio ir cheminio stebėjimo zona
зона катастрофическ ого затопления	katastrofinio užtvindymo zona		
зона опасного радиоактивного заражения	pavojingos radioaktyviosios taršos zona		
зона полных разрушений	visiškų sugriovimų zona		
зона радиационной опасности	radiacinio pavojaus zona		
зона радиоактивного заражения	radioaktyviosios taršos zona		
зона разрушений	sugriovimų zona	избыточное давление	И perteklinis slėgis
зона распространени я зараженного воздуха	užteršto oro plitimo zona	излучение измеритель дозы	spinduliavimas dozės matuoklis
зона сильного радиоактивного заражения	didelės radioaktyviosios taršos zona	измеритель мощности дозы	dozės galios matuoklis
зона сильных разрушений	didelių sugriovimų zona	изолирующая защитная одежда	izoliuojamoji apsauginė apranga
зона слабых разрушений	mažų sugriovimų zona	изолирующий дыхательный аппарат	izoliuojamasis kvėpavimo aparatas
зона средних разрушений	vidutinių sugriovimų zona	изолирующий протогаз	izoliuojamoji dujokaukė
		изолятор изоляционные и граничительные мероприятия	izoliatorius izoliavimo ir apribojimo priemonės
		изотоп имитационно- тренировочные средства	izotopas imitacinės treniravimosi priemonės

имитационные средства	imitacinės priemonės	индивидуаль- ный противохи- мический пакет	individualusis cheminis paketas
имитация	imitacija	индикатор	indikatorius
иммунизация	imunizavimas	индикатор активности	aktyvumo indikatorius
импрегнирова- ние	aprangos impregnavimas	индикатор паров ОВ	paralyžiuojamų- jų nuodingųjų
обмундирования		нервно-	medžiagų garų
импрегнирован- ная одежда	impregnuotoji apanga	паралитического	indikatorius
импрегнирован- ное белье	impregnuotieji baltiniai	действия	
имущество	RChB	индикатор ра- диоактивности	radioaktyvumo
РХБ защиты	amunicija	индикаторная	indikatorius
индивидуаль- ная аптечка	individualioji vaistinė	трубка	indikatorinis
индивидуальная	individualioji	инженерный	vamzdelis
защита от	apsauga nuo	заряд	inžinerinis
ядерного,	branduolinio	иницирование	užtaisas
биологического,	biologinio,		reakcijos
химического	cheminio ginklo	инкубационный	sužadinamas
оружия		период	inkubacinis
индивидуаль- ное оружие	individualusis ginklas	инсектициды	periodas
индивидуаль- ный азоопреде-	individualusis dujų ieškiklis	инструктор	insekticidai
литель		РХБ защиты	RChBS
индивидуаль- ный дозиметр	individualusis dozimetras	интенсивность мощности дозы	instruktorius
индивидуаль- ный контроль	individualioji apšvitos kontrolė	интенсивность радиоактивного облучения	dozės galios
облучения		интервал	intensyvumas
индивидуаль- ный набор	individualusis specialiojo	засечки	radioaktyviosios
специальной	švarinimo	вспышки и	spinduliuotės
обработки	rinkinys	звука ядерного	intensyvumas
индивидуаль- ный	individualusis tvarstymo	взрыва	branduolinio
перевязочный	paketas	инфекционная болезнь	sprogimo
пакет		инфразвук	blyksnio ir garso
		инфразвуковое оружие	intervalas
		инъекция	
			užkrečiamoji [infekcinė] liga
			infragarsas
			infragarsinis
			ginklas
			injekcija

иодная профилактика	jodo profilaktika	источник радиоактивного облучения	radioaktyviosios spinduliuotės šaltinis
ион	jonas		
ионизационная камера	jonizacijos kamera		
ионизация	jonizacija		
ионизирующая облученность	jonizuojančioji apšvita		
ионизирующая способность	jonizacinė geba		
ионизирующее излучение	jonizuojantysis spinduliavimas	камера испытания	dujokaukių tikrinimo kamera
ионизирующее облучение	jonizuojančioji spinduliuotė	карантин	karantinas
иприт	ipritis	карта радиационной обстановки	radiacinės situacijos žemėlapis
искусственная радиоактивность	dirbtinis radioaktyvumas	карточка учета доз облучения	apšvitos dozių apskaitos kortelė
искусственное затопление местности	dirbtinis vietovės užtvindymas	катастрофа	katastrofa
искусственный источник тонизирующего облучения	techninė jonizuojančioji spinduliuotė	катастрофичес- кое затопление	katastrofinis užtvindymas
искусственный источник ионизирующего облучения	dirbtinis jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis	килотонна	kilotona, kt
исполняющий командир	vykdomasis vadas	килотонное ядерное оружие	branduolinis ginklas
испытания ядерного оружия	branduolinio ginklo bandymai	коллективная защита от ядерного, биологического и химического оружия	kolektyvinė apsauga nuo branduolinio, biologinio ir cheminio ginklo
источник ионизирующего облучения	jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis	комбинирован- ная дегазация	mišrioji degazacija
источник нейтронов	neutronų šaltinis	комбинирован- ная облученность	mišrioji apšvita
		комбинирован- ное поражение	mišrusis naikinimas

K

комбинированный (трехфазный) ядерный заряд	mišrusis branduolinis užtaisas	коэффициент ослабления	slopinimo koeficientas
комплекс ядерного оружия	branduolinio ginklo kompleksas	коэффициент ослабления ионизирующего облучения	jonizuojančiosios spinduliuotės slopinimo koeficientas
комплект дополнительного патрона	papildomosios dėžutės komplektas	коэффициент уменьшения мощности дозы	dozės galios mažėjimo koeficientas
комплект защитной одежды	apsauginės aprangos komplektas	кривая радиоактивного распада	radioaktyviojo skilimo kreivė
комплект специальной обработки техники и вооружения	ginklų ir kovos technikos specialiojo švarinimo komplektas	критерии экстремального события	ekstremaliojo įvykio kriterijai
контагиозная болезнь	kontaktinė liga	критическая масса	kritinė masė
контактная облученность	kontaktinė apšvita	критическая ядерная ризика	kritinė branduolinė rizika
контролируемая зона	kontroliuojamoji zona	крылатая ракета	sparnuotoji raketa
контроль радиоактивного заражения	radioaktyviojo užterštumo kontrolė	кулон на килограмм	kulonas kilogramui
контроль радиоактивного облучения	radioaktyviosios apšvitos kontrolė	кумулятивный заряд	kumuliacinis užtaisas
контроль радиоактивности	radioaktyvumo kontrolė	кюри	kiuris, Ci
контроль заражения	taršos kontrolė		
концентрация концентрация ОВ	koncentracija nuodingųjų medžiagų koncentracija	лазер лазер сопровождения	lazeris lazerinis sekiklis
космическое оружие	kosminis ginklas	лазерная подсветка	lazerinis šviestuvas
		лазерная разведка	lazerinė žvalgyba
		лазерная система	taikinio žymėjimo lazeriu sistema
		отмечания цели	

Л

лазерное оружие	lazerinis ginklas	ликвидация последствий ядерного взрыва	branduolinio sprogimo padarinių likvidavimas
лазерный дальномер	lazerinis tolimatis	линия контура мощности дозы излучения	apšvitos dozės galios riba
лазерный определитель	lazerinis iešikiklis	лихорадка Ку лицевая часть противогаза	Ku karštligė dujukaukės antveidis
лазерный прибор управления	lazerinis valdymo prietaisas	личная гигиена	asmens higiena
лазерный целеуказатель	lazerinis taikinio rodiklis [žymeklis]	локальная война	ribotas karas
легкие поражения	lengvi pažeidimai	локальная неядерная война	ribotas nebranduolinis karas
легкие ядерные потери	maži branduoliniai nuostoliai	лучевая болезнь	spindulinė liga
легкий огнемёт	lengvasis liepsnosvaidis	лучевое оружие	spindulinis ginklas
лесной пожар	miško gaisras	лучевое поражение	spindulinis pažeidimas
ливень	liūtis	лучевой ожог	spindulinis nudegimas
ликвидация последствий в районе бедствий	padarinių likvidavimas nelaimės rajone	люизит	liuizitas
ликвидация последствий применения средств поражения	naikinimo priemonių naudojimo padarinių likvidavimas		
ликвидация последствий химического нападения (химической аварии)	cheminio puolimo (cheminės avarijos) padarinių likvidavimas	максимальная допустимая доза	didžiausioji leidžiamoji apšvitos dozė
ликвидация последствий экстремальных ситуаций	ekstremaliųjų situacijų padarinių likvidavimas	максимальная допустимая концентрация	didžiausioji leidžiamoji koncentracija
		максимальная допустимая концентрация радиоактивных веществ	didžiausioji leidžiamoji radioaktyviųjų medžiagų koncentracija

M

максимально допустимый уровень	didžiausiasis leidžiamasis lygis	местная химическая авария	vietinė cheminė avarija
массированный ядерный удар	masinis branduolinis smūgis	метательный заряд	šaunamasis užtaisas
массовый пожар	masinis gaisras	метеонаблюдатель	meteorologinis stebėtojas
материалы деления	skilimo medžiagos	механическая дегазация	mechaninė degazacija
материальный ущерб	materialiniai nuostoliai	механическая дезактивация	mechaninė dezaktyvacija
мегатонна	megatona, Mt	механический генератор	mechaninis nuodingųjų
мегатонное ядерное оружие	megatoninis branduolinis ginklas	аэрозоля ОВ	medžiagų aerolio generatorius
медицинская облученность	medicininė apšvita	микроорганизм	mikroorganizmas
медицинский пунт	medicinos punktas	минимальное безопасное	mažiausiasis branduolinio
медленнодействующее ОВ	lėtoji kovinė nuodingoji medžiaga	расстояние от ядерного взрыва	saugumo nuotolis
международная шкала аварий	tarptautinė АЕ avarijų skalė	минимальное время оповещения	mažiausiasis įspėjimo apie branduolinį
АЭ		опастиности	pavojų laikas
мероприятия защитной деятельности	apsaugos veikmens priemonės	минометная мина	minosvaidžio mina
мероприятия по предотвращению пожаров	priešgaisrinės profilaktinės priemonės	миоз	vyzdžio susiaurėjimas, miozė
мероприятия радиационной безопасности	radiacinės apsaugos veikmens priemonės	мировая ядерная война	pasaulinis branduolinis karas
местная радиационная авария	vietinė radiacinė avariija	многократная облученность	daugkartinė apšvita
		многоступенчатая ракета	daugiapakopė raketa
		мощность дозы мощность дозы облучения	dozės galia apšvitos dozės galia

мощность
противогаза
мощность
ядерного заряда
мультинарный
боеприпас

dujokaukės
veikimo laikas
branduolinio
užtaiso galia
daugianaris
šaudmuo

нейтрон
нейтронный
боеприпас
нейтронный
заряд
неконтагиозная
болезнь
непредупреж-
дены и
незащищены
неспецифичес-
кая индикация
биологических
средств
нестабильный
температурный
градиент
нестойкое ОВ

neutronas
neutroninis
šaudmuo
neutroninis
užtaisas
nekontaklinė
liga
neįspėti ir
neapsaugoti

Н

наблюдатель за
воздухом
наведенная
нейтронами
активность
наведенная
радиоактивность
наветренная
сторона
наводнение
наземный
ракетный
комплекс
наивыгодней-
шая высота
взрыва
напалм
натуральная
оспа
небоевые
потери
незащищенная
ракетная база
незначительная
ядерная ризика

нейтральный
температурный
градиент

oro stebėtojas

neutronų
sukeltasis
aktyvumas
sukeltasis
radioaktyvumas
priešvėjinė pusė

potvynis
raketų
antžeminis
kompleksas
tinkamiausias
sprogimo aukštis

napalmas
raupai

nekoviniai
nuostoliai
neapsaugotoji
raketų bazė
nerėikšminga
branduolinė
rizika
neutralusis
temperatūros
gradientas

неуправляемая
ракета
неядерное
государство
низкий
воздушный
ядерный взрыв
низовой лесной
пожар
новые виды
оружия
массового
уничтожения
номинальное
ядерное оружие

номинальная
облученность

paprastoji
biologinė
žvalgyba

labilusis
temperatūros
gradientas
nepatvarioji
nuodingoji
medžiaga
nevaldomoji
raketa
nebranduolinė
valstybė
žemas orinis
branduolinis
sprogimas
žemutinis miško
gaisras
naujos masinio
naikinimo ginklų
rūšys

nominalusis
branduolinis
ginklas
normalioji
apšvita

нормы радиационной безопасности	radiacinės saugos normos	объект задымления	dūmijimo objektas
носимый дегазационный прибор	nešiojamasis degazavimo prietaisas	объемный взрыв	tūrinis sprogimas
	O	обычная боеголовка	įprastinė kovinė galvutė
обеззаражива- ние местности	vietovės švarinimas	обычное взрывчатое вещество	įprastinė sprogstamoji medžiaga
обеспечение безопасности воинов	karių saugumo užtikrinimas	обычное оружие	įprastinis ginklas
обеспечение РХБ	aprūpinimas RChB amunicija	обычное оружие группового поражения	grupinio naikinimo įprastinis ginklas
облако ОВ	nuodingųjų medžiagų debesis	обычное оружие индивидуального поражения	individualiojo naikinimo įprastinis ginklas
облако ядерного взрыва	branduolinio sprogimo debesis	обычное оружие повышенного могущества	didesnės galios įprastinis ginklas
облучение	apšvitinimas	обычный боеприпас	įprastinis šaudmuo
облученность	apšvita	ОВ кожно- нарывного действия	pūliuojamoji nuodingoji medžiaga
облученность населения	gyventojų apšvita	ОВ нервно- паралитического действия	paralyžiuoja- moji nuodingoji medžiaga
обсервация	stebėjimas, observacija	ОВ общедови- того действия	brodroji nuodingoji medžiaga
обстановка	situacija	ОВ раздража- ющего действия	dirginamoji nuodingoji medžiaga
общая радиационная авария	brodroji radiacinė avarija	ОВ смертельное действия	mirtinoji nuodingoji medžiaga
общая химическая авария	brodroji cheminė avarija		
общевоисковой защитный комплект	karinis apsauginis komplektas		
общевоисковой противогаз	karinė dujokaukė		

ОВ удушающего действия	dušinamoji nuodingoji medžiaga	операция по применению дефолиантов	defoliantų naudojimo operacija
огневой фугас	padegamasis fugasas	операция по уничтожению посевов	derliaus naikinimo operacija
огнезащитная одежда	ugniai atspari apranga	операция против материалов	priešmedžiaginė operacija
огнемет	liepsnosvaidis	оповещение	įspėjimas
огнеметная позиция	liepsnosvaidžio pozicija	оповещение о воздушной тревоге	įspėjimas apie oro pavojų
огнеметный танк	liepsnosvaidis tankas	оповещение о химическом нападении	įspėjimas apie cheminį puolimą
огненная буря	ugnies audra	оповещение о ядерной опасности	įspėjimas apie branduolinį puolimą
огнетушитель	gesintuvas	опознавание самолетов	įspėjimas apie branduolinį puolimą
ограничение дозы	dozės apribojimas	определение фона ионизи- рующего облучения	jonizuojančiosios spinduliuotės fono nustatymas
ограниченная химическая авария	ribotoji cheminė avarija	оранжевая рецептура	oranžinė medžiaga
ограниченная ядерная война	ribotas branduolinis karas	оружие массового пораже-ния, ОМП	ginklai masinio naikinimo ginklas, MNG
одиночный пожар	pavienis gaisras	оружие с лазерной системой наведения	lazerinio valdymo ginklas
одиночный ядерный удар	pavienis branduolinis smūgis	основное ядерное государство	pagrindinė branduolinė valstybė
однократная облученность	vienkartinė apšvita		
ожог	nudegimas		
окись углерода	anglies monoksidas		
опасность электромагнитн ого облучения	elektromagneti- nės spinduliuotės pavojus		
опасный объект	pavojingasis objektas		
оперативная специальная обработка	operatyvusis specialusis švarinimas		

остатки ядерного боеприпаса	branduolinio ginklo liekanos	очаг биологического поражения	biologinio naikinimo židiny
остаточная доза облучения	liekamoji apšvitos dozė	очаг дымопуска	dūmijimo židiny
остаточная радиация	liekamoji radioaktyvioji spinduliuotė	очаг комбинированн ого поражения	mišriojo naikinimo židiny
остаточное заражение	liekamoji tarša	очаг химического поражения	cheminio naikinimo židiny
острая доза облучения	ūminė apšvitos dozė	очаг экстремального события	ekstremaliojo įvykio židiny
острая лучевая болезнь	ūminė spindulinė liga	очаг ядерного поражения	branduolinio naikinimo židiny
отклонение эпицентра	epicentro nuokrypis		
открытый источник ионизирующего облучения	atvirasis jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis		
относительная биологическая эффективность	santykinis biologinis efektyvumas	пандемия	pandemija
отравляющее вещество (ОВ)	nuodingoji medžiaga, NM	первая медицинская помощь	pirmoji medicinos pagalba
оценка обстановки	situacijos įvertinimas	первичная радиация	pirminė radioaktyvioji spinduliuotė
оценка радиационной обстановки	radiacinės situacijos įvertinimas	первичное газовое облако	pirminis dujų debesis
оценка химической обстановки	cheminės situacijos įvertinimas	первые признаки поражения ОВ	pirmieji pažeidimo nuodingosiomis medžiagomis požymiai
оценка ядерного воздействия	branduolinio poveikio įvertinimas	переносчики инфекционных заболеваний	užkrečiamųjų ligų nešiotojai
оценка ядерных потерь	branduolinių nuostolių įvertinimas	период полураспада	pūsėjimo trukmė
		пестициды	pesticidai

II

пирогель	pirogelis	подгонка и	apsauginés
план	atkuriamųjų	надевание	aprangos
восстановительных мероприятий	priemonių planas	защитной	parinkimas ir
план	avarijos	одежды	apsirengimas
ликвидации	likvidavimo	подземные	požeminiai
аварии	planas	сооружения	įrenginiai ir
планируемый	planuojamasis	подземный	statiniai
эпицентр взрыва	sprogimo	лесной пожар	požeminis
	epicentras	подземный	miško gaisras
	taršos tankis	ядерный взрыв	požeminis
плотность			branduolinis
заражения	cheminio	подкритическая	sprogimas
плотность	užteršimo tankis	масса	ikikritinė masė
химического		пожар	gaisras
заражения	plutonis	пожар в	gyvenvietės
плутоний	branduoliniai	населенном	gaisras
побочные	šalutiniai	пункте	
ядерные потери	nuostoliai	пожаротушение	gaisro
поверхностный	paviršinis		gesinimas
ядерный взрыв	branduolinis	поздняя фаза	vėlyvoji
	sprogimas	аварии АЭ	atominės
погибший	žuvęs (-usi)		elektrinės
в бою	mūšyje	полная	avarijos fazė
поглощенная	sugertoji	дегазация	visiškoji
доза облучения	apšvitos dozė	полная	degazacija
подветренная	pavėjinė pusė	дезактивация	visiškoji
сторона		полная	dezaktyvacija
подвижная	judrusis leidimo	дезинфекция	visiškoji
пусковая	įrenginys	полная	dezinfekcija
установка		оперативная	visiška
подвижное	kilnojamoji	готовность	operacinė
средство	gaisro gesinimo	полная	parengtis
пожаротушения	priemonė	санитарная	visiškas
подводный	povandeninis	обработка	sanitarinis
ядерный взрыв	branduolinis	полная	švarinimas
	sprogimas	специальная	visiškas
		обработка	specialusis
			švarinimas

полное разрушение	visiškas sugriovimas	правила пожарной безопасности	priešgairinės saugos taisyklės
поражающая токсическая доза	žalojamoji apsinuodijimo dozė	предваритель- ная готовность	išankstinė parengtis
поражающие факторы	naikinamieji veiksniai	предваритель- ный сигнал	išankstinis įspėjamasis
поражающие факторы ядерного взрыва	branduolinio sprogimo naikinamieji veiksniai	оповещения	signalas
поражения средней тяжести	vidutiniai pažeidimai	предел дозы облучения	apšvitos dozės riba
пороговая доза ионизирующего облучения	ribinė apšvitos dozė	предупреждение об опасности	įspėjimas apie RChB taršos
пороговая ток- сическая доза	ribinė apsinuodijimo dozė	РХБ заражения	pavoju
портативное ядерное оружие	nešiojamasis branduolinis ginklas	предупреждены и защищены	įspėti ir apsaugoti
последствия ядерного взрыва	branduolinio sprogimo padariniai	предупреждены и незащищены	įspėti ir neapsaugoti
пост РХБ наблюдения	RChB stebėjimo postas	преодоление зон заражения	taršos zonų įveikimas
постовой химический индикатор	cheminis posto indikatorius	прибор для контроля паров	garų kontrolės prietaisas
постоянная радиоактивного распада	radioaktyviųjų medžiagų skilimo konstanta	прибор радиационной и химической разведки	radiacinės ir cheminės žvalgybos prietaisas
потенциальная облученность	potencialioji apšvita	прибор радиационной разведки	radiacinės žvalgybos prietaisas
потери личного состава	karių nuostoliai	прибор химической разведки	cheminės žvalgybos prietaisas
потеря боеспособности	kovinės gebos praradimas	прививка	skiepijimas, vakcinavimas
		применение боевых радиоактивных веществ	kovinių radioaktyviųjų medžiagų naudojimas

применение огнеметно- зажигательных средств	liepsnosvaidžių naudojimas	программа ядерного сотрудничества	branduolinio bendradarbiavimo programa
применение оружия массо- вого поражения	masinio naikinimo ginklo naudojimas	продолжитель- ность лазерного импульса	lazerinio impulso trukmė
применение ядерного оружия	branduolinio ginklo naudojimas	происшествие проникающая радиация	įvykis skvarbioji radioaktyvioji spinduliuotė
принципы применения химического оружия	cheminio ginklo naudojimo principai	пропитка противобакте- риальный препарат	įpregnantai antibakterinis preparatas
принципы применения ядерного оружия	branduolinio ginklo naudojimo principai	противогаз противодым- ный фильтр	dujokaukė dūmų filtras
природные причины экстремальной ситуации	gamtinės ekstremaliosios situacijos priežastys	противопожар- ная защита	priešgaisrinė sauga
причины экстремальной ситуации	ekstremaliosios situacijos priežastys	противопожар- ное оборудование	priešgaisrinė įranga
прогноз погоды прогнозировани- е последствий применения оружия массового поражения	oro prognozė masinio naikinimo ginklų naudojimo padarinių prognozavimas	противопуль- ный бронезилет	neperšaunamoji liemenė
прогнозировани- е радиационной обстановки	radiacinės situacijos prognozavimas	противопыль- ная маска	medžiaginė dulkių kaukė
прогнозировани- е химической обстановки	cheminės situacijos prognozavimas	противопыль- ный фильтр	dulkių filtras
		противорадиа- ционная ракета	antiradiacinė raketa
		противорадиа- ционное убежище	radiacinė slėptuvė
		противорадиа- ционное укрытие	radiacinė priedanga
		противорадиа- ционный препарат	antiradiacinis preparatas

противохимическая защита	cheminė gynyba	пучковое оружие	pluoštinis ginklas
противоэпидемические мероприятия	antiepideminės priemonės	пыль	dulkės
противоэпидемическая защита	epideminė sauga		P
противоядерная защита	branduolinė sauga	рад	radas
противоядие	priešnuodis	радиационная авария	radiacinė avarija
протон	protonas	радиационная безопасность	radiacinis saugumas
профессиональная облученность	profesinė apšvita	радиационная защита	radiacinė sauga
профилактическая дезинфекция	profilaktinė dezinfekcija	радиационная и химическая разведка	radiacinė ir cheminė žvalgyba
психотропное ОВ	psichotropinė nuodingoji medžiaga	радиационная обстановка	radiacinė situacija
пункт контроля заражения	taršos kontrolės punktas	радиационная разведка	radiacinė žvalgyba
пункт санитарной обработки	sanitarinio švarinimo punktas	радиационная тревога	radiacinis pavojus
пункт специальной обработки	specialiojo švarinimo punktas	радиационные потери	radiaciniai nuostoliai
пуск ракеты	raketos leidimas	радиационный ожог	radiacinis nudegimas
пусковая установка	leidimo įrenginys, leistuvai	радиационный фон	jonizuojančiosios spinduliuotės [radiacijos] fonas
путь проникновения биологических возбудителей болезни в организм	biologinių ligų sukėlėjų patekimo į organizmą būdas	радиационный, химический и биологический	radiacinis (-ė), cheminis (-ė) ir biologinis (-ė)
		радиация	radiacija
		радиоактивное вещество	radioaktyvioji medžiaga
		радиоактивная облученность	radioaktyvioji apšvita
		радиоактивная пыль	radioaktyviosios dulkės

радиоактивная частица	radioaktyvioji dalelė	радиоизотоп	radioaktyvusis izotopas,
радиоактивное заражение	radioaktyvioji tarša	радиологическая защита	radionuklidas
радиоактивное облако	radioaktyvusis debesis	радиологическая операция	radiologinė sauga
радиоактивное облучение	radioaktyvioji spinduliuotė	радиологическое оружие	radiologinė operacija
радиоактивное облучение ядерного взрыва	branduolinio sprogimo radioaktyvioji spinduliuotė	радиология радиометр радиочастотное оружие	radiologinis ginklas
радиоактив- ность	radioaktyvumas	радиометр радиочастотное оружие	radiologija radiometras radijo dažnio ginklas
радиоактив- ность атмосферы	atmosferos radioaktyvumas	радиус безопасности	saugos spindulys
радиоактивные выбросы	radioaktyvieji išmetalai	радиус зоны разрушения	sugriovimų zonos spindulys
радиоактивные осадки	radioaktyviosios nuosėdos	радиус поражающего действия	branduolinio sprogimo
радиоактивные осадки ядерного взрыва	branduolinio sprogimo radioaktyviosios nuosėdos	радиус поражения	naikinimo spindulys
радиоактивные отходы	radioaktyviosios atliekos	радиус разрушения	naikinimo spindulys
радиоактивные продукты ядер- ного взрыва	branduolinio sprogimo radio- aktyvieji produktai	радиус разрушения	sugriovimų spindulys
радиоактивный дождь	radioaktyvusis lietus	радон разведыватель- ная РХБ машина	radonas RChB žvalgybos mašina
радиоизотоп	radioaktyvusis izotopas, radionuklidas	разрешающий командир	leidžiamasis vadas
радиоактивный распад	radioaktyvusis skilimas	разрушающий материал	ardomoji medžiaga
радиоактивный элемент	radioaktyvusis elementas	разрушение разрывной заряд	sugriovimas sprogdinamasis užtaisas
		район выпадения радиоактивных осадков	radioaktyviųjų kritulių rajonas

район, участок дымопуска	dūmijimo ruožas	распределение радиации	spinduliuotės išsklaidymas
район специальной обработки	specialiojo švarinimo rajonas	распределение радиоактивной пыли	radioaktyviųjų dulkių pasiskirstymas
район ядерного, биологического и химического наблюдения	branduolinio, biologinio ir cheminio stebėjimo rajonas	распыляющая система	purškimo sistema
ракета	raketa	рассеивание	sklaida, išsklaidymas
ракета-носитель	nešanti raketa	рассредоточение	išsklaidymas, sklaida
ракетница	signalinis pistoletas	реактивный огнемет	reaktyvinis liepsnosvaidis
ракетное авиационное вооружение	raketinė aviacijos ginkluotė	реакция реакция деления	reakcija dalijimosi reakcija
ракетное оружие	raketinis ginklas	регенеративный патрон	regeneracinė dėžutė
ракетное топливо	raketinis kuras	ремонт техники в боевых усло- виях	technikos remontas mūšio sąlygomis
ракетно- ядерное оружие	raketinis branduolinis ginklas	рентген	rentgenas
ракетные войска	raketinė kariuomenė	рентгеновское облучение	rentgeno spinduliuotė
ракетные части	rakiniai daliniai	рентгенометр	rentgenometras
ракетный двигатель	rakinis variklis	респиратор	respiratorius
ракетный комплекс	rakinis kompleksas	риккетсия ротный медицинский пункт	riketsija kuopos medicinos postas
ранен в бою	sužeistas (-a) mūšyje	рубеж безопасного удаления	saugaus nuotolio riba
ранение	sužeidimas	рубеж дымопуска	dūmijimo riba
ранняя фаза аварии АЭ	ankstyvoji atominės elektrinės avarijos fazė	рубеж ядерной безопасности	branduolinės saugos linija
		РХБ защита	RChB sauga, RChBS

РХБ наблюдатель	RChB stebėtojas	санитарные потери	sanitariniai nuostoliai
РХБ наблюдение	RChB stebėjimas	сантигрэй	centigrėjus
РХБ обеспечение	RChB aprūpinimas	сап	įnosės
РХБ разведка	RChB žvalgyba	сверхзвуковая скорость	viršgarsinis greitis
РХБ разведчик	RChB žvalgas	световое облучение	šviesos spinduliuotė
РХБ оружие	RChB ginklai	световой импульс	šviesos impulsas
		связь с общественностью	ryšiai su visuomene
		сейсмозрыв- ные волны	sprogimo seisminės bangos
		Си Ар	CR
		Си Эс	CS
		сибирская язва	juodligė
		сигнал	signalas
		сигнал „Атом“	signalas „Atomai“
		сигнал оповещения	įspėjamas signalas
		сигналист	signalizuotojas
		сигнальные средства	signalinės priemonės
		силикагель	silikagelis
		сильная кратковременная облученность	ūminė trumpalaikė apšvita
		сильное разрушение	didelis sugriovimas
		синильная кислота	cianido rūgštis
		синяя рецептура	mėlynoji medžiaga
		система вентиляции	ventiliacijos sistema
		система вооружения	ginklų sistema
	С		
самовоспламе- нящаяся	savaime įsiliepsnojantis		
смесь	mišinys		
самодегазация	savaiminė degazacija		
самолетная траектория	lėktuvinė raketos		
самолет- носитель	trajektorija		
самоходный огнемет	nešantysis lėktuvas		
санитарная обработка	savaeigis liepsnosvaidis		
санитарно- гигиенические мероприятия	sanitarinis švarinimas		
санитарно- защитная зона	sanitarinės higienos		
санитарно- профилактическ ие мероприятия	priemonės sanitarinė apsaugos zona		
санитарно- эпидемическая разведка	sanitarinės profilaktikos		
	priemonės sanitarinė epideminė		
	žvalgyba		

система коллективной защиты	kolektyvinės apsaugos sistema	смертельная токсическая доза	mirtinoji apsinuodijimo dozė
система наблюдения уровня радиации	radiacijos lygio stebėjimo sistema	смертельное действие	mirtinas poveikis
система обнаружения ядерных взрывов и опо- вещения о них	branduolinių sprogimų aptikimo ir įspėjimo sistema	смерч сооружение гражданской защиты	viesulas civilinės saugos statinys
система оповещения	įspėjimo sistema	соотношение выхода продук- тов деления	skilimo santykis
скоростной напор	oro greičio spūdis	состояние боевой готовности	kovinės parengties padėtis
скорость звука	garso greitis	состояние войны	karo padėtis
скорость радиоактивного распада	radioaktyviojo skilimo greitis	социальные причины экстремальной ситуации	socialinės ekstremaliosios situacijos priežastys
скорость распространени я ударной волны	smūgio bangos greitis	спад уровней радиации [мощности дозы]	dozės [apšvitos dozės] galios mažėjimas
скрытый период лучевой болезни	slaptasis spindulinės ligos periodas	спасательные работы	gelbėjimo darbai
скрытый период отравления	slaptasis apsinuodijimo periodas	спасательные средства	gelbėjimo priemonės
слабое разрушение	mažas sugriovimas	спасательный жилет	gelbėjimo liemenė
след радиоак- тивного облака	radioaktyviojo debesies pėdsakas	специальная обработка	specialusis švarinimas
слой половинного ослабления	pusinio slopimo sluoksnis	специальная одежда	specialioji apanga
служба РХБ защиты	RChBS tarnyba	специальный боеприпас	specialusis šaudmuo
		специальный снаряд	specialusis sviedinys

сплошной пожар	ištisinis gaisras	средство дезактивации	dezaktyvavimo priemonė
способы боевого применения биологических средств	biologinių priemonių kovinio naudojimo būdai	средство дезинфекции	dezinfekavimo priemonė
способы противохимичес кой защиты	cheminės saugos būdai	средство пожаротушения	ginklo nešimo į taikinį priemonė
способы радиационной защиты	radiacinės saugos būdai	средство применения зажигательных веществ	gaisro gesinimo priemonė padegamųjų medžiagų naudojimo priemonė
среднее разрушение	vidutinis sugriovimas	средство применения химического оружия	cheminio ginklo naudojimo priemonė
средние ядерные потери	vidutiniai branduolinių nuostoliai	средство специальной обработки	specialiojo švarinimo priemonė
средняя поражающая токсическая доза	vidutinė žalojamoji apsinuodijimo dozė	средства защиты	apsaugos priemonės
средняя пороговая концентрация	vidutinė ribinė koncentracija	средства индивидуальной защиты	individualiosios apsaugos priemonės
средняя смертельная доза облучения	vidutinė mirtinoji apšvitos dozė	средства индивидуальной защиты глаз	akių individualiosios apsaugos priemonės
средняя смертельная токсическая доза	vidutinė mirtinoji apsinuodijimo dozė	средства индивидуальной защиты головы	galvos individualiosios apsaugos priemonės
средняя ядерная ризика	vidutinė branduolinė rizika	средства индивидуальной защиты кожи	odos individualiosios apsaugos priemonės
средство доставки ядерных боеприпасов к цели	branduolinių šaudmenų nešimo į taikinį priemonė		

средства индивидуальной защиты органов дыхания	kvėpavimo organų individualiosios apsaugos priemonės	стартовая батарея	leidimo baterija
средства индивидуальной защиты туловища	liemens individualiosios apsaugos priemonės	стартовая позиция	leidimo pozicija
средства коллективной защиты	kolektyvinės apsaugos priemonės	стационарная пусковая установка	stacionarusis leidimo įrenginys
средства медицинской помощи	medicinos apsaugos priemonės	стационарное средство пожаротушения	stacionarioji gaisro gesinimo priemonė
средства поражения	naikinimo priemonės	степень вертикальной устойчивости воздуха	oro vertikaliojo stabilumo laipsnis
средства противохими- ческой защиты	cheminės saugos priemonės	степень готовности „воздушное нападение вероятно“	oro pavojus geltonasis
средства противоядерной защиты	branduolinės saugos priemonės	степень готовности „воздуш-ное нападение невозможно“	oro pavojus baltasis
средства радиационной защиты	radiacinės saugos priemonės	степень готовности „воздушное нападение неизбежно“	oro pavojus raudonasis
средство применения ядерного оружия	branduolinio ginklo naudojimo priemonė	степень заражения	taršos lygis
средство уничтожения посевов	derliaus naikinimo priemonė	степень защиты степень радиоактивного заражения	apsaugos lygis radioaktyviojo užterštumo lygis
стабильный температурный градиент	stabilusis temperatūros gradientas	степень радиоактивного облучения	radioaktyviosios apšvitos lygis
станция специальной обработки	specialiojo švarinimo stotis	степень ядерной ризики	branduolinės rizikos laipsnis

стихийное бедствие	gaivalinė nelaimė		
стихийное гидрологическое явление	hidrologinis gaivalinis reiškinyš	табельное ОВ	tabelinė kovinė nuodingoji medžiaga
стихийное катастрофическое явление	katastrofinis gaivalinis reiškinyš	табельный химический боеприпас	tabelinis cheminis šaudmuo
стихийное местное явление	vietinis gaivalinis reiškinyš	табун тактический дозиметр	tabūnas taktinis dozimetras
стихийное метеорологическое явление	meteorologinis gaivalinis reiškinyš	тактическое оповещение	taktinis įspėjimas
стихийное тектоническое явление	tektoninis gaivalinis reiškinyš	твердое ракетное топливо	kietasis raketinis kuras
стихийное явление	gaivalinis [stichinis] reiškinyš	тепловая машина специальной обработки	šiluminė specialiojo švarinimo mašina
стойкое ОВ	patvarioji nuodingoji medžiaga	тепловое облучение	šiluminė spinduliuotė
стойкость	patvarumas	тепловой импульс	šilumos impulsas
столб ядерного взрыва	branduolinio sprogimo stulpas	тепловые рентгеновские лучи	šiluminiai rentgeno spinduliai
стратегическое оповещение	strateginis įspėjimas	термит	termitas
стронций	stroncis	термоядерная реакция	termobranduo- linė reakcija
ступень ракеты	raketos pakopa	термоядерное оружие	termobranduo- linis ginklas
субкилотонное ядерное оружие	subkilotoninis branduolinis ginklas	термоядерный	termobranduo- linis (-ė)
суммарная доза облучения	sukauptoji apšvitos dozė	термоядерный боеприпас	termobranduo- linis šaudmuo
сыпной тиф	dėmėtoji šiltinė	термоядерный заряд	termobranduo- linis užtaisas

техника специальной обработки	specialiojo švarinimo technika	тяжелые ядерные потери	dideli branduoliniai nuostoliai
технические причины экстремальной ситуации	techninės ekstremaliosios situacijos priežastys	тяжелый пехотный огнемет	sunkusis pėstininkų liepsnosvaidis
токсинное оружие	toksinis ginklas		
токсины	gamtiniai nuodai, toksinai		У
токсическая доза	apsinuodijimo dozė	убежище ударная волна ударная волна ядерного взрыва	slėptuvė smūgio banga branduolinio sprogimo smūgio banga
токсические свойства	nuodijamosios savybės	удельная активность	savitasis aktyvumas
токсичность	nuodingumas [toksiškumas]	укрытие ультразвук умер от полученных в бою ран	priedanga ultragarsas miręs (-usi) nuo mūšyje gautų žaiždų
торнадо	ugnies audra	умышленное уничтожение ядерного оружия	tyčinis branduolinių ginklų naikinimas
тотальная химическая атака	totalinė cheminė ataka	управляемая ракета	valdomoji raketa
траектория ракеты	raketos trajektorija	управляемая ракета класса „воздух-воздух“	valdomoji raketa „oras– oras“
трансмиссий- ный способ заражения	transmisinis užteršimo būdas	управляемая ракета класса „воздух-земля“	valdomoji raketa „oras– žemė“
транспортно- ровка ядерного оружия	branduolinio ginklo transportavimas	управляемая ракета класса „земля-земля“	valdomoji raketa „žemė– žemė“
третий	tritis	управляемое оружие	valdomasis ginklas
тропопауза	tropopauzė	ураган	uraganas
тропосфера	troposfera	уран	uranas
тротилловый эквивалент	trinitrotolueno ekvivalentas		
туляремия	tuliaremija		
туман	rūkas		
тяжелая вода	sunkusis vanduo		
тяжелые поражения	sunkūs pažeidimai		

уровень защитной деятельности	apsaugos veikmens lygis	фильтровенти- ляционный агрегат	filtravimo ir ventiliacijos agregatas
установленное количество ядерных зарядов	nustatytasis branduolinių užtaisų skaičius	фильтр- поглотитель	sugeriamasis filtras
установленные запасы ядер- ного оружия	nustatytosios branduolinių ginklų atsargos	фильтрующая защитная одежда	filtruojamoji apsauginė apanga
устройство для зарядки дозиметров	dozimetru įkroviklis	фильтрующий противогаз	filtruojamoji dujokaukė
устройство, считывающее показания дозиметров	dozių skaitytuvas	фитотоксикан- ты	fitotoksikai
участок, район дымопуска	dūmijimo ruožas	фон ионизирующего облучения	jonizuojančiosios spinduliuotės fonas
учение по применению ядерного оружия	branduolinio ginklo naudojimo pratybos	фосген	fosgenas
		фосфор	fosforas
		фотон	fotonas
		фронт взрывной волны	sprogimo bangos frontas
		фронт ударной волны	smūgio bangos frontas
		фугас	fugasas
		фугасное действие	ardomasis (fugasinis) poveikis
	Ф		
фаза аварии АЭ	atominės elektrinės avarijos fazė		
фаза аварии АЭ до извержения радиоизотопов	atominės elektrinės avarijos fazė iki radionuklidų išsiveržimo		
физическая дегазация	fizinė degazacija		
фильтр	filtras		
фильтровенти- ляционное оборудование	filtravimo ir ventiliacijos įranga	химическая авария	cheminė avarija
		химическая атака	cheminis antpuolis (puolimas, smūgis)
		химическая боеголовка	cheminė kovinė galvutė
		химическая война	cheminis karas
			Х

химическая граната	cheminė granata	химический контроль	cheminė kontrolė
химическая дегазация	cheminė degazacija	химический миномет	cheminis minosvaiddis
химическая защита	cheminė sauga	химический снаряд	cheminis sviedinys
химическая обстановка	cheminė situacija	химический фугас	cheminis fugasas
химическая опасность	cheminė grėsmė	химическое заграждение	cheminė užtvara
химическая операция	cheminė operacija	химическое заражение	cheminė tarša
химическая разведка	cheminė žvalgyba	химическое обнаружение	nuodingųjų medžiagų
химическая тревога	cheminis pavojus	химическое оружие	cheminis ginklas
химическая шашка	cheminė dėžė	химическое средство подав-	masinių neramumų
химическая, биологическая и	cheminė, biologinė ir	химическое средство подав-	malšinimo
радиологичес- кая операция	radiologinė operacija	химическое беспорядков	cheminė medžiaga
химически непроницаемый	chemiška nelaidi danga	химическое убежище	cheminė slėptuvė
материал покрытия		хлор	chloras
химический авиационный	cheminis aviacijos	хлорацетофенон	chloracetofeonas
боеприпас	cheminis šaudmuo	хлорная известь	chlorkalkės
химический боеприпас	cheminis šaudmuo	хлорпикрин	chlorpikrinas
химический заряд	cheminis užtaisas	холера	cholera
химический комплект для	cheminis nuodingųjų	хроническая доза облучения	lėtinė apšvitos dozė
идентификации	cheminis medžiagų	хроническая лучевая болезнь	lėtinė spindulinė liga
ОВ и набора проб	identifikavimo ir mėginių ėmimo komplektas	хроническая облученность	lėtinė apšvita
			Ц
		цезий	cezis

центр взрыва	sprogimo centras	часть двойного назначения	dvigubų galimybių vienetas
центр сбора ядерной, биологической и химической информации	branduolinės, biologinės ir cheminės informacijos rinkimo centras	чистое ядерное оружие	švarusis branduolinis ginklas
центр ядерного взрыва	branduolinio sprogimo centras	чрезвычайно тяжелые поражения	ypač sunkūs pažeidimai
центр ядерного, биологического и химического контроля	branduolinės, biologinės ir cheminės kontrolės centras	чрезвычайное положение	nepaprastoji [ypatingoji] padėtis
цепная реакция деления	grandininė dalijimosi reakcija	чрезвычайное происшествие	ypatingasis įvykis
цикл ядерной энергетики	branduolinės energetikos ciklas	чума	maras
цунами	cunamis		
	Ч		Ш
		шприц-тюбик	tūbelinis švirkštas
		шторм	štormas
			Э
части (подразделения) радиационной и химической безопасности	RChBS vienetai	эвакуационные мероприятия	evakavimo priemonės
частичная дегазация	dalinė degazacija	эвакуационный пункт	evakavimo punktas
частичная дезактивация	dalinė dezaktyvacija	эвакуация населения	evakavimas gyventojų evakavimas
частичная дезинфекция	dalinė dezinfekcija	эквивалентная доза облучения	lygiavertė apšvitos dozė
частичная санитарная обработка	dalinis sanitarinis švarinimas	эквивалентное количество аварийного химически опасного вещества	ekvivalentinis pavojingosios cheminės medžiagos kiekis
частичная специальная обработка	dalinis specialusis švarinimas		

экологическая война	ekologinis karas
экологические причины	ekologinės ekstremaliosios situacijos
экстремальной ситуации	priežastys
экспозиционная доза облучения	ekspozicinė apšvitos dozė
экстремальная ситуация	ekstremalioji situacija
экстремальное событие	ekstremalusis įvykis
Эл Эс Дэ	LSD
электромагнитное облучение,	elektromagnetinė spinduliuotė, EMS
электромагнитные волны	elektromagnetinės bangos
электромагнитный импульс	elektromagnetinis impulsas
электрон	elektronas
электронная война	elektroninė kova
энтомологический боеприпас	entomologinis šaudmuo
эпидемическая обстановка	epideminė situacija
эпидемия	epidemija
эпизоотия	epizootija
эпифитотия	epifitotija
эпицентр	sprogimo epicentras
взрыва	etninis ginklas
этническое оружие	
эффективная доза	efektinė apšvitos dozė
эффективный период	efektyvusis pusėjimas

Я

ядерная авария	branduolinė avarija
ядерная артиллерия	branduolinė artilerija
ядерная боеголовка	branduolinė kovinė galvutė
ядерная война	branduolinis karas
ядерная оборона	branduolinė gynyba
ядерная обстановка	branduolinė situacija
ядерная пушка	branduolinė patranka
ядерная радиация	branduolinė radioaktyvioji spinduliuotė
ядерная реакция	branduolinė reakcija
ядерная силовая установка	branduolinė jėgainė
ядерная стратегия	branduolinė strategija
ядерная электростанция	branduolinė elektrinė
ядерная энергия	branduolinė energija
ядерная, биологическая и химическая война	branduolinis, biologinis ir cheminis karas, BBC karas
ядерное боевое средство	branduolinė kovinė priemonė
ядерное вещество	branduolinė medžiaga

ядерное государство	branduolinė valstybė	ядерный авиационный	branduolinis aviacijos
ядерное деление	branduolio dalijimasis	боеприпас	šaudmuo
ядерное наступление	branduolinis puolimas	ядерный барьер	branduolinė užtvara
ядерное обязательство	branduolinis įsipareigojimas	ядерный боеприпас	branduolinis šaudmuo
ядерное орудие	branduolinis pabūklas	ядерный взрыв	branduolinis sprogimas
ядерное оружие	branduolinis ginklas	ядерный взрывной боеприпас	branduolinis sprogmuo
ядерное оружие повышенной радиоактив- ности	padidinto radioaktyvumo branduolinis ginklas	ядерный заряд	branduolinis užtaisas
ядерное оружие с наименьшей остаточной радио- активностью	mažiausiojo liekamojo radioaktyvumo branduolinis ginklas	ядерный заряд имплозивного типа	implozinis branduolinis užtaisas
ядерное поражение	branduolinis pažeidimas	ядерный заряд пушечного типа	patrankinis branduolinis užtaisas
ядерное топливо	branduolinis kuras	ядерный инцидент	branduolinis incidentas
ядерное, биологическое и химическое	branduolinis, biologinis ir cheminis ginklas,	ядерный реактор	branduolinis reaktorius
оружие	BBC ginklai	ядерный снаряд	branduolinis sviedinys
ядерные потери	branduoliniai nuostoliai	ядерный удар	branduolinis smūgis
ядерные учения	branduoliniai mokymai	ядерный фугас	branduolinis fugasas